

MARTA DARDER LISSÓN

DE NOMINIBVS
EQVORVM CIRCENSIVM.
PARS OCCIDENTIS

REIAL ACADÈMIA DE BONES LLETRES
BARCELONA 1996

INSTITUT D'ESTUDIS
HISTÒRICO-LITERARIS

Patrocinat pel
Marqués del Pedroso de Lara

Marta Darder Lissón

DE NOMINIBVS
EQVORVM CIRCENSIVM.
PARS OCCIDENTIS

REIAL ACADEMIA DE BONES LLETRES
BARCELONA 1996

© d'aquesta edició: Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona
Bisbe Cassador, 3 - Barcelona

© Marta Darder Lissón

Disseny: Natàlia Arranz

Foto de coberta: mosaic circenc de Barcelona, detall.

Dipòsit legal: L-958-1996

ISBN: 84-922028-0-7

Relligat a Fontanet - Lleida

Impress a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Bobalà, 4 - 25004 Lleida

ÍNDIX

Presentació.....	7
Introducció.....	9
<i>De nominibus equorum circensium</i>	17
Concepte.....	19
Aspectes lingüístics.....	21
Classificació semàntica.....	26
Llistes classificatòries.....	34
Corpus onomàstic.....	43
Introducció.....	45
Corpus onomàstic.....	47
Noms que podrien ser de cavalls circencs.....	267
Noms identificats alguna vegada com a noms de cavalls circencs i que no ho són.....	283
Relació de fonts documentals.....	291
Introducció.....	293
Mosaics.....	294
Vidres.....	300
Discs i plaques.....	302
Mànecs de ganivet.....	305
Contorniatos.....	307
Tesserae de plom.....	316
Ceràmica.....	318
Documents arqueològics diversos.....	320
Inscripcions.....	321
Defixiones.....	325
Fonts literàries.....	336
Índex onomàstic alfabètic.....	339
Índex de fonts i passatges citats.....	357
Signes diacrítics.....	367
Principals abreujaments.....	369
Bibliografia.....	371

PRESENTACIÓ

Els noms propis o apel·latius dels cavalls que corrien als cirks de l'occident romà és el tema d'estudi d'aquest treball. El nucli principal és el *corpus* onomàstic on s'analitza el significat dels noms, dins el seu context immediat i més ampli, intentant determinar el valor semàntic que tenien en el moment en què es testimonien.

L'origen d'aquest llibre es troba a la Tesi Doctoral que vàrem defensar a la Universitat Autònoma de Barcelona, el juny de 1993, dirigida pel Professor Marc Mayer. En el present volum hem reagrupat la informació (dels tres volums originaris), aportant algunes modificacions de forma sobretot pel que fa a la classificació semàntica del noms.

La investigació ha estat elaborada tenint present la lingüística i l'arqueologia. El context arqueològic immediat i la significació dels noms de cavalls circencs analitzats de forma conjunta aporten el valor precís dels apel·latius dels cavalls vencedors. D'altra banda, l'estudi individualitzat de cada nom s'ha dut a terme segons l'etimologia, els canvis diacrònics de sentit d'un mateix mot, paral·lels lèxics i onomàstics, el context immediat (el suport) i el més ampli (la relació entre els testimonis d'un mateix nom i entre diferents suports). Aquesta recerca ens ha conduït a aprofundir en la diversitat de sentits i valors d'un mateix mot, segons el context on es trobi, i en la riquesa semàntica del lèxic.

La principal aportació d'aquesta recerca és l'organització del noms en sis grups semàntics, que en delimiten els conceptes d'actuació. Els noms responen a una realitat concreta mostrant un univers lingüístic delimitat i organitzat al voltant de la figura de l'*equus circensis*. Tots els mots emprats com apel·latius equins esdevenen noms propis, únics i distintius, perdent o matisant el seu significat originari, convertint-se en noms de cavalls circencs, amb una significació enfocada de forma

exclusiva a designar l'*equus*. Atesa la cronologia dels noms —la major quantitat de testimonis apareixen als ss. II i IV d.C.— i la seva significació, són una font d'informació imprescindible per al coneixement de les particularitats de les diferents províncies de la *pars occidentis* durant l'antiguitat tardana.

El llarg procés d'aquesta recerca, ens ha permès de conèixer molts professors i investigadors, d'adquirir coneixements que ens eren completament estranys i de guanyar molts amics. És per això que voldriem, encara que sigui breument, esmentar algunes d'aquestes persones que han fet possible aquest treball. *En primer lloc, voldriem agrair amb especial atenció la confiança que la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i, principalment, el President Honorífic Martí de Riquer, i el President Eduard Ripoll i Perelló han dipositat a la nostra investigació. El nostre agraïment va dirigit també als Professors Marc Mayer i Isabel Velázquez que ens han aportat una gran quantitat de suggeriments científics; de la mateixa manera als Professors N. Duval i J. P. Darmon; i a tants d'altres col·legues, amics i familiars que ja saben com els agraïm el seu suport i recolzament.*

INTRODUCCIÓ

L'onomàstica equina no pot dissociar-se de l'arquitectura circenca ni del seu component religiós i propagandístic. L'edifici del circ, tant per les seves característiques físiques, com per l'espectacle que s'hi organitzava, des de la processó a les carreres, respon a un univers tancat on cohabitaven tots els nivells socials i on s'exaltaven, de forma harmònica, els principals trets de la societat romana. Per exemple, la religiositat, el culte als déus, els sacrificis, el culte als emperadors, la popularitat dels aurigues i dels cavalls, la superstició, la màgia, etcètera. Era un món de gran vivacitat, que movia masses i reunia en un mateix espai col·lectius de diversos estatus socials. Aquests quedaven estratificats a les graderies del circ. L'espectacle circenc no era només un acte lúdic, sinó que representava i era mirall de l'estructura de la societat romana. En l'arquitectura i en l'organització del circ es dibuixava la concepció del món a grans trets simbòlics.

Els noms que analitzem eren els apel·latius amb què es reconeixia a cada cavall en concret. Només es tracten els noms dels cavalls circencs, animals especialment preparats per a ser corredors al circ. Els testimonis que se'ns han conservat normalment responen a equins que es recordaven precisament per les seves victòries circenques. Aquests noms formen part de l'ambient descrit precedentment. El període comprès des del final del s. I inici del II d.C. fins al s. IV d.C. és quan apareix un augment significatiu dels testimonis de noms de cavalls circencs, no obstant també hi ha testimonis precedents i posteriors fins al s. VI d.C.

Els noms dels cavalls vencedors ajuden a comprendre el funcionament i els individus que participaven en aquests actes. El marc físic immediat on es pronunciaven i cridaven aquests noms és l'espai arquitectònic del circ, amb la seva activitat implícita els dies de jocs. Una multitudinària

feita i cridòria omple les graderies i envaeix l'arena en el punt culminant d'una cursa; és llavors quan resonen els noms de cavalls i d'aurigues, com a elements més importants i rellevants de l'acció.

Els afeccionats a les curses circenques recordaven els cavalls i aurigues preferits, mitjançant una representació iconogràfica i l'anotació del nom. Els documents —arqueològics i epigràfics— més habituals per a l'anotació d'aquests noms són les inscripcions en marbre o bé material d'ús privat i domèstic com per exemple, peces de joc, mànecs de ganivet, lluernes, etcètera. Entre aquests documents que es refereixen a l'àmbit domèstic destaquen els mosaics pavimentals, que en molts casos reflecteixen allò que era el món equí i l'espectacle circenc. Igualment, com a reflex de les supersticions que voltaven l'ambient del circ s'han conservat algunes de les tauletes execratives —*defixiones*— que desitjaven la caiguda d'un determinat nombre de cavalls. A més d'aquests documents arqueològics o epigràfics són importants les fonts literàries tant de caire poètic com històric, ja que esmenten algunes curses i cavalls victoriosos que tingueren el seu renom entre la societat «cultura» del moment, com podem observar en autors tan característics com Juvenal (ll. 193-205) i Marcial (docs. 241 a 244).

El conjunt de fonts documentals és el que permet realitzar la recerca dels noms de cavalls circencs de l'occident romà. L'espai geogràfic d'aquest estudi es limita a la part occidental de la conca mediterrània, ja que la diferència, marcada a tots nivells, entre la *pars orientis* i l'*occidentis* entre el s. I i V d.C., demana la realització de dos estudis per separat.

És també significatiu que els jocs de circ deixessin de celebrar-se abans a la part occidental que a l'oriental de l'imperi. És conegut de tots el monument, trobat a Constantinoble, dedicat al famós auriga *Porphyrius* (cf. Cameron 1973) del s. VI d.C. (d'altres exemples i explicacions sobre el funcionament, cf. *Constantinus Porphyrogenetus, De caerimoniis aulae*). Els dos testimonis més tardans d'occident són els epigrames de *Luxorius* de Cartago (vid. *Phaeton*), de mitjan s. VI d.C., i el mosaic de Moknine (doc. 23) al nord d'Àfrica, de principi o mitjan segle V, però no responen a una activitat circenca generalitzada —com pot ser l'exemple d'orient— sinó més aviat un fet puntual no representatiu. El ventall cronològic del s. I d.C. al V d.C., (recordem que ja des d'Homer se citen noms de cavalls participant en curses per les pompes fúnebres, però no són cavalls de circ, vid. *Eumelus*) queda determinat, principalment, per la data que

ofereixen els suports. D'alguns d'aquests se'n desconeix la cronologia exacta, com algunes lluernes o *tesserae* de plom; en d'altres queda molt clara per l'anotació de consolats (doc. 177), pel coneixement de la vida i mort de l'autor, com Juvenal o Marcial, o bé per emissions imperials, com als contorniatos.

Una altra problemàtica és la plantejada per la pèrdua actual d'alguns documents. En aquests casos ens hem vist obligats a treballar amb dibuixos o aquarel·les (doc. 22), o hem hagut de limitar-nos a les descripcions fetes pels investigadors que varen publicar-los (doc. 25 o 169). En els casos en què ha estat possible, hem elaborat una anàlisi interna del document relacionant la iconografia i la semàntica dels noms, com per exemple en el cas del mosaic circenc de *Barcino* (cf. Darder 1993-94). En funció del contingut semàntic dels noms de cavalls circencs hem aprofundit en els suports, intentant extreure la informació útil a tal efecte que ens podien aportar les fonts arqueològiques i iconogràfiques.

Les fonts arqueològiques reuneixen el major nombre de noms de cavalls circencs; les literàries menys, malgrat haver realitzat una recerca exhaustiva, que ha de ser completada en el futur amb tècniques de bases de dades informatitzades. Aquesta menor quantitat de testimonis a les fonts literàries respon, d'una banda, al propi context cultural on s'ubicaven els noms: el circ, els espectacles, i els afeccionats; i, de l'altra, a l'origen d'aquests actes: en honor als déus de la religió romana.

Les fonts literàries més antigues daten del s. I d.C., com a Plini (doc. 238), i les més tardanes s. VI d.C., a Luxuri (doc. 249). Pel que fa a les fonts epigràfiques, entre les inscripcions sobre marbre destaquen les honorífiques i les funeràries. A les primeres, trobem aquelles en què es fa un llistat de noms de cavalls circencs vencedors, anotant el número de victòries, el color del pèl i la procedència geogràfica i de quadra. Una d'elles és datada entre el 95 i el 110 d.C. (doc. 177). D'altres de tipus laudatori es refereixen a aurigues enriquits. Aquests, com el lusità Diocles (*CIL* VI, 10048) tenien especial interès en recordar els noms dels seus cavalls favorits. També era freqüent oferir honors i enterrar a cavalls cèlebres, com *Aegyptus* o *Volucer*.

Les *defixiones*, amb fórmules imprecatories de difícil lectura i de precària conservació, han estat trobades o bé en el mateix circ, com al de Cartago, o bé a l'interior de tombes de necròpolis antigues. En analitzar i contabilitzar el nombre de testimonis que ofereixen aquestes

tauletes cal tenir molt present que responen a un formulari execratiu. Aquest és molt similar entre unes i altres i juga amb l'efecte de repetició continuada dels noms de cavalls, per tant cal valorar aquest fet, ja que un mateix nom pot aparèixer diverses vegades i en documents diferents referint-se a un mateix cavall.

La datació d'aquests documents és molt discutida. La publicació d'Audollent (1904) proposà els segles II i III d.C., encara que no hi ha cap argument fiable des del punt de vista arqueològic. A partir de les troballes contextualitzades de Cartago, Jordan (1989, p. 129) estableix una cronologia relativa que les situa als voltants de l'any 400 d.C. La possibilitat de datar les d'*Hadrumetum*, Cartago i Roma publicades per Audollent també en aquestes dades és temptadora, però demana efectuar una revisió molt acurada de tot aquest tipus de material.

Un altre aspecte a valorar pel que fa a les *defixiones* és el col·lectiu o tipus d'individus que representen. Aquest fet cal confrontar-lo amb la cronologia i amb l'emplaçament de la troballa. Per al nostre estudi és necessari observar que són invocacions a déus pertanyents a advocacions orientals, prohibides a partir del s. IV d.C. (cf. Harl 1990, p. 7 nota 3). Els déus invocats són *Seth* (a les de Roma) i Isis i Osiris (a les de Cartago i *Hadrumetum*). Cal sospesar la relativa quantitat de testimonis amb l'amplitud i repetició de la documentació que respon a un col·lectiu reduït d'individus i no a una part representativa de la població. No obstant, els noms inscrits en elles són apel·latius equins ja existents, donats pels propietaris dels cavalls. Per tant, aquests testimonis responen a una realitat objectiva. Si fossin inventats pel moment, la imprecació no tindria efecte sobre els cavalls que havien de caure ni sobre els aurigues que havien de perdre, contra els quals estan escrites les *defixiones*.

Un tipus de suport molt diferent als precedents són els mosaics pavimentals. En aquests els noms apareixen sempre al costat del cavall al qual pertanyen. En uns casos es representa la cursa, de quadrigues o bigues, i s'noten els noms tant dels aurigues com dels cavalls. Només al mosaic circenc de Barcelona, document excepcional, s'noten els quatre noms dels cavalls i no els dels aurigues (doc. 28). Els mosaics amb representació de quadrigues en visió frontal ofereixen diversitat d'anotació. El de Moknine (doc. 23) anota els quatre noms. El d'Eros de Dougga (doc. 18) recorda els dos *iugalis* i el de *Marcianus* de Mèrida (doc. 31) només un d'ells. Malgrat els exemples apuntats, en aquest tipus

d'iconografia normalment es recorda el *funalis* esquerra (vid. *Eridanus* o *Patinicus*). Una altra manera d'inscriure els noms en imatges musives on l'únic element iconogràfic és el cavall vencedor (guarnit amb palma i força vegades amb *uitta*) és anotant, a sobre, el seu nom; la majoria d'aquestes estan testimoniades al nord d'Àfrica (doc. 6 a 27), a vegades amb l'auriga, però també a *Hispania* (cf. 30 i 33).

L'anàlisi iconogràfica i arqueològica d'aquests documents és molt necessària ja que modifica, en certa manera, el coneixement tradicional que es té de l'antiguitat del s. IV d.C. La majoria de mosaics es daten —pràcticament sempre per qüestions estilístiques— en aquest segle, apareixent una gran quantitat d'exemples al nord d'Àfrica, però també a *Hispania*, Península Itàlica, *Germania* i *Gallia*. Entre el col·lectiu d'individus que recorden els seus cavalls en mosaics en trobem alguns que són propietaris de grans *uillae* dedicades a la cria de cavalls com per exemple els mosaics dits de *Sorothus* (doc. 6 i 7). Darrera els mosaics s'amaga l'individu donador del nom de cavall, que és per tant el propietari de l'animal i de la quadra de procedència i que mostra, de forma indirecta a través del nom, el seu context cultural i social.

Als mosaics, les inscripcions i la iconografia ofereixen una imatge que es desenvolupa en seqüències i es refereix a uns fets reals, però en sentit figurat; així s'evidencia al mosaic de Bell-lloc (cf. Darder 1988, p. 222-223). En alguns casos aquests documents són missatgers d'un tipus de consigna determinada resumida en el propi significat dels noms de cavalls (vid. *Romanus* o *Italus*), com observem al mosaic de la Via Flaminia, Prima Porta (doc. 1). El mosaic entès d'aquesta forma esdevé no només un element decoratiu o ornamental, sinó que també defineix la mentalitat dels individus que els adquirien.

El treball realitzat per Salomonson sobre el mosaic dels cavalls de l'*Antiquarium* de Cartago és un exemple molt important en aquesta línia d'investigació. En aquest paviment apareixen al costat dels cavalls imatges simbòliques que permeten identificar el nom de l'equí.

Altres documents com els vidres, els discs d'os o pedra i els mànecs de ganivet formen un mateix grup, atès que la cronologia i la iconografia són força semblants. La imatge representada és la de cavalls i aurigues vencedors sovint guarnits amb *palma*, l'un o l'altre, i amb *uittae*, els èquids. Són objectes amulets de bona sort i recordatoris dels professionals circencs favorits. La seva factura i dimensions fa que es tracti d'objectes accessibles a un nombre més elevat de gent.

Als contorniat, estudiats exhaustivament i amb detall per Alföldi i Alföldi (1943-44, 1976 i 1990), s'anoten els noms de cavalls sota o sobre el cavall vencedor (doc. 85) o sota la quadriga frontal (doc. 87) o de perfil (doc. 123). Aquests documents tenen fortes repercussions en l'estudi de l'ambient social de finals de s. IV inicis s. V d.C. Alföldi (1948) apunta la simbologia pagana i l'origen reivindicatiu en defensa dels jocs circencs d'aquests testimonis, com a elements força representatius d'una part de la població romana adinerada i inconformista que lluitava enfront de l'oficialització i de les prohibicions del cristianisme. Aquest aspecte queda reflectit de forma més evident al *corpus* onomàstic en comentar els noms que apareixen sobre aquests suports (vid. *Turificator*). És interessant recalcar que els contorniat (doc. 79 a 140) proporcionen un gran nombre de noms nous de cavalls, malgrat que —com per a les *defixiones*— existeixen efectes de repetició, i que és possible que es tracti del mateix cavall; sempre s'ha de tenir en compte el moment de la seva emissió.

Els altres documents on es troben testimoniats noms de cavalls circencs són les *tesserae* i les lluernes. Pel que fa a les *tesserae* de plom, aquestes plantegen un problema cronològic, ja que no van ser datades per Rostovzev (1903) i cap investigador n'ha donat una cronologia. Iconogràficament, ofereixen en una de les cares la imatge d'un cavall i a l'altre costat l'inici del nom que entenem fa referència a un cavall vencedor i que a vegades es pot reconstruir pels paral·lels onomàstics coneguts. Les lluernes sovint ofereixen problemes d'identificació, ja que, com en alguns discs publicats per Bös (1955-56) o Steiner (1939) (vid. *Luculentus*) o bé només apareix un nom al costat d'una palma o bé va acompanyat de la fórmula augural *-va* (cf. Darder 1988a). Altres documents són fràgils o valuosos, a causa de l'escassetat de testimonis.

Un cop recopilats els noms de cavalls circencs, queda per exposar-ne l'anàlisi semàntica, que és el nucli del present treball. Aquests noms han estat estudiats des dels punts de vista diacrònic, per tenir una base sòlida contextual lèxica, i sincrònic tenint sempre present el context immediat, el suport on era testimoniats, ja que lèxic i iconografia són indissociables en aquests casos. La reflexió dels noms immersos en l'ambient socio-cultural precís ha establert la balança per determinar i delimitar —amb l'etimologia per davant— el valor del mot com a nom de cavall.

El resultat final de l'estudi dels noms és la classificació semàntica que defineix els aspectes on queden inclosos els noms de cavalls circencs

de l'occident romà. Aquesta classificació no és una proposta tancada, sinó que obre camins en la recerca de la significació de l'onomàstica equina.

A nivell històric, sobretot sociocultural, el fet més destacable que aporten els noms de cavalls circencs és l'acumulació de testimonis al s. IV d.C. que demostren una important activitat circenca. Aquesta és corroborada pels fets històrics, com per exemple, la petició de jocs públics a la ciutat de *Treveri* després de la seva derrota, o les cartes de Símmac demanant cavalls per a la pretura del seu fill. Aquests fets contrasten amb els actes i les decisions estatals de la mateixa època que prohibeixen els jocs i ordenen tancar els temples pagans. Tot això demostra una vital resistència d'una part de la societat a renunciar a la pràctica dels seus costums i tradicions. Amb tot, els noms de cavalls circencs esdevenen, en certa manera, un estendard representatiu d'aquesta part de la societat romana afeccionada als espectacles i convençuda de la seva forma de vida i creences.

ABREUJAMENTS UTILITZATS AL TEXT

abl.:	ablatiu	llat.:	llatí
acus.:	acusatiu	nom.:	nominatiu
cf.:	confer	núm(s).:	número(s)
dat.:	datiu	op. cit.:	opus citatum
doc.:	document	p(p).:	pàgina(es)
funer.:	funerari(a)	s(s).:	segle(s)
gr.:	grec	s.v.:	<i>sub vocabulo</i>
honoríf.:	honorífic(a)	vid.:	vide
íd.:	ídem	vol(s).:	volum(s)
l.:	línia		

**DE NOMINIBVS
EQVORVM CIRCENSIVM**

CONCEPTE

Els noms propis ocupen un lloc principal entre les preocupacions dels filòsofs i dels estudiosos de la llengua. Això succeeix precisament perquè com diu Kleiber (1981, p. 295): «Le lien qu'instaurent les noms propres entre le langage et la réalité est tellement manifeste qu'ils constituent un «banc d'essai» idéal pour les théories référentielles. Pour peu qu'on tente d'expliquer le mécanisme référentiel des noms propres, les difficultés et les problèmes s'accumulent».

Els noms de cavalls circencs pertanyen al grup anomenat noms propis. A través del seu contingut semàntic, reconeixem els referents o diferents conceptes de la mentalitat de l'individu que donava el nom al cavall. La dificultat principal per a aquesta identificació és la distància temporal, que comporta les diferències en la comprensió dels conceptes. Els ajuts són els significants i tots els possibles elements contextuals. Aquests s'extreuen tant de l'estudi filològic com de l'arqueològic ja que en el nostre cas hem enfocat l'anàlisi a partir de la investigació semàntica com a font essencial, i emprem les altres ciències històriques com a recolzament, corroboració i contextualització.

Estudiar només els noms de cavalls circencs —i no els de cacera, parada o guerra— respon al concepte victoriós que representen i a l'àmbit circenc en què estan implicats. Són, per tant, apel·latius de cavalls, la majoria vencedors. El nom és un mot pensat directament i únicament per ser la forma sota la qual —després de l'acte de donar-lo— s'anomenarà l'equí. L'acte de donar nom a un cavall és ràpid i, alhora, ofereix en un únic mot tot el món del circ i els desitgs de bona fortuna i fertilitat que cerca el propietari.

Aquests noms pertanyen a una acció tancada: individu/ cavall. Aquesta és una realitat concreta que delimita un microcosmos amb el seu propi

llenguatge i comprensió. Els condicionants i referents externs també queden reflectits en els noms entesos com a grup. Per reconèixer els referents (o conceptes dels diversos aspectes) que el componen, tenim els significants dels noms de cavalls circencs. Aquests són el continent del significat que ens condueix al referent precís. Per tant, els noms de cavalls circencs (que impliquen significat, significat i referent) són els mots que conformen el microllenguatge que representa i comunica l'aspecte i la formació del microcosmos. Cada un correspon a una petita realitat d'aquest món. En ells hi ha un doble missatge, d'una banda resumeixen la relació interna entre l'individu i la realitat immediata, i de l'altra mostren afegit en el significat de forma involuntària o no per l'individu— la relació d'aquest microcosmos amb la realitat exterior.

Cal entendre aquests noms com un grup homogeni de cara a l'exterior i heterogeni en l'interior amb variants pròpies, compreses en els matisos i sentits diversos. Per aquest motiu és necessari analitzar, en un primer estadi, el mot dins ell mateix, identificant-ne els diversos continguts semàntics i, després, relacionar-lo amb el context immediat: el suport.

La unitat bàsica de l'estudi és el mot, però en unió indivisible amb els altres elements que conformen aquest llenguatge; els uns expliquen i completen els altres. Uns analitzen el món exterior i els altres la relació interna. L'estudi morfològic i fonètic dóna a conèixer l'estat de les llengües llatina i grega en el context cronològic de cada document. L'estudi semàntic reflecteix la realitat socio-cultural del moment i, relacionant-lo amb els paral·lels del lèxic comú (testimoniats en altres fonts sobretot literàries), contextualitza els mots en la realitat externa de l'ús de la llengua.

Els mots que ens ocupen eren part del lèxic de la llengua parlada i escrita, però canvien de nivell lingüístic en ésser aplicats com apel·latius a un cavall de circ. En aquest cas, esdevé un tipus de nom propi, únic i distintiu; salvant totes les distàncies, són semblants als *supernomina* (cf. Kajanto 1963, pp. 31, 40-41). El mot prè del lèxic comú o de l'onomàstica varia o matisa el seu sentit, adaptant-se perfectament a la realitat pragmàtica a la qual s'aplica. El seu significat pateix una especialització, passant d'una utilització àmplia en el llenguatge usual a una concreció dins un microllenguatge de caire «familiar». Encara que un mot provingués d'un llenguatge tècnic, com *Iubilator*, com a nom de cavall circenc la utilització esdevenia «quotidiana», perquè mantenia una estreta relació amb el context específic. D'aquesta manera, el nom

es convertia en una paraula assequible a tots els individus ja que, en principi, només era utilitzada pels especialistes en el món circenc.

Els *nomina equorum circensium*, tal com ja hem dit, són portadors de significació i, alhora, distintius d'un cavall de cursa concret. Així doncs, existeix un doble nivell lingüístic, que aporta doble informació. D'una banda, mostra el context sociocultural, i, de l'altra, la realitat immediata del món circenc. Cal que tinguem present que atesa la distància temporal entre l'emissor i el receptor (nosaltres), es dificulta la comprensió del missatge (falten els referents i condicionants cognoscibles). Hem de concebre els elements formadors del microlenguatge com a expressió d'un col·lectiu.

Aquests apel·latius no reflecteixen, per tant, una realitat individual, ni particular, ni aïllada d'un individu i un cavall sinó que responen precisament a la concreció d'una realitat col·lectiva d'un grup determinat de persones que participa en una mateixa activitat. L'anàlisi d'un nom de cavall perd el seu sentit si l'estudiem de forma aïllada, així doncs es fa necessari relacionar-lo i incloure'l en el seu context immediat i en el més ampli amb el màxim d'elements que puguin contribuir a la seva comprensió.

La implicació del llenguatge amb la realitat pragmàtica és a tots els nivells molt estreta, i és un fet que cal recalcar. Aquesta encara queda més patent en els noms de cavalls circencs, ja que en un sol mot condensen tant la realitat externa com la interna. Ja hem vist que l'anàlisi del conjunt de noms pren importància històrica, per l'acumulació de testimonis al s. IV d.C., quan abordem el seu estudi a nivell diacrònic; i, al seu torn, en l'anàlisi sincrònica aporta dades socioculturals d'especial relleu en la investigació de l'antiguitat tardana de l'occident romà.

ASPECTES LINGÜÍSTICS

En aquest apartat abordarem alguns dels aspectes fonètics i morfològics que es reflecteixen o es dedueixen dels noms de cavalls circencs. Les particularitats han quedat anotades amb detall en cada un dels noms al *corpus* onomàstic. Igualment comentarem el tipus de lèxic aparegut que mostra l'ús i el coneixement de la llengua. Observar els errors i les irregularitats en l'anotació dels noms permet reconèixer l'evolució de la llengua.

Les inscripcions transmeten mitjançant les incorreccions o l'anotació involuntària d'errors l'evolució fònica dels sons. Segons el tipus de suport

les incorreccions o vulgarismes varien, a causa, evidentment, de les circumstàncies precises de l'elaboració, més acurada o menys, dels mateixos. A les inscripcions sobre marbre, funeràries o honorífiques, de cronologia anterior, s. I i II d.C., i als textos literaris, apareixen en algun cas petits errors, però normalment mantenen la grafia esperada. A les *defixiones*, elaborades amb menys atenció per l'ortografia i el seguiment de les normes i de cronologia més avançada, inici s. IV d.C., fet que facilita a més l'augment d'aquest tipus d'errors, es recullen més vulgarismes. Als mosaics, contorniat, vidres o mànecs de ganivet acostumen a aparèixer tant incorreccions com anotacions correctes.

La majoria d'alteracions a la norma, que apareixen en aquests noms són comparables amb d'altres textos on també trobem incorreccions o vulgarismes. Així doncs, estem davant anotacions on es recullen errors esperables, compresos i reflex del que s'anomena llatí vulgar, entès com l'anotació de la llengua parlada, en evolució.

L'anotació alterada de les vocals és més usual a les *defixiones*, però també apareix a d'altres documents. Només anotarem alguns aspectes, ja que cada cas queda exposat breument en cada nom al lèxic, i a més responen a fenòmens ben coneguts i analitzats pels estudiosos del llatí vulgar.

Els casos més anotats encara que no massa freqüents entre els noms de cavalls circencs, però usuals al llatí vulgar, són: *i* per *e* (breu) en síl·laba final protònica a *Sinator*; *i* per *e* per la transcripció del grec a *Euginis*; *e* (llarga) per *i* (llarga) a *Derector*; *e* per *i* a penúltima síl·laba no accentuada a *Corentus*; *e* per *i* (breu) *Domenator*; *u* per *o* (breu), a *Agricula* o *Pullentianus*; confusió *e* per *y*, a *Seracusus*; un exemple aïllat de final -os per -us, del nominatiu, a *Primitiuos*; etcètera.

Les confusions més habituals apareixen en mots transcrits del grec, així: *i* per *y* a *Crisaspis*, *Piropus*, *Polidoxus*, *Polidromus*, *Poeliarces*, *Trasinicus*, *Euticus*, etc.; o confusió, o dubte de transcripció, *y* per *i*, a *Libyus* o *Cotyus*; *u* per *y*, a *Zefurus*, *Cossuphus* i *Dicaeosune*. Pel que fa als diftongs són nombrosos els casos de monoftongació d'*ae* en *e*: *e* per *ae*, *Celestinus*, *Ceruleus*, *Cesareus*, *Eolus*, *Leneus*, *Prevalens*, etc. En hiat apareix la típica confusió, a partir del s. III d.C., entre les vocals *e* i *i* en aquesta posició a *Capriolus*.

Dos exemples de vocals anaptíctiques, *Pantaracus*, *Pyiripinus*, que mostren, tal com es podia esperar, el mateix timbre que les vocals del mot on apareixen, provenen dels mosaics de Girona i de *Barcino*. I la

vocal protètica *i-* és testimoniada també a les províncies: *Ispicatus* al Nord d'Àfrica i *Iscolasticus* i *Ispumeus* a *Barcino*. Algunes síncopes ja conegudes, com a *Vernachus* i l'aparent a *Saeclaris*.

El consonantisme també mostra alteracions típiques del llatí vulgar i ja conegudes per altres documents. Omissió d'*h-* inicial a *Arpastus*, *Elius*, *Ilarinus*, *Iperesius* o *Ipparchus*. Un gran nombre d'exemples amb confusió o dubte en la transcripció de les oclusives aspirades gregues: per a χ , *Crisaspis*, *Bacceantes*, *Bracciatius*, *Inacus*, *Euticus*, etc.; per a ϕ , *Delfus*, *Faiton*, *Foebus*, *Niceforus*, *Purpureus*, $\Phi\phi\phi\phi\phi\phi\phi$, *Triumfator*, *Zefurus*, *Epafus*, etc.; per a θ , *Corentus*, *Patinicus*, *Faiton*, *Trasinicus*, etc. En altres aspectes apareixen alguns casos d'ultracorreccions per al so /*ks*/ de ξ , *Eudoxsus*, *Toxxotes* o *Lucxuriosus*. Confusió pel fenomen de betacisme a *Imbictus*; confusió *m/n* davant labial a *Inpulsator*; etc. S'anoten també algunes metàtesis, a *Prancatius* per *Pancratius*; pèrdua de consonants o reducció de grups consonàntics a *Castresis* o a *Adautus*, etc.; simplificació de geminades a *Tyranis*, $\Upsilon\sigma\varsigma$, ΕΙπόνικος i Ἡπόνικος o *Garulus*.

Pel que fa a la flexió nominal, en alguns casos aïllats apareixen confusions de declinacions, a *Polynicens*, degudes normalment a analogies momentànies, tal com comprovem amb els testimonis *Elegantus* i *Eminentus* trobats al costat d'*Elegans* i *Eminens*.

Entre els noms analitzats es testimonien tant compostos com derivats com mots simples. La forma de derivació més freqüent ha recorregut a la utilització dels sufixos de pertinença que assimilen el cavall al contingut del mot escollit. Els sufixos més freqüents són *-ius* / *-ios* (vid. *Fortunius*), molt conegut en la formació de *supernomina* i *cognomina* (vid. *Euentius*), i *-eus* (vid. *Aureus*), amb significació bastant semblant. *-osus* (vid. *Verbosus*) matisa el contingut del tema a què acompanya amb un valor afectiu i d'abundància. *-ulus* actua més de diminutiu (vid. *Peciolus*), com *-inus* (vid. *Secundinus*) denominant també procedència o semblança o, fins i tot, afecte (vid. *Puerina*). L'ús de força diminutius expressa sovint i subtilment l'afecte i l'apreci per part de l'individu cap al cavall. D'altres sufixos són documentats de forma aïllada com *-alis* o *-aris*, *-anus* i *-icus* acompanyen denominacions d'origen o noms geogràfics. El sufix que apareix amb major freqüència és *-tor*, formador de noms agent, que converteix els cavalls en *actores* de l'acció concreta (vid. *Germinator*); ha donat lloc a alguns neologismes d'especial interès com per exemple *Inundator*, *Atquesitor* o *Inpulsator*.

El morfema més testimoniats és *-to-* (molt menys *-nto-*), usat tant per a formar mots denominatius (vid. *Barbatus*) com deverbatus (vid. *Paratus*). Serveix per a marcar la possessió de l'acció del verb o bé la qualitat per comparació amb el mot al qual s'uneix (vid. *Spicatus*).

Els compostos són més grecs (vid. *Pyrobolus*) que llatins (vid. *Frugifer*), fet esperable, ja que la derivació és el tipus de formació més usual a la llengua llatina. No hem trobat cap exemple segur de mescla d'un mot grec amb un de llatí. Atès que l'ús freqüent de les dues llengües que es mostra en el ric i ampli ventall de mots usats com a noms de cavalls, hem estat reticents a acceptar aquesta possibilitat. L'únic nom que potser planteja un dubte és *Euprolus* que potser faria pensar en una barreja de grec i llatí, però que segurament es tractava d'una corrupció per *Eupolus* (?). *Ferobols* és un mot interessant per a mostrar els forts lligams que s'establien entre les dues llengües.

La necessitat d'expressar idees o imatges concretes en un únic nom provocà la utilització i la creació de compostos, per la qual cosa es va recórrer sobretot al grec, més fructífer en aquest tipus de formacions. Així trobem noms com *Dexiforus* o *Chrysopolus*, però també *Ferobols*. D'altres compostos com *Lenobatis* o *Botrocales* havien estat usats ja al lèxic comú, però en època tardana i testimoniats molt poques vegades.

L'anotació de prefixos amb la idea d'avançar cap a, com *prae-*, *pro-* o *in-*, al costat de noms de cavalls com *Frugifer* i de la freqüència del morfema *-to-*, així com el gran nombre d'*actores* (vid. *Victor*) entre els noms de cavalls circencs, ens parlen, de forma indirecta, de l'optimisme i del desig de fortuna i prosperitat. Aquests s'uneixen i corroboren el concepte expressat directament pel grup genèric de victòria i bons auguris. Tots aquests detalls augmenten el valor profilàctic acumulat a cada nom.

És interessant observar com, en certa manera, la forma dels noms de cavalls també queda ordenada dins la classificació dels noms que hem realitzat. És evident que forma i contingut són inseparables i un recolza l'altre i es corroboren. El morfema *-to-* forma un nombre força elevat de noms que descriuen l'aspecte del cavall. Els apel·latius formats amb el sufix *-tor* augmenta entre els noms que descriuen el tarannà i la destresa. Els mots que provenen de substantius simples s'acumulen al camp semàntic de destresa, perquè estableixen una comparació, sovint per metonímia, entre les qualitats específiques del cavall i el significat originari del mot. Els compostos i els adjectius es dispersen més o menys entre uns i altres grups.

Els noms són testimoniats en casos flexius molt precisos: el nominatiu, l'ablatiu i l'acusatiu. Quan al costat d'una imatge apareix un nom, normalment està en nominatiu resumint la idea oracional entre la imatge i el mot. Apareix en ablatiu recordant l'antic instrumental, tant en mosaics (doc. 2) com en mànecs de ganivets, en discs d'ivori o en inscripcions. A les *defixiones*, dins oracions simples s'anoten els noms en acusatiu i en nominatiu. Un únic cas de datiu es documenta a una inscripció funerària (doc. 186), i no es pot afirmar que sigui un cavall de circ. A tres contorniatos es llegeix *Astutu* (doc. 86), *Botrocale* (doc. 94) i *Fylobacu* (doc. 111), però en aquests casos hi ha la possibilitat que la -s final s'hagi perdut; si no caldria pensar en ablatius amb tancament de la *o* en *u*, o en caiguda de la -m final de l'acusatiu, però el més fàcil i clar, també per la comparació amb d'altres testimonis de suports similars, és entendre'ls com a nominatius: (s) o /S/.

Tal com corrobora la sintàxi dels documents analitzats, els cavalls eren principalment actors de l'acció o instrument imprescindible per a dur-la a terme. Només reben l'efecte de l'acció del verb a les tauletes imprecatòries, i no a totes. Notem, doncs, que tenien un paper destacat dins el desenvolupament de l'activitat circenca; participaven de forma activa i decisiva en l'esdevenir, molt lligat al de l'individu.

El lèxic utilitzat ha estat pres de tots els nivells culturals de la llengua llatina, així apareixen mots propis de la llengua poètica com *Nimbus*, *Noctiuagus* o *Virgineus*, com d'altres de la parla col·loquial com *Draucus*. D'altres mots han sofert canvis importants des del seu significat originari, així, en època tardana, s'ha restringit el sentit de *Castresis*, *Exsuperator*, *Gentilis* o *Ἐλλην*, i s'ha especialitzat a *Diamas*; per altra banda, a *Arbustus* ha sofert una expansió, i ha canviat a *Compressor*. En altres casos particulars podria aportar canvis degut a l'etimologia popular, per exemple, *Aeripes* mostraria un doble sentit, així com *Adamas* o *Adamatus* podrien presentar confusions.

L'estudi comparatiu per paral·lels onomàstics també pot donar una referència aproximada de la freqüència en ús de determinats noms, ajudant a concretar dins el possible la datació de determinats suports. Al mosaic circenc de Bell-lloc (doc. 29), els paral·lels de l'onomàstica inscrita, noms de cavalls i d'aurigues, dona una datació aproximada cap a mitjans del s. iv d.C. (cf. Darder 1988, p. 230-231). Per exemple, *Decoratus* és un mot conegut només per l'antroponímia, usat com a *cognomen* a partir de Teodosi (vid. *Turificator*). L'ús de noms de cavalls

d'origen grec s'assembla a l'existència d'antropònims també d'aquesta llengua (cf. Solin 1982; Mayer i Rodà 1978, p. 85 i ss.).

El percentatge elevat de noms grecs i la freqüent transcripció correcta d'aquests fa ressaltar l'arrelament de la tradició onomàstica grega, així com de la cultura i del coneixement del món hel·lenístic. Els compostos, tant els d'imitació grega (vid. *Noctiuagus*) com els grecs transcrits de nova formació (vid. *Trasinicus*) (que no mostren diferències clares entre ells), i les paraules d'ús poètic, juntament amb mots d'origen popular, però testimoniats a la literatura, permet d'identificar rera els noms de cavalls circencs un tipus d'individus cultes, però que participaven de la vida cívica, que coneixen les llengües grega i llatina i el llenguatge quotidià d'ús freqüent.

El tipus d'errors i d'anotacions fonètiques típiques de la llengua parlada, al costat del coneixement i de la formació de compostos i d'altres mots usats a les fonts literàries, fa patent que ens trobem davant d'un col·lectiu d'individus cultes que, a més, tal com corrobora el lèxic col·loquial, no es mantenen aïllats de la vida quotidiana i ciutadana. És aquest un aspecte delicat que cal tenir en compte en estudis específics. Tant la fonètica com la morfologia i el lèxic tendeixen a mostrar la parla de la llengua llatina en l'antiguitat tardana, si ens centrem entre els segles II i IV d.C., moment en el qual s'incrementa l'anotació del noms de cavalls circencs.

CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA

La classificació dels noms de cavalls circencs respon al desig de reconèixer els camps de significació més amplis en què s'agrupen els noms. Per tal d'apropar-se, així, en la mesura del possible, als trets característics del pensament de la persona que donà el nom. A més de la distància que ens separa del material analitzat, els condicionants externs i interns del moment influeixen en l'acte de donar el nom. Ja que una gran quantitat d'informació històrico-social i personal de l'individu es resumí en el mot, intentem, a partir de la semàntica del mateix, dividir en conceptes més generals o globals allò que cada nom expressa de forma individual. Els noms representen i escenifiquen les diferents parts de l'univers conceptual, el microcosmos del món circenc.

Abans d'exposar la proposta de classificació semàntica, cal esmentar el tractament que ha rebut aquesta problemàtica en estudis anteriors. Des del final del s. XIX es començà a tractar els noms de cavalls com

a grup homogeni, procurant establir grups que els definissin i diferenciessin entre ells. Friedlaender (1875) exposà, en un discurs de dues pàgines, a l'*Academia Albertina Frederico Guilielmo Regimonti* una anàlisi sobre aproximadament 170 noms. Les fonts que usà eren dues inscripcions romanes, *CIL* VI, 10056 (= Gruter 341 (o 342?) i 37834 (= Muratori 624)), el mosaic circenc de Barcelona (segons la publicació de Hübner 1863) i algun altre document que cità dins el text com *CIL* XV, 7012 (= Fabretti 273). Ho estructurà en dos blocs principals *nomina generis masculini* i *nomina generis femenini et neutrius*, sense estudi intern dels noms. El primer grup és subdividit en 10 apartats, sota els noms de «*nomina...*», «*adjectiva...*», «*substantiva...*», etc. Força vegades se cita aquest discurs en classificacions posteriors (com a Toynbee, Balil, Barral,...) amb el títol *De nominibus equorum circensium*, com si es tractés d'un llarg article o d'un llibre. La qual cosa ens fa sospitar, ja que no es troba en cap biblioteca a l'abast, que havia estat consultat per molt pocs estudiosos. Per aconseguir aquestes dues pàgines de Friedlaender, després de buscar-les força temps i en diverses biblioteques, la bibliotecària, Frau H. Prempfer, del Römisch-Germanisches Zentralmuseum de Magúncia ens les demanà a Königsberg i ens les féu arribar.

Jeschonnek —alumne de Friedlaender— (1885) estudià els noms de cavalls de circ, de parada, de cacera, mitològics,... grecs, sense tenir en compte, per classificar-los, el tipus de paraula en què es trobava el significat, i agrupant-los segons la relació establerta entre els noms i els cavalls. Féu una descripció linial i minuciosa dels distints significats, creant molts grups amb matisos constants.

Els estudis més intensius, però limitant-se als noms testimoniats a les *defixiones*, són els de Lambertz i de Jeanneret que daten de la segona dècada del segle XX. Lambertz (1913), seguint l'índex d'Audollent (1904), analitzà i classificà els noms segons el seu significat, amb relació al món circenc; usà moltes imatges i observà força les metàfores per justificar i explicar els mots com a noms de cavalls circencs (vid. *Sica*). A l'exposició inicial defineix els noms per tipus de paraules, però després no ho desenvolupa a l'anotació dels grups. Va apuntar cinc blocs principals: un —al qual ell no dona nom conjunt però que podem considerar com el nominal— format per dotze subgrups; un altre intítulat formes adjectives; el tercer de noms de persones; un quart de noms bàrbars; i el darrer amb noms que no entenia. El resultat final és una gran quantitat de grups i de matisacions.

Quatre anys més tard Jeanneret (1917) tornà a analitzar els noms de cavalls de les *defixiones*. En un principi observà tres apartats principals: qualitats del cavall, metàfores i noms propis. Aquesta divisió no la va fer sistemàtica i anotà els noms en dotze grups.

La resta d'estudis que han tractat els noms de cavalls circencs no realitzaren una anàlisi sistemàtica de tots els noms ni d'una part concreta d'aquests; uns els anoten sense referències, d'altres els comenten amb més profunditat per corroborar estudis concrets. Ruggiero (1895-1962), amb molta brevetat i sense referències de les fonts, apunta sis grups on hi anota aproximadament 160 noms, sense comentari. Toynbee (1948 i 1973), a l'article sobre noms d'animals distribueix 250 noms de cavalls en 11 subgrups, anotant (1948, p. 29) que uns altres 29 noms no els sap explicar; a l'estudi de 1973, no hi ha novetats i redueix el nombre de noms; a vegades dóna la referència i d'altres no.

L'exposició més reflexionada, malgrat que no era el tema de recerca, fou la de Salomonson (1965), realitzada per corroborar la seva hipòtesi i estudi sobre les imatges que acompanyen l'anomenat mosaic dels cavalls de l'*Antiquarium* de Cartago. Reuní un total de 145 noms de cavalls circencs amb les referències; els va distribuir en cinc grups segons el contingut semàntic i dependent de les imatges del mosaic. Al text (p. 84) anomena els grups: color i característiques físiques i psicològiques, món diví i mitologia, activitats humanes, noms d'animals i noms geogràfics (de ciutats,...). A les notes els distribueix amb alguna variant, afegint un grup de noms de victòria (p. 87 nota 1).

Balil (1962) i Barral (1973), en comentar els noms dels mosaics circencs de Barcelona i Girona, es referiren a la classificació de Salomonson, comentant alguna possible modificació. Keller (1980) anotà uns 400 noms de cavalls dels quals, segons afirma (p. 256-257), la majoria són circencs tant d'orient com d'occident. No dóna referències exactes ni traducció. Agrupà els noms en 12 apartats: al primer hi agrupa mots de tres, quatre i cinc síl·labes, després segueixen noms de victòria, de déus, d'herois, d'origen noble, geogràfics, d'animals, femenins, ..., i acaba pel de les característiques pròpies.

Pel que fa a la nostra proposta classificatòria, ha estat realitzada sobre un total aproximat de 562 noms partint de la base, evident, que la realitat i la seva representació per signes, paraules i significats no està formada per línies divisòries determinades ni infranquejables; tampoc s'estableix una jerarquia clara entre els valors i els seus distints aspectes. Així doncs,

partint de la diversitat de significats, segmentar els noms en subgrups i matisos diferents, dificulta d'establir uns grups més amplis de significació on quedin inclosos els diferents conceptes expressats pels noms de cavalls circencs. Com en tota classificació semàntica, entre els mots s'estableixen relacions diferents i creuades entre noms inclosos en diversos conceptes.

La premisa que regeix la classificació dels noms de cavalls circencs és que l'*equus circensis* és el centre del microcosmos. Per tant, els grups classificatoris i els noms com a unitats bàsiques de significació es mouen al seu voltant i destaquen de diverses maneres les qualitats i les característiques especials d'aquest animal. En un segon terme queda l'individu com un condicionant important i imprescindible, sense el qual, evidentment, no existiria el nom. Una qüestió que cal tenir present també és que el nom era donat al cavall de petit, per tant, encara no era vencedor. D'aquesta manera, el valor més fort que queda destacat en aquests només és el desig de bona sort. El nom —es remarca de forma directa o indirecta en la majoria d'ells— era un element més per propiciar la bona sort.

Els grups de classificació queden resumits en sis conceptes (vid. llista classificatòria): Aspecte, Tarannà, Destresa, Origen, Afecte i Expectatives. Aquests reuneixen totes les formes en què s'han qualificat als cavalls circencs, subdividint-se al seu torn en grups més reduïts dels quals només anotem els més destacats, ja que el nombre de matisos i la diversitat de qualificació pot ser infinita. Per aquest motiu, quan una qualitat és destacada només per un o dos noms no hem establert un subgrup determinat —acabariem tenint tants subgrups com noms— sinó que els hem agrupat de forma genèrica directament sota la denominació del grup ampli anomenat «Altres» per diferenciar-los. A l'apartat anomenat «Significació dubtós o desconegut» s'agrupen els noms que de moment resulten de difícil comprensió.

El total aproximat de noms documentats a l'occident romà és de 562 diferents (51 dels quals són incomplets; a part n'hi ha 43 dubtosos), dels aproximadament 1.100 testimonis (on alguns apareixen repetits). En el moment de realitzar la classificació ens hem vist obligats a situar alguns noms en dos o tres camps semàntics, la qual cosa desvirtua, en certa manera, els tants per cents. Cal tenir present, per tant, en la lectura del quadre adjunt, que 143 noms estan repetits.

Dins l'Aspecte s'agrupen noms que descriuen: color, taques, bellesa, moviment i alçada. Són tots aquells que recorden alguna de les parts corporals de l'animal, no relacionades amb la seva actitud o forma de

ser. Amb el conjunt d'aquests noms s'arriba a destacar des de la part més petita del cavall (vid. *Peciolus*) fins a un concepte més ampli (vid. *Pretiosus*).

Al grup anomenat Tarannà destaca: indomabilitat, docilitat, impetuositat, expressivitat, alegria i tranquil·litat. Descriuen l'actitud, el caràcter de l'animal, reflectit al seu comportament. La indomabilitat i la docilitat són els dos aspectes més recordats i es relacionen en certa manera amb els del grup de destresa, però de forma indirecta, ja que el primer que es vol expressar és la caracteriologia del cavall.

Al grup de Destresa apareixen més remarcades les característiques: rapidesa, força, guiatge i agilitat. Aquests destaquen o desitgen que el cavall tingui les qualitats necessàries més importants per afrontar una cursa. Per aquest motiu, el subgrup de rapidesa és el que presenta més exemples de noms ja que era una de les especialitats dels cavalls de cursa, així com la capacitat de guiar els altres cavalls cap a la victòria.

Dins el grup anomenat d'Origen destaquen els subgrups: familiar, diví, reial i ètnic. Aquests noms qualifiquen el cavall per l'*origo*, real o figurada, que se'ls atribueix; familiar si ha nascut a la quadra o se'l reconeix com a pertanyent a un àmbit molt proper al *possessor*; diví perquè essent *Martius* mostri les mateixes qualitats, en sentit figurat, del seu hipotètic «progenitor», i ètnic perquè recordant un poble, *Galata* o *Gaetulus* s'esperava, en sentit simbòlic, que el cavall mostrés les característiques més destacades dels individus que en formaven part.

Hem anomenat Expectatives els subgrups que expressen: victòria i bons auguris. Reuneix els noms que d'una forma directa desitgen la victòria i la bona fortuna per al seu cavall. Aquest concepte també està immers dins el significat d'altres noms inclosos en grups precedents, però en aquells s'expressa d'una forma secundària.

El grup d'Affectede agrupa dues modalitats: estima i lloança. En aquest apareixen menys exemples, però gairebé tots els altres noms inclosos en altres grups també expressen l'afecte del propietari pel cavall.

Dins aquests grups classificatoris queden reunits tots els noms de cavalls circencs analitzats, distribuint-se segons el significat que els mots adopten com a apel·latius equins, independentment del valor semàntic que els mots podien haver tingut en el seu origen. Quan es parla de noms de cavalls circencs, s'entenen com a noms propis, i queda relegat a segon terme el tipus de paraules que eren abans. És a dir, els apel·latius provenen de noms propis i de paraules del lèxic comú, però és molt

important destacar que el significat originari d'aquests mots perd o modifica el seu valor quan és aplicat a un cavall circenc. Deixen de tenir el sentit primer i es converteixen en noms propis, en noms de cavalls circencs. Com a tals el significat canvia, especificant el seu sentit i valor només com apel·latiu de cavall, descrivint alguna qualitat o referint-se a l'afecte o a les expectatives del *possessor*.

És per això que —malgrat els límits de la semàntica— no es pot establir com a classificació semàntica una divisió grupal on apareixi la nomenclatura: nom de vent, nom d'armes, etc. Els mots que tractem eren potser en el seu origen «noms de...» però en el cas que ens ocupa només són noms de cavalls circencs amb una significació precisa. Dins la classificació que proposem, els originaris noms propis i comuns, alguns es dispersen dins de diversos grups i d'altres es reuneixen en la mateixa especialitat, segons el sentit que prenen en ser apel·latius d'*equi circenses*.

Per exemple, els noms mitològics i de personatges llegendaris es distribueixen en els diversos grups segons l'aspecte que destaquin del cavall: *Ganymedes* destaca la bellesa, dins el grup d'Aspecte, i *Achillis* la rapidesa, dins, doncs, el grup de Destresa. El mateix s'observa amb els noms d'animals: *Bubalus* es refereix a la rapidesa, dins el grup de Destresa, i *Tigris* al color, dins el grup d'Aspecte. En canvi, els noms que eren d'armes, de vents, de rius o d'activitats humanes, gairebé tots s'inclouen al grup de Destresa, uns referits a la rapidesa o a la força, els altres a l'aptitud en el guiatge, etc. Igualment, en el grup d'Origen és on es reuneixen la gran majoria de noms geogràfics i de pobles, per destacar a través de l'origen, normalment figurat, qualitats i aptituds de l'animal a la cursa, però també hi apareixen derivats de noms de déus o d'adjectius.

A un altre nivell de significació apareixen també qüestions, que cal destacar, internes a la classificació, però alhora també externes. És la constant divisió del significat en la bipolaritat, que divideix el món, el microcosmos, en real i simbòlic. Uns noms descriuen com és el cavall, el seu aspecte i caràcter físic; els altres allò que se n'espera. Aquesta divisió també queda reflectida a l'interior de cada grup i subgrup. Uns noms qualifiquen, per exemple la rapidesa de forma directa, com *Rapidus*; els altres de forma indirecta com *Zephyrus*, a partir d'una imatge.

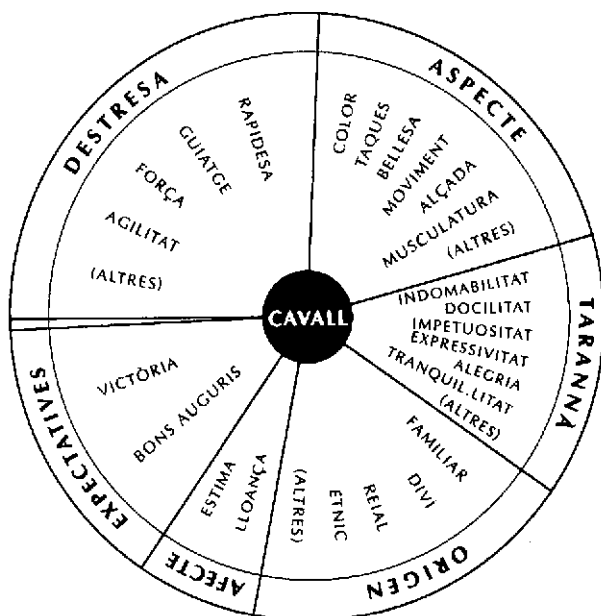
Aquesta divisió respon, en certa manera, a la relació que s'estableix entre la realitat i la paraula. Aquesta neix de la motivació (cf. Baldinger 1970, p. 31) que pot ser primària o secundària. La primera és donada

per la realitat i la segona neix de la metàfora a través d'una segona paraula. Com que se sap que molt poques paraules tenen motivació directa, cal traslladar-ho a l'anàlisi dels noms de cavalls circencs —tots serien de motivació secundària— unes paraules es refereixen al cavall directament, les altres per mitjà d'una comparació.

A partir de la classificació semàntica podem observar com els noms de cavalls circencs de l'occident romà descriuen, en detall, com eren i què s'esperava dels *equi circenses*. Coneixem, a partir d'una lectura literal dels noms, el seu aspecte físic, el seu caràcter, les qualitats més apreciades per a la cursa, fins a quin punt arribava l'estima del propietari pel seu cavall, en quin grau es valorava la victòria al circ, com es confiava en l'atzar, etc. D'altra banda, en una segona lectura, podem observar, per exemple, amb els noms que recorden pobles lluitadors, com *Galata* o *Gaetulus*, quins conceptes es valoraven, així la valentia o la lluita incansable. Si a més relacionem en una lectura contextualitzada els noms amb el món on vivien, les informacions augmenten enormement. Com quan considerem l'elevat nombre de noms de déus de la mitologia greco-llatina testimoniats en documents de les acaballes del s. IV d.C., per exemple *Martius*.

Els temes i els suggeriments arrel dels noms de cavalls circencs són infinits. Al lèxic, al *corpus* onomàstic, hem esboçat en cada nom la informació que se'n pot extreure, a grans trets, però aquesta tasca, per dur-la a terme més a fons, cal realitzar-la, a partir d'ara, efectuant una anàlisi interna dels documents i, *a posteriori*, reflexionant sobre el resultat de la recerca i de les conclusions a nivell de conjunt. Esperem que la semàntica d'aquests noms contribueixi a aprofundir algunes de les problemàtiques que planteja l'estudi de l'antiguitat tardana.

CLASSIFICACIÓ SEMÀNTICA DELS NOMS DE CAVALLS CIRCENS

TOTAL NOMS CAVALLS 562	DESTRESA (186)	26,38%
TOTAL NOMS CLASSIFICATS 705	Rapidesa	11,34%
NOMS REPETITS	Guiatge	4,39%
EN DIVERSOS CAMPS SEMÀNTICS 143	Força	2,97%
	Agilitat	1,27%
	(Altres)	6,38%
ASPECTE (129)	18,3%	
Color	8,93%	ORIGEN (123)
Taques	2,26%	Familiar
Bellesa	1,98%	Diví
Moviment	1,70%	Reial
Alçada	0,42%	Ènic
Musculatura	0,14%	(Altres)
(Altres)	2,83%	
TARANNA (94)	13,33%	EXPECTATIVES (102)
Indomabilitat	3,12%	Victòria
Docilitat	1,70%	Bons auguris
Impetuositat	0,28%	
Expressivitat	0,42%	AFECTE (60)
Alegria	2,41%	Estima
Tranquil·litat	0,28%	Lloança
(Altres)	5,10%	
	Significat dubtós o desconegut (9)	1,27%

LLISTES CLASSIFICATÒRIES

ASPECTE	- Tranquil·litat	- Ètnic
- Color	- Altres	- Altres
- Taques	DESTRESA	EXPECTATIVES
- Bellesa	- Rapidesa	- Victòria
- Moviment	- Guiatge	- Bons auguris
- Alçada	- Força	APECTE
- Musculatura	- Agilitat	- Estima
- Altres	- Altres	- Lloança
TARANNÀ	ORIGEN	SIGNIFICAT
- Indomabilitat	- Familiar	DUBTÓS O
- Docilitat	- Diví	DESCONEGUT
- Impetuositat	- Reial	
- Expressivitat		
- Alegria		

ASPECTE

Color

AETHER

ΑΙΘΙΟΦ

AVREVS

AVRICOMVS

BARBATVS

BRACCIATVS

CANDIDVS

CANDOR

CERVLVS

CHRYSIPPVS

CHRYSIPOLVS

CLARVS

CORAX

COSSVPHVS

CROCEVS

CRYSIPHVS

DIAMAS

ΔΙΑΙΠΕΠΙΩΝ

EBVRNVS

ΕΡΥΘΡΑΙΟΣ	(SOL)	Moviment
FLA(-uus)	SUPERBVS	ARGVTVS
FLORIDVS	TVRINVS	AVRA
(FOEBVS)		CALLIDROMVS
[FVL]GENS ?	Taques	CONCORDIVS
GLAVCVS	AEGIS	DELICATIANVS
HEDERATVS	ASTER	DELICATVS
IGNEVS	BARBATVS	ELEGANS
IMBΡΑΙΟΣ	BRACATVS	ENACCIATVS
ISPVMEVS	CRISASPIS	EVRYBATTES
ΛΑΜΠΙΑΣ	FLORIDVS	EXACT
LAMPON	GEMMATVS	(INPVLSATOR)
LVCIDVS	LVCIFER	INVNDATOR
LVCVLENTVS	MACVL	
MARGARITA	MVCCOSVS	Alçada
(MAVRVS)	NOTATVS	ALTVS
MAVRVSIVS	OYITTATOS	EMINENS
MVRINVS	PARDVS	EXCELLENS
MVRRΑ	ΠΟΛΥΙΔΟΣ	PELORVS
NIMBOΣ	SCINTILLA	
NITIDVS	SIGNIFER	Altres
OCLOPECTA	TIGRIS	(ADAVTVS)
ΟΛΟΧΡΥΣΟΣ		A[E]RIPES
PALVMB	Bellesa	AQVILINVS
PERDIX	(CVPIDO)	(ARANIVS)
PHAEDRVS	DECOR	ARISTA
PHAETON	DECORATVS	ARMATVS
ΦΟΙΝΙΞ	DELICATIANVS	BOTROCALES
ΦΟΡΦΟΡΕΟΣ	DELICATVS	CASSIDATVS
PHOSPHORVS	EVGRAMMVS	CIRRATVS
ΦΟΥΛΓΙΔΟΣ	CANIMEDES	COMATVS
PIROPVS	GLAPHYRVS	CRINITVS
POPYIRVS ?	NARCISSVS	DIVES
ΠΡΟΥΝΙΚΟΣ ?	PERSEVS	EVSTOLVS
PVRPVRIO	PRETIOSVS	IOYBA
PYIRIPINVS	SPECIOSVS	ISPICATVS
PYRALL(is)	TETRAPLA ?	ΜΑΡΙΣΚΟΣ
PYRVS	TITONIVS	PARATVS
ROSEVS	VENVST	PECIOLVS
SIDEREVS	VOLVPTAS	PECVLIARIS
(SIDONIVS)		SALVTARIS

TARANNÀ

Indomabilitat

ACEREVS
 ADAMAS
 ADAMATVS
 ADMETVS
 FASTIDIOSVS
 FEROX
 (IGNEVS)
 IMBER
 IMPROBVS
 INΔOMITOE
 KAPRVS
 LIBER
 LICENTIA
 LICENTIOSVS
 ΛΙΚΟΣ
 ΛΟΥΕΣ
 LVPVS
 NIMBOΣ
 PYRIPINVS
 PYROBOLVS
 SPHODRIA
 SVPERBVS
 TIGRIS
 TITAS
 VERNACLVS

Docilitat

BALSAMIVS
 BLANDVS
 CONCORDIVS
 EVTHVMIVS
 INNOX
 PALVMB
 PASSER
 PASSERINVS
 PERDIX
 PISTVS

PYRALL(is)
 THELVS
 VOLENS

Impetuositat

INCITATVS
 PETVLANS

Expressivitat

GARRVLVS
 QVERVLVS
 VERBOSVS

Alegria

(ANIMTOR)
 DELVSOR
 DERISOR
 EVTICVS
 FAVSTINVS
 FELICISSIMVS
 FELIX
 FRVENDVS
 FRVNITVS
 GELOS
 GRATVLATOR
 HILA
 HILARINVS
 HILARIVS
 HILARVS
 IVBILATOR
 LASCOVVS

Tranquil·litat

PLACIDVS
 SERENVVS

Altres

AMATOR
 (AMOR)
 ATTONITVS
 BACCEAVTES
 BARBARVS
 BATES
 CAPRIA
 CAPRIOLVS
 COMMVNIS
 COMPRESSOR
 DICAEOVSNE
 [DIST?JANCIATOR ?
 DRAVCVS
 EYANΔEP
 FAMVLVS
 FYLOBACVS
 GENEROSVS
 ΓENIOΣ
 INHUMANVS
 IPERESIVS
 IVVENIS
 (LENEVS)
 (ΔHNQN)
 LVXVRIOSVS
 LVXVRIVS
 MVLTIVOLVS
 MYSTICVS
 NOCTIVAGVS
 ΠΑΙΖΩΝ
 PANCHATES ?
 ΠΑΡΑΣΙΤΟΣ
 PERCVSSOR
 ΠΕΠΤΙΝΑΕ
 ΠΡΩΟΥΙΔΕΝΣ
 PVERINA
 SECVRVS
 TEMEPAPIOΣ
 TYRANIS

TYRANNVS
VAGVLVS
VASTATOR

VENVST
VIRGINEVS

VIRILIS
VIT[A]LIS

DESTRESA

Rapidesa

ABIGEIVS
(ACCEPTOR)
ACENAVCES
ACHILLIS
ΑΔΡΙΑΣ
ADVOLANS
AEROPETES
(AETHER)
AFRICVS
ΑΔΡΙΑΘΟΣ
ALLIGER
AQVILO
ARCAS
ARGVS
ARION
ARPASTVS
ΑΣΤΡΑΣΑΕ
AVRA
AVRORA
BALANVS
BALLISTA
BASILISCVS
BOR[Y]STENES
BVBALVS
CAMM[ARVS]
CANACIS
CAPRIA
CAPRIOLVS
CAVCASVS
CIRCIVS
CVRSOR
DANVVIVS
DELVSOR

DRAVCVS ?
DROMVS
EOLVS
ERIDANVS
EVFRATA
ΕΥΦΡΑΤΗΣ
EVMELVS
FOEBVS
(FONTANVS)
[F]RENALIVS
FVGITIVVS
[FV]LMINATOR
ΓΑΝΓΗΣ
HARPE
HELIODROMVS
HIBERVS
HISTER
ICARVS
INACVS
INDVS
(ISPICATVS)
ΛΑΜΠΙΑΣ
LATRO
MAVRVS
MAVRVSIVS
NILVS
OCEANVS
OCLOPECTA ?
ΟΡΣΑΤΟΣ
PACTOLVS
PECIOLVS
PEGASVS
PELOPS
PENNA

POLIDROMVS
PROFVGVS
PVGIO
RAPAX
RAPIDVS
RAPTOR
ΣΑΓΗΤΑ
SACITT
SCINTILLA
SICA
ΣΩΛ
SPICVLVS
SYRACVSVS
TAGVS
TALVS
TIBERIS
TOXXOTES
VOLVCER
ΥΣΟΣ
ZEPHYRVS

Guiatge

ADSECTOR
ANDRAEMON
BATES
CASTRESIS
CONSVL
CORYPHAEVS
CVRSOR
DARIVS
DERECTOR
DIOMEDES
DOMINATOR
ΔΟΜΙΝΑΤΟΣ

ELATES
 ΕΛΛΗΝ
 EVMELVS
 IOYBA
 IOYΔHE
 IPPARCHVS
 ΛΑΟΜΕΔΩΝ
 LENOBATIS
 MASSINISSA
 MEMNON
 NAVTA
 NICOLAVS
 OMNIPOT[E]NS
 PANTARCVS
 PATRONVS
 POELIARCES
 PONTIFEX
 REGNATOR
 SIGNIFER
 SINATOR
 TVRIFICATOR
 TYRANIS
 TYRANNVS
 VINDEX

Força

ALCASTRVS
 ALCIDES
 ALCIMVS
 APRIA
 (ARACINTHVS)
 ARBVSTVS
 ARMATVS
 ATMETVS

ORIGEN

Familiar
 ADAVTVS

EVTHVMIVS
 EVTONVS
 HERACLES
 INPVLSATOR
 (INVNDATOR)
 IPERESIVS
 KAPRVS
 NERVICVS
 ΟΡΣΑΤΟΣ
 ΟΥΑΛΕΝΣ
 PANCRATIVS
 PREVALENS
 ΠΡΟΥΝΙΚΟΣ
 SILVANVS

Agilitat

AGILIS
 CATTA
 LYNCEVS
 PALLADIVS
 ΠΑΡΑΣΙΤΟΣ
 PASSER
 PASSERINVS

Altres

(A[E]RIPES)
 AGRICOLA
 AIAX
 ALIATOR
 AMAZONIVS
 ANIMTOR
 AQVILA
 AQVILINVS

ASTVTVS
 ΑΤΒΟΚΑΤΟΣ
 AVDAX
 AVCVR
 AVRA
 CAMPVS ?
 CENTAVRVS
 COMPRESSOR
 DAEDALVS
 EVRYBATTES
 (EVSTOLVS)
 EXACT
 HELIOS
 HELLENVS
 HISTER
 ΙΑΣΩΝ
 INHVMANVS
 IVBILATOR
 MELISS
 (NEREVVS)
 OPIENS ?
 PANOPTIS
 PARATVS
 PATRICIVS
 PERSEVS
 PRAESIDIVS
 PVLLENTIANVS
 SCHOLASTICVS
 SECVRVS
 SELMON ?
 SPECVLATOR
 TETRAPLA ?
 THY[MODES] ?
 [VE]NATOR
 (VIATOR)

FAMVLVS
 ΓΕΝΙΟΣ
 NOVICIVS

PATRICIVS
 PRIMITIVOS
 PRISCIANVS ?
 PVERINA
 PVPILLVS
 S[EC]VNDIN[VS]
 ΣΕΡΟΥΑΤΟΣ
 TERDIACVS ?

Divi

CASTALIVS ?
 CASTOREVS
 CELESTINVS
 DIVINIVS ?
 EPAFVS
 IDEVS
 MARTIVS
 OLIMPIVS
 PALLADIVS
 SIDEREVS
 TITAS
 TITONIVS
 VRANIVS

Reial

BASILISCVS
 BASILIVS
 CAESAREVS
 REGALIS
 REGIVS

Ètnic

ACEREVS
 AEGYPTVS
 AFRICVS
 ΑΙΘΙΟΦ
 AMAZONIVS
 ANATOLICVS
 ARMENIVS

BABILONIQΣ
 BAETICVS
 BALANQΣ
 BA[RB]ARIO ?
 BARBARVS
 BOR[Y]STENES
 (BRACATVS)
 CELTIBER
 DANAVS
 ΔΑΡΔΑΝQΣ
 ΕΛΛΗΝ
 (EPAFVS)
 (EPYΘPAIQΣ)
 EVDANEI ?
 FANESTER
 FARIVS
 FARVS
 GAETVLVS
 GALATA
 ΓΑΛΛQΣ
 GERMANICVS
 GERMANVS
 HELLENICVS
 HELVE[TICVS, TIVS]
 (IMBER ?)
 (IMBPAIQΣ)

INDVS
 ITALVS
 KARCIDON
 KOPINΘQΣ
 LATINVS
 LIBYVS
 LICIVS
 LYCEVS
 LYDIVS
 LYDVS
 MACEDO
 MAGVRIVS ?
 MANTINEVS
 MAVRVS
 MAVRSIVS

MEDVS
 NORICVS
 PANHORM(itanus)
 (POMPEIANVS)
 (POMPEIVS)
 PVLLENTIANVS
 ROMANVS
 ROMVLA
 ROMVLVS
 ROMA
 SAXO
 SIDONIVS
 SIRICVS
 SYRACVSVS
 TINΓEITANQΣ
 (TVRINVS ?)
 TVRRENIVS
 TVSCVS
 TYRIVS
 TYRRHENVS
 VALENTINVS

Altres

ΑΠΙΟΑΕΙQΣ
 ARACINTHVVS
 ARANIVS
 AVNARA ?
 CAMPVS ?
 (CASTRESIS)
 CAVCASVS
 CERMARVS ?
 COSSVPHVS
 DRAVCVS
 EFORIANVS
 (EPAFVS)
 EVGINIS
 EXSORIENS
 GENEROSVS
 GENTILIS
 HIRPINVS

IANVARIVS
 IMBOYTPIOYΣ
 INCENVVS
 LIBER
 MASSINISSA

NOBILIS
 POMPEIANVS
 POMPEIVS
 ROSCIVS
 RVSTICVS

(SILVANVS)
 THY[MODES] ?
 TVRINVS
 VRBANVS

EXPECTATIVES

Victòria

ACCEPTOR
 ADORANDVS
 ANICETVS
 ARCHEVS
 (ATMETVS)
 ATQVESITOR
 [B]ERONICA
 CALLINICVS
 CORONATVS
 COTYNVS
 EFORIANVS
 EIΠONIKOΣ
 (EMINENS)
 EVCLES
 EVDOXSVS
 EXSVPERATOR
 [EXS ?]VPERVS
 FAMOSVS
 FEROBOLS
 FRVGIFER
 FVCITIVVS
 GERMINATOR
 GLORIOSA
 GLORIOSVS
 HEDERATVS
 INCLITVS
 INLVMINATOR
 INVICTVS
 ΛΑΥΡΙΑΤΟΣ
 MIRANDVS
 NICEFORVS

NICOLAVS
 NICOMEDIS
 NOBILIS
 ΟΥΙΤΤΑΤΟΣ
 PALMATVS
 PATINICVS
 POLIDOXVS
 POLYNICENS
 POLYSTEFANVS
 PRAESIDIVS
 PROCESSVS
 ΠΡΟΦΙΚΙΟΣ
 PROTEVS
 RASINICVS
 TRASINICVS
 TRIVMFATOR
 VIATOR
 VICTOR
 [VICT]ORICVS

Bons auguris

ABASC(antus)
 ΑΣΤΡΑΣΑΕ
 [AV ?]CVRIVS
 BOTROCALES
 (CAMM[ARVS])
 (CANDIDVS)
 DELFVS
 DEXIFORVS
 EYANΔEP
 EVSEBIVS ?
 EVTICVS

FAMVLVS
 FANESTER
 FARVS
 (FELIX)
 FONTANVS
 FORTVNIO
 FORTVNIVS
 FRVGIFER
 FYLOBACVS
 ΓΑΛΛΟΣ
 GERMINATOR
 HEDERATVS
 HELPIS
 (IANVARIVS)
 ΛΑΥΡΙΑΤΟΣ
 LENEVS
 LENOBATIS
 ΛΗΝΩΝ
 LIBER
 ΛΟΥΕΣ
 (LVCIFER)
 LVCINA
 LVCINVS
 LVPERCVS
 (LVPVS)
 MACVRIVS ?
 MANTINEVS
 MELISS
 MENESTER ?
 MYSTICVS
 NEREVS
 OIKOYMENH
 ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΗ

OMNIPOT[E]NS	ΠΡΩΟΥΔΕΝΣ	TVRIFICATOR
OYITTATOS	SACRATVS	TVRINVS
PALMATVS	SALVTARIS	VOLENS
PANCHATES ?	SANCTVS	VOTALIS
PANHORM(itanus)	TALVS	VRANIVS
PHOSPHORVS	(TEMEPAPIOΣ)	

AFECTE

Estima	ARISTA	HELPIS
(ALVMNINVS)	CELESTINVS	HIRPINVS
AMANDVS	CENTAVRVS	INGENVVS
AMATVS	CHRYSIPPVS	(IPERESIVS)
AMICVS	CHRYSOPOLVS	(ITALVS)
AMOR	(CLARVS)	(LATINVS)
(CATT)	ΔΙΑΠΕΠΙΟΝ	MIRANDVS
CVPIDO	DICAEOSVNE	(NITIDVS)
DIAMAS	DIGNVS	NOTATVS
DILECTVS	DIVES	OPIENS ?
GEMMVL	(EMINENS)	PECVLARIS
MARGARITA	ENACCIATVS ?	PHAEDRVS
PRETIOSVS	ETERNVS ?	PHAETHON
PVPILLVS	EVDANEI ?	ΦΟΙΝΙΞ
VAGVLVS	EVGINIS	POELIARCES
ZMARAGDVS	EYΠOΛOΣ	ΠΡΑΙΚΛΑΡOΣ
	EV PLIVM ?	PREATVS
	EVPROLVS ?	SACRATVS
	EXCELLENS	SAECLARIS
Lloança	ΕΞΙΜΙOΣ	SANCTVS
(AIAX)	[EXS?]VPERVS	SOCRATES
ANDRAEMON	HELENVS	ΣΩΛ
(ΑΠOΛΕΙOΣ)	HELIOS	SPECVLATOR

SIGNIFICAT DV BTÓS O DESCONEGUT

AVNARA	EVPROLVS	(POPYIRVS)
AXOLMVS	IMBOYTPIOΣ	TERDIACVS
CERMARVS	MAPRAERON	VAGARFITA
ENACCIATVS		

CORPUS ONOMÀSTIC

INTRODUCCIÓ

El *corpus* onomàstic està format pels noms de cavalls circencs citats per ordre alfabètic. Aquests responen al buidat dels testimonis onomàstics equins anotats a la documentació reunida a la «Relació de fonts documentals». Així, després de cada nom apareix en cursives el o els testimonis i entre parèntesi el cas en què està anotat, el tipus de document on apareix i el número que aquest darrer té dins la «Relació de fonts documentals».

L'anàlisi del mot en ell mateix s'estructura, sense unes fronteres marcades ni infranquejables, tenint en compte quatre aspectes principals: l'etimologia i la significació o semàntica, els paral·lels onomàstics, els comentaris d'estudis semàntics d'altres autors i la interpretació i definició final del mot com a nom de cavall circenc.

La lectura del significat d'un mateix mot s'ha fet -a petita escala- diacrònica i sincrònica (sempre que fos possible i necessari o enriquidor). Per una banda, és útil saber els diferents matisos i sentits que pren un mot al llarg del temps; i per l'altra, sempre que era possible si coneixíem la data aproximada dels testimonis, s'ha intentat donar o conèixer el significat dins del context històric concret. Moltes vegades, la comparació amb exemples concrets del mot dins el lèxic comú és la font principal de comprensió, molt lligada al sentit etimològic del mot.

L'onomàstica personal l'hem utilitzada com a element referencial i comparatiu, anotant l'aparició de paral·lels onomàstics, com a informació sovint útil per a delimitar un espai geogràfic i cronològic concret. Hem assenyalat, quan era necessària la informació sobre apel·latius d'altres animals: gossos, rates, ossos,... o ocells.

El buidat dels estudis on es realitzaven classificacions d'alguns del noms ha estat sistemàtic. Quan no s'anoten les opinions dels diversos

estudiosos (Friedlaender 1875; Jeschonnek 1885; Lambertz 1913; Jeanerret 1917; Toynbee 1948; Id. 1973; Salomonson 1965) és perquè o bé no el comenten (hi ha força noms que no han estat comentats), o bé no plantegen problemes o no aporten cap aclariment.

La interpretació del mot com a nom de cavall intenta ser breu i esclaridora, comprenent el significat del mot i exposant el seu sentit com a nom de cavall tenint present el context circenc, i com a font i objectiu principal el cavall. Tota l'anàlisi està en funció d'arribar el més pròxim possible al matís del mot restringit al món contextual circenc i de l'*equus* de cursa. Amb la informació recollida en l'estudi descriptiu precedent podem sospesar i comprovar els distints sentits, juntament amb el context —que se'ns mostra amb totes les limitacions— immediat. L'anàlisi minuciosa de cada nom facilita la seva classificació en distints camps de significació o de descripció.

Al final de cada anàlisi s'anota el camp de significació al qual pertany, mostrant el mot dins un grup semàntic més ampli que queda exemplificat a les llistes classificatòries. D'aquesta manera és el nom concret que resumeix una petita part d'una realitat més àmplia i és immers i lligat a d'altres noms que, entre ells, exposen les diferents parts d'un mateix cosmos que gira al voltant de l'*equus* i que té com a font única —per a explicar els interessos dels individus relacionats amb el circ— i bàsica d'informació directa el nom de cavall circenc.

CORPUS ONOMÀSTIC

ABASC(antus)

Abasc(anto) (abl., honoríf., doc. 177).

D'ἀβάσκαντος (βάσκαίνω), «lliure d'encantament o malefici» (ἀβάσκαντος *infascinabilis*, cf. *Gloss.* vol. II, s.v.). Fou un conegut antropònim grec (cf. Pape-Benseler, s.v.) testimoniats sobretot durant el segle II d.C., també durant el III, però amb menys freqüència (cf. *LRPN*, vol. I i II s.v.); igualment, fou utilitzat com a *nomen* i com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; molts noms d'esclau, cf. Baumgart 1936, p. 17). Com l'únic testimoni que tenim d'aquest nom es troba abreujat, podríem pensar per exemple en ἀβασκάνος «lliure d'enveja». Però el gran nombre de *cognomina Abascantus* (vid. més amunt i Solin 1971, p. 55, 68 i 111; 1982, p. 844) i, el paral·lel circenc, l'auriga *T.F. Abascantus* (*CIL* VI, 8628) —és freqüent trobar noms usats tant per a aurigues com per a cavalls (vid. *Polystefanus*)— sembla que confirmen aquest desenvolupament com el més possible. Friedlaender (1875, p. 3) l'anotà al grup de *nomina virorum graeca*. Lambertz (1913, p. 112), fixant-se exclusivament en el sentit del mot, opinà que era un nom per donar bona sort al propietari de la quadra impedint que els contrincants li fessin malefícis. *Abascantus*, com a nom de cavall circenc, podria referir-se al propietari de la quadra, com a *origo*, però el contingut semàntic del mot és parlador dins el context on es troba immers. Així doncs, en sentit figurat, aquest nom impediria que els malefícis —realitzats pels contrincants, com es comprova als formularis de les *defixiones*, vid. per exemple docs., 216 i 229 cara B, i *Epafus*— afectessin l'animal i, per extensió, el protegissin (vid. *Vindex*) ajudant-lo en la cursa cap a la victòria.

Expectatives. Bons auguris.

ABIGEIVS

Abigeio (abl., funer., doc. 180 x 4).

«Lladre», «lladre de bestiar», derivat d'*abigeus* (d'*abigeo*) (cf. *ThLL*, s.v. i Ernout-Meillet s.v. *ago*), pel sufix *-ius* segurament per marcar que es tracta d'un apel·latiu (vid. *Euentius*) enfront d'*abigeus*. *Abigeius* s'usà més en època tardana, però conviuen les dues formes; així *abigeus* apareix a partir de la segona meitat del segle II d.C. i inici del III (Ulpia, *Digesta Iustiniani*, 47, 14. 1), un poc després que el testimoni que ens ocupa (datat per consolats: 122-131). Lambertz (1913, p. 113) comentà la metàfora de rapidesa que es produeix entre el sentit comú del mot i la seva aplicació al cavall de cursa. *Abigeius*, com *Latro* o fins i tot com *Delusor* o *Arpastus*, incidia en remarcar la velocitat d'un «professional» del circ.

Destresa. Rapidesa.

ACCEPTOR

Acceptore (abl., honoríf., doc. 178, funer., doc. 181), *Acceptore(m)* (ac., *defixiones*, docs. 224, 234).

«El que rep o pren» d'*accipio* (cf. *ThLL*, s.v.); utilitzat, sobretot a època tardana, com a deformació per etimologia popular del nom d'ocell *accipiter*, (cf. André 1967, p. 7, 9 i 19). Ruggiero (cf. s.v.) l'entengué derivat pel sufix *-or*, com dòcil, per *acceptare iugum*. Lambertz (1913, p. 112) anotà que era un substantiu verbal estrany, però que si es tractava d'una forma vulgar d'*accipiter* l'inclouïa entre els noms d'animals. Podem pensar que aquest apel·latiu qualificava el cavall, en sentit metafòric, per comparació entre les qualitats de rapidesa d'aquests tipus d'ocells (l'*astor*) amb les de l'*equus* (cf. Jeanneret 1917, p. 92 i Keller 1973, p. 258). *Acceptor*, pel seu significat etimològic, era *qui accipit uictoriam* (vid. *Gratulator*), és a dir, el vencedor.

Expectatives. Victòria.

(Destresa. Rapidesa.)

ACCE[---] (honoríf., doc. 177).

Segurament es tracta d'*Acceptor* (vid. aquest).

ACENAUCES

Acenauce (abl., *defixio*, doc. 211).

Segurament respon a un creuament entre *acenaces* i *caucem*, de significat semblant, denominant, ja a època tardana, «espasa». El primer d'*acinaces* era el nom d'una «daga, sabre curt» (vid. *Canacis*), d'*ἀκινάκης*, préstec de Piranià (cf. Chantraine, *s.v.*), i el segon és un hàpax, possiblement del mateix origen que l'anterior. Tots ells apareixen a les *Gloss.* entesos com *gladius*, sense matisos: *caucem* a V 494, 33, *acenaces* a IV 477, 33 i *acinaces* a V 339, 26. Dins l'onomàstica, el paral·lel més proper és un lleó de Caracal·la citat per Cassi Dió, 79, 7. 2, anomenat *ἀκινάκης* (cf. Toynbee 1948, p. 27, i Jordan 1988, p. 132). *Acinauces*, com *Sica* o *Pugio*, es referia a la rapidesa de l'animal, per metonímia amb la velocitat de l'arma en tallar el vent.

Destresa. Rapidesa.

ACEREVS

Acereo (abl., honorif., doc. 178).

«Pur, íntegre», d'*ἀκεραίος* (monoftongació del diftong; cf. Väänänen 1982, p. 74 *59). El trobem testimoniats amb aquesta grafia com a *cognomen* (cf. *ThLL s.v.*; Solin 1982, p. 726). Lambertz (1913, p. 114) pensà que no hi ha res sòlid per interpretar i que les possibilitats són dues: un ús vulgar del mot grec *ἀκυρίος* o bé d'*ἀκεραίος*. Friedlaender l'inclougué al grup dels *adjectiva graeca* i Jeschonnek (1917, p. 45) entre els noms de lloança. *Acereus*, com *Euginis*, qualificant el cavall en general, evocava l'*origo* de «pura sang», però descrivia alhora la seva actitud i bellesa de moviments.

Tarannà. Indomabilitat.

Origen. Ètnic.

ACHILLIS

Achillis (nom., contorniat, doc. 80) i, *Ἀκηλ[λ]εύς* (nom., *defixio*, doc. 194), *Ἀκηλεῖτος* (nom., *defixio*, doc. 195), *Ἀχ[μ]λλεύς* (*defixio*, doc. 196) i *Ἀκηλλεύς* (*defixio*, doc. 197).

L'heroi recordat com a gran corredor, que escollí viure poc temps però amb gloriosa victòria. Força vegades testimoniats com a nom d'esclau i d'altres individus amb les formes *Achilleus*, *Achilles*, *Achillis* i *Ἀχιλλεύς* (cf. Baumgart 1936, p. 54; Pape-Benseler, *s.v.*; Solin 1971, p. 20.1; Id.

1982, p. 464 i 466). En el món circenc, *Achill* (doc. 178= *CIL* VI, 10056) apareix com el nom d'un *possessor* o d'una quadra (fou identificat en un principi com a nom de cavall (vid. llista de noms que no són de cavalls circencs). Aquil·les era considerat —per exemple, *Il·líada*, 23. 93— com el dels peus lleugers (vid. *Aeropetes*); cal pensar que el propietari en posar aquest nom desitjava que, en sentit figurat, el seu *equus circencis* s'assemblés a aquest gran heroi ràpid, valent, incansable i lluitador. Destresa. Rapidesa.

ADAMAS

Adamante(m) (ac., *defixio*, doc. 219) i vid. [*.Jamante*].

Testimoni dubtós, Audollent (1904, núm. 279, l. 11) anotà *Diamante*, comentant (id., p. 388-389) que podria correspondre a *Adamante* (vid. *Diamas*).

«Indomable» d'ἀδάμας (de δαμάω «domar»), per la partícula α- que expressa privació o impossibilitat de dur a terme l'acció verbal; significa també, «diamant» (vid. *Diamas*). Per etimologia popular, podria confondre's amb el participi d'*adamo* (formes de present poc utilitzades; cf. Ernout-Meillet, s.v.). Audollent (1904, n° 279, p. 389) anotà: «*Diamante(m)* = *Adamante(m)? ex gr. Ἀδάμας, ni fallor, vitiatumne cum adamantem ex adamo*». Hi ha testimonis de *nomina* i *cognomina* (cf. *ThLL*, s.v.). Toynbee (1948, p. 27) el traduí per «Cast-Iron». Lambertz (1913, p. 111) el posà com a nom d'objecte el classificà entre els apel·latius que denoten estimació cap al cavall. Com *Adamatus*, *Adamas* descrivia el temperament de l'animal, mitjançant el record de duresa i puresa salvatges.

Tarannà. Indomabilitat.

ADAMATVS

Adamatu (abl., mosaic, doc. 9), *Adamatu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 222, 223, 224), *A[d]amat[u(m)]* (*defixio*, doc. 218).

«Invencible, indomable», d'ἀδάματος (cf. Ennaifer 1983, p. 823 nota 32), amb la mateixa etimologia que *Adamas* (vid. aquest). Lambertz (1913, p. 112), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 28), el classificaren entre els noms que qualifiquen el cavall com el preferit (considerant que ve d'*adamo*: «el que és estimat apassionadament»). El participi perfect

d'*adamo* seria sinònim d'*Amatus*. *Adamatus*, en negar l'acció de *δαμάζω* «domar» per la partícula *ἀ-*, destacava les qualitats d'un cavall salvatge —rapidesa, fúria, fogositat, ...— tan útils a un cavall circenc (vid. *Adamus*). Tarannà. Indomabilitat.

ADAVTVS

Adautus (nom., *defixio*, doc. 198).

Per *adauctus* (simplificació del grup *-ct-*)(d'*adaugeo*) «el que és augmentat, crescut». Fou un conegut *cognomen* d'època imperial d'individus humils (cf. *ThLL*, s.v.) també testimoniats al s. IV d.C. (circa 303), per exemple un *magister* màrtir sota Diocleciana (cf. *PLRE*, vol. 1, s.v.). Lambertz (1913, p. 112) i Jeanneret (1917, p. 92) relacionen el mot amb *ἐπιθραϊός* «adquirint de nou, nou», el primer afirmà que es tractava d'un nom adquirit un cop l'animal ha arribat a la cavallerissa, i el segon l'entengué com un apel·latiu que destacava el preferit del propietari. Toynbee (1948, p. 27), en canvi, l'anotà en el grup de noms de característiques físiques, per la mida. *Adautus* es referia al cavall educat (vid. *Alumnus*) a les pròpies quadres (vid. *Seruatus*).

Origen. Familiar.

(Aspecte. Altres.)

ADMETVS

Admeto (abl., funer., doc. 185).

«Íntegre», «indomable», d'*ἄδμητος*, usat com a forma poètica en lloc d'*ἀδάμκτος* (vid. *Adamatus*); trobem aquest adjectiu referit a cavalls a *Il·líada*, 23. 266 i 289. Fou usat com antropònim tant en grec com en llatí (cf. *LCPN*, vol. I i II, s.v.v.; Solin 1982, p. 455), força testimoniats al segle II d.C. coincidint així amb el document que ens ocupa (final del s. I d.C.). *Admetus*, rei de Feras, fou pare d'*Eumelus* (com *Pelops* de *Chrysippus* o *Daedalus* d'*Icarus*, vid. aquests). Es coneixen *nomina seruorum* i *cognomina* de lliberts (cf. *ThLL*, s.v.). Toynbee (1948, p. 28 i 30; 1973, p. 179) l'incloué entre els noms de déus i herois; en canvi Friedlaender (1875, p. 4) entre els *nomina virorum graeca*. *Admetus* recordava l'heroi, però, per sobre de tot, descrivia l'actitud «salvatge», ferotge i fogosa (vid. *Adamatus*), tan especialment apreciada en els cavalls circencs (vid. *Anicetus*).

Tarannà. Indomabilitat.

ADORANDVS

Adorandus (nom., mosaic, doc. 7).

«El que ha de ser celebrat, honorat» (*d'adoro*). Segons Toynbee (1948, p. 28 i 32), que tradueix com «Angel» (?) («àngel», però popularment «cavall blanc», «pagà») és un epítet afectiu (vid. *Turificator*). Hem d'entendre aquest mot amb el sentit que s'exposà a *Gloss. V* 163, 2 *adorat triumphat laudat*, que com s'afirma a *ThLL* (cf. s.v.): «*uidetur subesse priscum uerbum a quo et adorator et adoria nata esse possunt*». Així doncs, *Adorandus* havia de ser recordat per les seves victòries (cf. *Gloriosa*) com a «vencedor», com «el que triomfa».

Expectatives. Victòria.

ΑΔΡΙΑΣ

Ἀδρία (nom., *defixio*, doc. 195).

És el nom del mar «Adriàtic», del riu, d'una ciutat de *Picenum* i de Venècia. Lambertz (1913, p. 107) i Salomonson (1965, p. 86) l'inclogueren entre els noms geogràfics. Es pot relacionar amb *Oceanus* i d'alguna forma també amb *Tyrrhenus*, però, sobretot, com hidrònim, s'estableix la metonímia entre la força i la rapidesa dels fluvials amb la del cavall que duu aquest nom.

Destresa. Rapidesa.

ADSERTOR

Adsertore (abl., honoríf., doc. 178 x3).

«Defensor» (*d'adsero*). Fou usat principalment al llenguatge jurídic *assertor libertatis* «llibertador o protector» (vid. *Vindex*), també aplicat a *Mars*, *Hercules assertor* (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup *substantiva Latina in -tor*. Lambertz (1913, p. 111) opinà que era un nom que oferia protecció i defensa a l'auriga i a la *factio* a la sortida el dia de la cursa. En el context circenc es pot entendre com «el vencedor», pensant en «el defensor (de la victòria)» sentit ja utilitzat per aquest mot (cf. *Ox.Lat.*, s.v.).

Destresa. Guiatge.

ADVOLANS

Aduolante (abl., honoríf., doc. 177).

«El que vola cap a» (*d'aduolo*). És conegut com a *cognomen* (cf. Kajanto

1965, p. 357). Marcial 5, 24. 6 recorda un gladiador anomenat així: *Hermes cui cadit Aduolans*. I Ovidi *Tristia* 5. 10, 19-20 *cum minime credas, ut auuis densissimus hostis/ aduolat et praedam uix bene uisus agit*, usa el verb, en sentit metafòric aplicat a homes. Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, p. 27: «Wings») l'incloueren entre els que denoten rapidesa. *Aduolans* era aplicat al cavall per la seva velocitat en la cursa (vid. *Volucer*).

Destresa. Rapidesa.

ÆGIS

Aegis (nom., unguentari, doc. 37).

D'*αἰγίς, -ιδος* «ègida», «escut amb pell de cabra» portat per Zeus i Atenea. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà a l'últim grup, *nomina generis femenini et neutrius*. Com *Chrysaëpis*, devia referir-se a una marca al pèl del cavall o bé, en sentit metafòric, l'*equus* esdevenia un escut protector (vid. *Adsertor*) i, per tant, propiciatori de la bona fortuna.

Bons auguris.

Aspecte. Taques.

ÆGYPTVS

Aegypt(o) (abl., honorif., doc. 177), *Aegypto* (abl., honorif., doc. 178, funer., doc. 184), *Egyptu(m)* (ac., *defixio*, doc. 235) i *Αἴγυπτον* (ac., *defixiones*, doc. 205, 208).

«Egipte» préstec d'*Αἴγυπτος*. *Egiptus* per *Aegyptus*, vid. *Eolus*. Igualment, fou nom del *Nilus* i del legendari rei germà de *Danaus* (vid. aquest). És conegut a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 621). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà entre els *nomina virorum graeca*. Lambertz (1913, p. 107 i p. 108), Jeanneret (1917, p. 93), Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 86) l'incloueren al grup de noms geogràfics o epònims. *Aegyptus* recordava, en sentit genèric, la terra on es venerava el *Sol* (vid. aquest), i d'on provenien els obeliscs. No calia que revelés l'origen real de l'animal perquè força vegades els noms de cavalls referents a indrets geogràfics s'entenen en sentit simbòlic per destacar alguna particularitat del lloc concret (vid. *Gaetulus*).

Origen. Ètnic.

A[E]RIPES

A[fe]ripes o *A[.]lipis?* (nom., lluerna, doc. 158).

Aeripes, *-pedis*, «el que té peus de bronze», compost descriptiu pels substantius *aes*, *aeris* «bronze», força productiu com a primer terme de compostos poètics (vid. *Noctiuagus*), que tradueix *χαλκό* (cf. Ernout-Meillet, s.v. *aes*, *aeris*), i pel substantiu *pes*, *pedis*, «peus»; tradueix, per tradició (cf. *ThLL*, s.v.), *χαλκόπους* «de peus o ferradures de bronze», «infatigable». Per etimologia popular –confusió *aes* per *aer*– s'ha identificat aquest mot com «*aeripidem* (uel *aeripidem*) *uelocem*», (cf. *ThLL*, s.v. *aeripes*), «*quasi aerios pedes habentem*» (cf. Forcellini, s.v. *aeripes*)(vid. *Aeropetes*). *Aeripes* denominava el cavall, en sentit simbòlic, de potes fortes i resistents, potser per alguna marca de color distint a les potes del cavall. Aspecte.

(Destresa.)

AEROPETES

Aeropetes (nom., vidre, doc. 38).

Del grec *ἀεροπέτης*, *εξ* (de *πέτομαι*), «el que flota o oneja en l'aire», «el que vola»; és testimoniats només dues vegades com adjectiu a Horapol (2. 24; s. IV d.C.(?)) i a un papir grec (cf. Liddell-Scott, s.v.). Sembla que no cal pensar en *ἀεροπετής* (de *πίπτω*) «caigut del cel» encara que es relacionaria amb els voladors, i amb la rapidesa. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup *adjectiva graeca*; Lambertz (1913, p. 111) entre els noms de rapidesa com Toynbee (1948, p. 27), aquesta assenyalant «*Aeropetes* or *Aeripes* «Treading-on-Air»». *Aeropetes*, com tots els *Vranius* i els noms d'ocells, expressava, en sentit metafòric, la lleugeresa (vid. *Achillis*) i la rapidesa de l'animal en la cursa (vid. *Volucer*).

Destresa. Rapidesa.

AETHER

Aether(e) (abl., honoríf., doc. 177).

«El cel» (préstec culte d'*αιθήρ*; cf. Ernout-Meillet, s.v.). Com a nom d'un cavall simbolitzava, d'una banda, el color del cel; així el classificà Jeschonck (1885, p. 38) quan descrivia els noms que «*ab albo colore haec sunt nomina repetita*»; d'una altra, la lleugeresa i per tant la rapidesa, opció per la qual es decantaren Lambertz (1917, p. 111) i Toynbee (1948, p. 27). A la mitologia, *Aether* era de foc, com el *Sol*, i pare de *Zéus*.

La literatura és enormement rica en epítets per aquest mot que coincideixen amb noms de cavalls circencs: *Omnipotens*, *Nitidus*, *Ceruleus*, *Candidus*, *Clarus*, *Altus*, *Igneus*, per citar-ne alguns (cf. *ThLL*, s.v.). *Aether* segurament descrivia el color del pèl de l'*equus*.

Aspecte. Color.

(Destresa. Rapidesa.)

AFRICVS

African(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

«Africà», «d'Àfrica» i el vent «*quod ab Africa spirat*» com assenyala Forcellini (cf. s.v.). Segons les *Gloss.* II 361, 50 es tracta del *Átys*; així el descrigué detalladament Isidor, *Etym.*, 13, 11, 9: *Africanus a propria regione uocatus; in Africa enim initium flandi sumit*. Jeanneret (1917, p. 93) i Salomonson (1965, p. 86) el classificaren entre els noms geogràfics. *Africanus* recordava la rapidesa de l'animal, tan atribuïble, per metonímia, al vent, com, en sentit simbòlic, per les qualitats circenques —de renom arreu— dels cavalls d'aquesta part de l'imperi.

Destresa. Rapidesa.

Origen. Ètnic.

AGILIS

Agilis (nom., poesia, doc. 249) i ἄγίλε(μ) (ac., *defixiones*, doc. 200, 204, 205, 206).

«El que avança ràpid», «àgil», «lleuger» de l'adjectiu homònim. ἄγίλε(μ) per *Agile(m)* (vid. *Derisor*). Fou usat força com a nom d'esclau a Paulí de Nola *Epistulae* 6, 3 (cf. a més, Baumgart 1936, p. 17), també com a nom de dona a *CIL* VI, 15175 (cf. a més, *ThLL*, s.v.) i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 248). Lambertz (1913, p. 107 i 113) l'inclogué entre els noms de victòria que lloen alguna qualitat del cavall, i Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178) al grup de «*lightness and agility*». *Agilis* qualificava, en setit figurat, el cavall per la rapidesa i facilitat d'avançar «en continuïtat» cap a la victòria; ja que, tal com descrivia el nom, l'*equus* gaudia d'aptituds físiques excel·lents.

Destresa. Agilitat.

AGRICOLA

Agricola(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 224), *Agri[.]lla(m)* (ac., *defixio*, doc. 223), *Agricola* (nom., contorniat, doc. 81).

Agricola per *Agricola*, *u* per *o* (*breu*) possiblement respon a un fet ocasional per error de l'escriba, ja que aquest canvi només es donava en especials circumstàncies, normalment en contacte amb una *r* o amb una *s* (cf. Väänänen 1982, #54), apareix testimoniats a algunes inscripcions (cf. Grangent-Moll 1991, p. 138-139 # 205) i també anotat a *Appendix Probi*, per exemple, 25: *formica non furmica*. Conegut compost per *ager*, *agri*, «camp, territori» i el productiu *-cola* (cf. Ernout-Meillet, *s.v. colo*), l'arrel del qual indica la idea de «circular al voltant de». Fou un *cognomen* conegudíssim (cf. Kajanto 1965, p. 321). Lambertz (1913, p. 111) i Jeanneret (1917, p. 93) varen descriure el sentit etimològic del mot, incloent-lo, el primer, al grup de noms que donen sort a la cursa i, el segon, entre els noms que expressen algun valor excepcional de l'animal, entre els d'ofici. Toynebee (1948, p. 29; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren al grup d'activitats humanes. El sentit profund del mot «aquell qui circula al voltant del camp» ens transporta a la cursa de carros, però també el sentit d'*agrorum cultor* —entès a vegades com *Rusticus*, enfront d'*Vrbanus* (vid. aquests)— incideix potser en la professionalitat, en sentit metafòric, del cavall en l'arena (vid. *Nauta*).

Destresa.

AIAX

Aiace (abl., honoríf., doc. 177).

Recorda els dos herois homèrics de Salamis i de Locris, guerrers, servidors d'Ares; el primer el més fort i valent després d'Aquil·les (vid. *Achillis*) i especialment protector i el segon arquer lleuger i ràpid. Com a nom d'animals, es coneix el d'un elefant recordat per Plini a *Naturalis Historia*, 8. 12. Fou usat com a *cognomen* o *signum* a *CIL* VI, 1138 (cf. *ThLL*, *s.v.*; Solin 1982, p. 456), també a l'antroponímia grega (cf. *LGPN*, vol. I i II *s.vv.*). L'apel·latiu, descrivia i lloava l'animal, en sentit simbòlic, per metonímia, en atribuir-li les aptituds dels insignes herois.

Destresa.

(Afecte. Lloança.)

ΑΙΘΙΟΥΨ

Αιθίοπε(μ) (ac., *defixio*, doc. 203 x 2).

«Etiòpe», pròpiament «cara cremada», «negre», i el nom d'una planta. *Αιθίοπε* per *Aethiope(m)* (vid. *Εὔπολος*). Lambertz (1913, p. 108, *Αιθίοψ*), Toynbee (1948, p. 29, *Aethiops*) i Salomonson (1965, p. 86, *Aithiops*) l'anotaren entre els noms geogràfics o ètnics. *Aethiops* (vid. *Eximius*) segurament feia referència a l'*origo* —les terres d'Etiòpia són banyades pel *Nilus* com les d'*Aegyptus* (vid. aquests)—, però també podríem pensar en el color del pèl de l'animal.

Origen. Ètnic.

Aspecte. Color.

ALCASTRVS

Alcastrus (nom., *defixiones*, docs. 212, 213, 214).

Segurament un doblat del neologisme (no testimoniats fins ara, vid. *Votalis*) *alcaster* (per a nom. sing. en *-us* dels temes en *-ro-*, cf. Väänänen 1982, #240), derivat d'*alces* pel sufix nominal *-aster*, *-astra*, *-astrum* (que indicava semblança al radical), que podríem entendre amb el sentit de «forçut», «impetuós», sinònim d'*Alcides* (vid. aquest), d'imitació de mots com *oleaster* o *fuluaster* (cf. Väänänen 1982, #188). A *ThLL* (cf. s.v.) s'anotà com a nom de cavall sense donar cap interpretació. També es podria pensar en un error, tal com Lambertz (1913, p. 114) suggerí, per *Alcastus*. *Ἀλκαστός* és testimoniats a l'antroponímia a *Inscriptiones Graecae* IV 1279, 4 (= *Insc. Graec. Pelop.* I, 1279, 4), i també *ἄλκαστος* (cf. Pape-Benseler, s.v.). En llatí apareix com a nom d'esclau *Acastus* (cf. Baumgart 1936, p. 54). Jeanneret (1917, p. 94) es referí a la proposta de Lambertz però dubtant «a moins que ce nom soit pour *Albaster* par une fausse lecture». Igualment, es podria pensar en una mala interpretació d'*Alcathous*. No obstant, sembla lícit acceptar *alcaster*, ja que no és estrany trobar entre els noms de cavalls circencs hàpaxs (vid. *Votalis*).

Destresa. Força.

ALCIDES

Alcides (nom., mosaic, doc. 16).

Conegut epítet d'Hèrcules (vid. *Heracles*). Usat sovint al lèxic comú per descriure éssers forts i robustos (cf. *Thll*, s.v.), i a l'antroponímia grega (cf. *LRPN*, vol. II, s.v.) i llatina, com a *nomen* d'esclau i com a *cognomen*

(cf. Solin 1982, p. 458 i 1343). Lambertz (1913, p. 109), Toynbee (1948, p. 28 i 32; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 85-86) l'anotaren entre els noms mitològics, enfront d'Ennaifer (1983, p. 824) que el considera amb una càrrega més forta de valor profilàctic. Com la mateixa arrel del mot indica (vid. *Alcimus*), *Alcides* s'entén com una metàfora de la força (vid. *Diomedes*).

Destresa. Força.

ALCIMVS

Alcimo (abl., honoríf., doc. 177).

«Coratjós, fort, valent» (*ἄλκιμος*). Força usat a l'antroponímia tant grega (cf. *LGPN*, vol. I i II, s.vv.) com llatina (Marcial 1, 88. 1; 5, 64. 2; cf. *ThLL*, s.v.; Baumgart 1936, p. 17; Solin 1982, p. 758, 1356). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup *nomina virorum graeca*, Jeschonnek (1885, p. 44) entre els de rapidesa i Lambertz (1913, p. 112) entre els que lloen el cavall. *Alcimus* descriu la característica més destacada de l'*equus* que duia el nom, revelant el seu «caràcter».

Destresa. Força.

ALIATOR

Aliatore(m) (ac., *defixiones*, docs. 224, 235).

Com *aleator* (ja des de ben aviat apareixen les dues formes *alea* = *alia*, per la tendència de tancament de *e* i *i* davant de vocal més oberta, cf. Väänänen 1982, p. 85 #76), «jugador» en general, qui realitza l'acció de «jugar a daus o a jocs d'atzar». Salomonson (1965, p. 87) inclogué el nom en el grup d'activitats humanes. Lambertz (1913, p. 111) considerava que el nom donava bona sort a la pista el dia de la cursa. Jeanneret (1917, p. 93), col·locant-lo entre els noms que expressen un valor excepcional del cavall de cursa o el temperament propi, el traduí, interpretant-lo alhora, per «qui porte dans ses jambes le sort du cocher». *Aliator* evocava, en sentit figurat, la forma en què el cavall es movia dins el circ, arriscant i jugant amb l'atzar i la fortuna.

Destresa.

ΑΛΙΠΛΟΟΣ

Ἀλιπλοος (nom., contorniat, doc. 82).

Originàriament «cobert per l'aigua» (*Il·liada* 12. 26), i més tard «el que

navega al mar» (Arion, s. VI a.C.; ed. Bergk, Leipzig 1882; sep. 1914-15, p. 79, l. 17), o «home de mar, pescador» tal com apareix al s. III a.C. a Apol·loni de Rodes 3. 1329 i a Cal·límac *Hymnus in Delum* 15. Ja al s. II d.C., Babrius 61. 4 anotà Ἀλπλωος per ἰχθύες, la constel·lació. Ἀλπλωος relaciona de nou els noms de cavalls amb l'aigua (vid. *Fontanus*), però principalment destacava, en sentit metafòric, la rapidesa de tots aquells animals que «nedaven» per l'arena del circ (vid. *Camm[arus]*). Destresa. Rapidesa.

ALLIGER

Alleger, *Alliger*, *A[lli]ger* (nom., contorniat, docs. 83, 84, 88). *Alliger* i *Alleger* per *aliger*, amb geminació expressiva de la líquida davant la *-i-* (cf. Väänänen 1985, p. 106 i 111), i amb confusió —en un dels testimonis— entre *e* i *i* (vid. *Corentus*) «el que porta ales», «l'alat»; en plural, tal com destacà Sili Itàlic, *Punica*, 7. 458 *sunt Cupidine alati* (vid. *Camm[arus]* i *Cupido*). Toynbee (1948, p. 27), citant «*Alleger* (= *Alacer*)», l'anotà al grup de característiques físiques («lightness and agility»). Salomonson (1965, p. 122) citant *Aliger* el comparà, entre d'altres, amb *Volucer*. *Alliger* era *Pegasus* i també *Phoenix*; en sentit metafòric, cal imaginar la rapidesa de les quadrigues *passibus aligeris equorum* (*Poetae Latini Minores* V, 65. 14) a l'arena. Destresa. Rapidesa.

ALTUS

Altus (nom., mosaic, doc. 22). De l'adjectiu homònim, «el que ha crescut», «alt» i «profund». *Altus unus est et mons exultas* (el text que acompanya a aquest testimoni al mosaic) pot fer entendre el nom en sentit figurat com «elevat» o «diví» (vid. *Eximius*); també entès com «insigne» o «noble», qualificà a homes, usat ja com a substantiu (cf. *ThLL*, s.v.). Així Toynbee (1948, p. 27) el traduí per «el que toca el cel» remarcant que feia referència a la mida. *Altus* com *Elegans* podia referir-se a l'aspecte físic o al concepte de superioritat en la cursa (vid. *Exsuperator*). Aspecte. Alçada.

ALVMNINVS

Alumnino (abl., *defixio*, doc. 211).

Sembla una anotació espontània i momentània de l'«escriptor» de la tauleta, ja que al mateix document apareix *Alumnus* i hauria d'estar repetit com els altres noms de cavalls (vid. *Bates*) de la mateixa tauleta, però també podria correspondre a un apel·latiu equí del moment. *Alumninus* és derivat d'*Alumnus* pel diminutiu *-inus* (cf. Grandgent-Moll, p. 45). Jordan (1990, n. 3A, l. 6) considerarà que es tractava d'una confusió per *Alumno*. Això no obstant, *Alumninus*, descrivia, com *Alumnus* (vid. aquest), l'origen «familiar» del cavall, només amb un matis més fort d'afectivitat.

Origen. Familiar.

(Afecte. Estima.)

ALVMNVS

Alumno (abl., *defixio*, doc. 211), *Alumnu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223) i *Alumnus* (nom., *defixio*, doc. 227).

Del sentit etimològic «el que ha estat alimentat, educat», (cf. Ernout-Meillet, s.v. *alo*), es matisa com «fill», «nen», «deixeble» i també denominà l'esclau nascut a la casa (vid. *Famulus*). No obstant, al segle v d.C.—coincidint amb els testimonis que ens ocupen (vid. *Delusor*)— Felix Marcianus Capella l. 86 i l. 26, precisament autor africà, usà aquest mot en sentit actiu «el que nodreix». Per a Lambertz i Jeanneret era un nom que denominava el cavall preferit pel propietari; igualment Toynbee (1948, p. 28), encara que el traduí per «Nursling», l'inclogué entre els epítets juganers. *Alumnus* en sentit usual evocaria l'afectivitat del *possessor*, en destacar amb l'apel·latiu que l'*equus* ha estat educat i alimentat a les seves quadres, però si tenim en compte el paral·lel cronològic es pot interpretar com el cavall que gràcies a les victòries augmenta els beneficis de la *familia*.

Origen. Familiar.

AMANDVS

Amandu(m) (ac., *defixio*, docs. 219, 234), *Aman[.]us* (nom., mosaic, doc. 18) i vid. *Amandus* a la llista de noms de cavalls dubtosos.

«El que ha d'ésser estimat». Conegut *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p.

360). Per a Lambertz (1913, p. 112) i Jeanneret (1917, p. 92), era un nom que qualificava el cavall com el preferit del propietari. Toynbee (1948, p. 31; 1973, p. 179) el traduí per «Darling» i l'anotà entre els epítets afectius. Ennaïfer (1983, p. 824) restituint *Amandius* (comentant *Aman[.Jus]*), l'entengué com «bien-aime», i el classificà entre els noms amb valor profilàctic. *Amandus* expressava principalment l'afectivitat de l'individu cap a l'animal. D'altra banda, ja que estem tractant de documents de principis del s. v d.C. (vid. *Delusor*), podem entendre el mot amb el sentit de participi present «el que estima», prescindint de la *notio necessitatis* (vid. *Fruendus*) com acostuma a passar al llatí tardà (cf. Kajanto 1965, p. 94). En tal cas, l'apel·latiu es referiria al «caràcter» especialment afectuós del cavall.

Afecte. Estima.

AMATOR

Amator (nom., mosaic, doc. 8), i veure *A[.][t[.]]* i *A[.][t[.]]pe(μ)*.

«El que estima» en sentit genèric i originari (nom agent, vid. *Acceptor*). *A posteriori* el sentit es matisà segons la «forma» o el «com» es realitzava l'acció del verb: sexualment, amicalment o d'admiració. És conegut l'ús del mot com «galant o amant», «llibertí», però també el sentit afectuós «amorós». Fou usat com a *cognomen*, poc però arreu de l'imperi (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 306). Per a Lambertz (1913, p. 111) aquest es referia estrictament a característiques sexuals de l'animal i així el classificà. *Amator*, com *Germinator*, pot desitjar la productivitat fèrtil de l'*equus*, però sembla destacar l'actitud afectuosa d'aquest com a reflex del seu «caràcter».

Tarannà.

AMATVS

Aματον (ac., *defixio*, doc. 209), *Ama[t]u(m)* (ac., *defixio*, doc. 220) i *Amat[u](m)* (ac. *defixio*, doc. 221).

«El que és estimat». (*Aματον* per *Amatum*, vid. *Derisor*.) Usat com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 284). Lambertz, Jeanneret i Toynbee el classificaren com *Amandus*. *Amatus* expressava un grau elevat d'afectivitat, més directe que *Amandus*. El morfema *-to-* matisa la realització de l'acció verbal en durativa i acomplida.

Afecte. Estima.

AMAZONIVS

Amazonius (nom., *defixio*, doc. 199) i vid. *Amf[.....]*.

«Pertanyent o descendent d'Amazona» (*ἀμαζώνιος*); fou el nom d'una muntanya propera a la zona d'hàbitat de les Amazones i és testimoniada com a *cognomen* i com a *signum*, sovint en època tardana (cf. *ThLL*, s.v.; Solin 1971, p. 65.1; Íd. 1982, p. 528). Segurament l'apel·latiu recordava les aptituds d'agilitat, destresa i rapidesa pròpies d'aquelles dones llegendàries, «els genets» més destres de la mitologia, indomables i excel·lents amb els arcs; només *Heracles* i Belerofont les varen vèncer. Origen. Ètnic.

(Destresa. Altres.)

AMICVS

Amicus (nom., disc d'ivori, doc. 45).

«Amic», «company», «deixeble». Només es troba com a nom d'homes d'origen humil, la gran majoria esclaus (cf. *ThLL*, s.v.). Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) l'inclougué entre els epítets afectius. Al context circenc i en un *equus* possiblement hem de pensar en aquell animal inseparable, fidel i sol·lícit a les ordres del propietari.

Afecte. Estima.

AMOR

Amor (nom., mosaics, docs. 7, 12, contorniat, doc. 85, *defixiones*, docs. 212, 213), [*Amof.*] (*defixio*, doc. 214), *Amore* (abl., honoríf., doc. 178), i *Ἀμόρε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 200 x2) i *Ἀμώρε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 202). «Amistat», «amor»; el déu. *Ἄμορε* i *Ἀμώρε* per *Amore(m)* (vid. *Derisor*). És testimoniada com a *cognomen* humil (cf. *ThLL*, s.v. i Kajanto 1965, p. 284). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren entre els noms mitològics. Toynbee (1948, p. 28 i 32; 1973, p. 179) l'anotà com a epítet afectiu. *Scribenti mi dictat Amor monstratque Cupido* (CLE 887. 1 i 937. 1). *Amor*, com *Cupido* (vid. aquest) o *Amicus*, expressava l'estima envers el cavall, però també evocava l'actitud afectuosa d'aquest.

Afecte. Estima.

(Tarannà. Altres.)

AM[.....] (mosaic, doc. 15).

Sembla que quan fou trobat el mosaic aquest testimoni es llegia. Actualment està restaurat *Am[azonius]*. Vid. *Amazonius*.

ANATOLICVS

Anatolico (abl., mosaic, doc. 3).

D'ἀνατολικός, «d'orient», testimoniats com adjectiu en llatí per primera vegada al s. iv d.C. (cf. Teodor Priscià, *De physicis*, l. 4), coincidint amb el testimoni que ens ocupa. La forma usual com a *cognomen* és *Anatolius*, que apareix amb més freqüència a partir s. III d.C., però també al s. iv i v (igualmente a grècia, cf. *LGPN*, vol. I, s.v.), i no *Anatolicus* (cf. *ThLL*, s.v.; *PLRE*, vol. I i II, s.v. *Anatolius*), que potser s'usà més tard tal com mostra Cassiodor a *Variae*, ll. 35 citant un *cancellario prouinciae samnii*. *Anatolicus* responia a una hipotètica o real *origo* de l'animal, però sobretot el relacionava amb la sortida del *Sol* per *Oriens* (vid. aquests).

Origen. Ètnic.

ANDRAEMON

Andraemo(n) (nom., funer., doc. 179), *Andraemone* (abl., poesia, doc. 243), i vid. *Andre* i *Andrem*.

D'ἀνδραμόων, dos herois, un «coronat» per *Diomedes*, arribà a succeir a Eneu al tron de Cal·lidon (cf. *Grimmal*, p. 138b). L'arrel grega potser és parladora, en sentit metafòric, tractant-se d'un apel·latiu de cavall circenc; podem recordar, aleshores, els centaures (vid. *Centaurus*) i les aptituds d'aquests. Segurament fou un cavall famosíssim a l'època de Marcial ja que és recordat pel poeta i per una inscripció que data de la mateixa època (s. I d.C.? per l'auriga *Scorpus*).

Destresa. Guiatge.

Afecte. Lloança.

ANDRE (honoríf, doc. 177)

Potser *Andre(mone)* d'*Andraemon* (vid. aquest i el següent), freqüent a partir del s. II d.C. la monoftongació del diftong *ae* en *e* (cf. Väänänen 1982, * 59). Així els interpretà *CIL* VI, 33939. Cal remarcar, però, que

als altres noms testimoniats a la inscripció on són anotats aquests dos noms s'anota correctament el diftong *ae* (vid. *Baeticus*, *Aether*, *Gaetulus*, ...). ¿Es tractava, llavors, d'un altre nom, potser d'*Andre(as)* o d'*andre(mas)*?

ANDREM (honoríf, doc. 177)

Potser *Andrem(one)* (vid. nom anterior i *Andraemon*).

ANICETVS

Anicetus (nom., lluernà, doc. 156).

D'*ἀνίκητος*, «invencible». En llatí fou poc usat com adjectiu; en neutre era el nom d'una eina medicinal i el de «l'anís». És testimoniats com a *nomen* d'home (cf. *Ox.Lat.* i *ThLL*, s.vv.). Les inscripcions *CIL* III, 1436, *sol inuicto Mitrae aniceto hermadio uotum soluit* i *CIL* VII, 543 *solii apollini aniceto* relacionen, d'una banda, els dos mots *anicetus* i *invictus*, i, d'una altra, aquests amb el *Sol* (vid. aquest), la mitologia, el cosmos i la religió (vid. *Helios*). Els noms de cavalls evoquen constantment la cosmologia i les tradicions romanes, i, fins i tot, costums mediterranis (vid. *Hederatus*). *Anicetus* podia descriure el cavall per les victòries aconseguides (vid. *Inuictus*), però també podia ser usat com amulet propiciatori de bons auguris.

Expectatives. Victòria.

ANIMTOR

Animtor (nom., *defixio*, doc. 199).

Error per *Animator*, *-oris*, «qui anima» derivat d'*anima* pel sufix *-tor*, com força noms de cavalls (vid. *Regnator*), normalment de mots ja existents al lèxic comú. És testimoniats per primera vegada al segle III d.C. (Tertul·lià, *Aduersus Hermogenem*, 32), usat —evidentment— amb el sentit cristià de «qui dona la vida» (cf. Ernout-Meillet, s.v., *anima*). Al segle V, apareix recollit a l'autor africà Capel·la I. 36, coincidint així, amb el document que ens ocupa (vid. *Delusor*), en cronologia i en situació geogràfica. Lambertz (1913, p. 111) l'inclogué entre els que desitjaven bona sort a la pista. Jeanneret (1917, p. 93) l'anotà al grup de noms que expressen un valor excepcional o un temperament propi. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 178) traduint-lo per «Life-and-Soul-of-the-Team» el classificà entre els que denotaven alguna característica psíquica de l'animal. *Animator*,

doncs, es mostra com un mot usat al nord d'Àfrica en època tardana. Dins el context circenc on hem d'ubicar el sentit d'*Animator*, obliga a imaginar l'*equus circensis* com «l'animador», el que donava vivacitat a la quadriga i a la *factio*, tal com ho evocava *Iubilator*.

Destresa.

Tarannà. Alegria.

ΑΠΟΛΕΙΟΣ

'Απολείος (nom., *defixio*, doc. 194) i 'Απολλ[....] (ac., *defixio*, doc. 195). Per *Apuleius*. Fou un antropònim molt usat (cf. *ThLL*, s.v.; Schulze, s.v. *Apuleius*, p. 427, 453 i 458); entre aquests destaquen Apuleu Saturní (103-100 aC) i Apuleu de Madaura (s. II d.C.). Potser en un principi era un nom propi d'*Apulia*, però després principalment es recordava l'escriptor, tan relacionat amb la màgia i els misteris mitraics i els d'Isis i Osiris (per exemple Apuleu, *Metamorphosis*, 10. 4-5); divinitats aquestes invocades a les *defixiones* on s'anotà aquest nom i tan lligades al món circenc. Cartago fou també (vid. *Animtor*) la residència de l'autor, però visqué abans a Roma, ciutat on es testimonia aquest nom de cavall. Aquest fet no determina la cronologia de les *defixiones* però és una dada més a tenir present en la dificultat de datació d'aquestes (s. II-III o 400 d.C.?; vid. *Derector*).

Origen.

Afecte. Lloança.

AQVILA

Aquila (abl., honoríf., doc. 177, x3, *defixio*, doc. 199), [---]quila i *Aquil(a, one, ino)* (abl., honoríf., doc. 177).

D'*aquila*, «àguila», és un dels animals que des de més antic es relaciona amb fenòmens religiosos (cf. André 1967, p. 32); denominà l'estel, l'estendard imperial i un tipus de peix. O de l'adjectiu *aquilus* «bru, negre, marró» (cf. *ThLL*, s.v.) usat en època arcaica i postclàssica (coincidint amb la datació del document que ens ocupa, 400 d.C.?; vid. *Derector*); fou poc testimoniats com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 227). *Aquila* fou un antropònim força usat (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 330). Friedlaender (1875, p. 4), Lambertz (1913, p. 109), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) el classificaren entre els noms d'ocells. ¿L'individu que posà el nom també pensava en el *fulvus* —el roig de les àguiles reials— de les seves ales? O, com alguns autors

insinuen (cf. André 1967 i Ernout-Meillet, s.vv. *aquila* i *aquilus*, contraris a aquesta teoria; *Ox.Lat.*, s.v. creu que fóra probable), ¿es tracta «de l'ocell negre», en pensar en una evolució d'*aquila* des de l'adjectiu *aquilus*? *Aquila* era, a més, un nom amb una càrrega simbòlica molt forta. Era símbol solar (vid. *Helios*), l'au de Zeus i el símbol de Roma; en l'estendard sempre anava per davant en totes les guerres i en tots els seguicis. Es podria entendre en la seva imatge la grandesa i victòria imperial; en aquest cas el cavall esdevindria la insígnia del poble romà (vid. *Gentilis*). Igualment, s'establia una comparació, per metonímia, entre les qualitats, físiques (valor, força, coratge) i superiors (com a «reina dels ocells»), de l'àliga i l'*equus* que duia aquest nom, que com *Φοῖνιξ* (vid. aquest) volava entre els homes i el *Sol*. També podia descriure el color del pèl de l'animal.

Destresa.

AQVILINVS

Aquilin(o) i *Aquil(a, one, ino)* (abl., honoríf., doc. 177).

Aquilinus, -i, de l'adjectiu homònim, «d'àguila, aquili», (derivat d'*Aquila*, vid. aquest). És testimoniats com a *nomen* d'esclaus i *cognomen* en època imperial (cf. *ThLL*, s.v.). *Aquilinus*, es referia tant a l'aspecte físic com a les característiques pròpies de l'*Aquila*.

Aspecte.

Destresa.

AQVILO

Aquilo (nom., funer., doc. 187, lluerna, doc. 158), *Aquil(one, a, ino)* (honoríf., doc. 177) i veure *Aquilo* i *Aqilo* (a la llista de noms que no es pot afirmar que siguin de cavalls).

El vent que bufa del nord, també anomenat Boreas, oposat a l'*Africus*. Han aparegut alguns testimonis com a *cognomen* d'home a Roma i províncies (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 338). Friedlaender (1875, p. 3) i Toynbee (1948, p. 29) el classificaren entre els noms de vents. *Aquilo*, com *Zephyrus*, a més d'evocar lleugeresa i rapidesa de l'*equus* en la cursa, recordava la llegenda de les eugues prenyades per aquests vents (cf. Zirkle 1936, p. 97), els poltres de les quals eren reconeguts per la seva velocitat.

Destresa. Rapidesa.

ARACINTHVS

Aracinf--] i *Aracintho* (abl., honoríf., doc. 177).

Per *Aracynthus* (gr. Ἀράκινθος), i per *γ<v* (vid. *Crisaspis*); *nomen montium*, una d'Etòlia i una altra de Beòcia (cf. Pape-Benseler i *ThLL*, s.v.). També es troba com a *nomen* i *cognomen* d'individus humils (cf. a més: Solin 1982, p. 631). Friedlaender (1875, p. 4), entengué *Aracin* com *Aracinus* i el posà com a *nomina ignota et incerta*. Lambertz (1913, p. 108), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86), el classificaren entre els noms geogràfics. *Aracynthus*, en ser una muntanya de Grècia, recorda els noms de cavalls *Idaeus* o *Hirpinus* (vid. aquests), així com la llegenda (cf. Zinkle 1936, p. 97 i Bermejo 1976, 302 i 304) de les eugues prenyades pels vents (vid. *Aquilo* i *Zephyrus*), tots ells noms que es referien i invocaven en sentit simbòlic la rapidesa de l'animal. Ara bé, el nom que ens ocupa es referia a l'origo de l'*equus*, però desconeixem quin matís se li atribuïa, potser caldria pensar en l'estabilitat o en la força (?)(vid. *Galata*).
Origen.

ARANIVS

Aranio (abl., honoríf., doc. 177).

Per *araneus* «aranya» (vid. *Capria*); o per *Arranius*, gentilici freqüent a Àfrica (cf. *ThLL*, s.v.), del qual, amb la grafia *Aranius*, existeixen dues inscripcions, una a Numídia, *CIL* VIII, 3039, x2 i una altra, *Arania*, a Barcino *CIL* II, 6162. Lambertz (1913, p. 109) es preguntà si aquest nom feia referència al de l'animal, i com a tal el classificà. Friedlaender (1875, p. 4) no arribà a cap conclusió incloent-lo entre els *nomina ignota et incerta*. A la inscripció on apareix *Aranius*, datada entre 95-110 d.C. o 120 d.C. per Gordon, trobem tant noms d'animals, *Lupus* o *Passer*, com d'altres que recorden pobles o famílies, *Gaetulus* o *Panhormitanus*. En altres noms del document es mantenen les geminades (com *Sagitta* o *Ballista*), i apareix alguna alteració vocàlica, així la monoftongació *Andremon* per *Andraemon*. Potser el fet que aquest cavall sigui d'origen africà, tal com s'anotà a la inscripció *CIL* VI, 37834, l. 7: *ARANIO AF(ro) I*, ha de fer pensar que es tracta d'*Arranius*, atès el gran nombre d'aquest nom a la zona. A més, l'existència de testimonis amb una sola -r- destaca la fluctuació gràfica en l'anotació de la geminada (cf. Monteil, p. 84). En tal cas, era un nom que determinava l'origen del cavall. Si fos

araneus caldria imaginar una marca a la pell semblant a una aranya (vid. *Aster*).

Origen.

(Aspecte.)

ARBVSTVS

Arbustu(m) (ac., *defixio*, doc. 235) i *'Αρβουστον* (ac., *defixiones*, docs. 201 i 203) i *'Αρββ[.]υτον* (ac., *defixio*, doc. 202).

«Sòlid, fort», primer «plantat d'arbres». Era usat com a *nomen gentium* (cf. *ThLL*, s.v.). Per *'Αρβουστον* i *'Αρββ[.]υτον*, simplificació del grup *-st-* (vid. *Adautus*), vid. *Derisor*. Toynbee (1948, p. 29), segurament observant el testimoni grec *'Αρββ[.]υτον*, va transcriure *Arbutus* «Strawberry-Tree». Lambertz, en canvi, cità els dos testimonis *'Αρβουστος*, pel qual es preguntà «¿amb el guarniment d'un arbre?», i *ἀρβουτος*, entenent-lo com *arbutum* «arbre maduixer», però no en quedà convençut, sobretot per la relació que caldria establir amb l'animal. Per a Jeanneret (1917, p. 90), que només recollí *Arbustus*, era un qualificatiu per a la força «vigoreux comme un arbre». Arrel del matís semàntic testimoniada a Tertul·lià *Aduersus Marcionem*, 2. 29: *res arbustiores* «coses més sòlides»; cal suposar doncs que *arbustus*, com a mínim a partir del s. III d.C., patí una extensió del seu significat (cf. Grandgent-Moll, 1991, p. 27), i ja als segles IV i V —on cal ubicar els documents on es testimonia aquest nom (vid. *Dominator* i *Animtor*)—, potser per assimilació amb *robustus*, entenien el mot amb el sentit de força física, de musculatura sòlida. Destresa. Força.

ARCAS

Arcad(e, io) (abl., honorif., doc. 177).

Arcad, segurament d'*Arcas*, *-dos*, o del seu derivat *Arcadius* (préstecs del grec), «d'Arcàdia». *Arcas* heroi, rei, constel·lació (vid. *Borysthenes* o *Inacus*). Està testimoniada, però poc, com a *nomen* d'home i com a *cognomen* de dona (cf. *ThLL*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 3) l'incloué al grup *nomina gentilia*. Lambertz (1913, p. 108) i Salomonson (1965, p. 86-7) entre els noms geogràfics. *Arcas*, com *Aracanthus*, *Gaetulus* o *Hister* (de la mateixa inscripció), aludeix a l'origen de l'animal o del seu propietari. D'altra banda, en sentit figurat, un cavall d'Arcàdia, era comparable en vol i rapidesa al coetani Mercuri, recordat com Arcadi, en

la mateixa època que el testimoni que ens ocupa, per Marcial 9, 34. 6. Reforça aquesta denominació el context immediat del testimoni que ens ocupa, *CIL* VI, 37834, l. 15: *ARCAD AET XVI*; darrera del nom trobem la procedència de l'animal: *Aet(olus)*. Així doncs, el propietari del cavall procedent d'Etòlia, anomenà l'*equus Arcas* o *Arcadius* per recordar i evocant la rapidesa del déu arcadi (vid. *Aranius* o *Aracanthus*). Igualment és coneguda la connexió d'aquesta zona amb les eugues prenyades pel vent (vid. *Aquilo*), així com l'origen d'*Arion* (vid. aquest). Destresa. Rapidesa.

ARCHEVS

Archeus (nom., mosaic, doc. 15).

Archeus, d'*ἀρχαῖος*, «de l'origen», «antic, vell», i al s. I d.C. «nascut fora». Duval (1980, p. 210 nota 27) comentà la inscripció d'aquest document (vid. *Polystefanus*) però no traduí aquest nom. Recordant el sentit de l'arrel *ἀρχή* «prendre la iniciativa» (cf. Chantraine, s.v.) es pot entendre, com «el que va primer», proper a *Coryphaeus* o *Regnator*, per la idea de conductor o guia de la quadriga. *Archeus* com a nom de cavall, evocava la noció de victòria ja que era «el primer»: «el vencedor». Expectatives. Victòria.

ARGVS

Argo (abl., honoríf., doc. 177).

Argus, cal relacionar-lo directament amb l'arrel del mot grec (cf. Chantraine, s.v.), amb la doble significació de «blancor esclatant» i «rapidesa». Argos, la ciutat, *Argus*, -a, -um, «d'Argos», *Argo*, -us, la nau velocíssima, relacionen el nom amb Grècia —al mateix document hi ha força noms que recorden la zona (vid. *Arcas*)— i a la mitologia. No obstant, com els noms o epítets homèrics dedicats a gossos (*Odissea* 17. 292 i *Il·liada* 1. 30) cal que suposem que el nom de cavall evocava especialment rapidesa, tal com es transmet per la tradició. Fou utilitzat com a *nomen*, *cognomen* i com a nom d'esclau (cf. *ThLL*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 3) l'incloué al grup de *nomina virorum graeca*. Jeschonnek (1885, p. 40), citant el grec *ἀργάς* afirmava: «*angium quoque genus nominabatur ... a celeritate uel omnino ab incensu nomina*» i entre els noms de rapidesa cità *Πόδαργος* (vid. *Diomedes*), el cavall d'Héctor. Lambertz (1913, p. 110), Toynebee (1948, p. 28) i Salomonson (1965, p. 85-86) el classificaren

entre els noms mitològics. *Argus*, apropiava l'*equus* a Grècia, però per sobre de tot recordava la rapidesa en la navegació (vid. *Nauta*).

Destresa. Rapidesa.

ARGVTVS

Argutus (nom., *defixio*, doc. 227), *Argutu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 217, 222 i 224) i [...]*Jutu(m)* (ac., *defixio*, doc. 216) i 'Αρϋ.Ιουτον (ac., *defixio*, doc. 203).

De l'adjectiu homònim «clar», «enginyós», «fi, expressiu». Amb aquest segon sentit descriu Virgili, *Georg.*, 3. 80, un poltre: *argutum caput*. El significat de l'hipotètic substantiu **argu(s)* (cf. Ernout-Meillet, *s.v.*) del qual deriva l'adjectiu, lliga molt amb tots els noms de cavalls de color resplendent (vid. *Clarus*). Per a Lambertz (1917, p. 113) es tractava d'un nom que lloava el cavall. Per a Jeanneret (1917, p. 90) remarcava una característica del cavall. Toynbee (1948, p. 27) considerarà que incidia en un aspecte més aviat psíquic de l'animal. *Argutus* descriu, en sentit genèric, l'actitud de l'*equus* semblant —en un extrem semàntic a *Garrulus*—, per exemple a *Elegans*.

Aspecte. Moviment?

ARION

Arione (abl., honoríf., doc. 177).

D'*ἀριων*, «el millor». És el mític cavall fill de Posidó i Demeter (cf. Grimal, *s.v.*), o de *Zephyrus* y una Harpia (cf. Bermejo 1976, p. 304. 12), recordat per la rapidesa, mostrada especialment als jocs fúnebres d'Arquèmor. Sembla que se l'arribava a assimilar a *Pegasus*, així en un mirall de bronze de Preneste (?) a *CIL* XIV, 4100, on sobre un cavall alat hi ha inscrit *Arion*. Segons Jeschonnek (1885, p. 16) «*Hic nomen 'Αριων quoque ponam, quod est Hes. Scut. 120. Nomen ab adiectiuo 'Αριος ('Αρηος) ductum est et belicosum aut ualidum canem significat*» i, referint-se expressament a *'Αριων*, (id., p. 47) «*equus bellicosus*». Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 110), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 85-6) el classificaren entre els noms d'animals mitològics. El significat etimològic del mot troba força paral·lels entre l'onomàstica equina que tractem (vid. *Arista*), però la simbologia mítica era segurament la que recordaven i desitjaven els que donaren aquest nom. Justament al final del s. I d.C. —la inscripció que ens ocupa data entre 95-110;

120 Gordon—Papini Estaci, *Thebais*, 11. 443, tornà a recordar les proeses d'*Arion* salvant Adrastre gràcies a la seva velocitat.

Destresa. Rapidesa.

ARISTA

Arista (abl., honoríf., doc. 178).

D'*ἄριστα* «la més forta, la més noble», «la millor» (vid. *Arion*) o d'*arista*, -ae «barba», «aresta (d'espiga)», «cabellera». En grec era un nom freqüent per a dona, també en llatí el trobem testimoniats com a *nomen* i *cognomen* (cf. Pape-Benseler i *ThLL*, s.vv.), més usualment en masculí. Jeschonnek (1885, p. 45) l'entengué com a nom de lloança; Lambertz (1913, p. 109) l'anotà entre els noms de victòria i lloança. Friedlaender (1875, p. 4) es limità a incloure'l al darrer grup, anomenat *nomina generis feminini et neutrius*. És difícil arribar a determinar a quin dels dos significats es referia el nom (o potser als dos?), ja que ni en el context immediat trobem cap resposta, i els paral·lels semàntics entre els noms de cavalls existeixen per als dos tipus: *Ἀριστείδης* (cavall de Porfirius de Constantinoble (cf. Cameron 1973), *Excell[ens]*, *Inclitus*, *Praeclarus*, per al primer, i *Spicatus*, *Spiculus*, per al segon.

Aspecte.

Afecte. Lloança.

ARMATVS

Armato (abl., honoríf., doc. 178).

«El que està armat», fou un mot utilitzat al lèxic comú com adjectiu i substantiu masculí i com a *nomen* i *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 319). Com a nom de cavall evocava la noció de protecció, compresa, de forma directa, a *Adsertor* i, de forma indirecta, per exemple, a *Abascantus*; molt proper a *Aegis*. *Armatus* descrivia la forma física del cavall, preparat per a lluitar a l'*arena* (vid. *Paratus*).

Destresa. Força.

Aspecte.

ARMENIVS

Arminius (nom., *defixio*, doc. 199) i *Ἀρμένιον* (ac., *defixiones*, docs. 200 i 204).

«D'Armènia, armeni». Per a la primera i del testimoni del doc. 199, vid.

Derector. En grec com en llatí fou usat com a nom de persona (cf. Pape-Benseler; *ThLL*, s.v.; Solin-Salomies 1994, p. 21). Jeanneret (1917, p. 95) citant *Arminius* el classificà com a nom mitològic (?). Lambertz (1913, p. 108, ἀρμένιος), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86-7) l'inclogueren entre els noms geogràfics i ètnics. Segurament recordava una zona rica en cavalls ràpids, com els de la veïna Capadòcia. Origen. Ètnic.

ARPASTVS

Arpastus (nom., mosaic, doc. 28).

Per *Harpastus* (d'ἀρπαστός) és freqüent l'omissió de la *h*- inicial (cf. Väinänen 1982, *101; Grandgent-Moll 1991, p. 166 *251), «el que s'emporta»; el neutre s'usà per denominar un «joc de pilota amb la mà». A l'onomàstica apareix *Harpaste* com a *cognomen* (cf. Solin 1982, p. 1271). Friedlaender (1875, p. 3) l'inclogué entre els adjectius grecs. Barral (1973, p. 61 nota 122) anotà dues possibilitats: *harpastum* «bola de mà» i *Harpasus*, com error del mosaïsta, riu d'Àsia Menor. *Harpastus* era aquell que, com *Latro* o *Abigeius* (vid. aquests), arrabassava (la victòria) (vid. *Gratulator*). El matis de fúria i ràbia del sentit del verb ἀπάζω «emportar-se lluny» (com una tempesta), descrivia l'actitud del cavall, però principalment es referia a la rapidesa en realitzar l'acció.

Destresa. Rapidesa.

ASTE[R]

Aste[re] (abl., honoríf., doc. 177).

D'ἀστὴρ, «astre», «estel fugaç» i «meteor». S'usà metafòricament i en llengües tècniques per denominar animals o objectes. Fou usat com a *nomen* en grec —testimoniat a la literatura i a l'epigrafia— (cf. Pape-Benseler) i en llatí també com a *cognomen* d'homes grecs i, amb menor freqüència, de dones jueves (cf. *ThLL*, s.v.). També podríem pensar en el nom *Asterius* força usat a l'antroponímia. Toynbee (1948, p. 26) el classificà entre els noms de marques o colors. Per metonímia, evocava, per la relació simbòlica llum/rapidesa, la velocitat del cavall a la cursa (vid. *Scintilla*). Segurament, *Aster* feia referència a alguna marca a la pell, potser al front, en forma d'estel.

Aspecte. Taques.

ASTVTVS

Astutus (nom., contorniat, doc. 87) i *Astutu* (abl., contorniat, doc. 86). «El que té astúcia, el que és hàbil», usual al lèxic comú, existeix també com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.). Toynbee (1948, p. 27 i 32; 1973, p. 178) l'anotà com a nom que remarcava una particularitat psíquica de l'animal. *Astutus*, com *Audax*, valoraven l'aptitud desperta i vivaç del cavall que afavoria l'arribada en primer lloc a la cursa.

Destresa.

ATBOKATOS

Ἀτβοκάτων i Ἀτουκάτων (ac., *defixio*, doc. 207).

Ἀτβοκάτος d'Ἀδβοκάτος per *Aduocatus* (vid. *Eximius* o *Derisor*), «advocat, defensor». Lambertz (1913, p. 111) opinà el mateix que per a *Adsertor* (vid. aquest). Toynbee (1948, p. 29, 1973, p. 179), traduïnt-lo per «council» i Salomonson (1965, p. 87), anotant *A(d)uocatus*, el classificaren amb el grup d'activitats humanes. *Aduocatus*, com *Adsertor*, ajudava a la cursa protegint i defensant la resta de cavalls dels adversaris; era un *equus* expert en la seva tasca (vid. *Nauta*).

Destresa.

ATE[.JP[...JN (ac., *defixio*, doc. 201).

ATMETVS

Atmeto (abl., funer., doc. 185).

Δᾶμητος «indestructible», «que no es pot trencar». No apareix al lèxic comú llatí, ni a l'antroponímia grega ni llatina. Sinònim d'*Adamatus* i d'*Admetus*, semblant a *Anicetus*, *Atmetus* era un cavall imparable.

Destresa. Força.

(Expectatives. Victòria.)

ATQVESITOR

Atquesitore(m) (ac., *defixiones*, docs. 220 i 221).

«El que adquireix», (vid. *Acceptor*) paral·lel del nom agent *acquisitor*, testimonià a St. Agustí, *Sermones* 302. 7, la data del qual coincideix amb la cronologia de les *defixiones* proposada per Jordan (1988, p. 129) a l'inici del s. v d.C. (vid. *Dominator*), on trobem els testimonis d'aquest nom. Segurament, respon a una forma vulgar amb confusió d'*at* i *ad*-

en la reconstrucció etimològica d'*ad-qui*ro motivada per la consonant sorda *qu*; *e* (segurament de timbre tancat) com a reflex de la pronúncia oberta de la *i*, fet usual al llatí vulgar (cf. Väänänen 1982, *42). Trobem pocs exemples derivats com la forma que mostra St. Agustí; dins el lèxic comú veiem *acquisitrix*, l'adjectiu *acquisitus* (cf. *Ox.Lat.*, s.v.) i dins l'onomàstica hi ha com a nom propi *Acquisitus* del s. III d.C. a *CIL VI*, 1766. Lambertz (1913, p. 111) considerà que donava bona sort a la pista. Jeanneret (1917, p. 93) l'anotà entre els que remarcaven alguna qualitat excepcional de l'*equus*. *Atquesitor* transmetia força i impuls com *Inundator* o *Impulsator* (vid. aquests), i evocava la rapidesa (vid. *Latro* o *Sica*). Semblant a *Arpastus*, podem entendre que era «el que obtenia (la victòria)», el vencedor.

Expectatives. Victòria.

ATTONITVS

Atonitus (nom., *defixio*, doc. 199), *Attonitus* (nom., *defixiones*, docs. 212 i 213) i *Af.]tonitus* (nom., *defixiones*, doc. 214).

«Tocat pel llamp», «estupefacte», «concentrat en alguna cosa». D'una banda, el mot, com exposa Ernout-Meillet (cf. s.v.), es referia a «*est stupefactus, nam proprie attonitus dicitur cui casus uicini fulminis et sonitus tonitruum dant stuporem*»; així descrivia Virgili, *Aen.*, 3. 172, com Enees es quedà després de la revelació divina; un cas semblant apareix a Apuleu, *Metam.*, 11. 14 (vid. *Inhumanus*). Però per extensió també s'entenia, usat pel mateix Virgili, *Aen.* 7. 580, *attonitae Baccho ... matres*, com aquell que era «tocat o inspirat o afavorit pels déus». Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92) el classificaren entre els que definien el temperament del cavall. És possible que cap a l'any 400 d.C. (tal com són datades les *defixiones*, vid. docs. i *Domenator*) el sentit del mot s'apliqués de forma genèrica (vid. *Arbustus*). Això no obstant, aplicat a un cavall de cursa podem pensar en la relació amb *Bacchus* dels noms com *Bacceutes* (vid. aquest), i amb Júpiter (vid. *Inluminator*), desitjant, així, la protecció i l'afavoriment diví (vid. *Votalis*). *Attonitus* descrivia, en primer terme, l'actitud «concentrada» de l'animal a l'*arena*. Tarannà.

AVDAX

Audace(m) (ac., *defixiones*, docs. 224 i 235) i *Αὔδαξ* (nom., *defixio*, doc. 195).

Fou usat al lèxic comú com a adjectiu i com a substantiu. Apareix com

a *cognomen* d'home —fins i tot en autors grecs *αὔδαξ*—, trobant-se tant a la literatura com a l'epigrafia, també com a nom d'esclau i com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 268). Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 27) l'inclogueren entre els que descrivien el temperament de l'animal. Balil (1962, p. 335 nota 247) l'anotà amb *Eustolus*, entre, *Ferox*, *Paratus* i *Volens*, entre d'altres. *Audax*, «el que és audaç», semblant a *Temerarius* i *Astutus*, descrivia l'actitud i el comportament de l'animal.

Destresa.

AVGVR

Augur (nom., *defixio*, doc. 199).

Aplicat a un cavall circenc el podem interpretar des del seu sentit originari «el que dona els presagis favorables», passant pel significat general «el que llegeix els presagis», «l'augur», a l'especialització del mot dins l'oficialitat com a títol reglat per la importància i el prestigi del càrrec. Lambertz (1948, p. 112) l'anotà entre els noms d'oficis, considerant que era un nom que qualificava el cavall, però no entenia massa quina relació hi establia. Jeanneret (1917, p. 93), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren entre els noms d'activitats humanes. D'una banda, evocava, pel sentit primer, bona sort (vid. *Abascantus*) i, de l'altra, pensant en l'*arena* i en sentit simbòlic, seria aquell que veu i interpreta els presagis per guiar la quadriga cap a la victòria (vid. *Coryphaeus*).

Destresa.

AVNARA

Aunara (abl., honoríf., doc. 178).

Mot d'origen estranger. A *ThLL* (cf. s.v.) se cita com a nom de cavall però no s'aporta cap interpretació. Friedlaender (1875, p. 4) l'inclogué al grup de *nomina ignota et incerta*. Lambertz (1913, p. 114) assenyala que es tractava d'un «barbarische Namen». En llatí i en grec apareix *Aunan*, *Aῦναν* d'origen hebreu com a nom d'home i *Aunachanius* d'origen germànic; com a gentilici es coneix *Aunatius* a *CIL* V, 5972.

Significat desconegut.

Origen?

AVRA

Aura (nom., mosaic, doc. 8).

Antic préstec del grec *αὔρα* «brisa, aire en moviment, vent». Era el nom de la deessa que tingué dos bessons un d'ells anomenat *Inacus* (vid. aquest). Tant en grec com en llatí fou utilitzat com a nom d'esclaus i lliberts (cf. Pape-Benseler; *ThLL*, s.v.), així com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 338). Jeschonnek (1885, p. 41) el relacionà a la rapidesa. *Aura* com a sinònim d'*Aether* (vid. aquest), recorda la lleugeresa de la brisa i la rapidesa del vent.

Destresa. Rapidesa.

Aspecte. Moviment.

AVREVS

Aureu(m) (ac., *defixio*, doc. 235), *Aureus* (nom., mosaic, doc. 17) i *Αὔρεος* (nom., *defixiones*, docs. 194 x2, 195, 196 i 197).

«D'or», «daurat», «esplèndid», (d'*aurum* pel sufix de matèria *-eus*). Era rar com a *cognomen* o *signum*, així apareix a una inscripció de Salona, *CIL* III, 8834: *qui et Aureus* (cf. *ThLL*, s.v. i Kajanto 1965, p. 91). Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 91), Toynbee (1948, p. 26; 1973, p. 178) i Salomonson (1965, p. 88) el classificaren entre els noms de colors o marques. *Aureus*, com *Chrysolus* o *Ὀλόχρυσος*, qualificaven el cavall com a objecte valuós per ser «d'or», però alhora, i, sobretot en aquest cas, descrivia el color resplendent del pèl. En sentit figurat, lloava l'*equus* pel valor de l'or (vid. *Margarita*) i per la importància del *Sol* (vid. aquest) al món circenc.

Aspecte. Color.

AVRICOMVS

Auricomu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215 i 224) i *[Au]ri[co]mu(m)* (ac., *defixio*, doc. 216).

«Cabellera d'or», de l'adjectiu, compost, artificial i poètic (vid. *Noctiuagus*) (cf. Ernout-Meillet, s.v. *aurum*) en imitació del grec *χρυσόκομος* (*Gloss.*, II, 479, 2). Pel primer terme *auri-*, vid. *Aureus*, i pel segon, *-comus*, vid. *Comatus*. Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 91) i Salomonson (1965, p. 88) el classificaren entre els noms de color. *Auricomus* descrivia

el color del pèl de l'animal, denotant, alhora, bellesa, i, en sentit figurat, la vàlua i l'afecte que sentia el propietari per l'*equus*.

Aspecte. Color.

AVRORA

Aurora (nom., disc d'ivori, doc. 52, contorniat, doc. 110).

Els antics relacionaven *Aurora* amb *aurum* (vid. *Aureus*) definint-lo per similituds amb el *Sol*, l'or i llur resplendor (cf. *ThLL* i Ernout-Meillet, s.vv.). S'usà com a nom de dona, en inscripcions cristianes (cf. *ThLL*, s.v.) i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, 216). També podia denominar l'*Oriens* (vid. *Exsoriens*), així el trobem a Virgili, *Aen.*, 7. 606 i 8. 686, i a Ovidi, *Metamorfosis*, l. 61, entre d'altres. Salomonson (1965, p. 85) el classificà entre els noms mitològics. *Eos* era la personificació d'*Aurora*, de la primera generació divina; engendrà als vents *Zephyrus* (vid. aquest), *Boreas* (vid. *Aquilo*) i *Noto* i també a l'estel del matí (vid. *Lucifer*) i dels astres (vid. *Aster*), gairebé tots ells testimoniats com a noms de cavalls. Precedeix el *Sol* al matí i està en tot moment relacionada amb aquest astre lluminós. *Aurora* qualificava el cavall per la brillantor i la fugacitat de la seva presència; a més, recordava la velocitat implícita en ella, la qual transmeté als seus fills.

Destresa. Rapidesa.

A[.][T][.] (mosaic., doc. 21).

Segurament per *Amator* (vid. aquest).

A[.][T][.]PE(μ) (ac., *defixio*, doc. 201).

Vid. *Amator*.

BABYΛΩNIOΣ

Βαβυλώνιος (nom., *defixiones*, docs. 194, 195, 197), B[.][υλ][.][υ][...] (*defixio*, doc. 193), [.]αβ[.....] (*defixio*, doc. 197) i [.....]ονιος (nom., *defixio*, doc. 196).

Tant en grec com en llatí, *Babylonius*, fou usat al lèxic comú com adjectiu i també en masculí com a ètnic (cf. *ThLL*, s.v.); igualment apareix, encara que amb pocs testimonis, com a nom de persona (cf. Pape-Benseler, s.v.; en femení a Roma, Solin 1982, p. 619). Lambertz (1913, p. 108), Toynebee

(1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86) el classificaren entre els noms geogràfics o ètnics. *Βαβυλώνιος*, denominava l'originari de Babilònia, terra banyada pels rius *Tigris* i *Εὐφρατης* (tots dos recordats com a noms de cavalls circencs). Però, tal com mostrà Horaci, *Carm.*, 1, 11. 2-3, ... *nec Babylonios/ temptaris numeros. Ut melius quicquid erit pati.*, també es consideraven aquests una forma per prevenir l'esdevenir. Així doncs, aquest nom estava lligat, igualment, al desig d'afavorir els bons auguris. Origen. Ètnic.

BACCEAVTES

Bacceantes (nom., mosaic, doc. 14).

De *βακχευτής*, «algú ple de bàquic frenesí o de vi», també denominant a Dionís (cf. Liddell-Scott i Pape-Benseler, s.vv.). No hi ha, de moment, cap paral·lel testimoni en llatí. El sentit d'aquest mot ens apropa una vegada més al món dels «inspirats pels déus» (vid. *Attonitus*) i de la màgia que envoltava els espectacles circencs (vid. *Hederatus*); podem recordar noms de cavalls circencs com *Augur* o *Abascantus*, i, d'altra banda, *Inluminator* o *Heliodromus*. Incidia directament en l'actitud de l'*equus* a la cursa, però sobretot se suma a les freqüents referències directes o indirectes a *Bacchus* (vid. *Lenobatis*).

Tarannà.

BAETICVS

Baetic(o) (abl., honoríf., doc. 177).

«De la Bètica». Fou usat com a *cognomen* éssent testimoniats tant a la literatura com a l'epigrafia (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 198). Friedlaender (1875, p. 3) l'anotà al grup *nomina gentilia*. Lambertz (1913, p. 108), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86) l'inclogueren al grup de *Βαβυλώνιος*. *Baeticus* recorda la zona de la península ibèrica on, segons la tradició es criaven cavalls ràpids especialment apreciats per a la cursa de carros. Així es recorda el mateix en altres noms de cavalls com *Tagus* (vid. aquest i *Aracanthus*).

Origen. Ètnic.

BAIANOΣ

Βαϊανόν (x2) i *Βαϊανοῦ* (ac. i gen., *defixio*, doc. 207).

Βαϊανός per *Baianus* (vid. *Derisor*) «de Baia». Usat força vegades com

adjectiu per Marcial, 6, 43. 5, entre d'altres. Derivat de *Baiae*, ciutat de la *Campania* d'aigües sulfuroses, així ho recordà, entre d'altres Horaci, *Carm.*, 3, 4. 24, seu *liquidæ placuere aquae*; on fou enterrat *Baius*, company d'Ulisses (cf. Grimal, s.v. *Bayo*; *ThLL*, s.v.). El trobem testimoniats com a *cognomen* a l'epigrafia (cf. Kajanto 1965, p. 142, 161). En grec apareix com a nom de persona al s. VI d.C. a Menandre Protector (cf. Pape-Benseler, s.v.). Lambertz (1913, p. 108), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86) l'anotaren entre els noms geogràfics. *Baianus*, com *Fanester* o *Panhorm(itanus)* denominava el cavall com a habitant o indígena d'un indret força conegut de la *Campania*, distingit potser pel seu mític origen, però recordat sobretot per les propietats termals.

Origen. Ètnic.

BALANVS

Balano (abl., mànec de ganivet, doc. 73).

Préstec de *Βάλανος* «gla» o tot tipus de fruita semblant, «castanya, dàtil», o per extensió «supositori» i «projectil». Al lèxic comú grec, fou força usat amb altres sentits com «pilota que bota» a Aristòtil, *Αθηναίων Πολιτεία* 63. 2 (vid. *Arpastus*) o per denominar el «*glans penis*» a Aristòtil, *Historia Animalium*, 493a 27, i a Aristòfanes *Lysistrata*, 413, fins i tot al s. II d.C. apareix també a Galè, 10. 381. En llatí existeixen com a sinònims *glans* i *balanus*, però, tal com sembla, només el primer ha estat usat per denominar «un projectil de plom», per exemple a Cèsar, *De bello Gallico*, 7, 81. 4, i «gland» a Cels, 7. 25. *Balanus*, podria entendre's també, al s. IV d.C. (si és que el document correspon a aquesta data) com *glans*. Llavors el podem relacionar amb noms com *Amator* o *Germinator*. Igualment, per metonímia, *Balanus* esdevenia un *equus* molt ràpid, com *Ballista*, doncs la forma que descriu el mot és força apropiada per poder prendre velocitat.

Destresa. Rapidesa.

BALLISTA

Ballist(a) (x3) i *Ballista* (abl., honoríf., doc. 177).

Tipus de màquina de guerra, catapult, que llança projectils. És testimoniats en grec com a nom d'una constel·lació *Βαλλιστής*, i en llatí amb la forma que ens ocupa (cf. Ernout-Meillet i Chantraine s.v.), entenent tant la màquina com els projectils que ella llança; també donà nom a una

mntanya de Ligúria. Fou usat com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 341). Lambertz (1913, p. 111) el classificà entre els noms de màquines catapultes però definint la rapidesa, i Toynbee (1948, p. 27; 1973, 178) traduint-lo per «Cannon-Ball» l'anotà entre els noms que remarquen alguna peculiaritat del cos. En sentit figurat, *Ballista* evocava la rapidesa d'un projectil en moviment (vid. *Arpastus*), que pren una velocitat superior a la que recorden *Sica* o *Pugio* (vid. aquests). Destresa. Rapidesa.

BALSAMIVS

Balsamius (nom., contorniats, docs. 89, 90 i 91).

Alföldi i Alföldi (1976, núm. 15, 101 i 289; Íd. 1990, p. 188) el consideraren nom d'auriga, però anotant que podria ser el nom del cavall com *Turrenius*. Solin (1982, p. 1081) l'inclou com a nom d'auriga, ja que cita Alföldi (1943, p. 122 i 136) i no el posterior volum revisat (*passim*). A la imatge apareix un cavall aguantat per un palafrener. Si observem el mosaic de corsers i palafreners d'*Hadrumentum* (doc. 8: amb els noms de cavalls: *Pupillus*, *Amator*, *Cupido* i *Aura*), ens adonem que *Balsamius* es refereix al cavall i no al personatge que l'acompanya, que, a més, no és l'auriga.

Balsamius / *balsameus*, «balsàmic, de bàlsam» (per a *-ius/eus*, vid. *Capria* i *Euentius*). En la forma que ens ocupa està testimoniada en una inscripció de Salona del s. III d.C., *CIL* III, 8571, i en una cristiana d'Àfrica, *CIL* VIII, 11079, com a gentilici, i encara s'usà al segle VII, a Roma, com a *cognomen* (cf. Kajanto 1963, p. 86). El mot feia referència al temperament suau de l'animal, molt semblant a *Blandus*.

Tarannà. Docilitat.

BARB (abl., honoríf., doc. 177).

Segurament cal llegir *Barb(aro, ato)* (vid. aquests).

BARBARVS

Barbaro (abl., honoríf., doc. 178 x 2) i vid. *Barb*.

«Bàrbar, estranger». Fou molt usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 18 i 312). És interessant el sentit figurat definit ràpidament que s'anota a les *Gloss.* IV, 590, 28, *barbar ferox atrox inmitis*. Encara que a

l'antroponímia pugui ser un nom amb connotacions pejoratives (cf. Kajanto 1965, p. 81), com a nom de cavall no es marca aquest matís; recordem per exemple *Gaetulus. Barbarus*, descrivia l'*origo* no familiar de l'*equus* i, alhora, es referia al temperament salvatge i *Ferox* tan apreciat en un cavall circenc.

Tarannà.

Origen. Ètnic.

BARBATVS

Barbatus (nom., relleu, doc. 188) i vid. *Barb.*

«El que porta barba». És un antiquíssim *cognomen* testimoniats tant a la literatura com a l'epigrafia, també fou usat com apel·latiu (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 224). Lambertz (1913, p. 113) y Toynbee (1948, p. 27) l'incloueren entre els noms referits als cabells. *Barbatus*, com *Bracatus*, descrivia una característica del pèl —color o forma— de l'*equus*, que feia que semblés «barbut».

Aspecte. Color. Taques.

BASILISCVS

Basilisco (abl., funer., doc. 183).

Préstec del grec *Βασιλόσκοπος* —diminutiu de *Βασιλεύς* (vid. *Basilius*)— «petit rei», «capità, cap». És un mot usat sobretot per a animals i plantes; així, recorda Plini, *Naturalis Historia*, 8. 78, el nom de la serp verinosa, la reina de les serps d'Egipte. Fou el sobrenom d'homes insignes, senadors i còsols entre d'altres (cf. *ThLL*, s.v.; Solin 1982, p. 1045). *Basiliscus* proper a *Caesareus*, expressava, d'una banda, l'*origo* reial, amb capacitat de guiar la quadriga (vid. *Coryphaeus*). Però, de l'altra, per metonímia amb les característiques del rèptil podria recordar rapidesa i astúcia, perillosa per als contraris.

Origen. Reial.

Destresa. Rapidesa.

BASILIVS

Basilius (nom., *defixiones*, docs. 212 i 213) i *B[...]lius* (nom., *defixio*, doc. 214).

«Reial», «de rei». A *ThLL* (cf. s.v.) es considera que es tracta d'un préstec del grec *Βασιλεύς* (adjectiu derivat de *Βασίλειος*; vid. *Basiliscus*). Segons

Kajanto (1963, p. 70) *Basilius* es un *cognomen* de nova formació, pel sufix *-ius*, sobre *Basileus*. Fou molt usat en llatí com a nom d'home, tant de personatges importants com desconeguts (cf. *ThLL*, s.v.), com a *cognomen* (cf. Kajanto 1963, p. 74 i 84; Solin 1982, p. 1009 i 1358) i com a gentilici (cf. Solin 1994, p. 32). *Basilius*, com *Regalis* o *Regius*, descrivia, en sentit simbòlic, l'origen del cavall pertanyent a quadres o al seguici de reis.

Origen. Reial.

BATES

Bates, [*Bajtes* (nom., *defixio*, doc. 211).

De *Βατης* «el que trepitja o cobreix». Al lèxic comú, formava compostos com a segon terme. Així es reflexa també en noms de cavalls com *Lenobatis* (vid. aquest). Segons la glossa d'Hesiqui –lexicògraf del s. v d.C.(?) coincidint amb la data del document que ens ocupa 400 d.C.– (cf. Liddel-Scott i Chantraine, s.vv.), *βάτης πίθηκος ἀναβατης*. Així doncs, podem considerar el mot com un abreujament o sinònim d'*ἀνάβατης* «el que munta», «el genet» o «el cavall pare». Com a nom d'home grec està testimoniats a una inscripció (cf. Pape-Benseler, s.v.). *Bates* denominava a qui portava les regnes, aquell que guia el cavall, al món circenc l'auriga. Especifica l'actitud de l'animal a l'*arena* com ho fan en sentit simbòlic *Nauta*, *Coryphaeus* o, pel moviment que es desprèn de l'arrel del verb *βαίνω*, *Inpulsator*.

Destresa. Guiatge.

Tarannà.

[B]ERONICA

[*.]eronica* (nom., *defixio*, doc. 199).

Fou usat ja des d'antic tant en grec com en llatí com a nom de dona amb formes testimoniades en convivència des de l'originari *βερενίκη* a *βερενίκα* (pel final en *-a*, vid. *Arista*), i també en llatí *Berenice*, *Beronice*, *Bernice*, etcètera (cf. *ThLL* i Pape-Benseler, s.vv.). Per a Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 91), Toynbee (1948, p. 28) i Balil (1962, p. 239) expressava primordialment la idea de victòria. No obstant, cal que recordem de nou les glosses d'Hesiqui (cf. s.v. al lèxic), que coincideixen amb la data del document que ens ocupa (vid. *Bates*), on *βερενίκης* significa «llançament de daus». El tema de la sort i l'atzar estava

profundament arrelat al món circenc, fet que també es reflecteix en els noms de cavalls (vid. *Aliator* o *Talus*). *Beronica*, a més de ser un nom de dona, entre d'altres, d'una de les reines d'Egipte, pel segon element evoca la victòria i la fortuna del destí.

Expectatives. Victòria.

BLANDVS

Bla(n)dus (nom., *defixio*, doc. 199) i *Blandus* (nom., *defixiones*, docs. 212 x 2, 213 i 214) i *Βλάνδov* (ac., *defixio*, doc. 203).

«Afalagador, acariciador», de l'adjectiu homònim, d'origen familiar i expressiu (tipus de mots d'on provenen força noms de cavalls, vid. *Corax*). Per a *Βλάνδov*, vid. *Derisor*. (El matís primari del mot, referent a la veu, apropa el nom a *Verbosus* o a *Argutus*; cf. Ernout-Meillet, s.v.). Al lèxic comú fou molt utilitzat; entre d'altres, s'aplicà sovint als animals. A l'onomàstica fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 282). Per a Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92) reflectia el temperament excepcional de l'animal. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) l'incloué entre els epítets afectius. *Blandus* com *Attonitus* o *Delicatus*, per la calma i afecte que transmetia el mot, descrivia el «caràcter» de l'*equus*.

Tarannà. Docilitat.

BOCCA[---] (mosaic, doc. 12).

Segurament es tracta d'un nom tret de l'onomàstica estrangera. Com la darrera lletra que es veu del testimoni és dubtosa es pot pensar en una *h*. Aleshores s'amplien un poc les possibilitats interpretatives; podem pensar en el nom, *Boc(c)hus*, propi d'alguns reis de Mauritània, o en *Bocchoris*, rei d'Egipte, entre d'altres (cf. *ThLL*, s.vv.).

BOR[Y]STENES

Borf.]stenes (nom., *defixio*, doc. 198).

Borysthenes (gr. *Βορυσθένης*) (per a la grafia *t/th*, cf. Väänänen 1982, *102 i *103; Grandgent-Moll 1991, p. 207-208), riu de Scítia que desemboca al *Pontus Euxinus*, avui el Dnierp. Segons Hesiqui (s.v. al lèxic) també denominà l'Hel-lespont (cf. Pape-Benseler, s.v.). Dins l'antroponímia és testimoniàt com a *nomen*, d'un *uigil* a *CIL* VI, 1056, 3, 7, del 205 d.C., i d'un gladiador a *CIL* VI, 631, 5, del 177 d.C.. També s'anomenava

així el cavall d'Adrià (*CIL* XII, 1122 = *Carmina Latina Epigraphica*, 1522.1; Cassi Dió, 69, 10. 2). Lambertz (1913, p. 108) l'anotà entre els noms ètnics i Jeanneret (1917, p. 94) com a nom geogràfic. Plini, *Nat. Hist.*, 4. 82, recordava: *...flumen Borysthenes lacusque et gens eodem nomine et oppidum...* Aquest nom evocava, d'una banda, el cavall de l'emperador i, de l'altra, el riu i la zona, fèrtil i de bones pastures. Destresa. Rapidesa.
(Origen. Ètnic.)

BOTROCALES

Botroca[...] (nom., mosaic, doc. 28), *Botrocale[s]* (nom., contorniat, doc. 94), *Botrocales* (nom., mosaic, doc. 13, contorniat, doc. 38, vidre, doc. 99) i *Botricales* (nom., contorniat, doc. 93).

Al nostre entendre, està compost pel substantiu *βοτρυς*, «raïm», «bucle de cabell», conegut ja com a formador d'alguns mots com a primer terme (cf. Chantraine, s.v.), i per *-cales*, transcrit d'un suposat **καλης*, «el que invoca», de *καλέω*, no testimoniats fins ara, però sí *καλη* (cf. Chantraine, s.v.); això no obstant, és possible que s'usés en aquesta posició per analogia amb deverbatius com *βάτης* (vid. *Bates* i *Lenobatis*). Ja que, a més, aquests exemples citats corresponen a la mateixa època que els testimonis que ens ocupen. En l'intent d'entendre la seva etimologia, s'han aportat, al llarg dels anys, diverses hipòtesis. La dificultat radica en el segon terme del mot. Per a Dressel (cf. *ThLL*, s.v. i *CIL*, II, 5129) el nom responia al compost *βοτρυο-κάλη*. Entengué *κάλη* de *κάλος* (vid. *Callidromus*) el qual apareix al lèxic comú com a primer terme amb geminació de la líquida (cf. Chantraine, s.v.), però no com a segon. El traduí per «(el que té) bells bucles als cabells» o «de bells bucles». Aquesta lectura ens sembla que correspondria a una possible etimologia popular. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà entre els *nomina incerta et ignota*; Lambertz (1913, p. 114) tampoc l'entengué. Hübner (1963, p. 167) no acabà de pronunciar-se, però exposà —dubtant-ne— la proposta feta per Carrucci «di *βοτρυχαλις* cioè, che viene tradotto da lui «vino puro» ... troveranno difficilmente approvazione». Una altra interpretació és la que proposà Barral (1973, p. 61 nota 117) i seguí Blanchard (1978, p. 238) entenent que es tractava del mot grec *βοτρυοχαίτης* «els cabells ornats de raïms», mot testimoniats a *Anthologia Palatina* 9, 524, text on hi ha un llistat d'adjectius dedicats a Dionís. *-Χαίτης* és un mot que forma compostos

com a segon terme a l'onomàstica (cf. Chantraine, s.v.), però, és difícil arribar a veure una evolució lògica d'aquest mot grec al llatí *-cales*. Toynbee, amb dubtes, (1948, p. 28 i 30) i Bös (1955-6, p. 179) consideraren que es tractava d'un apel·latiu de Pàtrocle. En definitiva, el que sembla evident és que el primer terme del mot, determina el significat, relacionant-lo directament amb *Bacchus*, encara que també es pugui pensar que es refereix al tipus de crinera del cavall. El segon terme *-καλης*, deverbatiu de *καλέω*, acaba de confirmar el mot com epítet dionisiac. Per l'època dels testimonis, s. IV d.C., i per la gran importància i quantitat dels noms de cavalls d'aquest període relacionats amb Dionís (vid. *Leneus* i *Lenobatis*), creiem que *Botrocales* designava «aquell qui invoca el raïm», com epítet del déu del vi o com a subdit s'aquest, amb un grau semblant a *Bacceutes*. D'altra banda, potser també es pensés en la bellesa dels crins de l'animal.

Aspecte.

Expectatives. Bons auguris.

BRACATVS

Bracatu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223, 224 i 235), *[B]racatu(m)* (ac., *defixio*, doc. 235).

«El que porta *bracae*»; la *braca* era un tipus de pantaló portat pels bàrbars, però també pels romans. *Bracata Gallia* (típic de la *Narbonensis*), i també *comata* (com el nom de cavall *Comatus*) (cf. *ThLL*, *Ox.Lat.* i Gafiot, s.vv.). Per aquest motiu Lambertz (1913, p. 108) classificà el nom com a ètnic, encara que anotà l'opinió d'Audollent (1904, núm. 274.14): *potest fuisse equus vario curium colore insignis*. Jeanneret (1917, p. 91) considerarà que es tractava d'una peculiaritat del cos de l'animal. Segurament, *Bracatus* era un *equus* que tenia a les potes alguna forma dibuixada pel color o pel pèl semblant a *bracae*; però no es pot afirmar que no indiqués l'origen potser gal (?) del cavall.

Aspecte. Taques.

(Origen. Ètnic.)

BRACCIATVS

Bracciatu(m) (ac., *defixio*, doc. 219).

Audollent (1904, p. 389) llegí —fou l'únic que ho féu directament del document— *Bracciatu*, sense cap problema (cf. Audollent 1904, núm.

279. 17), però després anotà «*Bracciatu(m) = Bracatu(m)*»; segurament perquè hi havia moltes *defixiones* amb el nom *Bracatus*; el context immediat del nom dins la *defixio* no és el mateix que apareix als documents de *Bracatus*. Per tant, podem pensar que el nom esgrafiat a la tauleta era *Bracciatu(s)*, a no ser que l'escriba es confongués en escriure'l.

Bracciatu(s) per *Brachiatus* (*brachium*) (per a *cc/c/ch* cf. Vännänen 1982, p. 100-101; Grandgent-Moll 1991, p. 209), «brancut», de βραχύ que denominava les potes de davant dels animals i les branques dels arbres, i, més tard, un tipus de soldats que duïen braçalets. És conegut amb aquest nom, *Braciatus*, un ós d'amfiteatre, per un mosaic de Rades (cf. Toynbee 1948, fig. 30), i el trobem com a *cognomen* a una inscripció cristiana (cf. Kajanto 1965, p. 319). *ThLL* (cf. s.v.), Lambertz (1913, p. 108) i Jeanneret (1917, p. 91) anotaren *Bracciatu(s)* a l'entrada de *Bracatus*. Toynbee, en canvi, (1948, p. 27) citant *Braciatus* «musculós» considerà que denominava el cavall per les seves qualitats físiques. *Bracciatu(s)*, segurament feia referència a alguna característica de les potes, d'una conformació forta (vid. *Actracle* o *Peciolus*) com *Arbustus*, o per algunes taques o marques circulars al pèl de les potes davanteres en forma de braçalets.

Aspecte. Color.

BVBALVS

Bubalo (abl., honoríf., doc. 178, funer., doc. 180), *Bubalus* (nom., *defixio*, doc. 227), [...]*jalus* (nom., *defixio*, doc. 226) i Βούβαλον (ac., doc. 208). Βούβαλος per *Bubalus* (vid. *Derisor*), «gacel·la d'Àfrica» i també «un tipus de búfal». Apareix a l'antroponímia en grec (cf. Pape-Benseler, s.v.) i en llatí també com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Solin 1982, p. 1045). *Bubalus* descrivia per comparació la rapidesa del cavall amb la de la gasela (vid. *Capria* o *Capriolus*).

Destresa. Rapidesa.

B[---] (honoríf., doc. 177).

CAESAREVS

Caesareu(m) (ac., *defixio*, doc. 223), *Cesareu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 224 i 234) i C[...]*reu(m)* (ac. *defixio*, doc. 222).

«*Quod Caesaris est*» (cf. *ThLL*, s.v.). Existí segurament com a *praenomen*

i més tard es troba com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 178; *PLRE*, vol. I i II, s.v.). Lambertz (1913, p. 112) l'anotà entre els noms que lloaven el cavall; Jeanneret (1917, p. 90) el traduí per «imperial», entre els noms que denotaven vigor, finesa, noblesa d'actitud, i Toynbee (1948, p. 28, 1973, p. 179) entre els noms de «rang or birth». Pròxim a *Regalis* o *Basilius*, *Caesareus* denominava, en sentit simbòlic i desitjat, l'*origo* «imperial» de l'animal, referint-se, potser, a l'aspecte o als moviments d'aquest. Origen. Reial.

CALIQ[---] (honoríf., doc. 177)

Veure *Calidus* a la llista de noms que no corresponen a cavalls circencs, i *Callidromus* al *corpus* onomàstic.

CALLIDROMVS

Callidromo (abl., honoríf., doc. 178) i *Καλλίδρομον* (ac., *defixio*, doc. 208) i vid. *Calif[---]*, *Callid* (x2), *Callid[---]*, *Callidr.*

«El que corre bellament» o «de bella carrera», del grec *καλλίδρομος*, format per *καλλ-*, usat en gran nombre de compostos com a primer terme (tema en geminada de *καλός*, cf. Chantraine 1985, s.v.), i pel nom d'acció *δρόμος* (vid. *Dromus*). Fou el nom d'una muntanya (cf. *ThLL*, s.v. *Callidromon* i Pape-Benseler, s.v. *καλλίδρομον*) i fou utilitzat tant en grec com en llatí com a nom d'home (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; *ThLL.Onom.*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup d'*adjectiva graeca*. Jeschonnek (1885, p. 40) i Lambertz (1913, p. 113) l'inclogueren entre els noms que descrivien la rapidesa a la cursa. Per a un cavall circenc, *Callidromus* destacava la destresa i l'elegància dels moviments de l'animal a la cursa (vid. *Heliodromus*). Aspecte. Moviment.

CALLID (honoríf., doc. 177 x2).

Segurament per *Callidromus* (vid. aquest).

CALLIDR (honoríf., doc. 177).

Segurament per *Callidromus* (vid. aquest).

CALLID[---] (honoríf., doc. 177).

Segurament per *Callidromus* (vid. aquest).

CALLINICVS

Callinico (abl., honoríf., doc. 178 x2).

«De bella victòria» o «gloriosament victoriós» (gr. *καλλινικος*) (vid. *Callidromus*). Fou comú com a nom d'home en grec, testimoniats també als segles II i III d.C. (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.) i en llatí (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.). Jeschonnek (1885, p. 45), Toynbee (1948, p. 28) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren entre els noms de victòria; Lambertz (1913, p. 113) entre els que feien referència a la rapidesa, i Friedlaender al grup d'*adjectiva graeca*. Anomenant un cavall circenc *Callinicus* es pretenia propiciar la victòria i els bons auguris.

Expectatives. Victòria.

CAMM[...]

Camm[arus?] (honoríf., doc. 177).

És un testimoni que podria desenvolupar-se de diverses maneres. El més probable és que es tracti de *cammarus*, -i (gr. *κάμματος*), «gamba», però també s'usà per denominar el dofí (cf. Liddell-Scott, s.v.). És testimoniats com a nom d'home (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 333). D'altra banda, podria tractar-se de *Cammarius* o de *Cammararianus* usats com a *signum* i *cognomen* respectivament, però el significat no canviaria. *Cammarus*, com a nom de cavall circenc descrivia la rapidesa de l'*equus* (vid. *Ἀλλήλοος*), per metonímia amb la velocitat dels dofins a l'aigua. És coneguda, també, la tradició de comparar l'arena amb el mar (vid. *Nauta*), així com els cavalls amb els dofins. Això queda patent, per exemple, a un mosaic de Susa (doc. 26), simbolitzant una cursa aquàtica, on uns Cupidons munten dofins, cada un amb llur nom (vid. *Processus* o *Vernaculus*). Igualment, els dofins eren considerats símbols de bona sort (cf. B. Andreae, «Delphine als Glückssymbole», a H. Roth (ed.), *Zum Problem der Deutung frühmittelalterlicher Bildinhalte*, Sigmaringen 1986, pp. 51-55), fet que impregna el nom d'un valor profilàctic més marcat encara.

Destresa. Rapidesa.
(Expectatives. Bons auguris.)

CAMPVS

Campus (nom., mosaic, doc. 6).

El sentit propi era «superfície plana», de la terra, al camp o a la ciutat, oposat a *mons* i a *urbs*, i, a vegades, també designà la superfície del mar.

Com a *nomen* pertany a un *rex Epiri* i a un *conditor Capuae* (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.). Toynbee (1948, p. 29) el considerava un nom molt rar com apel·latiu de cavall. *Campus* també denominava el lloc pla a l'aire lliure on es realitzaven activitats esportives (Columel·la 1, 8. 2; Quintilià, *De institutione oratoria*, 12. 18); a més, cal esmentar, per exemple, el *Campus Martius* (vid. *Castrensis*). Podem pensar, que *Campus* assimila les especialitats realitzades en l'espai dedicat a activitats físiques al cavall de cursa (?).

Destresa ?

Origen ?

CANACIS

Canacis (nom., *tessera* de plom, doc. 141).

Κάνακτις-ξίφος, al lèxic d'Hesiqui d'Alexandria (s. v d.C.?), tipus d'espasa curta i corba usada pels perses. En la forma llatina el trobem al *Codex Sangalensis* 912 (s. VIII d.C.) (*Gloss.*, IV, 215, 32): *canacem gladium*. *ThLL* (cf. s.v.) apunta que potser correspon a *acinaces* (vid. *Acinaces*). Ovidi, *Metamorfosis*, 3. 217, atribuï a Acteon la pertinença d'un gos de caça anomenat Canace, per la seva rapidesa (cf. Mentz 1933, p.126 i 181; Jeschonnek p.23). Toynbee (1948, p. 27) i Jordan (1988, p. 132) traduïren «sword». *Canacis*, com *Sica* i *Pugio* descrivia, per metonímia, la rapidesa del cavall.

Destresa. Rapidesa.

CANDID(us)

Candid(o) (abl., honorif., doc. 177).

«Blanc esclatant», «esplèndid», «d'una bellesa radiant», i en sentit figurat també «feliç», «favorable» i fins i tot, «benèvol, bo», «clar, pur» (vid. *Clarus*). Usat com epítet de déus, també el trobem qualificant els cavalls de Càstor i Pòl·lux a Ovidi, *Metamorfosis*, 8. 373. Fou molt usat com a *cognomen* (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 227) i *nomen*, així, Marcial 2, 24. 6, 8; 2, 43. 2, 16; 3, 46. 12; 12, 38. 6. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà entre els *adjectiva et participia latina*. Lambertz (1913, p. 113), Toynbee (1948, p. 26; 1973, p. 178) i Salomonson (1965, p. 88) l'inclogueren entre els noms que feien al·lusió al color. *Candidus* aportava una gran quantitat d'imatges, relacionades amb la brillantor esclatant que desprenia, entenent-se, en sentit figurat, com a superioritat (vid. *Sol* i *Phoenix*). Principalment, descrivia el color de l'animal, tal com

recordà Isidor *Etym.*, 12, 1. 51, referint-se al color del pèl dels *equi*, *Candidus autem et albus inuicem sibi diferrunt... candidus uero niueus et pura luce perfusus.*

Aspecte. Color.

Expectatives. Bons auguris.

CANDOR

Candore(m) (ac., *defixiones*, docs. 222 i 223) i [...]*dore(m)* (ac., *defixio*, doc. 216).

Com *Candidus* descrivia la bellesa del cavall per la resplendor que emana. És sovint aplicat al pèl dels animals, especialment a cavalls, així a Virgili, *Aen.*, 3. 538 i 12. 84, Claudià, 28, 370. 476 i Suetoni, *Augustus*, 94. 6. El sentit expressava color i resplendor alhora, com traduí Forcellini (cf. s.v.) «chiarore, splendore, lucidità». Jeanneret (1917, p. 91) i Salomonson (1965, p. 88) l'anotaren entre els que feien referència al color. Fou un substantiu força vegades aplicat al *Sol*: *Solis candor illustrior, quam ullius ignis...* Ciceró, *De natura deorum*, 2. 40. L'arrel de *candeo*, està relacionada també (vid. *Candidus*) amb els noms de cavalls que recollien idees de foc, llum, or, ... (vid. *Inluminator* o *Crisaspis*). *Candor* era un cavall «lluient, brillant, resplendent» (vid. *Candidus*).

Aspecte. Color.

CAPRIA

Capria (nom., botella rodona d'os, doc. 176, *defixiones*, docs. 212, 213, 214, 216, 218, 223, 224, 235) i [*Capria(m)*] (ac., *defixio*, doc. 222). (Vid. *Apria* a la llista de noms dubtosos.)

Capria/caprea (per a *eus/ius*, cf. Väänänen 1982, p. *186; Grangent-Moll, 1991, p. 53 i 149), «cabra salvatge», així la definí Isidor a *Etym.*, 12, 1. 16. Era el femení en ús del nominatiu *capreus*. Existí un adjectiu homònim «de cabra» i també se citen les illes de Cabrera i Capri com *Capria* o *Caprea* (cf. *ThLL* s.v.). Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 326). En donar aquest nom segurament s'estava pensant en les aptituds i qualitats d'aquest animal, tant en la rapidesa (en fugir dels llops), com en l'agilitat i, potser també en una forma peculiar de moure's del cavall semblant a una *capria*.

Tarannà.

Destresa. Rapidesa.

CAPRIOLVS

Capriolu(m) (ac., *defixiones*, doc. 224 i 235).

Capriolus per *capreolus* (confusió entre les vocals *e* i *i* en hiat, a partir del s. III d.C.; cf. Väänänen 1986, *190; Grandgent-Moll 1991, p. 149 *224) «cabirol, isard»; també adoptà altres sentits posteriorment, sobretot en mots agrícoles i vinyatàires, per comparació o per diverses semblances (cf. Ernout-Meillet, s.v. *caper*, *ThLL*, s.v. *capreolus*). És testimoniats moltes vegades i arreu com a *cognomen* (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 326). Com *Capria*, però amb matisos de joventut i d'afecte (cf. Gaide 1988, p. 589) implícit en la forma allargada *-ulus/-olus* (davant *e*, *i*) (cf., Jeanneret 1917, p. 62-3), propis del diminutiu que el deriva, *Capriolus* comparava l'actitud i les aptituds de l'animal amb les del cavall.

Tarannà.

Destresa. Rapidesa.

CAR[-c-3/4-]LVS (nom., *defixio*, doc. 219).

CASSIDATVS

Cassidatu(m) (ac., *defixio*, doc. 219).

«Qui porta casc». Jeanneret (1917, p. 91) proposà «le casqué». A *Gloss.* V, 448, 29, s'anotà: *cristatus*, *galeatus*, *cassidatus*. Com *Bracatus* o *Barbatus*, *Cassidatus* al·ludia a una marca de color en el pèl al cap del cavall, o a la crinera.

Aspecte.

CASTALIVS

Castalius (nom., *defixio*, doc. 199).

«De Castàlia», (gr. *κάσταλιος*). Castàlia era una font de Delfos consagrada a Apol·ló (cf. Grimal, s.v.) o de Beòcia consagrada a les Muses (Virgili, *Georg.*, 3. 293). A la mitologia, Castalí era fill de Castàlia, una noia que en caure a la font li donà nom. Fou usat com antropònim a grècia (cf. Pape-Benseler s.v.; *LGPN*, vol. II, s.v.) i és testimoniats com a *cognomen* i com a *nomen* d'home i de dona (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.). Lambertz (1913, p. 109) i Jeanneret (1917, p. 94) l'anotaren entre els noms mitològics. Són freqüents les referències a les fonts i als rius entre els noms de cavalls, cal recordar només com exemple la coça de *Pegasus*

(vid. aquest), o la gran quantitat de noms de rius (vid. *Nilus* i *Fontanus*). L'aigua de fonts i rius, com la llum (vid. *Candidus*), simbolitzava «vida» i esperança de prosperitat (vid. *Frugifer*), i, com els vents (vid. *Aquilo*), es considerava ràpida i sense fre (vid. *Oceanus*). Dins aquest context, *Castalius* esdevé un nom parlador, en tant que cavall nascut, en sentit simbòlic, d'una font de Grècia (vid. *Aracanthus*); s'esperava així propiciar bona sort a la cursa.

Origen. Diví ?

CASTOREVS

Castoreo (abl., mosaic, doc. 2).

«De Càstor», pertanyent o pròpi del dioscür més guerrer. Càstor i Pòl·lux, joves i valents, són sempre presents al món del circ. Com antropònim es testimonia *Castorius* des del segle IV a inici del VI d.C. (cf. *PLRE*, vols. I i II, s.v.). *Castoreus*, com la majoria de noms de cavalls derivats de noms de déus i herois concedia a l'*equus*, en sentit simbòlic i metafòric, les qualitats i la protecció divina.

Origen. Diví.

CASTRESIS

Castrese(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

Castresis per *castrensis* (conversió en muda de la nasal davant -s; cf. Väänänen 1982, p. 113 *121; Grandgent-Moll 1991, p. 194 *306; com *Cresces*), «pertanyent al campament, a l'exèrcit»; més tard, «relatiu al Palau Imperial» a Tertul·lià *Coron.*, 12; com a substantiu denominà l'oficial del Palau segons es testimonia a *Codex Theodosianus* VI, 31. 3. Jeanneret (1917, p. 92) considerava de sentit anàleg aquest nom i *Latro*, anotant «*latrones eos dicebant antiqui qui conducti militabant, d'ou, cheval de guerre*», col·locant-los al grup de noms que expressaven un valor excepcional del cavall o el seu temperament propi. Pel matis que oposa *castra* a *urbs* (cf. Ernout-Meillet, s.v. *castrum*), el podem relacionar amb *Campus*. Atès que la cronologia del document que ens ocupa es fixa als voltants del 400 d.C. (cf. Jordan 1988, p. 29), *Castresis*, per metonímia (vid. *Derektor* o *Regnator*), com un oficial imperial, dirigia els cavalls de la quadriga, defensant els colors de l'emperador.

Destresa. Guiatge.

(Origen. Altres.)

CATTÀ

Catta (abl., honoríf., doc. 177).

«Gata», d'origen incert substitueix a l'antic *feles* quan arriba el gat domèstic d'Egipte (cf. Ernout-Meillet s.v.). És testimoniats com a *cognomen* d'home i de dona i com a nom d'ocell (cf. André 1967, p. 50-1). Segles més tard, Isidor, *Etym.*, 12, 2. 38, descrivia aquest animal per l'agudesesa de la seva vista, *Nam tanto acute cernit ut fulgore luminis noctis tenebras superet* i seguia lloant l'enginy *Vnde a Graeco uenit catus, id est ingeniosus, από τον κατεσθαι*. *Catta* s'aplicà per comparació com epítet afectiu i/o com a lloança per ser un cavall ràpid, àgil i silenciós o potser també pel seu caràcter.

Destresa. Agilitat.

(Afecte. Estima.)

CAVCASVS

Caucasus (prosa, doc. 239).

El *Caucasus mons* és una serralada situada entre el *Pontus Euxinus* i el *Mare Caspium*. Moltes llegendes tingueren lloc en aquesta zona; podem recordar per exemple les succeïdes, ben a prop, a Còlquis, ciutat de Medea on —entre d'altres mites— *Iason* (vid. aquest nom de cavall) prengué el velló d'or. Però el més destacable, sobretot en relacionar el nom amb el món equí circenc, és una denominació anterior de la muntanya. Segons un text dels segles I-II d.C. (Pseudo Plutarc, *De fluuiis*, V. 3) —coincidint amb la data del testimoni que ens ocupa— el Caucàs abans fou anomenat muntanya de Bòreas. Bòreas era un vent del nord que engendrà algunes eugues i també amb una Erinia i amb una Harpia cavalls molt veloços (cf. Grimal s.v. *Boreas*). Es podria dir que el nom feia referència a un origen del cavall, no necessàriament real, més aviat desitjat per tal que fos veloç (vid. *Hirpinus*). *Caucasus* en ser un cavall de la muntanya de Bòreas esdevindria, en sentit simbòlic, com els equins lusitans (vid. *Tagus*), un cavall dels més ràpids.

Destresa. Rapidesa.

(Origen.)

CELESTINVS

Celestinu(m) (ac., *defixio*, doc. 235), *Celestinus* (nom., *defixiones*, docs. 212 i 213), *Celestif[.]us* (nom., *defixio*, doc. 214) i [*Cel]estin[u(m)]* (ac., *defixio*, doc. 219).

Per *Caelestinus* (monoftongació del diftong *ae*, cf. Väänänen 1982, *59), «del cel», usat amb el mateix sentit que *caelestis* (vid. *Οὐρανιός*) del qual deriva pel sufix *-inus* (vid. *Puerina*), que també té el sentit de «celest, del cel, diví» i, en sentit figurat, «meravellós, excel·lent». Plini, *Naturalis Historia*, 3. 114, anomenava *Caelestini* als d'Umbria. Existí com a nom d'home, sobretot testimoniats a partir de finals del segle III d.C. —coincidint amb els testimonis que ens ocupen— cap endavant (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; *PLRE*, vol. I, s.v.). També es troba sovint com a *cognomen Iovis* i com a *cognomen* personal (cf. Kajanto 1965, p. 338). Lambertz (1913, p. 114) i Jeanneret (1917, p. 94), l'inclogueren al grup de noms d'home; Toynbee (1948, p. 28) al d'epítets afectius. *Celestinus*, evocava la idea de color compresa igualment a *Ceruleus*, però, principalment, com *Vranius* o *Martius*, lloava el cavall pel seu origen simbòlic, en assimilar-lo als déus i desitjant que mostrés les mateixes qualitats excepcionals.

Origen. Diví.

Afecte. Lloança.

CELTIBER

Celtibero (abl., honoríf., doc. 178).

«Celtíber, de Celtibèria». Hi ha testimonis com a *cognomina* sobretot a la mateixa Celtibèria (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 198)) i a d'altres llocs, com un gladiador, *CIL* VI, 27881, a 87. Lambertz (1913, p. 108), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86-7), anotant *Celtiberus*, i Friedlaender (1875, p. 3), *Celtiber*, l'inclogueren entre els noms geogràfics, gentilicis, ètnics. *Celtiber*, com *Baeticus*, recordava la *Hispania* reconeguda al món circenc com «mare» de cavalls ràpids.

Origen. Ètnic.

CENTAVRVS

Centauro (abl., honoríf., doc. 178), *Centauru(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 220, 221, 222, 223, 224, 235), *Cenf[.....]* (*defixio*, doc. 217) i [*]entauru(m)* (ac., *defixio*, doc. 216).

Els centaures primer éssers monstruosos, més tard, animals «fantàstics» meitat homes meitat cavalls. Està testimoniats, poc, com a *cognomina* a l'epigrafia (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 4), col·locant-lo a *substantiva graeca*, és l'únic autor que no l'anotà al grup de noms mitològics. Com a referència iconogràfica és interessant recordar el mosaic de la coronació de Venus d'Éllès (doc. 15): dues centaures (cf. Duval 1980, p. 210. 27) simbolitzen els cavalls de cursa *Polystefanus* i *Archeus*. *Centaurus* propiciava la victòria, ja que es desitjava que l'*equus* amb aquest nom corregués com un cavall pensant com un home; igualment, recordava les proeses narrades a la mitologia (vid. *Sagitta*).

Afecte. Lloança.

Destresa.

CERMARVS

Cermarus (nom., relleu, doc. 188).

És un nom de difícil interpretació; per *Cermalus*? Lambertz (1913, p. 108) proposà entendre'l per *Cermalus* per una assimilació progressiva de la segona líquida. (*Cermorum* era el nom d'una ciutat Macedònia, Plini, *Naturalis Historia*, 4. 38.) *ThLL.Onom.*, s.v. recull només *Cermarus* (sic) com a nom de cavall, sense aportar cap suggeriment. (¿Podríem pensar en una mala lectura o en un error gràfic per *Germanus*? Sembla difícil ja que el document on es testimonia és força acurat.) *Cermalus* era el nom d'un turó al costat del mont Palatí, Ciceró, *Epistulae ad Atticum*, 4. 3. 3. En tal cas, s'assemblaria a noms com *Campus* o *Imber*, i, sobretot, a *Aracanthus*, i es podria referir a l'origen, en sentit figurat, del cavall (vid. *Italus*).

Origen. Altres ?

Significat dubtós.

CERVLEVS

Ceruleus (nom., mosaic, doc. 13).

Per *Caeruleus* (vid. *Celestinus*). Denominava, en sentit propi, el color del cel, sembla correspondre al «blau fosc», «ennegrit, gris» (vid. *Nimbus*). Al lèxic comú s'ha usat per descriure els ulls, Horaci *Epodes*, 16. 7, o la crinera de Júpiter, Apul·leu *Met.*, 6. 7. També donà nom —pel seu color— a animals marins, així ho testimonien Isidor, *Etym.*, 12. 6. 10, on descriu aquest color, *nam caeruleum est uiride cum nigro, ut est mare*,

i el *Codex Vaticanus* 3321 (s. VII d.C.), *Ceruleus uestia marina colore uero appellatus* (*Gloss. IV*, p. 32, l. 1). *Ceruleus* es referia al color fosc del pèl, però alhora recordava *Celestinus* (vid. aquest) pel matis comprès en l'etimon.

Aspecte. Color.

CHRYSIPPVS

Chrysippo (abl., honoríf., doc. 178).

«Cavall d'or» (gr. *κρύσιππος*), a la mitologia era el nom d'un fill de *Pelops* (vid. aquest). Fou força usat com a antropònim tant en grec com en llatí (cf. *LGPN*, vol. I i II, s.v.; *ThLL.Onom.*, s.v.; *PLRE*, vol. I i II, s.v.; *Solin* 1982, p. 251 i 1349). Lambertz (1913, p. 113: «Goldpferd») el classificà entre els noms que mostraven alguna peculiaritat del cavall. No es pot saber en què pensava l'individu quan posà el nom al cavall, però, sí cal suposar que coneixia el significat del mot (cf. *Solin* 1971, p. 69) i la tradició mitològica. Per al primer terme del compost (vid. *Crisaspis*), potser també es fa referència al color o a la resplendor del pèl de l'animal. *Chrysippus*, com *Chrysopolus* i *Ὀλόχρυσος*, valorava el cavall com un objecte valuós, alhora que, en sentit figurat, evocava l'estima del propietari per aquest.

Aspecte. Color.

Afecte. Lloança.

CHRYSOPOLVS

Chrysopolus (nom., contorniat, doc. 138).

«Poltre o cavall d'or», sembla un compost tardà de nova formació, fet freqüent en noms de cavalls (vid. *Lenobatis*), també testimoniats en contorniat (vid. *Ferobols*); format sobre *χρυσι-* «or» (vid. *Crysiphus*) i *πῶλος* «poltre». Aquest darrer mot fou usat pels lírics substituint *ἔπιπος* (cf. *Liddell-Scott*, s.v.) i és testimoniats a una inscripció en parlar de curses de cavalls (*Inscriptiones Graecae, Voluminum II et III editio minor*, fasc. II, 2326. II). Igualment, el coneixem com a segon terme en el nom de cavall *Εὔπολος*. *Chrysopolus* qualificava l'animal per la seva vàlua simbòlica (vid. *Chrysippus*) i descrivia el color resplendent del pèl (vid. *Ὀλόχρυσος*).

Aspecte. Color.

Afecte. Lloança.

CIRCIVS

Circio (abl., funer., doc. 181).

El vent del nord-est, el mistral, que bufava a la *Gallia* meridional (Aulus Gell·li, 2, 22. 20 i Isidor, *Etym.*, 13, 11. 12). Per altra banda, com diu Lambertz (1913, p. 112), aquest és un nom parlador per a un cavall circenc, per falsa etimologia *circus+ius* «de circ». L'individu podia relacionar —de forma secundària— el mot amb el circ. Recordem la falsa, però divertida, etimologia que Isidor, *Etym.*, 18, 27. 3, explica per al mot *circenses*: *Inde et circenses dicti putantur, quasi circa enses...* (al voltant de les espases). *Circius*, com *Africus* o *Zephyrus*, descrivia, en sentit metafòric, la rapidesa i la lleugeresa del cavall a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

CIRRATVS

Cirrato (abl., honorif., docs. 177 x2, 178 x2).

«El que té o porta *cirrus*». *Cirrus*, aplicat als cavalls, descrivia el «tupè» o la mata de la crinera que queda davant el front (Vegetius, *Mulomedicina*, 4. 2). Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 223). *Cirratus* es referia a la peculiar crinera del cavall que el diferenciava de la resta (vid. *Comatus* o *Crinitus*).

Aspecte.

CLARVS

Clarus (nom., *defixiones*, doc. 212 x2, 213, 214 i 233).

«Clar, brillant, esclatant», usat per qualificar els vents, referint-se al *Aquilo* a Virgili, *Georg.*, 1. 460, com *Candidus*, per al *Zephyrus* a Columel·la, 18. 78; també, per extensió, «il·lustre, gloriós». Fou usat com a *nomen* i *cognomen* arreu de l'imperi (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Baumgart 1936, p. 17; Kajanto 1965, p. 278; *PLRE*, vols. I i II, s.v.). *Clarus*, evocava el color del pèl que enlluernava com *Candor*, però, principalment, distingia el cavall per sobre la resta per la glòria i la superioritat (vid. *Famosus*), amb un matís més fort d'enaltiment figurat.

Aspecte. Color.

Afecte. Lloança.

CL[...]*ET*[...] (contorniat, doc. 95).

COMATVS

Comatu (abl., *patera*, doc. 169), *Comatu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 220 i 221).

«El que té una llarga cabellera». Derivat pròpiament llatí de *coma* «cabellera», pel morfema *-to-*; no és el participi perfect del verb *como*, com afirmà Forcellini (cf. *s.v.*), ja que aquest sorgeix posteriorment des dels derivats pròpiament llatins *comatus* i *comans* (cf. *ThLL*, *s.v.*; Ernout-Meillet, *s.v. coma*; *Ox.Lat.*, *s.vv.*). El mot fou definit per Priscia, *Gramm.* 2, 441. 23, *a coma comatus*, i gairebé amb els mateixos termes per Isidor, *Diff.app.*, 97. Al *Codex Caesinensis* 401 (*Gloss.*, V 566, 4; s. X) s'anota: *comatus cura fit comosus natura*. És testimoniats com a nom d'home i també com a *agnomen* (cf. *ThLL.Onom.*, *s.v.*). Segurament, *Comatus* lluia una crinera llarga i destacada, per la qual es diferenciava de la resta. Aspecte.

COMPRESSOR

Compressore (abl., mosaic, doc. 35).

(De *comprimo*) «el que pressiona», «el que empeny», fou usat per Plaute, *Aulularia*, Arg. 2, 7, com «violador». Però, si prenem el matis testimoniats a Plini, *Naturalis Historia*, 11. 98, en parlar de les ales dels ocells per *compressus* «acció d'estrener, de prémer», «de recollir», i citat per Forcellini (cf. *s.v. compressor*): *qui frenum imponit*, cal que entenguem el mot com «aquell qui reté o replega». Així doncs, aplicat a un cavall circenc, podem pensar en aquell que pressionava per aconseguir la victòria, i més, concretament, en el *funalis* esquerra, que frenava en entrar a les *metae* i empenyia en sortir d'elles. Igualment, podia referir-se, en sentit genèric, a l'actitud impetuosa de l'animal.

Destresa.

Tarannà.

CONCORDIVS

Concordio, [*Concordio*] (abl., *defixio*, doc. 211 x3).

De *concor*, *-rdis* —i de mateix significat— «de mateix cor, concordant», «harmonios», amb el reforç *-ius* (cf. Grandgent-Moll 1991, p. 53; Väänänen 1982, p. 146), testimoniats com adjectiu a *CIL* VIII, 8530. Fou molt usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 255) i un poc menys com a gentilici, arreu de l'imperi, també al segle IV d.C. (cf. *ThLL*, *s.v.*; *PLRE*, vol. I,

s.v.). Jordan (1988, p. 131 i ss.) no es pronuncia sobre aquest nom. Com a paral·lel circenc cal esmentar les marques a les anques *Concordi* d'alguns dels cavalls del mosaic de circ de Barcelona (doc. 28) (cf. Darder 1993-94, p. 274 i 278-279). *Concordius* descrivia el temperament afable i positiu de l'*equus* favorable a les ordres (vid. *Volens*), però també incidia en la «perfecta conjunció» en moure's de l'animal, potser dins el jou o en sentit genèric.

Aspecte. Moviment.

Tarannà. Docilitat.

CONSVL

Consul (nom., contorniat, doc. 96).

Al contorniat apareix una quadriga corrent cap a l'esquerra, i sobre s'anota *Torax*, el nom de l'auriga, i sota *Consul*, el nom del *funalis* esquerra. Alföldi i Alföldi (1990, p. 193) l'anotaren com a nom de cavall (vid. *Faustinus* al llistat de noms de cavalls dubtosos).

És conegut com a *cognomen* (cf. Solin 1994, p. 317). *Vopiscus*, *Quattuor tyranni*, 3. 4, l'usà com a epítet de Júpiter (vid. *Fulminator*), segurament el contorniat on surt aquest testimoni cal datar-lo dins el s. iv, com aquest autor. Toynbee (1948, p. 29) el cità amb noms d'activitats humanes. *Consul*, com *Pontifex* o *Vindex*, descrivia, en sentit figurat, per comparació, les qualitats de l'animal, sabedor, distingit i decisor, però sobretot el qualificava com a governant, guia de la resta de cavalls de la quadriga (vid. *Castresis*).

Destresa. Cuiatge.

CORAX

Corace (abl., funer., doc. 183, poesia, doc. 238) i *Coraci* (voc., lluernà, doc. 160).

«Corb», denominava l'ocell i una màquina de guerra (vid. *Ballista*). Fou usat com a nom d'home i també denominà una muntanya d'Etòlia i un riu de Sarmàtia; igualment era el nom d'un grau dins la iniciació Mitraica (vid. *Heliodromus*) (cf. *ThLL.Onom*, s.v.). És interessant recordar l'origen familiar i expressiu, possiblement onomatopèic del mot grec (pel final -αξ) (cf. Chantraine, s.v. κόραξ) comparable entre el soroll de les peülles del cavall i el grall del corb (amb un altre matís vid. *Verbosus*). Friedlaender (1875, p. 4) i Toynbee (1948, p. 26), citant el nom com *Coracius* (fent

referència a *Coraci*), l'inclogueren, el primer dins el grup d'*adjectiva graeca* i la segona entre els noms de color. *Corax* era el nom d'un gos d'Acteon (Èsquil, gr. 245; cf. Jeschonnek 1885, p.28; Mentz p. 127). *Corax* podria ser un cavall de color negre brillant.

Aspecte. Color.

CORYPHAEVS

Coryphaei (gen., poesia, doc. 240).

«El cap», *κορυφαίος*, de *κορυφή* que en sentit figurat expressa la idea de «l'essencial, el millor» (cf. Chantraine, s.v.). (A *ThLL.Onom.*, s.v. se cita aquest testimoni com si fos nom d'home; Gafiot s.v. l'anota com a nom de cavall.) *Coryphaeus* simbolitzava el cavall que du el comandament de la nau (vid. *Nauta*), el *funalis* esquerra o algun dels *iugales*, en sentit metafòric, com *Consul* o *Regnator*.

Destresa. Guiatge.

COSSVPHVS

Cossuphus (nom., funer., doc. 182).

De *κόσσυφος* (per a *u/y*, cf. Väänänen 1982, *58), «ocell negre», «labre» o «*Turdus Merula*», un tipus de peix (cf. Visconti 1881, p. 180). A més, tal com indicà Pausanies, 9, 22. 4, era el nom d'una raça de poltres de Tanagra. Fou usat com antropònim llatí (cf. Solin 1982, p. 1050) i en grec es coneix també la forma *κοσσύφιον* (cf. *LGPV*, vol. II, s.v.). *Cossuphus*, com *Corax*, podia descriure el color negre del pèl del cavall, però també la rapidesa dels poltres pel seu origen.

Aspecte. Color.

Origen.

COTYNVS

Cotyno (abl., honoríf., docs. 177, 178 x3, funer., docs. 180, 181) i *Cotynus* (nom., funer., doc. 179).

Segurament, per *Cotinus* de *κότινος* (y per *i*, per fer notar que es tractava d'un préstec grec; cf. Väänänen 1982, p. 73-74; Solin 1971, p. 76) «olivera salvatge». Tant *Cotynus* com *Cotinus* són testimoniats com a *cognomina* i com a nom de dona (cf. *ThLL.Onom.*, s.v. i *Cottinus*, *PLRE*, vol. II, s.v.; ja en grec, Pape-Benseler s.v.). Hesiqui d'Alexandria (s. v ? d.C.) cita el nom d'una planta *Brassica aruensis* pel mot *κότινα* (els testimonis

que ens ocupen daten aprox. del s. II d.C.). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup *substantiva graeca*. Lambertz (1913, p. 108) el classificà com a ètnic, referint-se al nom d'un poble germànic del nord «der Quaden» (no hem trobat cap referència al respecte). Solin (1982, p. 1093), citant els antropònims els inclogué entre els noms de plantes. Com mostra Aristòfanes, a *Plutus*, 586, *τούς νικῶντας στεφανώσας κοτύνου στεφάνοι*, parlant d'Olimpia, el *cotynus* coronava els victoriosos. Així doncs, com a nom de cavall circenc, *Cotynus* lloava l'animal i l'igualava als vencedors (vid. *Polystefanus*) olímpics.

Expectatives. Victòria.

CRINITVS

Crinitu(m) (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 222, 223, 224) i *Crinitus* (nom., mosaic, doc. 7).

«El que té una llarga crinera». Fou un *cognomen* usual, també de l'emperador Trajà (cf. *ThLL.Onom.* s.v.; Kajanto 1965, p. 223). Com *Comatus*, *Crinitus* destacava la llarga crinera.

Aspecte.

CRISASPIS

Crisaspis (nom., *defixiones*, doc. 216, 222, 223), *Crisas[---]* (*defixio*, doc. 217) i *Χρύσασπις* (ac., *defixiones*, doc. 203 i 208).

Per *Chrysaapis*, de *χρύσασπις* (per a *c/ch*, vid. *Bracciatius*; i pery, *App.Probi* 28, *gyrus non girus*; Väänänen 1982, *58; cf. Grandgent-Moll 1991, p. 130), «amb un escut d'or»; també eren anomenats així els guerrers macedonis per la brillantor dels seus escuts, Pòl-lux, l. 175 (gramàtic, s. II d.C.). El trobem també en llatí com a nom de persona (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Solin 1982, p. 656). Jeanneret (1917, p. 91) l'anotà al grup de noms que destaquen alguna particularitat del cavall. *Crisaspis* descrivia una marca de color sobre el pit del cavall (vid. *Aster*) i també, de manera simbòlica, protegia l'animal, i a qui l'envoltava, amb un escut diví (d'Ares, de Palas, etc.; vid. *Aegis*) i resplendent que enlluernava els adversaris. Per la blancor brillant que podia desprendre una «protecció d'or» podem relacionar el nom amb altres com *Candor* o *Aureus*.

Aspecte. Taques.

CROCEVS

Croceu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 222, 223) i *Crof[...]* (*defixiones*, doc. 217).

«De safrà, de color de safrà, groc, daurat». *Croceus* descriu el color del pèl del cavall. Alhora, estava molt relacionat amb el foc, la llum i el sol; *croceus rouantes ignis ortus Solis*, a Claudià, 22. 467; *croceis...equis*, Epicedió Drus, 282 (*Poetae Latini Minores* vol. I). Sobretot es referia al color del pèl del cavall, però, en segon terme, evocava la resplendor que desprenia (vid. *Piropus* i *Aureus*).

Aspecte. Color.

CRYSIPHVS

Crysiphus (nom., *defixio*, doc. 199).

Per *Chrysiphus* (*c/ch*, vid. *Bracciatu*) «llum d'or»; compost descriptiu com *Crisaspis* (per a la utilització del primer terme vid. *Pyiripinus* o *Pyrobolus*); es coneix com a nom d'un peix, χρύσοφος (cf. Cyprià, 44, *Gloss.*; Tompson, *The glossary of greek fishes*, London 1947, p. 292). Jeanneret (1917, p. 94) el classificà al grup de noms mitològics. *Crysiphus* descriu el color del pèl del cavall (vid. *Piropus*) i, en sentit figurat, s'evocava l'estima del propietari per l'animal com a objecte valuós (vid. Ὀλόχρυσος).

Aspecte. Color.

CVPIDO

Cupidine (abl., honoríf., doc. 178), *Cupido* (nom., mosaics, docs. 8, 11, contorniat, docs., 97, 98, 99), [*Jupido* (nom., contorniat, doc. 137), Κοιδῶν (nom., *defixiones*, docs. 194, 195), Κοι[...] (*defixio*, doc. 196) i Κοπειδίνε(μ) (ac., *defixiones*, docs. 200, 206).

Cupido, fill de Venus, com el seu nom indica, és la personificació del «desig apassionat». Per a la forma grega vid. *Derisor*. Com a paral·lel iconogràfic circenc, cal citar els tres mosaics nord africans on apareixen al costat dels cavalls vencedors (docs. 6 i 12) cupidons volant o muntant els dofins (doc. 26). Està testimoniada com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 110) i Salomonson (1965, p. 85) l'incloueren al grup de noms mitològics. Toynbee (1948, p. 28 «Sweetheart»; 1973, p. 179) l'agrupà amb els epítets afectius. Kajanto (1965, p. 266), classificà aquest *cognomen* entre els de sentit despectiu,

especialment com «avaricious, greedy». Per a un cavall de cursa, els apel·latius que podrien semblar pejoratiu prenen altres matisos que impregnen els sentits dels mots de força i voluptuositat positiva per a la carrera (vid. *Luxuriosus*). *Cupido*, a més de mostrar l'estima del *possessor*, impregnava, en sentit metafòric, el cavall amb totes les qualitats del déu (bellesa com *Ganimedes*, fogositat com *Amator*, ... afecte, proper a *Amor*).

Afecte. Estima.

(Aspecte. Bellesa.)

CVRSOR

Cursore(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 223).

«Corredor», «conductor de carro», «missatger». Fou *cognomina uirorum*, sobrenom i també *agnomen* a *CIL* III, 9002 (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). Balil (1962, p. 335) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren al grup d'activitats humanes; Lambertz (1913, p. 112), amb *Dromus*, considerava que era un nom parlador. Jeanneret (1917, p. 92-93) i Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178) l'incloueren entre els que feien referència a característiques físiques. *Cursor*, al·ludeix a la rapidesa i a la destresa de governar la quadriga (vid. *Regnator*).

Destresa. Rapidesa. Guiatge.

DAEDAL(us)

Daedal(o) (abl., honoríf., doc. 177).

Dèdal, pare d'*Icarus* (vid. aquest i *Admetus*), és constructor del laberint i de les ales que aproparen el seu fill al sol. El trobem al lèxic comú llatí com adjectiu amb el sentit que expressa la seva arrel, «hàbil, destre» (cf. Chantraine, s.v. *Δαιδάλλω*), i «enginyós» o «artísticament treballat». Està testimoniada a l'antroponímia, en grec i en llatí (cf. Pape-Benseler, s.v.; *LGN* vols. I i II, s.v. i *ThLL.Onom.*, s.v.). Com a *nomina virorum graeca* el classificà Friedlaender (1875, p. 3). Per a Lambertz (1913, p. 110) es tractava d'un nom mitològic i personal alhora. Toynbee (1948, p. 28), Balil (1962, p. 335 nota 249) i Salomonson (1965, p. 85-6) l'incloueren entre els noms mitològics. *Daedalus* simbolitzava enginy i perfecció, en sentit específic, en la cursa i, en sentit general, en els moviments i en la figura.

Destresa.

DANAUS

Danao (abl., honoríf., doc. 189).

Rei d'Argos, també «els argius» i «els grecs». És conegut com a nom d'home i com a *cognomen* (cf. Pape-Benseler, *s.v.*; *LGPN* vols. I i II, *s.v.*; i *ThLL.Onom. s.vv.*; *PLRE*, vol. I, *s.v.*; Solin 1982, p. 468). Força noms de cavalls recorden alguna part de Grècia (vid. *Mantineus*), però també d'altres indrets (vid. *Baeticus*). *Danaus*, com *Hellenus*, es referia potser a l'origen real de l'animal (vid. *Aracanthus*), però el sentit simbòlic i figurat és molt més present; s'assimilaven les qualitats i aptituds del poble admirat pels romans a l'animal que duia el seu nom.

Origen. Ètnic.

DANVVIVS

Danubiu(m) (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 222), *Danuuiu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 223, 224 x 4).

Sembla que la zona que voltava el riu Danubi produïa bons cavalls de cursa. Antigament *Danubius* designava la part superior i mitja del riu i *Hister* (vid. aquest) la part baixa, tot i que per als grecs aquest darrer denominava tot el riu. És un nom testimoniats com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.* i Pape-Benseler, *s.vv.* i Solin, 1982, p. 468). També donà nom a una nau (cf. *ThLL. Onom., s.v.*). *Danubius* i *Danuuius* recordava, potser, l'*origo* (vid. *Tagus*) o simplement evocava la rapidesa i la fluïdesa del riu, unida a la fertilitat que d'ell es desprenia (vid. *Nilus* i *Fontanus*). Destresa. Rapidesa.

DAN[---] (honoríf., doc. 177).

CIL VI, 37834 i 33937 dubte si la *N* no respon a una *M*; proposà la lectura *Dan{ao---}* (vid. *Danaus*).

ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Δάρδανον (ac., *defixiones*, docs. 200, 204, 205, 206).

Éra el nom del fill de Zeus i Electra, fundador de Dardània o Troia; també denominava «els troians» i per assimilació, *Dardanus* amb *Enees*, a Virgili, *Aen.*, 4. 662, els romans. Fou un antropònim freqüent (cf. Pape-Benseler, *s.v.*; *LGPN*, vol. I i II, *s.v.* i *ThLL, s.vv.*). Lambertz (1913, p. 108) l'anotà entre els noms geogràfics. Salomonson (1965, p. 85-86)

considerà oportú incloure'l als grups, ètnic i mitològic. *Δάρδανος* descriu el cavall com a troià, com Enees, i com a romà originari (vid. *Danaus*).
Origen. Ètnic.

DARIVS

Δαρειον (ac., *defixiones*, docs. 200, 204, 205, 206) i vid. *Darius* a la llista de noms dubtosos.

Fou el nom de diversos reis perses; Hesiqui d'Alexandria (s.v.) el cità al lèxic com a «la ciutat del dau». També fou usat a l'antroponímia (cf. Pape-Benseler, s.v.; *LGN*, vol. II s.v.; *ThLL.Onom.*, sv.; *PLRE*, vol. II, s.v.; Solin 1982, p. 229). Lambertz (1913, p. 109) i Jeanneret (1917, p. 94) el classificaren amb els noms d'herois i déus; Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) entre els de persona. *Darius*, recordava la duresa dels reis, però sobretot l'actitud pròpia en el comandament d'un gran imperi; podem pensar igualment en l'origen, ja que la cavalleria de l'exercit persa era de gran renom, per la seva destresa i eficàcia. Entre els noms de cavalls es recorden també alguns reis entre d'altres *Iuba* i *Massinissa*; així com noms referits a la capacitat de governar (vid. *Coryphaeus*).
Destresa. Guiatge.

DA[---] (honoríf., doc. 177, patera, doc. 169).

DECOR

Decore(m) (ac., *defixiones*, doc. 224, 235).

Per comparació amb *decus*, de la mateixa arrel que es refereix més a l'ànima, *decor* descriu la bellesa corporal, física, «el que és bell», usat també com adjectiu amb el sentit de «bo, magnífic». Hi ha algun testimoni com a *cognomen* a Roma i a Àfrica (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 232). Lambertz (1913, p. 111), en segon lloc, l'anotà com a nom abstracte. Jeanneret (1917, p. 90) el classificà entre els noms que denotaven vigor, noblesa, finesa d'actitud o color. *Decor* gaudia d'una bellesa excepcional, tant física com de moviments (vid. *Daedalus*).
Aspecte. Bellesa.

DECORATIVS

Decorato (abl., honoríf., doc. 178 x 2) i *Decoratu(m)* (ac., *defixio*, doc. 235). «Adornat, embellit», denominatiu de *Decor* (vid. aquest). És un mot no testimoniats ni com adjectiu ni com a substantiu, segurament fou pres directament del llatí parlat per a l'onomàstica. El trobem freqüentment i en gran nombre com a *nomen* i *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 231); sembla haver començat a usar-se sobretot a partir de mitjan segle III d.C. (per exemple, *CIL* III, 1596), amb més freqüència cap als segles V i VI (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; *PLRE*, vol. II, s.v.), sobretot demostrat pels autors tardans, per exemple, *Decorato uiro deuoto* a Cassiodor, *Variae*, 5. 31. Gràcies a la cronologia d'utilització d'aquest mot, els paral·lels antroponímics esdevenen una dada més que corrobora la proposta de Jordan (1988, p. 129) de donar una datació aproximativa de les *defixiones* al voltant de l'any 400 d.C. (vid. *Delusor*). Lambertz (1913, p. 112) l'anotà entre els que lloen el cavall; Jeanneret (1917, p. 90) el situà amb *Decor*. Per a Toynbee (1948, p. 28) era un nom de victòria. Pel morfema *-to-*, *Decoratus* expressa l'acompliment de la noció de *decor*; per aquest motiu, és semblant a *Comatus* o *Vittatus*, evocant la bellesa corporal. Aspecte. Bellesa.

DELFVS

Delfus (nom., mosaic, doc. 31).

Per *Delphus* (per *f*, cf. Väänänen 1982, *102), denominava alhora la ciutat, coneguda pel famosíssim oracle d'Àpol·lo, i els seus habitants i *indígenes*. Fou nom d'esclau, *CIL* XIV, 2426, testimoniats a Roma com a nom de persona des d'August fins al s. III d.C. (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Solin 1982, p. 571); també apareix a l'antroponímia grega (cf. *LGPN*, vol. I, s.v.). *Delfus*, en ser un únic testimoni del s. IV d.C. i de Mèrida, mostra la presència de la cultura hel·lènica entre els hispans de l'època. Entre els noms de cavalls els paral·lels més immediats són *Castalius*, *Phoebus* i *Hellenus*. Es referia a una *origo* figurada (els emeritencs no necessitaven cavalls grecs per al circ), i simbolitzava un «amulet» per aportar bona sort a la cursa (vid. *Euentius*).

Expectatives. Bons auguris.

DELICAT (abl., honoríf., doc. 177).

Per *Delicat(o, iano)*, vid. aquests.

DELICATIANVS

Delicatianus (nom., *defixio*, doc. 212) i *Delicaltanus* (nom., *defixiones*, docs. 213, 214) i vid. *Delicat*.

Format sobre *Delicatus*, amb el sufix *-ianus* (allargament tardà d'*-anus* < *-nus*; cf. Gaide 1988, p. 591), usat especialment per formar noms propis (cf. Jeanneret 1917, p. 65). Sembla un mot exclusiu del llatí parlat segurament usat en un llenguatge tancat, familiar (vid. *Decoratus*); no es troba testimoniats ni dins el lèxic comú ni a l'onomàstica. Lambertz (1913, p. 112), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 28), traduint-lo, aquesta per «Dandy», el classificaren entre els noms afectius. Potser es pot pensar que, pel sufix, es marca una càrrega afectiva més forta que a *Delicatus* (vid. aquest).

Aspecte. Bellesa. Moviment.

DELICATVS

Delicatus (nom., mosaic, doc. 22, *defixiones*, docs. 212, 213, 214), *Delicato* (abl., honoríf., docs. 178 x 2, 180) i vid. *Delicat*.

«Voluptuós», «encantador», «elegant», «delicat» i com a substantiu «favorit». Força *cognomina* d'home i de dona arreu de l'imperi (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 270). Per a Lambertz, Jeanneret i Toynbee, vid. *Delicatianus*. És similar, a *Blandus* o *Attonitus*, si es refereix al caràcter; a *Luxurius* i a *Elegans*, pels moviments i la bellesa; a *Amatus* per l'afecte del *possessor*, aplicat sovint amb aquest sentit a animals (cf. *Ox.Lat.*, s.v.).

Aspecte. Bellesa. Moviment.

DELVSOR

Delusore(m) (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 222, 224).

«El que se'n riu de» o «el que fa trampes». No apareix a l'antroponímia. Per a Lambertz (1913, p. 110-111) feia somriure i donava bona sort a la pista. Jeanneret (1917, p. 93) el classificà entre els que descriuen el temperament de l'*equus*. Per l'arrel del mot (cf. Ernout-Meillet, s.v. *ludus*), podem considerar *Delusor* com aquell que es dedica al joc, com *Aliator*, però pels matisos afegits més tardanament, cal que pensem també en la forma «graciosa» de moure's del cavall (vid. *Gelos* o *Derisor*). Però, principalment, tal com anota Cassiodor, *Jud.*, l. 17, recorda, com *Latro*, la rapidesa del cavall, per comparació a la velocitat en enganyar que

cal que tingui un professional de la trampa. Ja que l'únic paral·lel d'aquest mot apareix al segle VI d.C., confirmant la cronologia tardana proposada per Jordan (1988, p. 29) de les *defixiones* (vid. *Decoratus*), segurament és aquest darrer sentit el que s'entenia.

Destresa. Rapidesa.

Tarannà. Alegria.

DERECTOR

Derectore (abl., honoríf., doc. 178).

Derector, «el que dirigeix», per *Director* (obertura de timbre vocàlic, i(breu)-en e-, fenomen tardà testimoniats per les llengües romàniques, cf. Väänänen 1982, p. 72 *55; cf. Tagliavini 1949, reimp. 1993 p. 325 *49) mot agent postverbal de *dirigo*. Gairebé inexistent al lèxic comú l'anota Ireneu, 6, 21. 3 a final del s. II d.C. època al voltant de la qual cal, segurament, situar el testimoni que ens ocupa. No apareix a l'antroponímia (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). Lambertz (1913, p. 111) el classificà entre els noms de bona sort; i Toynbee (1948, p. 29), traduïnt «Superintendent», l'anotà dins els noms de professions i oficis. *Derector* com *Coryphaeus* guiava la quadriga -biga o triga- recta cap a la victòria; Isidor, *Etym.*, 10, D, 69, *Directus, eo quod un rectum uadit*.

Destresa. Guiatge.

DERISOR

Derisor (nom., mosaic, doc. 12), *Derisore(m)* (ac., *defixio*, doc. 235) i *[.]erisore(m)* (ac., *defixio*, doc. 221) i *Δηρεισῶρε(μ)* (ac., *defixiones*, docs. 200 x2, 203 x2, 204 x2).

«Bromista» o «bufó» (*derideo*, vid. *Delusor*). *Δηρεισῶρε(μ)* per *Derisore(m)*, en força *defixiones* en grafia grega els noms de cavalls han estat anotats per individus que pronunciaven i coneixien els mots del llatí; vid. per exemple, docs. 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, etc. Fou usat com a *cognomen* i com a *signum* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). Lambertz (1913, p. 107, 110 i 111), dient que es tracta d'un nom abstracte, el classificà com *Delusor*, però l'anotà també entre els noms de persona. Jeanneret (1917, p. 92), traduïnt-lo per «railleur», i Toynbee (1948, p. 28), per «Laugh-en-down», l'incloueren entre els noms de victòria que evocaven gloriosa superioritat. *Derisor*, es pot relacionar amb *Verbosus* o *Argutus*; *susurro occulte murmurans uel iurgia seminans derisor*, a *Codex*

Casinensis, 90 (*Gloss.* V, p. 580, 19). Principalment, descriu els moviments exagerats de l'animal, semblants als que fa un mim (Marcial 1, 4. 5) (vid. *Delusor*).

Tarannà. Alegria.

DEXIFORVS

Dexiforus (nom., disc d'ivori, doc. 46).

De *δεξιόφορος*, compost de nova formació que denominava, en sentit estricte, «el que porta la mà dreta» i, per extensió, «el que porta fortuna», «favorable a la bona sort»; format pel productiu *δεξι-* usat tant en aquesta posició al lèxic comú, per exemple *δεξιώνυμος*, com a l'antroponímia, per exemple *Dexippus*, a Ciceró *Epistulae*, 14, 3. 3, i pel conegut *-φορος* (de *φερω*) «el que porta», «favorable, fètil» (vid. *Phosphorus*). Per a la *f*, vid. *Delfus*. *Dexiforus* era un nom amb el qual el propietari pretenia propiciar els bons auguris per a la *factio* (vid. *Ferobols*). (Per altres lectures que es feren d'aquest testimoni veure *Igniforus* a la llista de noms que no són de cavalls circencs, productes de lectures errònies.)

Expectatives. Bons auguris.

DIAMAS

Diamante(m) (ac., *defixio*, doc. 219) i veure [*..*] *Jamante(m)*.

Audollent (1904, núm. 279), per al doc. 219, al dibuix anotà *Diamante*, però en comentar la línia 11, on apareix aquest nom (id., p. 388-389) remarca que la *i* és dubtosa i que davant la *d* podria haver-hi hagut una *a* ja que el document està trencat (vid. *Adamas*).

«Diamant», com suggereix Audollent (1904, p. 389) i confirmen Lambertz (1913, p. 111), *ThLL* (s.v.) i, sobretot, Jeanneret (1917, p. 92), es tracta d'una corrupció del grec *ἀδάμας* (vid. *Adamas*). Segurament, *Diamas* fou un mot propi del llenguatge col·loquial (com mostren les llengües romàniques: cat. diamant). Anotant *Diamas* al costat d'*Adamas* es marca l'especialització dels sentits «diamant» i «indomable o inconquerible» entre un i altre (cf. Väänänen 1982, p. 159). Ens trobem davant un moment de transició —abans que *Adamas* desapareixi del tot— on conviuen dos mots, l'hel·lènic (d'ús clàssic) i el seu «substitut» (cf. Grandgent-Moll 1991, p. 26 i 30). Confirma aquesta possibilitat la cronologia (400 d.C. ? vid. *Delusor*) dels documents on es testimonia aquest nom. Lambertz (1913, p. 92) l'anotà entre els noms que denotaven estima del *possessor* pel

cavall. Jeanneret (cf. 1917, p. 111) com a animal luxós. *Diamas*, com *Margarita*, mostrava l'afecte pel cavall, com a animal valuós, en compararlo amb una pedra preciosa; però també, en sentit metafòric, considerava l'animal dur, resistent, brillant i bell.

Afecte. Estima.

Aspecte. Color.

ΔΙΑΠΡΕΠΙΩΝ

Διαπρέπιων (nom., contorniat, docs. 100, 101, 102).

«El que brilla», substantivització del participi present del verb *διαπρέπω* «aparèixer-se, brillar». Dins l'onomàstica el paral·lel més proper és el grec *Διαπρεπής* (cf. Pape-Benseler, s.v.) *Διαπρέπιων*, en sentit figurat, per la magnificència que prenia el cavall per sobre la resta, s'assembla a *Clarus* o a *Excellens*; però, com *Candidus* o *Candor*, recordava el foc, l'or (vid. *Piropus*) i la resplendor del *Sol* (vid. *Phoebus*).

Aspecte. Color.

Afecte. Lloança.

DIC (abreujat, tessera de plom, doc. 142).

Dicaeosune és l'únic nom de cavall que comença per aquestes inicials. Es podria tractar d'aquest nom (vid. aquest) o d'altres, encara que no tinguem cap paral·lel. Si intentem desenvolupar el mot, en un esforç hipotètic difícilment confirmable, trobem diverses possibilitats, a més de l'esmentada al principi, només cal mirar la llista antroponímica existent (cf. *ThLL.Onom.*, s.v. *Dic*). Les dues solucions més possibles són les anotades per Rostowzew (1903, p. 405): *Dicax* o *Dictator*. Aquest darrer, «dictador», «el que dicta», seria a prop de *Triumfator* o de *Regnator* (vid. *Coryphaeus*). Si es tractés de *Dicax* «el que es burla o se'n riu», recordaria *Derisor* o *Gelos*. Toynbee (1948, p. 28) cità *Dictator* i l'anotà entre els noms que denotaven triomf per sobre la resta.

DICAEOSVNE

Dicaeosune (abl., sarcòfag, doc. 190).

Per *Dicaeosyne* (gr. *Δικαιοσύνη*)(per a la grafia *u*<*y*, cf. Väänänen 1982, *58; Grangent-Moll 1991, p. 130) «justícia». En llatí el trobem testimoniats com a nom d'esclava i com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Solin 1982, p. 1202, 1340); en grec era freqüent com a nom de dona (cf.

Pape-Benseler, *s.v.*). Friedlaender (1875, p. 4) només l'anotà dins el grup *nomina generis feminini et neutrius*. Jeschonnek (1885, p. 44-5) considerà que lloava l'euga que el duia. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) el classificà entre els noms que denotaven virtuts juntament amb *Elpis*. *Dicaeosune*, com *Voluptas* o *Licentia*, qualifica l'euga en sentit metafòric per comparació amb conceptes abstractes, però en aquest cas segurament s'evocava, a més, un desig d'aconseguir la victòria.

Tarannà.

Afecte. Lloança.

DIGNVS

Dignus (nom., contorniat, doc. 80) i *Δίγνον* (ac., *defixio*, doc. 203 x2). «Digne, que mereix». Fou utilitzat com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, *s.v.*; Kajanto 1965, p. 280). Per al testimoni en grec, vid. *Derisor*. Per a Lambertz (1913, p. 113) lloava el cavall. Toynbee (1948, p. 28 i 30) considerà que denotava «rang or birth». *Dignus*, per una banda, destacava el cavall per sobre la resta (vid. *Clarus* o *Eximius*), però principalment es referia a la capacitat i a les qualitats del cavall que feien que fos mereixedor —dins el context circenc— de la victòria; així doncs, lloava, en sentit genèric, les aptituds de l'animal.

Afecte. Lloança.

DILECTVS

Dilectus (nom., mosaic, doc. 6).

«El preferit» o, literalment (*diligo*, cf. Ernout-Meillet, p. 350), «el que és estimat». Conegut com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, *s.v.*). Lambertz (1913, p. 112) i Toynbee (1948, p. 28 i 32), el classificaren entre els noms afectius. *Dilectus* marcava, com *Amatus* però amb un lleu matís de distinció per sobre la resta, com anotà Isidor, l. 17, *dixerunt amare nobis naturaliter insitum, diligere uero electione*, l'estima del possessor pel seu animal.

Afecte. Estima.

DIOMEDES

Diomedes (nom., mosaic, doc. 16).

Era el nom del mític rei de Tràcia que alimentava les seves eugues, Podargo, Lampon, Janto i Deino, amb carn humana; també el d'un rei

d'Etòlia que lluità al costat d'Ulisses a Troia, i donà nom a una zona i ciutat d'Apúl·lia (vid. Ἀπόλλειος); també, als jocs fúnebres de Pàtrocle (*Il·líada*, 23. 290 i 377), *Diomedes*, auriga veloç, qualificat com a domador de cavalls, a *Il·líada*, 23. 472, Τυδεΐος ἰπποδάμου υἱός, κρατεπὸς Διομήδης, vencé la cursa ajudat per Hera (vid. *Eumelus*). En llatí fou *nomen* i *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.); molt fructífer com antropònim grec (cf. *LGPV* vols. I i II, s.v.). Lambertz (1913, p. 109), Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 85-6) l'anotaren amb els noms mitològics. Al mosaic on és testimoniats aquest nom, trobem davant d'aquest cavall un altre anomenat *Alcides* (vid. aquest), epítet d'*Heracles*. Tot i que, a la tradició mitològica (cf. Grimal, s.v.), fou aquest déu qui arrabassà les eugues i matà el seu propietari, també és cert que *Diomedes* també era *Alcides* en tant que el va protegir a la cursa. Per tant, és més lògic, dins el context circenc, que *Diomedes* recordi l'heroi victoriós i destre en el govern dels cavalls. Al mosaic, el cavall que du aquest nom és davant d'*Alcides*, un altre cavall, perquè els dos junts vencen. Destresa. Guiatge.

DIVES

Diuite(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223, 224) i *Δειψυιτε(μ)* i *Δειουιτε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 203).

«Ric». *Δειουιτε(μ)* per *Diuite(m)* (vid. *Derisor*). Fou molt usat tant a l'antroponímia (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 281) com al lèxic comú. Lambertz (1913, p. 114) i Jeanneret (1917, p. 94) l'incloueren al grup de noms de persones. *Diues* com a nom de cavall circenc desitjava sobretot bona sort i fecunditat; recordava els guanys de la victòria (vid. *Atquesitor*) i els matisos paral·lels a *Fortunius* (vid. aquest). Igualment, en una lectura interna, *diues equus* «el cavall opulent» expressava abundància en les seves qualitats equines circenques —per exemple la rapidesa—, però en sentit genèric es referia, com *Voluptas* o *Luxoriosus*, al seu aspecte general. Afecte. Lloança.

Aspecte.

DOMINATOR

Domenator (nom., contorniat, docs. 103, 104, 105), *Dominator* (nom., mosaic, doc. 7) i *Δομινάτορα* (*defixio*, doc. 207).

«El que domina», «sobirà». *Domenator* per *Dominator* (vid. *Derector*); per

al testimoni en grec, vid. *Derisor*. Com a nom d'home fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 361), i apareix a Àfrica al s. iv d.C., un magistrat, a *Codex Theodosianus*, I, 12. 6, i un *uicario*, cf. *Codex Theodosianus*, XVI, 5. 35; més tard (s. vi) com a *titulus* del bisbe de Pavia, *Emnosius Dominatori*, Ennodi, *Epistulae*, 4. 23. Aquests paral·lels antroponímics, juntament amb la datació donada per Alföldi (1943, lám. 62) dels contorniatos (doc. 104), poden fer reflexionar sobre les cronologies dels mosaics de *Sorothus* (docs. 6 i 7) i aportar més dades per confirmar l'opinió de Jordan (1988, p. 29) en datar les *defixiones* al 400 d.C. (vid. *Decoratus*). Lambertz (1913, p. 111) l'anotà entre els noms que aportaven sort a la pista. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), considerà que indicava la victòria per sobre els altres. *Dominator* era el cavall «especialista» en la seva feina, el millor al circ, i, alhora, pel contingut semàntic de *dominus* (cf. Ernout-Meillet, s.v.), era el que governava la quadriga (vid. *Director*). Destresa. Guiatge.

ΔΟΜΙΝΑΤΟΣ

Δομινάτων (ac., *defixio*, doc. 207).

Per *Dominatus* (si no es tracta d'un error per *Dominator*); respon a una transcripció momentània i esporàdica (vid. *Laureatus* o *Derisor*) del llatí. Del participi perfet de *dominor* «dominar», o de l'abstracte *dominatus*, -us «el domini», «el poder absolut». Com *Dominator* (vid. aquest), però amb un matís més fort, per l'abstracte, semblant a *Dicaeosune* o *Licentia*, designava el cavall que dirigia la *factio* a la cursa (vid. *Director*). Destresa. Guiatge.

DOMITIVS

Domitio (abl., honoríf., doc. 178).

Es pot pensar en un allargament en -ius de *domitus* (de *domo*) «el que és domat», que no modificaria el significat del mot del qual deriva (cf. Väänänen 1982, *186; i vid. *Diuinius* a la llista de noms dubtosos). *Domitus* apareix com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 351) i era de tots coneguda la gens *Domitia* (cf. *ThLL. Onom.*, s.v.). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 114) i Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) el classificaren entre els noms de persona. *Domitius* podria referir-se a una *origo* «familiar» (significat implícit en la seva arrel, cf. Ernout-Meillet, s.v. *domus*) (vid. Ἀπόλειος) o romana indígena (vid. Δάρδανος) de l'animal.

Però sembla que, com a cavall circenc, *Domitius* expressava el «caràcter» assequible, en la doma i en la conducció, de l'animal.

Origen. Familiar.

DRAVCVS

Drauco (abl., honoríf., docs. 177, 178).

Sembla l'adaptació al llatí d'un mot d'origen incert, potser cèltic (cf. *ThLL* i Ernout-Meillet, *s.v.*). A les inscripcions el trobem testimoniats força vegades com a *nomen* i *agnomen* d'home així com a *cognomen* de dona (cf. *ThLL.Onom.*, *s.v.*), també al s. v d.C. a *CIL* VI, 1725, *Fl. Olbivus Auxentius Draucus* (cf. *PLRE*, vol. II, *s.v.*). Es tracta d'una paraula d'origen col·loquial, testimoniada només a Marcial (I, 96. 12; 7, 67. 5; 9, 27. 10; 11, 72. 1 i 14, 48. 1), que l'usava amb el sentit de «sodomita», «pederasta» (cf. Ernout-Meillet i *Ox.Lat.*, *s.v.*). A les *Gloss.* s'anotà al costat de *καταπυγής* (cf. Ernout-Meillet, *s.v.*) «luxuriós». A *ThLL*, seguint la interpretació de Housman (*Class.Rev.*, 44, 1930, p. 115), es considera que també pot denominar a un atleta adolescent. Friedlaender (1875, p. 3) l'inclogué al grup de *nomina virorum graeca*; Lambertz entre els noms de persona d'origen estranger. *Draucus* podria referir-se a un origen cèltic o gal; així entre els noms de cavalls de les inscripcions on es troba aquest nom n'hi ha bastants referits a l'origen de l'animal, com *Gaetulus* (vid. aquest). Però, d'altra banda, si acceptem un sentit més ampli – tal com expliquem amb el nom *Leno* (vid. aquest)– del mot proper a «luxuriós», s'assemblaria a *Luxuriosus* o a *Amator*, incidint en l'actitud exuberant de l'animal (vid. *Hederatus*).

Origen.

Tarannà.

Destresa. Rapidesa ?

DROMVS

Dromo (abl., honoríf., doc. 177).

Del testimoni en ablatiu, es pot entendre que és *Dromus* «cursa» (així l'entengueren Jeschonnek 1885, p. 45 i Toynbee 1948, p. 27; 1973, p. 178) o *Dromo* «corredor» per l'abreujament *Dromo(ne)* (així l'anotaren *CIL*, VI, 37834 i Lambertz 1913, p. 112) de *δρόμος, δρόμων*. A la inscripció apareixen noms abreujats com *Aduola(nte)* (vid. *Aduolans*) i d'altres sen-

cers com *Eutono* (vid. *Etonus*). *Dromo*, *Dromon* i *Dromus* són testimoniats com a *nomen* i com a *cognomen* d'esclaus o lliberts (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Solin 1982, p. 1026, 1181), i a l'antroponímia grega coneixem força testimonis *Δρόμων* (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.). Lambertz, citant *Dromon* al costat de *Cursor*, els considera noms parladors per a un cavall i els inclogué entre els noms procedents d'apel·latius. En canvi Jeschonnek els anotà entre els de victòria. Toynbee traduí *Dromus* per «Racer», i l'inclogué al grup de rapidesa. *Dromus* (o *Dromo*) remarca la qualitat de córrer del cavall, en tant que «personificació» de la cursa (vid. *Callidromus* o *Polydromus*), per metonímia, com a bon corredor (vid. *Cursor*). Destresa. Rapidesa.

EBVRNVS

Eburnu(m) (ac., *defixio*, doc. 224, 235).

«D'ivori», com *eburneus*, *eboreus* o *eburneolus*. Dins l'antroponímia es troba com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 227). Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 91), Toynbee (1948, p. 26) i Salomonson (1965, p. 88) l'han inclòs al grup de noms de colors. *Eburnus* denominava el cavall pel color del pèl.

Aspecte. Color.

EFORIANVS

Eforianus (nom., *defixio*, doc. 199).

Audollent (1904, núm. 232) llegí *Eforianus*; Delattre (*CIL* VIII, 12504) anotà *Forianus* (al dibuix). El més probable és que el nom respongués a *Eforianus*.

Per *Ephorianus* (*f* per *ph*, vid. *Delfus*), derivat, segurament tardà, pel sufix *-ianus*, que indica un lleuger matis de «procedència o pertinença a» d'*ephorus*, (d'*ἔφορος* «guardià, governant»), conegut antropònim (l'historiador de Cumas, citat a Ciceró, *De legibus*, 3. 16). Jeanneret (1917, p. 95), anotant-lo entre els noms d'interpretació difícil, proposà —a causa d'una mala comprensió o transcripció— un possible apropament al grec *εὐφορία* «de la frontera» indicant així la procedència de l'*equus*. Lambertz, en canvi, l'inclogué dins el grup de noms de persones. *Eforianus* podria referir-se a l'origen de l'animal, o evocar la destresa en el guiatge.

Expectatives. Victòria.

Origen.

EIPONIKOS

Ἠπόνικος (nom., *defixio*, doc. 196), Εἰπόνικον (ac., *defixio*, doc. 195), [Ἠ]π[ό]νικ[ος] (nom., *defixio*, doc. 197).

Εἰπόνικος i Ἠπόνικος per *Hipponicus* d'Ἰππόνικος; el parlant coneixia el mot en llatí (vid. *Eximius*) i en intentar plasmar la grafia en grec esgrafà, com a Εἰναχον (vid. *Inacus*) εἰ i η anotant així el so *e* procedent de la *ι* originària (cf. Väänänen 1982, *55; Grandgent-Moll 1991, p. 128 *184); simplificació de la geminada (vid. *Tyranis*), «cavall victoriós», compost antic conegut a Baquilides, 13. 22, referint-se a les curses de carros. Freqüent com a antropònim tant grec com llatí, força conegut com a *cognomen* (cf. Solin 1982, p. 85). *Hipponicus* és un nom-amulet que desitjava la victòria i lloava el cavall com el millor.

Expectatives. Victòria.

ELATES

Elates (nom., funer., doc. 179).

«Auriga, guia». Ἐλατης —segurament menys usat que ἐλατήρ— testimoniat a Eurípides (*Frag.*, 773. 28), al s. III d.C. (*Griechische und griechisch-demotische Ostraka der Universitäts- und Landesbibliothek zu Strassburg*, Berlin 1923, 649. 2) i també al s. V d.C. anotat al lèxic d'Hesiqui com epítet de Posidó a Atenes. Apareix testimoniat a l'antroponímia grega en un document del segle III d.C. (cf. *LGPV*, vol. II, s.v.). Lambertz (1913, p. 111) —segurament pensant en el sentit «qui caça» (cf. Chantraine s.v. ἐλάυνω)— considerà que aquest nom, com *Venator*, donava bona sort a la quadriga per la rapidesa del gos de caça (cf. Jeschonnek 1885; Mentz 1933). Friedlaender (1875, p. 4) l'inclogué al grup de substantius grecs. Toynbee (1948, p. 29) i Balil (1962, p. 334. 244) l'anotaren entre els noms d'activitats humanes. *Elates*, tal com indica ἐλάυνω «anar a cavall», potser corroborat per ser el *iugalis* dret de la quadriga de *Scorpus* (vid. doc. 178), era en sentit simbòlic el «conductor» de la resta de cavalls de la quadriga, com *Coryphaeus*, *Castresis* o *Regnator*.

Destresa. Guiatge.

ELEGANS

Elegantu(m) (ac., *defixiones*, doc. 215, 219), *Elegante(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 224 x4, 235).

Elegantu(m) per *Elegante(m)* per confusió de declinació (vid. *Polynicens*)

(cf. Grandgent-Moll 1991, p. 233 #376; i Kajanto 1965, p. 23, els *cognomina Vitalus* o *Natalus*), «elegant, refinat, exquisit» i, en sentit etimològic, «qui sap escollir», «ben escollit». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 231). Lambertz (1913, p. 113) l'inclogué entre els noms que lloaven el cavall; Jeanneret (1917, p. 90) en l'ampli grup de vigor, finesa i noblesa d'esperit. Toynbee (1948, p. 27) l'anotà entre els de característiques físiques. *Elegans* descrivia el cavall per l'aspecte físic i pel comportament en moure's, com *Delicatus* o *Vernachus*, evocant un tipus de comportament curós.

Aspecte. Moviment.

ELI[---] (defixio, doc. 234).

EAAHN

Ἐλλην i Ἐλλεν (ac., defixio, doc. 210).

Era el nom de l'heroi grec cabdill dels tessalis, i dels Ἕλληνες «els grecs». Més tard, el sentit s'anà especialitzant segons el context, «pagans o cristians» oposat a jueus, i també a egipcis (cf. Liddell-Scott, s.v.), però des del s. IV fins al VI d.C. denominà «pagans», tal com mostren Julià, *Epist.*, 114, Eunapi, *Vitae Sophistarum*, 524B, *Codex Iustinianus*, I, 11. 10 i Damascius, *Vita Isidori*, 204; coincidint, així, amb la data dels documents que ens ocupen (vid. *Delusor*). Fou usat a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 575). Ἐλλην es referia en segon terme a l'origen de l'animal (vid. *Hellenicus*), però principalment, per la cronologia on el trobem testimoniats està recordant als no cristians (vid. *Gentilis*), incidint en el manteniment d'una tradició en oposició a uns «nous» costums imposats des de l'oficialitat.

Origen. Ètnic.

Destresa. Guiatge.

EMINENS

Eminente (abl., honoríf., doc. 178), *Eminente(m)* (ac., defixiones, docs. 224, 235), *Eminentu(m)* (ac., defixio, doc. 215) i Ἡμιν[.]ντε(μ) i Ἡμ[.....] (ac., defixio, doc. 203).

«El que s'aixeca per sobre de o s'avança», «superior, remarcable». *Eminentus* per *Eminens* (vid. *Elegantus*), Ἡμινεντε per *Eminente* (vid. *Derisor*). Dins l'antroponímia és testimoniats com a nom d'esclau (cf.

Baumgart 1936, p. 28) i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 275). Per a Lambertz (1913, p. 107), Jeanneret (1917, p. 71) i Toynbee (1948, p. 28) era un nom de victòria. *Eminens*, sinònim d'*Excellens*, descriu, en sentit simbòlic, l'animal com el millor, pel fet que destacava per sobre la resta perquè era el vencedor (si imaginem la cursa). Com *Clarus* i *Altus* és un mot aplicat a personatges destacats de la vida romana. Però d'altra banda, també devia fer referència a la mida en alçada de l'*equus*. Aspecte. Alçada.

(Expectatives. Victòria.)

(Afecte. Lloança.)

ENACCIATVS

Enacciatvs (nom., vidre, doc. 38).

Sembla que seria un compost grec de nova formació (vid. *Dexiforus*) transcrit al llatí com la resta de noms de cavalls del document. Hübner (1863, p. 167) no aprovava la interpretació de Garrucci que creia que el nom responia al grec *οἶνον κνάθος*; tant Hübner com -50 anys després- Lambertz (1913, p. 113) no trobaven lectura possible per aquest mot. ¿Podríem considerar la forma *κίτατος*, testimoniada al lèxic d'Hesiqui (s. v d.C. ?; cf. Chantraine, s.v. *κίω*), des del verb *κίαθω* «posar-se en moviment» (testimoniat només en compostos; cf. Liddell-Scott, s.v.) com a segon terme, i un primer *Ἐνάκ-* «nou»? ¿*Ἐνάκ-κίτατος*, en sentit simbòlic, «el que es mou com les muses»?

Significat dubtós.

Afecte. Lloança ?

Aspecte. Moviment ?

EOLVS

Eolu(m) (ac., *defixiones*, docs. 224, 235) i *E[.]olu(m)* (ac., *defixio*, doc. 215).

Eolus per *Aeolus* (e per ae; vid. *Celestinus*), fill de Posidó (vid. *Elates*), rei dels vents (vid. *Aquilo*), també epònim dels habitants o indígenes d'Eòlia. Com a nom de vent el classificaren Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 83). Per la monarquia del déu, *Eolus* esdevenia un cavall més veloç fins i tot que els anomenats *Zephyrus* o *Africus* (vid. aquests).

Destresa. Rapidesa.

EPAFVS

Epafu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223, 224).

Per *Epaphus*, Ἐπαφος (*f* per *ph*, vid. *Delfus*), fill de Zeus i Io, que naixé al costat del Nilus. Io, princesa d'Argos (vid. *Argus*) descendent o filla d'*Inacus*, fou venerada a Egipte com a Isis (vid. *Farius*) *Epafus* representava Apis (vid. *Anicetus* o *Hederatus*), i fou el principi d'una gran raça (vid. *Danaus*) (cf. Grimal, *s.v.*). Sembla que també fou epítet de la vinya (vid. *Lenobatis* o *Botrocales*), però amb sentit incert (cf. Chantraine, *s.v.*). Fou usat a l'antroponímia llatina (cf. Solin 1982, p. 475), principalment per esclaus (cf. Baumgart 1936, p. 55). Ens trobem davant un nom lligat estretament a dues tradicions, l'hel·lènica (amb l'origen dels Argius) i l'egípcia (vid. *Helios*). Als documents on està testimoniats el nom que ens ocupa, hi ha freqüents al·lusions a la invocació d'Isis i Osiris. *Epafus*, com origen dels grecs, es referia principalment a l'*origo* divina, en sentit simbòlic (vid. *Hellenus*).

Origen. Diví. (Ètnic.)

EPERN[...]
(contorniat, doc. 106).

EQVVII[-c-3-4-]
(defixio, doc. 219).

ERIDANVS

Eridanus i *Eridanus* (nom., mosaic, doc. 28).

«El Po» (gr. Ἠριδανός), a la mitologia, fill d'*Oceanus* i *Tetis* (vid. *Inacus*), lligat amb la llegenda d'*Heracles* i navegat pels Argonautes (vid. *Argus* i Ἰάσων) fins l'Adriàtic. Més tard fou identificat amb el Po (el *Padus*, vid. *Tiberis*) —així el tradueixen Toynbee (1948, p. 29) i Barral (1972, p. 61 nota 125)— i amb el *Rhodanus*; segons Plini (*Nat. Hist.*, 37. 32), Èsquil creia que l'*Eridanus* era in *Hiberia*. També donà nom a una constel·lació (Hyginus, *De Astronomia*, 2. 32). Fou usat com a nom de persona (cf. Solin 1982, p. 646). *Eridanus*, com a riu evocava rapidesa i lleugeresa, a més d'haver estat «conductor» d'herois vencedors.

Destresa. Rapidesa.

EPYΘPAIOΣ

Ἐρυθραῖον (ac., *defixio*, doc. 201).

Doblet tardà d'ἐρυθρός «vermell»; igualment «habitants o indígenes

d'*Erythrea*». Per a Lambertz (1913, p. 108) i Salomonson (1965, p. 86) *Eriothreus* era un ètnic. Aquest nom podia qualificar el cavall tant pel color del pèl (vid. *Purpureus* o *Igneus*) com pel seu origen, real o figurat (vid. *Sidonius*).

Aspecte. Color.
(Origen. Ètnic.)

EYANΔEP

Eὔανδερ (nom., *defixio*, doc. 210).

Etimologia popular per *εὔανδρος* «bona persona» o «favorable als homes». Fou el nom d'un heroi a la mitologia (cf. Audollent 1930(1933), p. 126). Productiu a l'antroponímia (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 475). Com *Sacratus* o *Votalis*, i, sobretot, pròxim a *Volens*, *Eὔανδερ* esdevenia un amulet per afavorir la victòria; també es referia a l'actitud de l'animal.

Tarannà.

Expectatives. Bons auguris.

EVCLES

Eucles (nom., *defixio*, doc. 235).

«Famós» (vid. *Heracles*); apareix també com a títol Òrfic d'Hades (*Inscriptiones Graecae*, vol. XIV.= *Inscriptiones Siciliae Italiae additis Galliae Hispaniae Britanniae Germaniae inscriptionibus*, de. G. Keibel, 1890, núm. 641). Era molt usat a l'antroponímia (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 61) (vid. *Hederatus* i *Φοῖβος*). Per a Jeanneret (1917, p. 91) i Toynbee (1948, p. 28), remarcava la idea de victòria i glòria; igualment, Balil (1962, p. 334) l'assimilà a *Famosus*. *Eucles*, a més de ser *Gloriosus* (vid. aquest), marcava abundància (pel prefix *ευ-*) en grau positiu, com *Eudoxsus*; era un cavall reconegut per les seves victòries.

Expectatives. Victòria.

EVDANEI

Eudaneif-?-] (mosaic, doc. 19).

És un compost grec, pel prefix *ευ-* (vid. *Eὔανδερ*), i un segon element difícil de determinar. ¿Podriem pensar en una forma des del neutre *δάνοσ*,

-εος «regal», o bé en una relació amb el nom del poble δαναοί (vid. *Danaus*)? En tal cas, esdevindria un «bon regal» o un «bon *Danaus*», gairebé un *Εὐανθερ*.

Origen. Ètnic ?

Afecte. Lloança ?

EVDOXSVS

Eudoxso (abl., mànec de ganivet, doc. 78).

Eudoxsus per *Eudoxus* (εὐδόξος) (per hipercharacterització del so /ks/, vid. *Lucxuriosus*), «honorable», «de bon renom». És força testimoniats com a antropònim (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 898). Com *Euclēs* (vid. aquest), descrivia el cavall per la bona fama, cridant a la bona fortuna i a la victòria.

Expectatives. Victòria.

EVENTIV[S]

Euentiu[.] (nom.? disc de marbre, doc. 61).

«De l'esdevenir» derivat d'*euentus* pel sufix *-ius* (formador de *cognomina* i usat freqüentment en *supernomina*, poc testimoniats abans del s. iv d.C.; cf. Kajanto 1963, p. 43-45; Íd. 1965, p. 115). És un antropònim testimoniats en època tardana (cf. Kajanto 1963, p. 81; Íd. 1965, p. 351). Per a Bös (1955-56, p. 180) era un nom que donava bona sort a la pista. *Euentius*, com *Fortunius*, està lligat a l'atzar. Representava un apel·latiu vot a la Fortuna, que, d'una banda, convertia l'*equus* en una ofrena (vid. *Votalis*) per tal que afavorís la bona sort; Plini, *Epist.*, 5, 20. 2, utilitzà *euentus* per a descriure un «bon resultat».

Expectatives. Bons auguris.

EVFRATA

Eufrata i *Eufrata* (nom., mosaics, docs. 28 i 33).

Forma en terminació *-a* d'*Eufrates* (vid. *Εὐφρατης*). Aquest darrer fou usat com a antropònim tant grec com llatí (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; *PLRE*, vols. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 643). Fierdlaender (1875, p. 3) el classificà entre els noms d'homes grecs. *Eufrata*, com *Εὐφρατης*, denominava el cavall pel nom d'un gran riu.

Destresa. Rapidesa.

EΥΦΡΑΤΗΣ

Eϋφρατην (ac., *defixio*, doc. 203 x2).

L'Èufrates. És testimoniats també com a antropònim tant en grec com en llatí (vid. *Eufrata*). Lambertz (1913, p. 108) i Toynbee (1948, p. 29) l'anotaren entre els noms de riu. Com Solin (1970, p. 60) destaca en comentar els antropònims, no cal entendre que el cavall era necessàriament d'origen mesopotami. *Eϋφρατης*, com *Tigris* i els noms de cavalls de rius, ens parla de la fluïdesa, lleugeresa i rapidesa de les aigües per comparació amb el moviment i la velocitat del cavall (vid. *Fontanus*).

Destresa. Rapidesa.

EVGINIS

Euginis (nom., *defixio*, doc. 199).

Euginis per *Eugenes* d'*εὐγενής*, confusió entre *e/i* a la penúltima síl·laba no accentuada al llatí tardà i la *η* gr. > llat. *i* (breu) ja des del s. I d.C., sobretot al llatí vulgar (cf. Grandgent-Moll 1991, p. 156 i 128 # 182); «de bon naixement» o «de bona raça (referit a cavalls)», «generós», «noble». Dins l'antroponímia trobem força paral·lels principalment com a nom d'esclaus (cf. Baumgart 1936, p. 23; Solin 1982, p. 982) però també es testimonia un *quaestor palati* al s. VI d.C. (cf. *PLRE*, vols. II, s.v.). Jeanneret (1917, p. 95) l'anotà com a nom d'home. Toynbee (1948, p. 28) entengué que denotava honor. *Euginis*, feia referència a l'origen – real, simbòlic o desitjat – de l'animal i, en segon lloc, a l'actitud potser d'un «pura sang».

Origen.

Afecte. Lloança.

EVGRAMMVS

Eugrammo (abl., sarcòfag, doc. 190).

«Ben dibuixat», «de bella figura» (*εὐγραμματος*). És testimoniats com antropònim en llatí (cf. Solin 1982, p. 793 i 1173) i en grec també en època tardana (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.). Toynbee (1948, p. 27) l'anotà entre les característiques físiques. *Eugrammus* descrivia el cavall per la seva forma corporal; com *Paratus*, però, a més, recordava a *Elegans*, i els noms de cavalls que evocaven la bellesa de *Ganymedes* o *Narcissus* (vid. aquests).

Aspecte. Bellesa.

EVMELVS

Eumelo (abl., mosaic, doc. 2), *E-umelo* (abl., mànec de ganivet, doc. 72). D'εὔμηλος, nom de nombrosos herois, entre ells el fill d'*Admetus* vencedor als jocs fúnebres de Pàtrocle, considerat un auriga molt destre, tal com s'exposa a la *Il·líada*, 23. 288, *Εὔμελος*, / ... ὃς ἰπποσύνην ἐκέκαστο·, amb els cavalls que li havia guardat Apol·lo. És força testimoniad a l'antroponímia (cf. *LGN*, vol. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 477 i 1361). *Eumelus*, gairebé com *Pelops*, corria amb eugues especialment ràpides (*Il·líada*, 23. 380), que amb l'ajuda de *Foebus* (vid. a més *Diomedes*) gairebé aconseguiria la victòria (vid. *Ίάσων*), tot i arribar l'últim. Per assimilació amb l'heroi aquest *equus* serà veloç i un bon auriga. Destresa. Rapidesa. Guiatge.

ΕΥΠΟΛΟΣ

Εὔπολος (nom., *defixiones*, docs. 194, 197) i *Εὔπολον* (ac., *defixiones*, doc. 195, 196).

Per *Εὔπολος* «el que té poltres en abundància» o, en sentit literal, «bon poltre»; és un mot en grafia grega però, segurament (vid. *Derisor* o *Laureatus*), inscrit per llatinoparlants, (vid. *Chrysopolus*); així s'explica ω per ο (cf. Grandgent-Moll 1991, p. 129 *185) (vid. *Phosphorus*). Lambertz (1913, p. 113), sense fer cap comentari, anotà *Εὔπολος* entre els noms que lloen el cavall. *Εὔπολος* com a apel·latiu equí s'entén per la lloança de les seves qualitats genèriques pròpies d'un poltre (com l'arrel del mot indica), ràpid, vivaç i jove.

Afecte. Lloança.

EVPROLV[S]

Eupr-olu[.] (nom.? disc d'ivori, doc. 65).

Transcripció d'un mot grec compost pel prefix εϋ- i un segon element difícil de reconèixer. Potser el més lògic seria pensar en una mala comprensió per *Eupolus* (vid. *Εὔπολος*).

Significat desconegut. (Vid. *Eupolus*.)

EVRYBATTES

Eurybattes (nom., disc d'ivori, doc. 59).

Per *Eurybates* d'εὐρυβάτης compost per εὐρυ- (εὐρύς) «ampli, estès», usat

sobretot en compostos en poesia (vid. *Noctiuagus*), i *-βάτης* «el que es mou o trepitja», conegut entre els noms de cavalls com a segon terme (vid. *Lenobatis*) i també com a forma isolada (vid. *Bates*). En grec fou usat com antropònim (cf. *LGN*, vol. I, s.v.). Per a Liddell-Scott (cf. s.v.), la forma *εὐρυβάτης*, testimoniada al s. IV d.C. —data que coincideix amb el tipus de lletra en què està inscrit el nom que ens ocupa— a l'epistològraf Alchiphronus (3. 20), respon a una variant del nom *Εὐρύβατος* (testimoniat com a nom de persona en llatí *Eurybatus*; cf. Solin 1982, p. 64 i 178), entès com «el que enganya de forma àmplia (amb habilitat)»; en tal cas seria semblant a *Delusor*. Chantraine (cf. s.v., *εὐρύς*), per la seva banda, dubta si ja el micènic «*eurudamo*, *eurugota* (= *εὐρυ-βάτης?*)». Si prenem el primer element en sentit figurat de «llibertat», podem entendre el mot com «el que es mou amb facilitat», com *Agilis*. En aquest cas, *Eurybates* descriuria la forma de galopar de l'*equus*.

Aspecte. Moviment.

Destresa.

EYΣ (*tessera* de plom, doc. 143).

Podríem pensar en *Εὐστολος* (vid. aquest), però també en d'altres.

Nom abreujat.

EVSTOLVS

Eustolus (nom., mosaic, doc. 28).

«Ben equipat», «ben armat», «compacte» (gr. *εὐστολος*). Com a antropònim es coneix el seu derivat *Eustolius* (cf. *LGN*, vol. I, s.v.; Solin 1982, p. 1277). Toynebee (1948, p. 27; 1973, p. 178) l'incloué entre les característiques psíquiques. Barral (1973, p. 61 nota 118) com «àgil» al grup de característiques físiques. *Eustolus*, com *Paratus* o *Armatus*, es referia a l'estat físic de l'animal, amb bona salut i en perfectes condicions en tot allò indispensable en un cavall de cursa. *Eugrammus* es referia a l'aspecte extern, *Eustolus* insistia en la musculatura i en la conformació.

Aspecte.

(Destresa.)

EVTICVS

Euticu (abl., mosaic, doc. 3).

Per *Eutyclus* d'εὐτυχος (i per y: vid. *Crisaspis*; c per ch: vid. *Bracciatius*), «afortunat, feliç». Fou molt usat com antropònim tant en grec com en llatí (cf. Baumgart 1936, p. 17: 115 esclaus; *LGPN*, vol. II, s.v.; Kajanto 1963, p. 87; 1965, p. 23) a Roma des d'August fins a la segona meitat del segle III d.C. (cf. Solin 1971, p. 111 i 120; 1982, p. 801); compost per la partícula εὐ- (vid. *Eὐανδερ*) i -τυχος, forma testimoniada sobretot en època tardana convivint amb la més antiga -τυχης. És freqüent trobar un mateix nom per a cavalls i aurigues (vid. *Polystefanus*). *Eutyches* era el nom d'aurigues famosos, com el de Tarragona, recordat per *CIL* II, 4314 o el del sarcòfag de Roma (*CIL* VI, 10080 i 33941; vid. *Dicaeosune*), i *Eutux* a un vidre de l'est de la mediterrània datat del s. IV d.C. (cf. Weitzmann 1979, p. 99, núm. 90). *Euticus*, com *Euentius*, *Fortunius* o *Fortunio*, desitjava bons auguris en funció de l'assoliment futur de la victòria, alhora que evocava el temperament alegre de l'animal (vid. *Felix*).

Expectatives. Bons auguris.

Tarannà. Alegria.

EVTHVMIVS

Euthymius (nom., contorniat, doc. 107).

Per *Euthymius* (u per y, vid. *Dicaeosune*) «de bon cor», «valent», derivat d'εὐθύμος pel sufix -ιος/-ius (cf. Kajanto 1963, p. 83; Gaide 1988, p. 592; Biville 1986, p. 848-845). A l'antroponímia llatina conviuen *Euthymus* i *Euthymius* sobretot en època tardana (cf. Solin 1982, p. 767). La forma amb el sufix és freqüent al s. IV d.C. (vid. *Euentius*). Amb aquest nom es coneixen alguns aurigues de l'època (vid. *Polystefanus*); *Eὐθυμος* al mosaic dels aurigues vencedors de Cartago (cf. Yacoub 1979, p. 228, fig. 34-36) i *Euthymius, agitator* documentat al 439 d.C. (cf. Solin *op.cit.*). *Euthymius* recordava, d'una banda, a *Concordius*, descrivint el temperament suau de l'animal, i, d'una altra, a *Pyripinus* o a *Pyrobolus* pel coratge o fúria comprès a θύμος. Però també, i així l'usà Xenofon, *Sobre equitació*, ll. 12, es referia a la força física.

Destresa. Força.

Tarannà. Docilitat.

EVTONVS

Eutono (abl., honoríf., docs. 177 x2).

«Fort, vigorós», (gr. εὐτονος)(literalment «el que tensa bé»). (A l'antroponímia apareix només *Εὐτόνιος*, cf. *LGN*, vol. II, s.v.; Solin 1982, p. 766.) Lambertz (1913, p. 112) traduint-lo per robust, considerà que era un nom que lloava el cavall. Toynbee (1948, p. 27) l'inclogué entre els noms de característiques físiques. *Eutonus* dibuixava la força en tensió correcte i eficaç de la musculatura de l'animal en ple exercici.

Destresa. Força.

EXACT

Exact(o, -ore) (abl., honoríf., doc. 177).

Exactus o *exactor* «el que empeny o impulsa». La segona forma, amb un paral·lel antroponímic a la *Gallia* (cf. Kajanto 1963, p. 361). A *CIL*, i el seguí Toynbee (1948, p. 27), es desenvolupà *Exactus*. *Exactor* s'assembla a *Acceptor*. *Exactus* pot referir-se a les qualitats físiques —així el classificà Toynbee— semblants a les destacades pels noms de cavalls *Eutonus* o *Eugrammus*, però, principalment, descrivia l'actitud de l'*equus*, dels seus moviments precisos i exactes. En sentit figurat, podem imaginar les conseqüències d'aquesta perfecció en assolir la victòria.

Aspecte. Moviment.

Destresa.

EXCELL[---]

Excellfente--- (abl.?, honoríf., doc. 177).

«El que sobrepassa en alçada», «superior», «eminent». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 275). Per a Lambertz (1913, p. 107) i Toynbee (1948, p. 28) era un nom de victòria i glòria; Balil (1962, p. 334) també l'assimilà a *Famosus*. *Excellens* era, en sentit simbòlic, el cavall «que sobresortia», diferent a la resta, com *Eximius* o *Inclytus*, però, a més, imaginant la cursa, anava per davant, guanyava (vid. *Exsuperator*).

Aspecte. Alçada.

Afecte. Lloança.

ΕΞΙΜΙΟΣ

Ἐξιμίου (ac., *defixio*, doc. 207).

Per *Eximius* (vid. *Derisor*) «el que es diferencia dels altres». Per a Lambertz (1913, p. 113) era un nom que lloava el cavall. Per a Toynbee (1948, p. 28) i Balil (1962, p. 334) denotava victòria i glòria. *Eximius*, com *Inclytus*, destacava el cavall precisament per ser diferent.

Afecte. Lloança.

EXSORIENS

Exsoriens (nom., lluerna, doc. 161) i *Exsoriente* (abl., honoríf., doc. 178). Per *Exoriens* (hipercharacterització, vid. *Eudoxsus*) «des de l'orient», «el llevant». Fou un nom usat al lèxic comú i a l'antroponímia, testimoniat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 358) i com a nom d'esclau (cf. Baumgart 1936, p. 28). Lambertz (1913, p. 110) i Salomonson (1965, p. 85) l'inclogueren entre els noms mitològics. *Exsoriens*, a més de denominar tot allò que arribava d'orient, també, i sobretot, es referia, com a nom de cavall, al *Sol*.

Origen.

EXVPERATOR

Exuperatore(m) (ac., *defixio*, doc. 221) i *[--]ratore(m)* (ac., *defixio*, doc. 220).

«El que sobrepassa», «el que avança algú»; nom agent derivat pel morfema *-tor* (vid. *Germinator*) d'*exsupero* (*exu-*) «elevant-se». A més, pel sentit amb que, al ss. III-IV d.C. (*Storia Augusta*, 7, 11. 8), s'usà *exsuperatorius* «del vencedor», derivat del mot que ens ocupa (vid. *Euentius*), cal suposar que *Exsuperator* fou usat també pels parlants (vid. *Diamas*) abans i/o en el mateix moment en què fou recollit —nova referència per a la cronologia de les *defixiones*; vid. *Delusor-*. És testimoniat també a l'antroponímia (cf. Kajanto 1965, p. 277). Lambertz (1913, p. 107) i Jeanneret (1917, p. 91) l'inclogueren entre els noms que evocaven la victòria i lloaven el cavall. *Exuperator* era l'*actor* de l'acció verbal, entenent que destacava per sobre la resta, però, principalment, tal com ha quedat patent en l'únic paral·lel existent, era «el vencedor».

Expectatives. Victòria.

FAMOSVS

Famosus (nom., mosaic, doc. 28), *Φαμοσσον* (ac., *defixio*, doc. 232). *Φαμοσσον* per *Famosum* (vid. *Derisor*), «famós, conegut», de l'adjectiu homònim. A l'antroponímia, sembla que *Famosa*, a *CIL* XIII, 5713, podria ser un *cognomen* (cf. Solin-Salomies 1994, p. 329). És un nom, com anoten Lambertz (1913, p. 107) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 30), que lloava i denotava victòria tant per al cavall com per a tots els que l'envoltaven. Ruggiero (s.v. *equus*), sense cap comentari addicional, el classificà en un grup ampli de particularitats de l'animal. Barral (1973, p. 61) l'inclogué entre noms de característiques psíquiques. Semblant a *Eminens* o a *Notatus*, entre d'altres l'anotà Balil (1965, p. 334 nota 245). *Famosus* era un cavall celebrat per les seves victòries i, alhora, esdevenia, com apel·latiu, gairebé un amulet per propiciar la bona sort. Expectatives. Victòria.

FAMVLVS

Famulo (abl., mosaic, doc. 2).

D'origen itàlic, antic i usual, «servidor» o «esclau domèstic» (cf. Ernout-Meillet, s.v.), «servidor d'una divinitat». Apareix com a *cognomen* amb pocs exemples (cf. Kajanto 1965, p. 323). *Famulus* recull tres aspectes usuals entre els noms de cavall: la pertinença a la *familia* (vid. *Alumnus*), la particularitat del cavall —obeeix— dins el jou (vid. *Frenalius*) i la invocació de la protecció divina (vid. *Augur* o *Votalis*), en tant que *famulus deorum*. És conegut l'ús d'aquest mot com a expressió cristiana, fet que podria empènyer a pensar que en un document de final del segle III inici del IV d.C., com el que ens ocupa, es referís a aquesta religió. No obstant, al mateix mosaic on apareix *Famulus*, llegim també els noms de cavalls *Castoreus*, *Eumelus* i *Vranius* (vid. aquest), clarament relacionats amb la tradició romana «pagana». *Famulus* també era atribuït als servidors de la muntanya Ida (vid. *Idaeus*) de Cibeles, així ho mostren Ciceró a *De legibus*, 2. 22, *Idaeae matris famuli* i Horaci a *De arte poetica*, 239. En aquest cas, es reforça la intencionalitat del mot, com «amulet», per propiciar la bona sort; Cibeles ocupava un lloc distingit al centre de la *spina* (vid. *Helios*), mostra de la seva representativitat en la simbologia circenca (vid. *Oceanus*) (cf. Lyce 1984, pp. 827-841).

Origen. Familiar.

Tarannà.

Expectatives. Bons auguris.

FANESTER

Fanestro (abl., vidre, doc. 43).

Segurament es tracta de *fanester*, *-tris* «habitant o indígena de *Fanum Fortunae* (ciutat costera d'Umbria)»; però també es coneix *fanister*, *-tra*, *-trum* (a *Notae Tironianae* 74. 54) de significat obscur però que segons s'anotà a *ThLL* (cf. s.v.) és *inter fanaticum et profanum*. El fet que el testimoni anoti l'ablatiu en *-o* podria fer pensar que es tractava del mot *fanister* (amb confusió freqüent entre *i* i *e*, vid. *Corentus*), però igualment, com anotà Noll (1973, p. 34), podria respondre a un vulgarisme en l'anotació del cas en lloc de *fanestri*. A l'antroponímia apareix algunes vegades com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 50 i 189; anotats com a noms d'origen geogràfic). *Fanester* per *Fanum Fortunae* esdevé, per extensió, un cavall «del temple de la Fortuna», *Fortunius* (vid. *Sanctus* o *Turificator*); l'origen, en sentit real, és innecessari. Si hem de pensar en l'altre significat, expressaria l'actitud del cavall, però també la càrrega augural o propiciatòria (vid. *Heliodromus*).

Origen. Ètnic.

Expectatives. Bons auguris.

FARIVS

Fariu(m) (ac., *defixiones*, doc. 220, 221).

«De *Pharos*» (vid. *Farus*) derivat del mateix mot pel sufix *-ius* (vid. *Euentius*), nom d'una illa de Dalmàcia citada per Mela a *De chorographia*, 2, 7. 104, però també, diverses vegades relacionat amb Isis (Marcial, 10, 48. 1; citant els adoradors d'aquesta, Tibul 1, 3. 32; i igualment sobre la deessa Estaci, *Silvae*, 5, 3. 244) és freqüent la relació de noms de cavalls amb divinitats d'origen egípcia (vid. *Epafus* o *Hederatus*), no només de forma directa, sinó també quan es parla de la llum (vid. *Lucifer*) i de la resurrecció (vid. *Phoenix*). Vegeu *Farus*.

Origen. Ètnic.

FARVS

Faru(m) (ac., *defixiones*, doc. 215, 216, 222, 223).

Per *Pharos* de *φάρος*, com a reflex de la pronúncia de la *φ* al llatí vulgar, que és l'evolució majoritària d'aquest fonema grec (vid. *Delfus*). Principalment, denominava l'illa egípcia de la badia d'Alexandria famosa pel seu far, també «far», «torre de foc», i «Egipte». En sentit metafòric

podríem comparar el cavall amb un far encès (vid. *Lucifer* o *Lampas*), que es veu de totes bandes (vid. *Excellens*). Però *Farus* destacava l'origen del cavall, real o fictici (vid. *Delfus*), sent en aquest darrer cas protector per la relació amb Isis, la divinitat lluminosa, que dominava la vida i la mort (vid. *Farius*).

Origen. Ètnic.

Expectatives. Bons auguris.

FASTIDIOSVS

Fastidiosus (abl., honoríf., doc. 178).

«Arrogant, superb», «fatigant», «fastigós»; usat al lèxic comú amb força matisos. A l'antroponímia apareix en època tardana, a final del segle v i mitjan del vi d.C. (cf. Kajanto 1965, p. 270; Mandouze 1982, s.v.). Lambertz (1913, p. 112) el classificà entre els noms que lloaven i donaven bona sort a l'animal. Balil (1965, p. 335) l'assimilà a *Licentiosus*. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 79) l'entengué com un nom juganer pejoratiu d'un epítet afectiu. *Fastidiosus* expressava l'actitud de l'animal, compresa sobretot en el sentit primer de *fastus* «hauteur» (cf. Ernout-Meillet, s.v.), com a superb (vid. *Superbus*) i «difícil, aspre» (vid. *Ferox*) (tots dos matisos fructífers en l'adjectiu; cf. *ThLL*, s.v.). Denominava un cavall difícil de domar, antipàtic als contraris a la cursa.

Tarannà. Indomabilitat ?

FELICISSIMVS

Felicissimo (abl., honoríf., doc. 178).

«El més feliç». És força testimoniada a l'antroponímia, doblant-se els exemples en època tardana (cf. Kajanto 1965, p. 104 i 273; Mandouze 1982, s.v.). Per a Lambertz (1913, p. 107) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), era un nom de victòria, també de lloança (pel primer autor) i de bona sort (per a la segona). Vegeu *Felix*.

Tarannà. Alegria.

FELIX

Felice (abl., honoríf., doc. 178) i *Felice(m)* (ac., *defixiones*, docs. 234, 235 x2).

«Fecund, fèrtil», «el que té sort», «favorable» «feliç, afavorit pels déus». Com a antropònim és un dels més coneguts en documentació de totes

les èpoques i a individus de tot tipus, especialment esclaus i lliberts (cf. Baumgart 1936, p. 16 i 20; Kajanto 1965, p. 73, 134 i 272; Solin 1971, p. 111; *PLRE* vols. I i II, s.v. i Mandouze 1982, s.v.). Com a apel·latiu equí, lloava el cavall (cf. Jeanneret 1917, p. 92; Toynbee 1948, p. 28) alhora per ser el portador de tan afortunats successos (cf. Lambertz 1913, p. 112). *Felix* descriu l'actitud alegre de l'*equus*, però també servia, en segon terme, d'«amulet» captador de bons auguris i protecció (vid. *Fanester*).

Tarannà. Alegria.

(Expectatives. Bons auguris.)

FEROBOLS

Ferobols (nom., contorniat, doc. 108).

Ferobol(u)s (omissió de la *u* per un oblit momentani, cf. Grangent-Moll 1991, p. 161), «el que aporta guany(s)». És un compost verbal rectiu tardà de nova formació (vid. *Lenobatis*); no existeix, de moment, cap paral·lel ni al lèxic comú ni a l'antroponímia. *Fer-* el trobem com a primer terme de compostos tant en grec com en llatí (cf. Chantraine s.v. *φέρω*; Ernout-Meillet, s.v. *fero*), amb vocal d'unió *-o-*, per analogia amb compostos de tema en *-o* (cf. Brandenstein 1964, p. 189). *Bolus*, «jet, coupe de dé» i «profit, gain» (vid. *Pyrobolus*), és un antic, popular i tècnic préstec del grec βόλος (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Pel significat que se'n desprèn, sembla creat expressament per a ser nom de cavall circenc. *Ferobols* com *Frugifer* era el que porta beneficis a aquells que l'envolten, dins el món circenc aquest era «el vencedor».

Expectatives. Victòria. Bons auguris.

FEROX

Ferox i *Ferox* (nom., mosaics, docs. 7, 11) i *Φεροξ* (nom., *defixio*, doc. 210).

Φεροξ per *Ferox* (vid. *Derisor*). Al llarg dels segles s'ha usat aquest mot per qualificar els cavalls, així per exemple Plaute, a *Menaechmi*, 864, ...*equos...iubes capere me indomitos, feroces*, o Virgili, a *Aen.*, 4. 135, ...*sonipes ac frena ferox spumantia mandit*. Però és al s. IV d.C. —coincidint amb els nostres testimonis— on trobem la descripció més acurada del mot per aplicar-lo a un cavall circenc; Noni Marcel (304, 36) anotava *Ferox est saeuus et indomabilis*. És un nom testimoniament igualment com

antropònim (cf. Baumgart 1936, p. 17; Kajanto 1965, p. 267). Per a Audollent (1933, p. 126) i Toynbee (1948, p. 32; 1973, p. 178) es tractava d'un nom referit a les particularitats de l'animal. Balil (1962, p. 335 nota 247) el considerava semblant a *Eustolus. Ferox* destacava les actituds i aptituds de força, audàcia agressiva i indomabilitat de l'*equus* tal com s'apreciava a les curses, i tal com ho corroboren l'enorme quantitat de noms que destaquen la irreductibilitat d'aquests equins (vid. *Adamatus* o *Admetus*).

Tarannà. Indomabilitat.

FLA (nom abreujat, *tessera* de plom, doc. 144).

Fla(uus)? Rostovzev (1903, p. 99) proposà aquest desenvolupament, Salomonson (1965, p. 88) el seguí. De tota manera es pot pensar en altres possibles noms comparant els significats; per exemple *flaccus* —com a característica física de l'animal, i alhora afectiu—, *flamen* —com *Pontifex* o *Famulus*—, o en algun derivat de *flamma* (vid. *Scintilla* o *Pyrus*). D'una altra banda, també podríem pensar en algun derivat o compost de *flauus*, com *flauicomans* o *flauicomus* (vid. *Auricomus*), mots poc usats i tardans dins el lèxic comú, però això no representa cap impediment (vid. *Lenobatis*). Sorgeixen més possibilitats en observar els antropònims que comencen per *Fla-*: *Flabi*us, *Flame*n,... (cf. Kajanto 1965, p. 12, 2,...; id. 1965, p. 227,...; sobretot en època tardana, Mandouze 1982, s.v.). *Flauus* «groc, daurat, ros», fou un mot molt usat igualment com apel·latiu. Seria possible que el nostre testimoni es referís a aquest; hi ha molts noms de cavalls semblants (vid. *Aureus* o *Chrysiphus*).

Aspecte. Color ?

FLORIDVS

Florido (abl., honoríf., doc. 178 x2) i *Φλόριδov* (ac., *defixiones*, docs. 200, 206).

Φλόριδος per *Floridus* (vid. *Derisor*), originàriament «florit» o «cobert de flors», amb més freqüència entès com «brillant, esclatant». Testimoniat força vegades dins l'antroponímia sobretot tardana (cf. Baumgart 1936, p. 17 i 29; Kajanto 1965, p. 233). Lambertz (1913, p. 112) l'incloué entre els noms que lloaven el cavall. *Floridus*, per una imatge a partir del significat etimològic primer, recorda *Botrocales* i *Hederatus*, però, en sentit simbòlic i genèric, destacava l'animal per sobre la resta (vid. *Fulgidus*), tant físicament, com imaginàriament. Se'l reconeixia des de

lluny per la seva brillantor (vid. *Candidus*). Igualment, destacava la particularitat excepcional del color del pèl.

Aspecte. Color. Taques.

FONTANVS

Fontanus (nom., contorniat, doc. 79) i *Φοντανον* (ac., *defixio*, doc. 196), *Φοντανος* (nom., *defixio*, doc. 194), *[Φον]τι[αν]ος* (nom., *defixio*, doc. 197) i *Ποντανος* (nom., *defixio*, doc. 195).

Φοντανος i *Ποντανος* per *Fontanus* (confusió en l'anotació de l'aspiració, cf. Väänänen 1982, *102; Grandgent-Moll 1991, p. 208), de l'adjectiu homònim «pertanyent o de la font», també identificat amb el déu de les fonts (*CIL* II, 150). És testimoni a l'antroponímia amb exemples escassos com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 308, p. 81 entre els noms de rius). Són interessants els epítets de *fons* (cf. *ThLL*, s.v., p. 1027. 23 i s.), ja que entre aquests trobem força paral·lels als noms de cavalls: *Rapidus*, *Nitidus*, *Ingens?* o *Altus*. Lambertz (1913, p. 108), citant *Ποντανος* —entenent potser el nom com a derivat de *pontus*—, el classificà entre els noms geogràfics, com a ètnic. *Fontanus* recordava la llegenda de l'origen de la font Hipocrene, surgida d'un bitzac de *Pegasus* (Grimal, s.vv., p. 271 i 413-4) i la font de Castàlia (vid. *Castalius*), així com tots els noms de rius (vid. *Eridanus*). La relació del món circenc amb l'aigua (els dofins, les fonts, l'*euripus*,...; vid. *Camm[arus]*) és constant, i són nombroses les referències onomàstiques equines als grans fluvials (vid. *Oceanus*). *Fontanus* era «fill» simbòlic del cavall volador (vid. *Pegasus*), evocant la rapidesa i la lleugeresa dels grans rius.

Expectatives. Bons auguris.

Destresa. Rapidesa.

FOEBVS

Foebus (nom., contorniat, doc. 109), *Φοιβος* (nom., *defixio*, doc. 195) i *Φ[οιβ]ος* (nom., *defixio*, doc. 210).

Per *Phoebus* de *Φοιβος*, el vell epítet d'Apol·lo, «el brillant». Per a la *f*, vid. *Farus*; per al testimoni en grec, vid. *Εὔπολος*. A la *Il·liada* (23. 377-381) volgué impedir que *Diomedes* vencés en favor d'*Eumelus* (vid. aquest) als jocs fúnebres de Pàtrocle. Lambertz (1913, p. 110), Balil (1962, p.) i Salomonson (1965, p. 85) l'inclogueren entre els noms presos del món diví. *Phoebus* a vegades du el carro del *Sol*, així ho anotà Virgili,

Aen., ll. 913, / *ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hiberno/ tingat equos noctemque die larbente reducat* (vid. *Roseus*), i fins i tot identificat, en sentit metafòric, amb aquest a Horaci, *Carm.*, 3, 21. 24. Igualment, s'identificava els aurigues amb aquest fins a textos dels segles V-VI d.C., així *Auriga, ut Phoebus, quattuor aptat equos* (*Anthologia Latina*, 1, 197. 6; fent referència a un antic llibre perdut de Suetoni). *Foebus*, doncs, destacava per la seva resplendor simbòlica i esdevenia el cavall més destre i ràpid a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

(Aspecte. Color.)

FORTVNIO

Fortunio (nom. o abl., placa de marbre, doc. 67).

A partir del context d'aquest testimoni no podem saber si està en ablatiu o en nominatiu (per al primer cas vid. *Fortunius*). Però de tota manera *Fortunio* < *Fortunius* (cf. Kajanto 1965, p. 37; *Pollio* < *Pollius*). El sufix *-io/-ionis*, és testimoni sobretot en noms d'esclaus i de lliberts (cf. Kajanto 1965, p. 120ss.), correspon, a més, a *cognomina* de previs apel·latius. *Fortunio* hauria de respondre a una fusió —per falsa analogia— entre dues vocals *fortuni-* *-io*, com passà amb alguns *cognomina* acabats en *-io* i *-ianus* (cf. Kajanto 1965, p. 107 i 109). Els testimonis de *Fortunius* a l'antroponímia són superiors als de *Fortunio* (cf. Kajanto 1965, p. 273; *PLRE*, vols. I i II, s.v.). Entre els noms de cavalls són molts els acabats amb sufix *-ius* (vid. *Euentius*): *Armenius*, *Augurius?*, *Balsamius*, *Hilarius*, *Martius*, *Tithonius*, *Vranus*, etc., pocs en *-io*, *Purpurio*. El significat entre un i altre no varia (vid. *Fortunius*).

Expectatives. Bons auguris.

FORTVNIVS

Fortunio (abl., disc de marbre, doc. 55) i vegeu *Fortunio*.

Derivat pel sufix *-ius* (vid. *Fortunio*), «de la Fortuna», fou un antropònim tardà, testimoni sobretot —en un 60%— a partir del s. IV d.C. (cf. Kajanto 1965, p. 273). Aquest podria ser un indicatiu —no definitiu— de cronologia relativa per als nostres testimonis. *Fortunius* mostra, com tants d'altres, el lligam entre el món circenc i la sort futura i desconeguda del que ha de succeir. A més, es ret homenatge a la divinitat i s'espera, per tant, atraure els seus favors (vid. *Fanester*). Cal recordar també la

simbologia del corn de l'abundància (vid. *Frugifer*). El nom es converteix, en sentit figurat, en un vot (vid. *Votalis*); el cavall que duia aquest nom esdevenia un *equus* de la bona sort.

Expectatives. Bons auguris.

FRVEND(us)

Fruend(o) (abl., honoríf., doc. 178).

Literalment, «el que ha de fruir» (de *fruor*), mostrant la *notio necessitatis* del gerundi en època clàssica, així entén Kajanto (1965, p. 94 i 360) el sentit dels *cognomina* (poc testimoniats). Lambertz (1913, p. 112) l'anotà entre els noms que destaquen el cavall com el preferit de la quadra. Però, si entenem que aquest gerundi adopta un significat similar present propi del llatí tardà —el testimoni podria datar de finals del s. II d.C. (vid. *Derector*)—, podem endevinar la victòria rera la traducció «el que frueix de» (vid. *Frunitus*). Així doncs, *Fruendus* evocava l'afecte del propietari, però, principalment, descrivia l'actitud positiva (vid. *Luxuriosus* o *Delusor*) de l'animal.

Tarannà. Alegria.

FRVGIFER

Frugifero (abl., honoríf., doc. 178) i *Φρουγιφερον* (ac., *defixiones*, docs. 202, 203).

Φρουγιφερον per *Frugiferum* (vid. *Derisor*), «el que produeix fruits, fèrtil», de l'adjectiu homònim, conegut com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 285); compost per *frux* (per aquesta qüestió un poc obscura, cf. Ernout-Meillet, *s.v. fruor*) en singular «la força fecunda del sol» i en plural «els productes del sol» i per *-fer, -fera, -ferum*, (vid. *Lucifer* i *Ferobols*), tots dos elements suggerents dins el context circenc. Lambertz (1913, p. 111) entengué una càrrega sexual com a característica del cavall. Salomonson (1965, p. 85) anotant «*Frugifer* (?)» l'incloué entre els noms del món diví. L'*equus* anomenat *Frugifer* esdevenia, en sentit figurat, símbol de fecunditat, de bona sort, d'abundància i de riquesa, especialment dins el món del circ, i evocava la victòria com a mitjà d'obtenció dels guanys que aportava aquest *equus* (vid. *Ferobols*).

Expectatives. Victòria. Bons auguris ?

FRVNITVS

Frunitus (nom., mosaic, doc. 18).

«El que frueix de» (de *fruniscor* doblat arcaic de *fruor*); fou poc usat dins l'antroponímia romana (cf. Kajanto 1965, p. 352). Ennaïfer (1983, p. 824) el considera amb valor profilàctic. Toynbee (1948, p. 31) el traduí per «jolly». *Frunitus* descrivia el «caràcter» alegre del cavall (vid. *Gelos*), evocant alhora un matís de victòria pel motiu de fruir de l'animal (vid. *Fruendus*).

Tarannà. Alegria.

FVGITIVVS

Fugitiuus (nom., contorniat, doc. 64).

En un contorniat, un cavall mirant cap a la dreta, sobre es llegeix *Fugitiuus* sota *Pyrola-/mpefs]* ¿Quin dels dos és el nom del cavall, o ho són els dos? Alföldi i Alföldi (1990, p. 199, núm. II. 7 i lám. 271. 2) no es pronuncien. El més possible fóra que els dos responguin a noms de cavalls circencs.

Fugitiuus «fugitiu» (de *fugere*), usat com a adjectiu i com a substantiu al lèxic comú, és testimoniats com a nom de persona (cf. Kajanto 1963, p. 103; 1965, p. 287). *Fugitiuus* dibuixava, en sentit metafòric, rapidesa i indomabilitat (vid. *Latro*). També recordava la fugissera visió de la llum en tant que velocitat (vid. *Scintilla*). Com *Profugus*, sempre és al davant dels perseguïdors.

Destresa. Rapidesa.

Expectatives. Victòria.

FYLOBACVS

Fylobacu (abl. o nom. (s)?, contorniat, doc. 111).

Per *Philobacchus* de *Φιλοβακχος* (*f* per *ph*, vid. *Delfus*; *y* per *ι*, per confusió, vid. *Libyus*; *c* per *ch*, vid. *Bracciatius*), «amic o amant de Bacus» o «del vi», testimoniats, en grec, al segle 1 a.C., a Filodem, (*Anthologia Graeca*, 7. 222). *φίλο-*, ben conegut, era usual com a primer terme de compostos originàriament possessius, en apel·latius o antropònims; *-βακχος* no és massa conegut com a segon terme, però apareix entre els noms de cavalls (vid. *Bacceantes*). *Fylobacus* denominava un adepte al déu de la vinya (vid. *Heliodromus* o *Hederatus*), invocant-lo (vid. *Botrocales*) segurament pel desig de fecunditat i abundància (vid.

Frugifer). Nombrosos són els noms de cavalls que recorden Dionís (vid. *Leneus* o *Lenobatis*). El nom pot recordar —a més d'esdevenir un reclam propiciatori de bona sort (vid. *Bacceutes*)— l'actitud de l'animal desendreçada i vivaç (vid. *Luxoriosus*).

Expectatives. Bons auguris.

Tarannà.

GAETVLVS

Gaetul(o) (abl., honoríf., doc. 177).

«De *Gaetulia*» i, especialment «Getúlic, vencedor dels Getuls», segons anotà Tàcit (*Annales*, 4. 42); nom d'origen bàrbar llatinitzat; testimoniad com a *cognomen* (cf. Kajanto 1963, p. 56; 1965, p. 50 i 209). Els *Gaetuli*, habitants de la zona al nord-oest d'Àfrica, sota *Mauritania* i *Numidia*, era un poble invencible, tal com afirma Anna, germana de Dido, reina de Cartago, a l'*Eneida* (Virgili, *Aen.* 4. 40), *hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello...*; a l'antiguitat, no fou mai inclòs, dins les fronteres de cap imperi (cf. *Grosser Historischer Weltatlas*, I. Teil *Vorgeschichte und Altertum*, Múnic 1978, p. 13, 44, 47, 52, 53, 54, 55). Lambertz (1913, p. 108) i Salomonson (1965, p. 86) l'inclogueren entre els noms geogràfics, ètnics; Friedlaender (1875, p. 4) entre els gentilicis. Més que fer al·lusió a un origen real de l'animal (vid. *Danaus*), *Gaetulus*, en sentit metafòric, descrivia el cavall per indomable, valent, destre, fort i vencedor, tant si es considera indígena de la zona desèrtica més allunyada del «món conegut», com si es pensa que ha vençut aquest poble.

Origen. Ètnic.

GALATA

Galata (abl., funer., doc. 180).

«De *Galatia*», nom d'origen bàrbar, zona d'Àsia Menor, sobre *Capadocia*, sota *Bithynia*, *Paplagonia* i *Pontus*. Lambertz, Salomonson i Friedlander el classificaren amb *Gaetulus*. Fou usat a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 602), apareixent al context circenc, el llibert *L. Aulio Galatae* pertanyent a la *factio russata* tal com es recull a *CIL* VI, 10077. *Capadocia* era reconeguda, tant com *Lusitania* (vid. *Tagus*) per la cria cavallar; cal suposar que *Galatia* també devia ser de fèrtils pastures. No obstant, hein de recordar que els Gàlates foren també (vid. *Gaetulus*) un poble lluitador fins a la mort, irreductible; característica especialment apreciada en un

cavall de cursa (vid. *Adamatus*). *Galata*, responia a una *origo* real —entre els noms de cavalls se citen altres indrets de la zona (vid. *Lycius*)— o simbòlica, per les aptituds lluitadores d'aquells habitants.

Origen. Ètnic.

ΓΑΛΛΟΣ

Γάλλον (ac., *defixio*, doc. 202).

Al lèxic comú grec denominà «sacerdot de Cibeles» i «eunuc», al llatí (vid. *Derisor*), «gall» i «gal, originari de la *Gallia*»; era el nom de dos rius, i fou usat com antropònim, freqüent com a *cognomina* (cf. Kajanto 1965, p. 195; *PLRE*, vols. I i II, s.v.). La resistència del poble gal a Cèsar és ben coneguda per tots, sembla que és en aquest sentit que cal entendre el mot com a nom de cavall (vid. *Galata*); no és tant un origen real (vid. *Gaetulus*), com simbòlic, per la duresa lluitant i la indomabilitat d'aquests guerrers. Igualment, també es podria pensar en els cavalls «privats d'òrgans genitals», que els proporcionava més potència i velocitat; Diògenes Laertes (4. 43) usà aquest mot al s. III d.C. amb el sentit d'«eunuc». No obstant, la representativitat de la deessa Cibeles (vid. *Helios*) en la simbologia circenca i el paral·lel semàntic que trobem en *Famulus* (vid. aquest) dedicat a la mateixa divinitat, permeten afirmar que segurament es pretenia, en sentit simbòlic, retre homenatge a la divina «Mare Terra», procurant així la protecció de la deessa i propiciant els bons auguris (vid. *Hederatus*) a la cursa. Al segle II d.C. Arrià recorda també el mot que ens ocupa amb aquest sentit a *Epicteti Dissertationes*, 2, 20. 17.

Origen. Ètnic.

Expectatives. Bons auguris.

ΓΑΝΓΗΣ

Γάνγης (nom., *defixio*, doc. 210).

Hidrònim, usat també a l'antroponímia llatina (cf. Solin 1971, p. 61 nota 2). Juntament amb l'*Indus* són els rius més grans de l'Índia. A més de l'exotisme de recordar un riu tan allunyat de la zona mediterrània, evocava la fluïdesa i la facilitat en el davallar de les aigües dels grans fluvials (vid. *Fontanus* i *Oceanus*).

Destresa. Rapidesa.

GANIMEDES

Ganimede(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223).

Per *Canymedes* (i per *y*, vid. *Crisaspis*). És el nom del jove heroi pertanyent a l'estirp de Troia, considerat el més bell dels mortals: ... *Γανυμήδης, / δς δὴ κάλλιστος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων, Il·liada*, 20. 232-233. Per aquest motiu, Zeus el raptà i substituï Hebe, divinitat de la joventut, fent de coper a l'Olimp. Entre els noms d'herois el classificaren Lambertz, Jeanneret, Toynbee, Balil i Salomonson (cf. *op.cit.*). És testimoni a l'antroponímia des de Tiberi-Neró fins al s. IV (cf. Solin 1982, p. 462). *Ganimedes* era, doncs, per metàfora, afavorit pel més omnipotent dels déus, de bellesa superlativa i símbol de la joventut.

Aspecte. Bellesa.

GARRVLVS

Garulu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 224, 235) i *Garulf.](m)* (ac., *defixio*, doc. 223) i *Garrulo* (abl., honoríf., doc. 178). *Garulus* per *Garrulus* (reducció esporàdica de la geminada), «xerraire», de l'adjectiu homònim. És conegut com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 269). Balil (1965, p. 335 nota 248) cregué que aquest era anàleg a *Ispumeus*. Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92) l'inclogueren entre els noms referits al temperament o a un valor excepcional del cavall de cursa. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 173) donà més importància a la càrrega afectiva. *Garrulus* és un terme hipocorístic (marcat especialment pel sufix *-ulus*; cf. Väänänen 1982, p. 149-150), però sobretot descriu una particularitat «de caràcter» de l'animal. Era un cavall «que renillava», s'expressava, es queixava; transmetia vivor i fogositat general (vid. *Pyripinus*) que, aplicada a la cursa, podria produir rapidesa i fúria (recordem *Iubilator* pel sentit primitiu de *iubilo* «cridar») (vid. *Delusor*). Tarannà. Expressivitat.

GELOS

Gelos (nom., *defixio*, doc. 199) i *Gelote* (abl., honoríf., doc. 178).

De *γελως*, «riure, rialla, riota», testimoni a en llatí només dins l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 1201). Lambertz (1913, p. 110-111) el classificà entre els noms abstractes i entre els que donaven bona sort a la pista. Jeanneret (1917, p. 94), en canvi, anotà l'opinió de Lambertz, però considerà primordialment que es tractava del nom de la ciutat de

Sicília. Per a Toynbee (1948, p. 28), el valor afectiu del mot era el més fort. En els noms que destacaven actitud d'alegria —*Felix*, *Derisor*, o *Frunitus*—, amb forta càrrega hipocorística, es marcava d'una banda el desig de bona sort i de l'altra es descrivia l'actitud de l'animal. A més, com a imatge simbòlica, podia dibuixar l'alegria en vèncer (vid. *Delusor*). Tarannà. Alegria.

GEMMATVS

Gemmatvs (nom., *defixiones*, docs. 212, 213) i [*Jemmatvs* (nom., *defixiones*, doc. 214).

En sentit literal, «el que té o du gemmes» (vid. *Comatus*). És testimoniats com a nom de persona per *CIL* XIII, 7438. Jeanneret (1917, p. 91) el traduí per «étincelant». Lambertz (1913, p. 112) remarcà que descrivia el color de la pell a taques. *Gemmatvs* podia lluir taques al pèl semblants a pedres precioses o també podia «brillar» com si anés decorat amb gemmes. Aspecte. Taques.

GEMMVLA

Gemmula (abl., honoríf., doc. 178).

«Petita *gemma*»; el sufix diminutiu *-ula* desborda en valor hipocorístic. És testimoniats com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 346). Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) el classificaren entre els noms afectius. *Gemmula* expressava l'estima del *possessor* cap a l'euga; per a ell, aquesta era —en sentit genèric i alhora profilàctic— una «petita joia», una *Zmaragdus* (vid. *Margarita*).

Afecte. Estima. Lloança.

GENEROSVS

Generosus (nom., mosaic, doc. 4).

En sentit literal, «de bona o noble raça», figurat «generós, noble». Testimoniats a l'antroponímia també en època tardana (cf. Kajanto 1963, p. 66; Íd. 1965, p. 313; *PLRE*, vols. I i II, s.v.; Mandouze 1982, s.v.). *Generosus* lloava el cavall en aplicar-se-li totes les aptituds pròpies d'un *equus* ben criat (cf. *ThLL* VI. 2, p. 1801. 45-51); a més, descrivia en sentit genèric l'actitud i el «caràcter» de l'animal.

Tarannà.

(Origen.)

GENIUS

Γένιον (ac., *defixio*, doc. 232).

Per *Genius* (vid. *Eximius*), «geni», identificat amb la personalitat, suposant que des del naixement cada persona tenia, en sentit figurat, el seu. En sentit etimològic podríem entendre «de naixement» considerant doncs que és un nom que relaciona estretament el cavall a la *familia quadrigaria*. *Genius* era un nom propiciatori, afectiu i esperançador. És un terme, a més, que usat com apel·latiu d'un cavall circenc testimoniat cap al 400 d.C. (vid. *Decoratus*) evocava un concepte i per extensió costums de tradició ancestral romana (vid. *Gentilis*). Amb aquest nom es destacava que l'animal tenia una forma de ser distinta i forta, «amb caràcter». Tarannà.

(Origen. Familiar.)

GENTILIS

Gentile (abl., honoríf., doc. 178), *Gentile(m)* (ac., *defixio*, doc. 219).

«El que pertany a la *gens*», el significat d'aquest mot es modificà i matisà al llarg dels segles, primer denominava aquell que pertany a una *gens*, i ja en època tardana (sobretot sobretot al s. IV d.C.) «estrangers», «bàrbars» (Ausoni *Grat. Ac.*, 4; *Codex Theodosianus*, III, 14. 1); al final del mateix segle —i més tard amb freqüència pels autors cristians— s'usà per designar «els pagans» així Prudenci a *Peristephanon*, 10. 464. És testimoniat a l'antroponímia també com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 303; *PLRE*, vols. I i II, s.v.). Jeanneret (1917, p. 94) traduïnt «barbare», l'inclogué entre els noms geogràfics. Com anotà Lambertz (1913, p. 112), *Gentilis* era un nom que descrivia l'*equus* pertanyent a la *familia* llatina, sobretot per al primer testimoni (datat aproximadament a finals del s. II d.C.) i, a més, (per la cronologia cap al 400 d.C. del segon document, vid. *Decoratus*) cal lligar-lo a la *gens* dels romans que mantenen vives les seves tradicions i costums, tal com ho feren els amants del món circenc (vid. *Turificator*).

Origen.

GERMANICVS

Germanicus (nom., *defixiones*, docs. 212 x2, 213), *Germanicu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 224, 235) i *Germanic[.]* (*defixio*, doc. 214).

«De *Germania*» o «Germànic, vencedor dels *Germani*» (vid. *Gaetulus*),

conviu amb la forma *Germanus*. A l'antroponímia és conegut com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 201) i com a sobrenom de força emperadors, de Neró (Suetoni, *Tiberius*, 15. 2) o de Domicià (Juvenal 6, 205). És destacable i parladora la remarcada diferència numèrica de testimonis de noms de cavalls entre *Germanicus* (repetit set vegades) i *Germanus* (testimoniat només una vegada). Aquesta, a més, contrasta - per mostrar-se l'efecte a la inversa - amb la dels testimonis antroponímics. A les prosopografies de l'antiguitat tardana apareix *Germanicus* una sola vegada (PLRE, vol. II, s.v.) i una altra com a nom de dona (Kajanto 1965, p. 201); de *Germanus* se'n testimonien 17 dones i força homes, i també *Germanianus*. *Germanicus* sembla una recuperació del terme (davant de *Germanus*), per recalcar -matisant el sentit- que recordava els emperadors victoriosos, i el general Germànic, pare de Calígula, davant aquest poble, de bons guerrers i excel·lents genets. L'origen segurament s'entenia en sentit simbòlic (vid. *Galata*).

Origen. Ètnic.

GERMANVS

Germanu(m) (ac., *defixio*, doc. 219).

De *Germania*, però especialitzant el significat, «natural, autèntic». (Per a l'antroponímia, vid. *Germanicus* i Mandouze 1982, s.v.). *Germanus* sembla destacar principalment l'origen de l'animal, o bé es pot pensar en el cavall de «raça» especial per al circ.

Origen. Ètnic.

GERMINATOR

Germinatore (abl., honoríf., doc. 189).

«El que germina, el que produeix», derivat de *germino*, pel sufix *-tor* (formador de noms agent, i molt freqüent entre els noms de cavalls, vid. *Amator*). Lambertz (1913, p. 111) considerà que el significat es limitava a la capacitat procreativa, sexual de l'animal. *Germinator* aportava guanys (vid. *Ferobols*), en sentit genèric, i esdevenia un amulet propiciatori de la fortuna, de la vida naixent de la més ínfima llavor (del *germen* «rebrot»); causa la geminació; crea i preserva de la pobresa; era el vencedor (cf. *Frugifer*).

Expectatives. Victòria. Bons auguris.

GLAPHYRVS

Glaphy(ro) i *Glaphyro* (abl., honoríf., doc. 177).

De *γλαφυρός* «polit, llis», «fi, delicat, refinat, subtil» i «exacte, elegant»; testimoniat com a antropònim entre els ss. I i II en masculí i fins al s. VI d.C. en femení (cf. Solin 1982, 701; *PLRE*, vol. II, s.v.). Lambertz (1913, p. 112), traduint-lo per «simpàtic, delicat», el col·locà entre els noms que lloaven l'*equus*. *Glaphyrus* descrivia l'aspecte extern del cavall, encara que també pogués identificar-se, en segon terme, amb la seva actitud (vid. *Elegans*).

Aspecte. Bellesa.

GLAUCVS

Glaucu(m) (ac., *defixio*, docs. 215, 224, 235) i [*Glau*]cu(m) (ac., *defixio*, doc. 235). (Vid. *Glauce* a la llista de noms de cavalls dubtosos.)

«Verd pàl·lid, gris», de l'adjectiu homònim préstec del grec. Fou usat com antropònim (cf. *LGPN*, vol. II, s.v.; *PRLE*, vol. I, s.v.; Solin 1971, p. 142; Íd. 1982, p. 398). Fou també el nom de força herois, no gaire destacats pels seus actes, i poc relacionables amb un *equus circensis*. Tal com anotaren Lambertz, Jeanneret, Toynbee i Salomonson (*op.cit.*), aquest descrivia el color del pèl d'un «gris terrós» semblant a *Ceruleus* (vid. aquest). Però també podia referir-se al tipus d'ulls, si tenim en compte la descripció sobre els colors dels cavalls que anotà Isidor, *Etym.*, 12, 1. 50, *Glaucus uero est uetuli pictos oculos habens et quodam splendore perfusus* (vid. *Candidus*).

Aspecte. Color.

GLORIOSA

[.]l[.]riosa (nom., *defixio*, doc. 198).

Gloriosus és a *gloria* com *Famosus* a *fama*; *gloria* és igual a *fama*. Fou un *cognomen* testimoniat tant en masculí com en femení (cf. Kajanto 1963, pp. 65 i 66; Íd. 1965, p. 279). El sentit general d'aquest apel·latiu acumula força conceptes socioculturals; primer descriu la claredat i bona fama unida a la lloança i a l'honor, implicant una certa «divinització» o «superioritat» (cf. *ThLL*, VI. 2, p. 2100, s.v.), encara que també s'hagués usat amb sentit pejoratiu —que no hem d'entendre en l'apel·latiu equí, vid. *Luxuriosus*— com «fanfarró, fatxenda». *Gloriosa* i *Gloriosus* destacaven els animals com a coneguts i reconeguts per tothom i durant molt de

temps. Així es va descriure els *equi gloriosi* al *Codex Theodosianus* (15, 7, 6, cap al 381 d.C.) *quidquid illud est, quod palmarum numero gloriosum et celebratis utrimque uictoriis nobile congregabatur*. És interessant reconèixer entre els noms de cavalls força sinònims a aquesta idea: *Felix*, *Praeclarus*, *Victoriosus* o *Salutaris* (vid. *Famosus*).

Expectatives. Victòria.

GLORIOSVS

Gloriosus (nom., mosaic, doc. 23).

Vegeu *Gloriosa*.

GRATVLATOR

Gratulator (nom., mosaic, doc. 23).

«El que agraeix de» i en sentit secundari «*qui gaudet aliqua re*» (cf. *ThLL*, s.v.), de *gratulor* (vid. *Germinator*). No apareix a l'antroponímia. Ennaïfer (1983, p. 839, n. 111) el considera un nom de «bons auguris». Com si llegíssim una oració on hi manca el complement verbal, amb la semàntica dels noms de cavalls i en el context circenc, sovint podríem pensar en «la victòria» com a representant d'aquesta funció. Això ho podem aplicar especialment als noms de cavalls que es refereixen a l'alegria (vid. *Frunitus*). *Gratulator*, si agraià, segurament, la victòria, era perquè havia estat vencedor; el que donà el nom congratulava les divinitats, intentant així que aquestes li fossin propícies. L'apel·latiu servia, doncs, com amulet-preservatiu dels mals auguris. D'altra banda, també pot ser un mot que descrivís el caràcter jovial de l'animal.

Tarannà. Alegria.

HEDERATVS

Hederato (abl., honoríf., doc. 178).

Aquest mot esdevé molt suggestiu en denominar un cavall de cursa, sobretot pels diversos usos que apareixen al lèxic comú (cf. *ThLL*, vol. VI, 3, p. 258, l. 30 ss. i p. 259, l. 52). Derivat d'*hedera* pel morfema *-to-* —freqüent entre els noms de cavalls, *Commatus*, *Gemmatius*,...—, *hederatus* es troba en contextos molt propers al món circenc. Dues cites suggerents, referents a moments de festa i oci, relacionen els mots —tema i derivat— amb Bacus i la *pompa* (vid. *Pompeianus*). Com exemple del primer cas, Estaci, *Thebais*, 7. 653 —autor del s. II d.C., coincidint

amb la data del testimoni (vid. *Derector*)—, afirmà *Hedera est gratissima Bacchus*; més tard Paulí de Nola, *Carmina* 19. 278, en un comentari estimulant i parlador, sobretot per l'adjectiu *lasciuos* (segurament sense adonar-se que informaria d'activitats que se seguien realitzant malgrat la prohibició oficial, vid. *Lasciuus*) (vid. *Phosphorus*), escrivia: *lasciuos ... choros hederatis ducere pompis*. Cal recordar, a més, per minsa que pugui semblar, la relació dels noms de cavalls amb el culte a Isis i Osiris (vid. per exemple el doc. 195, o noms com *Epafus*, *Foebus* o *Farius*); l'*hedera* estava molt relacionada amb els sacerdots d'Osiris (cf. *ThLL*, vol. VI. 3, p. 258, l. 30). Finalment, aquest apel·latiu per a un cavall ens mostra dos possibles aspectes, o bé el lloava o bé feia referència a la forma dels cabells de la crinera i de la cua (vid. *Cirratus*). Però, principalment, com *Laureatus* o *Floridus*, descrivia, en sentit simbòlic, l'*equus* victoriós, per això era «coronat amb heures».

Expectatives. Victòria. Bons auguris.

(Aspecte. Color.)

HELIODROMVS

Heliodromus (nom., contorniat, doc. 112), *Είλειοδρόμος* i *Ε[ι]λ[ει]ο[δ]ρομον* (nom., ac., *defixio*, doc. 195), *Είλειοδρόμος* (nom., *defixio*, doc. 196), *[Ει]λ[ει]οδρόμος* i *Είλειο[δ]όμος...*] (nom., *defixio*, doc. 197).

Είλειοδρόμος per *Heliodromus* d'*ήλιοδρόμος* (vid. *Derisor*), «el missatger del sol», correspon a un grau d'iniciació en el culte de Mitra, és amb aquest sentit que es testimonia més al lèxic comú (cf. *ThLL*, vol. VI. 3, p. 2594, l. 58ss). Préstec, segurament tardà, del grec, poc usat i tècnic, compost per dos termes força comuns en aquesta posició (vid. *Callidromus*); isoladament apareixen tots dos com a noms de cavalls circencs (vid. *Helios* i *Dromus*). Els noms de cavalls relacionats amb cultes orientals —Mitra, Isis i Osiris principalment— són bastants (vid. *Epafus*); és difícil saber si en aquest cas es referia implícitament al grau d'iniciació, però és probable, ja que algunes de les *defixiones* (tres dels testimonis apareixen en aquest tipus de document) es realitzaren en el culte d'Osiris; la relació amb Mitra la trobem en altres noms de cavalls com ara *Corax*, *Inuictus* o *Anicetus*. En la lectura profunda del mot, podem entendre que *Heliodromus* —a més de ser súbdit del *Sol* i, per tant, estar protegit per aquest (vid. *Vranius*)— era «el cavall que corre per o amb el sol», esdevenia, llavors, en sentit simbòlic, un cavall alat (vid. *Pegasus*), el més ràpid, conduït tot sovint per *Foebus* (vid. aquest). Era com l'*Aurora* (vid.

aquest), ja que en anunciar el *Sol* arribava (a la victòria) fins i tot abans que aquest.

Destresa. Rapidesa.

HELIOS

Eliu(m) (ac., *defixio*, doc. 224 x4), *Helios* (nom., contorniat, doc. 113), *Heli[...]* (*defixio*, doc. 216) i *Helio* (abl., honoríf., doc. 177).

El testimoni del doc. 235, fou considerat en algun cas nom d'auriga, però pel context queda demostrat que es tracta d'un nom de cavall. A tal efecte, per a una exposició més extensa veure *Proteus*.

Elius per *Helius* (omissió de la *h*- inicial, vid. *Arpastus*) d'Ἥλιος, l'astre rei, «president» dels actes en el circ, poc important entre els Olímpics però extremament honorat al món circenc i amb una simbologia molt marcada i lligada sovint a cultes d'origen oriental (vid. *Heliodromus*). Germà d'*Aurora* (vid. aquest), de la generació dels Titans (vid. *Titas*), descendent d'*Vranus* (vid. *Vranius*), era representat per l'obelisc al centre del circ; Cibeles, la mare terra (vid. *Famulus* i Γάλλος), era al seu costat; al voltant de la *spina* succeïa tota l'escena, les quadrigues donaven set voltes sobre l'*arena* que simbolitzava l'aigua (vid. *Camm[arus]*), les quatre *factiones* s'identificaven amb les estacions, tal com recordà Tertul·lià, *De spectaculis*, 9. 5, o, més tard, Isidor, *Etym.*, 18, 41. 1, relacionant-les amb els quatre elements, els vermells amb el *Sol* i el foc,... *russeos enim soli, id est igni, albos aeri, prasini terrae, uenetos mari adsimilantes.*, etc. El circ, edifici i espectacle, representava un microcosmos (cf. Lyce 1984, pp. 827-841); *Helios*, *Sol* és la llum (vid. *Farus*) i el foc portador i protector de la vida (vid. *Frugifer*) terrena.

Destresa.

Afecte. Lloança.

HELLENICVS

Hellenicu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 220, 222, 223) i *Helle[...]* (*defixio*, doc. 221).

D'Ἑλληνικός, «hel·lènic», «grec», força usat a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 45). *Hellenicus* es referia a l'origen real (?) o simbòlic (vid. Ἑλλην) de l'animal i per metàfora a les qualitats i aptituds en la lluita (vid. *Danaus*).

Origen. Ètnic.

HELLENVS

Hellenu(m) (ac., *defixio*, doc. 224).

Per *Helenus*, potser per una ultracorrecció motivada per *Hellen*, d'Ἑλενος, heroi Troià, fill de Priàm, dotat del do de la profecia (vid. *Delfus*), amat per Apol·lo (vid. *Ganymedes*) i arquier com *Eumelus* (vid. aquest). Apareix com a nom de persona (cf. Solin 1982, p. 473 i 1360). Lambertz (1913, p. 110) l'inclogué al grup d'herois i personatges mitològics. Jeanneret (1917, p. 94), Audollent (1930, p. 126), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren entre els noms geogràfics, anotant *Helenus* segurament per Ἑλλην. El que duia aquest nom era un cavall amb les aptituds d'*Helenus*, protegit, a més, per *Phoebus* (vid. *Foebus*) i per Juno, tal com anotà Virgili a *Aen.*, 3. 433 i ss.

Afecte. Lloança.

Destresa.

HELPIS

Helpis (nom., *tessera* de plom, doc. 145).

D'ἑλπίζ (ús incorrecte de l'*h*- inicial, cf. Väänänen 1982, *101; Grandgent-Moll 1991, p. 166, *251), «esperança», «promesa». Testimoniat a l'antroponímia llatina tant *Elpis* com *Helpis* (cf. Solin 1971, p. 115 i ss.; 1982, p. 1210 i 1360), fou un popular *cognomen* cristià (cf. Kajanto 1963, p. 89). Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) l'anotà entre els noms que denotaven virtuts. *Helpis* era un cavall en el qual es confia el futur del propietari, era ell qui havia d'aportar els guanys i la benaurança a la *familia* (vid. *Ferobols*). En un sol mot, es reunien els desitjos de victòria i de futur propici dels individus lligats al món circenc. Segurament, però, era un apel·latiu provocat per les qualitats excepcionals de l'animal que el convertien així en una «promesa» de victòria.

Expectatives. Bons auguris.

Afecte. Lloança.

HELVE[...] (*defixio*, doc. 218).

Helueticus o *heluetius* «d'*Heluetia*». Cèsar a la Guerra de les Gàl·lies (1, 2, 4 o 5) a més de descriure la zona geogràfica d'aquest poble, els qualificava de forts i valents (gairebé incansables) (vid. *Galata*). Aquestes són característiques pròpies d'un cavall de cursa. Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 87), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p.

179) el classificaren com a nom geogràfic. És un nom que pot referir-se a l'origen real o simbòlic de l'animal, sent aquest darrer el més probable atesa la destresa, la força, la «indomabilitat» i la valentia d'aquest poble (vid. *Gaetulus* o *Neruicus*).

Origen. Ètnic.

HERACLES

Heracles (nom., contorniat, doc. 114).

L'heroi més cèlebre i popular de tota la mitologia clàssica. Des del seu primer nom, *Alcides* (vid. aquest), ja expressava en ell mateix la idea de força física. Després, éssent *Heracles*, «la glòria d'Hera» realitzà els Dotze Treballs, amb patiments i victòries, i finalment a l'Olimp esdevení fill immortal de la deessa que li dona el nom. Allà es casà amb Hebe, divinitat de la joventut (vid. *Ganymedes*), amb qui tingué dos fills (dels 70 que se li atribueixen; cf. Grimal, quadre 17, p. 256) un d'ells anomenat *Anicetus* (vid. aquest i *Admetus*). S'usà força —també els seus derivats— a l'antroponímia (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Kajanto 1965, p. 31, 38, 39 i 70; Solin 1982, p. 480; Mandouze 1982, s.v.). *Heracles* representava la força física i la victòria després de resistir i no decaure; descrivia i lloava l'animal i es desitjava la protecció divina.

Destresa. Força.

HIBERVS

Hiberus (nom., mosaic, doc. 30).

«D'Ibèria», o, com hidrònim, l'«Ebre». També usat com a *cognomen* a Roma i a Hispania (cf. Kajanto 1965, p. 199). *Hiberus* pot referir-se a l'origen o, més probablement, a la rapidesa i lleugeresa dels rius (vid. *Tagus*).

Destresa. Rapidesa.

HILA (abreujat, *tessera* de plom, doc. 146).

El més probable és que fes referència a algú dels paral·lels onomàstics equins (vid. *Hilarinus*, *Hilarius* o *Hilarus*). Hi ha altres possibilitats, només cal mirar les llistes antroponímiques. També podríem pensar en el grec *ἰλάς* «ben disposat», «amable», referint-se llavors al «caràcter» afable de l'animal.

Tarannà. Alegria.

HILARINVS

Ilarinu(m) (ac., *defixio*, doc. 224), *Hilarinus* (nom., *defixio*, doc. 212) i *Hilarifri]nus* (nom., *defixio*, doc. 214) i veure *Hilar[---]* i *Hila*.

Ilarinus per *Hilarinus* (omissió de l'*h*- inicial, vid. *Arpastus*), derivat pel sufix *-inus* d'*hilarus* (vid. aquest), amb el mateix significat, potser amb un matis afectiu aportat pel sufix (originàriament de pertinença, vid. *Celestinus* i cf. Kajanto 1965, p. 114). Les formes *Hilarus*, *Hilarius* i *Hilarinus* conviuen a l'onomàstica equina (vid. aquests) i personal (cf. Kajanto 1965, p. 261; Mandouze 1982, *s.v.*). Veure *Hilarus*.

Tarannà. Alegria.

HILARIVS

Hilario (abl., mànec de ganivet, doc. 76) i veure *Hilar[---]* i *Hila*.

Derivat d'*hilarus* pel sufix *-ius* (vid. *Fortunio* o *Euentius*; cf. Kajanto 1965, p. 115), que funciona simplement com a reforç. És un conegut antropònim, amb menys testimonis que *Hilarus* i uns pocs més que *Hilarinus* (cf. Kajanto 1965, p. 260-261; Mandouze 1982, *s.v.*). Vid. *Hilarus*.

Tarannà. Alegria.

HILARVS

Hilaro (abl., honoríf., docs. 177 x3, 178 x2), *Hilaru(m)* (ac., *defixio*, doc. 221) i veure *Hilar[---]* i *Hila*.

De l'adjectiu homònim, préstec del grec *λαρός* «de bon humor, feliç, alegre». Força testimoniada a l'antroponímia llatina des de la República fins al s. v d.C., convivint amb altres formes derivades (vid. *Hilarius*). Per a Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynebee (1948, p. 27), era un nom que descrivia el temperament del cavall. *Hilarus*, *Hilarius* i *Hilarinus* destacaven, en sentit genèric, l'actitud jovial de l'animal i, en sentit simbòlic, es pot pensar en la felicitat d'obtenir la victòria (vid. *Gelos*).

Tarannà. Alegria.

HILAR[---] (honoríf., doc. 177).

El més probable es que llegim *Hilarus*, repetit tres vegades al mateix document que apareix aquest testimoni incomplet, però també podria respondre a algun dels seus derivats també coneguts com a noms de cavalls circencs (vid. *Hilarinus*, *Hilarius* i *Hilarus*).

HIRPINVS

Hirpini (gen., poesia, doc. 240, 241), *Hirpinus* (nom., funer., doc. 187), *Hirpin(o)* (abl., honoríf., doc. 177).

Els hirpins era un dels pobles del *Samnium* (per sota el *Latium*) i també era una coneguda muntanya, famosa pels cavalls que hi naixien: *Hirpinus mons est ubi optimi equi nascuntur* (vid. *Tagus*). *Hirpinus*, recordava un origen real o figurat (vid. *Fanester*) de l'animal, lloant així les seves qualitats (vid. *Castalius* o *Arachintus*).

Origen.

Afecte. Lloança.

HISTER

Histr(o) (abl., honoríf., doc. 177) i *Histro* (abl., funer., doc. 183).

Jugador o especialista en els jocs públics, *hister Tusco uerbo ludio uocabatur* (Festus 89. 25)(= *histrion*) «mim», «actor» o «gladiador», però també denominava la part inferior del *Danubius* (vid. aquest). Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 196 i 321). *Hister* podia referir-se a l'actitud de l'animal (vid. *Delusor*), destacant la seva especialització a l'arena (vid. *Castresis*), o, per metonímia amb l'hidrònim, evocava la velocitat i la lleugeresa del cavall a la cursa (vid. *Eridanus*).

Destresa. Rapidesa.

IANVARIVS

Ianuarius (nom., *defixio*, doc. 198).

«De gener», o «gener», el mes consagrat a *Iano* (del qual deriva pel sufix *-arius*), divinitat del començament i de la fi, protectora de Roma, dels déus més antics (vid. *Liber*); per extensió «de Jano» (vid. *Vranus*). Són nombrosos els *cognomina* homònims amb abundància especial a Àfrica (cf. Kajanto 1965, p. 29, 30, 60, 61 i 218; *PLRE*, vol. I, s.v.; Mandouze 1982, s.v.). Lambertz (1913, p. 110) el classificà entre els derivats de déus. Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 85) l'anotaren al grup de noms mitològics. El mes de gener era considerat de bons auguris, i en ell es tenia especial atenció als jocs circencs (vid. *Leneus*). *Ianuarius* podia referir-se a l'època de naixença de l'animal, però el fet que a la resta de l'occident romà no apareixi cap altre nom de cavall de nom de mes, sembla indicar que l'apel·latiu destacava la relació del mot amb

el context circenc precís. Així doncs, evocava la protecció de la divinitat amb el desig de propiciar bona sort a la cursa.

Origen.

(Expectatives. Bons auguris.)

ΙΑΣΩΝ

Ίάσων (nom., *defixio*, doc. 210).

Malgrat les posteriors «desgràcies» de Jasó amb Medea, la victòria més inoblidable d'aquest heroi fou la que obtingué davant la insuperable Gorgona (vid. *Perseus*). *Ίάσων*, en sentit metafòric, esdevenia un cavall invencible (vid. *Achillis*) i especialment destre, com l'heroi.

Destresa.

ICARVS

Icarus (nom., mosaic, doc. 11, poesia, doc. 249).

Fill de *Daedalus*; va volar tan alt amb les ales de plomes i cera, que li féu el seu pare dins el laberint, que arribà fins al *Sol* (vid. *Heliodromus*). *Icarus*, per metonímia, es convertia en un cavall alat (vid. *Pegasus*), lleuger (vid. *Penna*) i veloç.

Destresa. Rapidesa.

IDEVS

Ideu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 220, 221, 223, 224) i *Idef.](m)* (ac., *defixio*, doc. 222).

Per *Idaeus* (vid. *Celestinus*) d'*Ίδαίος*, «d'Ida». Al mont Ida de Creta, Adrastre i la seva germana Ida —o bé Melissa i Amaltea segons les tradicions de Melissa (cf. Grimal s.vv.)— criaren Zeus durant la seva infantesa. També fou el nom de diversos herois, i el d'una altra muntanya. Salomonson (1965, p. 87) el classificà com a ètnic. Com ja anotà Jeanneret (1917, p. 95), *Ideus* atribuïa al cavall les qualitats pròpies del déu *Omnipotens* (vid. aquest), referint-se a l'origen simbòlic i no real de l'animal (vid. *Fanester*), esdevenia un *equus* alimentat al mateix indret que Zeus. D'altra banda, tal com anotà Ciceró, *De legibus*, 2. 22, *Idaeae matris famuli*, el mont Ida era dedicat a Cibeles, deessa especialment recordada a l'espectacle circenc (vid. *Helios* i *Γάλλος*). Igualment, Lucreci, *De rerum natura*, 5. 663-664, recordava: .../quod gens *Idaeis* fama est e montibus

altis/ dispersos ignis orienti lumine cerni./. Així doncs, el sentit profilàctic del mot queda doblement destacat (vid. *Famulus*).

Origen. Diví.

IGNEVS

Igneus (nom., *defixio*, doc. 199) i *Igneu(m)* (ac., *defixio*, doc. 235). «De foc, igni» (derivat pel sufix *-eus*, vid. *Aureus*). Lambertz (1913, p. 112), Jeanneret (1917, p. 91) i Toynbee (1948, p. 26) el classificaren entre els noms de color. *Igneus* denominava un cavall esperant, en sentit simbòlic, que tingués totes les qualitats del foc. Podia referir-se tant al color del pèl —amb mil tons i matisos— (vid. *Pyropus*), com a la fúria, al coratge i a la còlera ígnea (vid. *Scintilla*) indomable del foc, aptituds apreciades en un cavall circenc.

Aspecte. Color.

IMBER

Imber (nom., *defixio*, doc. 199).

Imber, *-bris*, «pluja», «xàfec». A l'antroponímia apareix com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 339). Segons Lambertz (1913, p. 108), que l'inclogué entre els ètnics, a Cartago hi havia un barri amb aquest nom. Jeanneret (1917, p. 95) el considerà un nom difícil d'interpretar. Existeix, igualment, com a *uox peregrina*, *iber/imber* usat per Plini, *Nat.Hist.*, 8. 199, designant un tipus de marrà salvatge (cf. *ThLL*, vol. VII. 1, p. 140, l. 7; Ernout-Meillet s.v. *musmo*). Entre els noms de cavalls trobem alguns mots abstractes, com *Voluptas* (vid. aquest) i molts relacionats amb l'aigua, com *Nimbus* (vid. aquest i *Oceanus*). D'altra banda, és interessant observar quins adjectius usà la literatura llatina per definir aquest fenomen natural (cf. *ThLL*, vol. VII. 1, p. 423, l. 79ss): *caelestis* (vid. *Celestinus*), *caeruleus* (vid. *Ceruleus*), *Candidus* o, sobre la vehemència, *Improbis*, *Rapidus*, *saeuus* (vid. *Indomitus*) o, recordant conceptes, *diuinus* (vid. *Inhumanus*), *laetus* (vid. *Felix*), *fecundus* (vid. *Frugifer*) o *uagus* (vid. *Noctiuagus*). Com veiem bastants d'ells coincideixen amb noms de cavalls. També afavoriria aquesta interpretació si entenem *ἰμβραῖος* (vid. aquest; els posem en relació ja que provenen exactament del mateix lloc: —docs. 199 i 203— *ex uno sepulcrorum familiae imperatoriae* de Cartago) derivat d'*imber* amb el mateix significat que *imbricus*, referint-se al color. Certament, atès que el document on surt l'únic testimoni d'aquest nom fou trobat

a Cartago (vid. *Iuba* i *Maurus*) podria referir-se al topònim local. En tal cas podria correspondre a una zona de la ciutat que determinaria l'espai vital d'una *factio* i els seus afeccionats. Això no obstant, si ens aturem en el significat d'*imber*, el més possible i senzill, en tal cas, per metàfora, desitjava i recordava la ràbia i la fúria d'un bon cavall de cursa, comparable a una tempesta de pluja i a la rapidesa de les torrenteres.

Tarannà. Indomabilitat.

(Origen. Ètnic ?)

IMBOYTPIOYΣ

[Ἰμβου]τρ[ουμ] i Ἰμβουτρούμ (ac., *defixio*, doc. 200).

Segurament ens trobem davant un mot llatí transcrit al grec (vid. *Eximius*), o potser és un mot d'origen local (vid. *Imber*)(?). Lambertz (1913, p. 114) anotà que no sabia què significava. ¿Podríem pensar en *enutritum* < *imbutritum* < Ἰμβουτρούμ, (d'*enutrio*), «el que és criat o alimentat»? En tal cas adoptaria un valor afectiu i d'origen familiar (vid. *Alumnus*). De tota manera, aquesta possibilitat és poc clara.

Significat dubtós.

(Origen ?)

IMBPAIOΣ

Ἰμβραῖον (ac., *defixio*, doc. 203, x2).

Diverses possibilitats. Del llatí *Imbrius* (en grafia llatina, vid. *Eximius*)(Ovidi, *Tristia*, I, 10. 18), «d'Imbros» (illa a prop de Tràcia); també podríem pensar en un possible *imbrius* derivat d'*Imber* (atès que es tracta de documents procedents del mateix indret, vid. *Imber*; vid. *Aureus*): «d'*Imber*» o «plujós»; a més, cal afegir *Imbrius* el centaure (Ovidi, *Metamorfosis*, 12. 310). Audollent (1904, pp. 314-316) i *CIL* (VIII, 12508) proposaren *Imbrius*. Lambertz (1913, p. 108) l'anotà entre els ètnics. Ἰμβραῖος depèn com *Imber* (vid. aquest) del context immediat atesa la proximitat entre els dos únics testimonis existents.

Aspecte. Color.

(Origen. Ètnic.)

IMPROBVS

Improbu(m) (ac., *defixiones*, doc. 216, 222, 223, 224) i *Imprfobju(m)* (ac., *defixio*, doc. 218).

En sentit literal «que no es pot aprovar», també «pervers», «desmesurat» i «esforçat», de l'adjectiu homònim; usat al lèxic comú i a l'antroponímia, així es coneix un gladiador per *CIL* VI, 33980. Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92) l'anotaren entre els que destacaven alguna particularitat del cavall. Toynbee (1948, p. 28) considerà que era un apel·latiu pejoratiu, però d'estima, com si fos un «retret bondadós». Per contra, com *Fastidiosus* (vid. aquest), no hem de veure-hi cap matís pejoratiu. Molt diversament. Era un cavall amb fúria, independent, exuberant (vid. *Luxuriosus*) i audaç, que no se'l pot parar; totes qualitats positives en un *equus circensis*. Era un *equus* que pel seu caràcter esdevenia «lliure» (vid. *Licentia*). Precisament per aquest motiu tenia una càrrega absolutament positiva; era indomable.

Tarannà. Indomabilitat.

INACVS

Inacus (nom., mosaic, doc. 30) i *Εἰναχος* (ac., *defixiones*, docs. 200 x2, 204 x2, 205 x2, 206 x2).

Inacus i *Εἰναχος* per *Inachus*, d'*Ἴναχος*, (c per *ch*, vid. *Crisaspis*; ετ- d'*i*, vid. *Εἰπόνικος*), era el nom d'un déu riu de l'Argòlide, fill d'*Oceanus*, pare d'*Io* (vid. *Epaifus*), en alguna tradició se'l considerava el primer rei d'Argos, així ho anotaren Virgili *Aen.*, 7. 372 i Horaci, *Carm.*, 2, 3. 21; també era el nom de dos rius, un d'*Epirus* i un afluent d'*Aetolia* (cf. *Grosser Historischer Weltatlas* vol. I. *Vorgeschichte und Altertum*, Munic 1978, lám. 26-27, D5, D4 i C4). Com adjectiu s'usà, així Papini Estaci, *Thebais*, 8. 363, per denominar els habitants d'Argos, els «grecs». *Inacus* evocava un origen simbòlic de l'animal (vid. *Argus* i *Danaus*), i, en sentit metafòric, la rapidesa i la lleugeresa dels fluvials (vid. *Eridanus*). Destresa. Rapidesa.

INCITATVS

Incitato (abl., prosa, docs. 245). (Vegeu llista de noms dubtosos.)

En sentit etimològic, «el que és llançat cap endavant» (d'*incito*), «impetuós». En el document que ens ocupa Suetoni està explicant com

l'emperador Calígula demanava silenci quan corria el seu cavall, «*Incitato equo*», al qual atorgava atencions dignes d'emperadors. Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 248). Toynbee (1948, p. 27; id. 1973, p. 178) el classificà entre els noms de característiques físiques. *Incitatus* expressava, en sentit genèric, l'actitud de l'animal, però, de forma específica, incidia en l'especial característica de sortida ràpida, amb la idea de velocitat, fúria, força i inquietud, que tant s'apreciava en un *equus circensis*.

Tarannà. Impetuositat.

INCLITVS

Incleto, *Incleto(m)* i *Inkletum* (abl. i ac., *defixio*, doc. 231), *Inclitus* (nom., contorniat, doc. 115), *Inclyto* (abl., honoríf., doc. 178).

Inclitus per *Inclitus* o *Inclytus* (*e/i*, vid. *Corentus*) (d'*in-cleo*; cf. Ernout-Meillet, s.v.) «gloriós, cèlebre». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 279) i com adjectiu per títol honorífic en emperadors (cf. *ThLL*, vol. II, 1, p. 960, l. 59). *Inclitus* lloava el cavall expressant la idea de victòria a través de la seva glòria (vid. *Gloriosus*); desitjava, com amulet, bona sort.

Expectatives. Victòria.

INΔOMITΩΣ

Ἰνδ[ό]μιτον i *Ἰνδ[ό]μι[τ]ον* (ac., *defixio*, doc. 201).

Ἰνδόμετος per *Indomitus* (vid. *Derisor*), «el que no és domat» (compost pel prefix privatiu *in-* i el morfema *-to-* sobre *domare*), «indomable», «invencible». No apareix a l'antroponímia. Lambertz (1913, p. 107) el classificà al grup de noms de victòria, que donen sort a la pista. *Indomitus* destaca directament la idea d'indomabilitat (vid. *Adamatus* o *Admetus*) que en d'altres s'insinua (vid. *Improbus*). A més de lloar l'animal per aquesta qualitat ferotge —ja ho expressava així Menecm: *equos indomitos ferocis* (Plaute, *Menaechmi*, 863 i 865), dirigint-se als cavalls dels quals després demana agilitat i rapidesa— descriu el seu caràcter (vid. *Incitatus*).

Tarannà. Indomabilitat.

INDVS

Indo (abl., honoríf., doc. 178), *Ἰνδόν* (ac., *defixio*, doc. 208) i *Indu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 220, 221).

(Sobre els testimonis en grafia grega i llatina, vid. *Eximius*.) «D'Índia», «l'*Indus*» el riu, nom d'un o més herois mitològics; també denomina el conductor d'elefants. Fou usat com a antropònim (cf. Solin 1982, p. 619). Per a Lambertz (1913, p. 108-109) era un ètnic que designava la pàtria. Jeanneret (1917, p. 94) i Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) l'anotaren com a nom geogràfic; Friedlaender (1875, p. 3) entre els *nomina gentilia*. *Indus* recordava la rapidesa del riu i l'origen, simbòlic, de l'animal (vid. *Inacus*), incidint en les característiques específiques d'aquest poble (vid. *Galata*); d'una banda, destacava la destresa en la conducció d'animals i, d'una altra, el color del pèl, com mostra Juvenal 11. 125 (vid. *Aethiops* i *Maurus*). Aquests fets se centren més en lloar aptituds concretes de l'*equus* que en voler destacar un lloc de naixença real (vid. *Gaetulus*).

Destresa. Rapidesa.

Origen. Ètnic.

INGENVVS

Ingenuo (abl., mosaic, doc. 5, honoríf., doc. 178, funer., doc. 185), *Ingen(uo)* (abl., honoríf., doc. 177). (Vegeu llista de noms dubtosos.) De l'adjectiu homònim, «indígena», «nascut lliure», «digne», «noble», en sentit poètic «delicat, fi». Fou un mot força usat a l'antroponímia (un dels trenta tirans, 260 d.C.; cf. Kajanto 1965, p. 314; *PLRE*, vols. I i II, s.v.; Mandouze 1982, p. 600; un bisbe ...484...). Lambertz (1913, p. 112), el classificà entre els noms que lloaven el cavall. Toynbee (1948, p. 30), el considerà com un nom que denominava una posició social d'«honor». *Ingenuus*, a més de descriure el «caràcter» de l'animal (vid. *Generosus*), destacava la naturalesa propera, idèntica, a la *familia* i apreciava l'animal per aquest origen (vid. *Primitiuus*). Els dos sentits principals del mot, «nascut natural» i «lliure» responien a la realitat socio-cultural dels individus que posseïen quadres (vid. *Gentilis*); estem parlant de l'ésser lliure i indomable (vid. *Italus*).

Origen.

Afecte. Lloança.

INHVMANVS

Inhumanu(m) (ac., *defixiones*, docs. 222, 224), *Inumanu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 218) i *Inhum[an]u(m)* (ac., *defixiones*, doc. 223). *Inumanu* per *Inhumanu* (omissió d' *h*-, cf. Väänänen 1982, *101; Grangent-Moll 1991, p. 166). De l'adjectiu homònim, en sentit literal, «tot allò que no és humà», «inhumà». Amb valor carismàtic el classificaren Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 28). Per oposició a *humanus* és *diuinus*, així qualificà Apuleu, *Metamorfosis*, 11. 14, *inhumano in aspectum meum attonitus sic effatur*, Hèrcules (vid. *Heracles*), i, per tant, en sentit metafòric, l'animal prenia totes les qualitats sobrenaturals —com la indomabilitat, la lleugeresa i rapidesa en desplaçar-se, el poder,...—, pròpies de les divinitats, necessàries per assolir la victòria (vid. *Fulminator*). Igualment, podria referir-se al caràcter insuportable i irreductible, superior a l'esforça humà, de l'*equus*. Destresa. Tarannà.

INLVMINATOR

Inluminator (nom., mosaic, doc. 31).

«El que il·lumina», d'*inlumino/illumino*, poc usat i tardà al lèxic comú; Tertul·lià l'usà, en sentit simbòlic, a *Aduersus Marcionem*, 4. 17. El verb del qual deriva s'entenia també amb els sentits d'«embellir», i en sentit figurat, tal com mostra Vel·lei Patèrcul a *Historia Romana* 1, 18. 3, «esdevenir il·lustre». No apareix testimoniats a l'antroponímia. Com *lumen* o *lux* que s'utilitzaven en termes d'elogi (cf. Ernout-Meillet, s.v., p. 373), també el mot que ens ocupa lloava el cavall (vid. *Fulgidus*). *Inluminator* simbolitzava un esclat de llum resplendent que destacava l'*equus* per sobre de tot i de tots, evocant vida (vid. *Helios*) i prosperitat (vid. *Frugifer*), per la claror (vid. *Candor*) de la pròpia fogositat interior. Denominava l'*equus* «que esdevenia insigne» per les victòries assolides (vid. *Gloriosus*).

Expectatives. Victòria.

INNOX

Innoce (abl., honoríf., doc. 177).

«Inofensiu». Al lèxic comú, el primer testimoni d'aquest mot apareix a Isidor, *Etym.*, 10. 125, *Innox quod non noceat*. La forma més acostumada

era *innocens*, usada sovint com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 13, 115 i 252). *Innox* sembla aparèixer com antropònim a Mactar (cf. Prevot, IV, 3). *In(n)ocentius* era el nom d'un cavall de caça, recordat en un plat del s. VI-VII (cf. *The seuso Treasure*, Londres-Nova York s.a.?, p. 2-3). Com a particularitat temperamental el classificà Toynbee (1948, p. 28); en canvi, Lambertz (1913, p. 112) valorà més la càrrega laudatòria del mot. És interessant trobar aquest mot en una inscripció datada al segle II d.C., ¿cal llavors pensar que era un mot usat en la parla quotidiana?, o ¿que el testimoni que ens ocupa es troba abreujat per *Innoce(n)te*? De tota manera la semàntica del mot no canvia, caldrà esperar conèixer més paral·lels per resoldre-ho. *Innox* descrivia l'actitud assossegada de l'animal.

Tarannà. Docilitat.

INPVLSATOR

Inpulsator (nom., *defixio*, doc., 199).

Per *impulsator*, (confusió *m/n* davant labials, cf. Grangent-Moll 1991, p. 194, *306), «el que empeny cap a», «el que incita», «el que anima» (d'*impulso*). Formació usual entre els noms de cavalls (vid. *Germinator* i *Incitatus*), no apareix ni al lèxic comú ni a l'antroponímia (vid. *Atquesitor*). És un nom de cavall que mostra la força que sovint s'amaga a la semàntica d'aquests tipus d'apel·latius equins en general (vid. *Processus*). Com Lambertz (1913, p. 111) digué, era un nom que donava bona sort a la pista i, alhora, com anotà Jeanneret (1917, p. 92), mostrava el temperament de l'animal. *Inpulsator* descrivia l'actitud de l'*equus*, fervorosa (vid. *Iubilator*) i alegre, però principalment destacava el moviment cap endavant, arrossegant tota la *factio*, a la recerca de la victòria (vid. *Gratulator*).

Destresa. Força.

(Aspecte. Moviment.)

INVNDATOR

Inundator (nom., contorniat, docs. 116, 117).

«El que s'agita cap a», «el que desborda» (d'*inundo*, amb *in-* de direcció i moviment i *-tor* vid. *Germinator*). No apareix al lèxic comú, tampoc a l'onomàstica personal (vid. *Atquesitor*). En el primer sentit del verb *undo* «estar agitat», és on trobem el significat del nom que ens ocupa.

In-unda-tor, desborda en força i agitació semblant al moviment d'una unda; imaginem el moviment extraordinari que provoca el cavall a l'arena —que és l'aigua, vid. *Nauta*— del circ, ocupant tota la pista i impedit a la resta de quadrigues moure's. És un apel·latiu que descrivia, en sentit genèric, l'actitud de l'animal. A més, en ser un apel·latiu d'un cavall de cursa comporta valor profilàctic, desitjant propiciar bons auguris.

Aspecte. Moviment.

(Destresa. Força.)

INVICTVS

In[ui]ctus (nom., mosaic, doc. 19) i *Imbictus* (nom., vidre, doc. 41). *Imbictus* per *Inuictus* (reflex de la pronúncia amb error en la grafia del grup consonàntic *-nu-*, vid. *Inpulsator*), *in-* privatiu (vid. *Inhumanus*), impedeix que l'*equus* hagi estat *uictus*. És un nom laudatori, com anota Kajanto (1965, p. 277) en comentar els *cognomina* homònims. Cal recordar també la forta relació —en l'ús al lèxic comú com adjectiu— amb la fórmula *sol inuictus* (vid. *Anicetus*), molt freqüent sobre les imatges d'aurigues (cf. Dunbabin 1982, p. 70 ss.). *Inuictus* era *Victor*.

Expectatives. Victòria.

IOYBA

Ἰοῦβα (ac., *defixio*, doc. 208).

Ἰῦβα per *Iuba* (vid. *Eximius*). Per aquest nom hem de tenir molt en compte la *defixio* que el cita (vid. *Imber*). Fou trobada a Cartago, en grafia grega, però la majoria de noms de cavalls són transcrits —coneguts i pronunciats— del llatí encara que alguns siguin d'origen grec (vid. *Heliodromus*). *Iuba*, *-ae*, «crinera»; Ciceró, *Arat.*, 32. 4, comentava sobre *Pegasus*: *equus ille iubam quatiens fulgore micanti*. Per altra banda, era el nom del rei de Numídia, recordat segles més tard per Isidor, *Etym.*, 15, 1. 75, *Caesaream Mauritaniae oppidum Iuba rex Maurorum in honorem Caesaris Augusti condidit*. Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 111). Lambertz (1913, p. 113), explicant les dues possibilitats, no es decantà per cap d'elles. Toynbee (1948, p. 29) el classificà com a nom de persona. Segurament, per la proximitat geogràfica del document, recordava el rei africà (vid. *Maurus* i *Massinissa*), però també podria descriure la llarga crinera del cavall.

Destresa. Guiatge.

Aspecte.

ΙΟΥΔΗΞ

ΙούδηΞ (nom., *defixiones*, doc. 195, 196) i [*Ιούδ*]/*η*]/*Ξ* (nom., *defixio*, doc. 197).

Per *iudex* (vid. *Eximius*), «jutge», «àrbitre». No testimoniats a l'antroponímia. Salomonson (1965, p. 88) i Toynbee (1948, p. 29) el classificaren al grup d'activitats humanes sense cap altre comentari. Lambertz (1913, p. 112), col·locant-lo entre els noms de professions, anotà que no acabava d'entendre en quin aspecte qualificava el cavall. *Iudex* era aquell qui imposava la llei (vid. *Aduocatus*), que defensava i protegia, decidint, amb poder i autoritat (vid. *Pontifex*). En una cursa, la principal responsabilitat de vèncer o d'estimbar-se requeia en el *funalis* esquerra —deixant a part l'auriga—, tot depenia de la seva destresa en retenir i reprendre la velocitat en les voltes a les *metae*.

Destresa. Guiatge.

IPERESIVS

Iperesiu(m) (ac., *defixio*, doc. 219).

Es podria pensar en *Hyperechius* (d'*ὑπέρεχω*) (i per y, vid. *Crisaspis*; omissió de l'*h-* inicial (vid. *Arpastus*), i anotació momentània d'una assignmatització per facilitar la pronúncia, cf. Väänänen 1982, p. 100 *101), «aquell que té amb excés», «excel·lent»; però, segurament correspon a un derivat d'*ὑπέρεισις* (amb confusió e per i, vid. *Corentus*, en l'anotació del diftong *-ei-*, cf. Grandgent-Moll 1991, p. 131 *190) «aquell qui ajuda, sosté o aguanta». Per al sufix *-ius*, vid. *Hilarius*. *Hyperechius* és testimoniats a l'antroponímia a partir del s. III-IV, també amb les formes *Yperecies* i *Yperechiam* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1963, p. 76, 86; Solin 1982, p. 1277). Ni al lèxic ni a l'antroponímia llatines no trobem cap paral·lel per a **hypereisius*, però això no impedeix que es tracti d'aquest mot (vid. *Lenobatis* o *Atquesitor*). A més, *ὑπέρεισις* apareix, anotat a l'obra de dos autors del s. IV d.C. (coincidint amb la possible cronologia del document que ens ocupa, vid. *Delusor*); un, Eusebi de Cesarea, citant a Porfiri a *Preparatio Evangelica* 3. 11, que visqué al nord d'Àfrica (el doc. 219 fou trobat a *Hadrumetum*), l'altre el filòsof Iàmblic, *De uita pythagorica*, 3. 17. Jeanneret (1917, p. 91) proposà *ὑπερήσιος*, i l'inclogué entre els noms que evocaven la idea de victòria, força i gloriosa superioritat. *Iperesius* o bé lloava, en sentit genèric, la superioritat del cavall, o bé es referia —i més probablement— a la qualitat específica de

lluitar per aconseguir la victòria suportant tota la càrrega de la cursa.

Destresa. Força.

Tarannà.

(Afecte. Lloança.)

IPPARCHVS

Ipparchus (nom., mosaic, doc. 6).

Per *Hipparchus*, d'ἵππαρχος (vid. *Iperesius*), «cabdill de cavalls», epítet de Posidó (vid. *Fulminator*). Designava una qualitat molt estimada en un *equus circensis* —tot i recordant l'auriga— a la cursa: governava i dirigia la resta de cavalls de la *factio*, tasca reservada principalment al *funalis* esquerra (vid. *Frenalius*).

Destresa. Guiatge.

ISPICATVS

Ispicatus (nom., mosaic, doc. 13).

Per *spicatus* (*i-* protètica, vid. *Scholasticus*) (de *spico*, denominatiu de *spica*), «aquell que té forma d'espiga», «qui és espigat», de forma fina i allargada. En sentit figurat, Graci Falisc a *Cynegetica*, 118 usà el verb amb el sentit d'«eriçar». Blanchard (1978, p. 234) tradueix el mot com «hèrissé». *Spicatus*, tal com corrobora la iconografia del mosaic, és un apel·latiu que descrivia la conformació i la figura de l'animal que el duia. L'*equus* de la imatge és allargat, prim, de potes lleugeres i anques potents, semblant a una espiga, la imatge de la qual es representa just davant de l'animal (vid. *Mariscus*). Per metonímia, l'espiga, de forma semblant a la fletxa, representa, en sentit metafòric, la rapidesa del cavall (vid. *Spiculus*).

Aspecte.

(Destresa. Rapidesa.)

ISPVMEVS

Ispumeus (nom., mosaic, doc. 28).

Per *spumeus* (*i-* protètica, vid. *Scholasticus*), de *spuma* pel sufix *-eus* (vid. *Aureus*), és un adjectiu que denomina allò que té la forma o l'aspecte «de l'escuma». Toynbee (1948, p. 31) el traduí per *Foan* «escuma» o *Forten* «comunicatiu». Balil (1962, p. 335) anotà *Ispumosus*; Barral (1973, p. 61 nota 119) *Ispumeus* (cf. Darder 1994, pàgs. 259 i 272). *Spumeus*

podria evocar la furia i l'esforç del cavall, descrivint l'escuma que sortia de la boca —recordant potser a *Mucossus*?— causada pels *frena*, o la que s'acumulava sobre el cos suat després d'una gran cursa. Però, principalment, tal com queda corroborat en l'al·lusió als colors: *cumquouis colore*, *spumeus*, *maculosus*, *murinus*, *obscurior* (cf. *CIL* VI, 10056), feia referència al color del pèl de l'*equus*. Un color pròxim potser als descrits per altres noms de cavalls com *Nimbus* o *Caerulus*: blanquinós amb taques grisoses irregulars.

Aspecte. Color.

ITALVS

Italo (abl., mosaic, doc. 3) i *Italu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 217, 222, 223).

«D'Itàlia», antic rei de la península. Força usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 180). Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 94) el classificaren com a nom geogràfic, ètnic. Avetta (1985, p. 94) considerà que relata l'origen del cavall. Com hem anat apuntant en altres noms de cavalls que recorden noms geogràfics (vid. *Hellenicus*, *Galata*, *Indus*, etc.) un mot que designa els habitants o indígenes d'una zona determinada, aplicat a un cavall circenc, no està expressant necessàriament la procedència real de l'animal. Hem vist (vid. *Delfus* i *Castalius*) com la càrrega semàntica dels noms comporta un fort valor simbòlic que, en sentit metafòric, descrivia i lloava els cavalls que duïen aquests apel·latius (vid. *Ideus*). Una vegada més és necessari considerar els matisos de significació dels mots en ser aquests noms d'equins (vid. *Gentilis*). *Italus*, recordava el poble enginyós i guerrer, irreductible (vid. *Gaetulus*) que vencé tants d'altres aconseguint el domini sobre ells. La Península Itàlica és el bressol de l'afecció i pràctica dels jocs circencs com a tals (vid. *Lucina*). Un cavall anomenat *Italus* esdevenia un «indígena» d'aquest espectacle, i, per tant, un expert (vid. *Aliator*). És interessant observar els testimonis on es troba inscrit aquest nom, ja que a cada un d'ells podem trobar-hi matisos en la comprensió o en la intenció. Als tres exemples d'*Italu* (*defixiones* trobades a *Hadrumetum*), és possible que amb aquest nom es lloés l'*equus* per ser de la Península Itàlica, de Roma, del «centre» i origen de l'Imperi. D'altra banda, *Italo* és sobre un mosaic de *Via Imperiale* (Roma), però té la particularitat d'ésser el *funalis* esquerra de

la quadriga vencedora: *AERI NIK(a) ITALO*. No és casualitat que en un document de Roma el cavall vencedor sobre la resta (entre ells *Anatolicus*) sigui *Italus*; com tampoc ho és que en el mosaic de Prima Porta (doc. 1) venci l'auriga *Liber* amb el cavall *Romanus* sobre *Ilarinus Oly(m)pio*. En aquest, cal entendre la victòria de Roma, sobre les províncies. Així doncs, són noms amb una forta càrrega simbòlica independentment de l'origen sanguini de l'animal. Per tant, lloaven el cavall i, per extensió, amb les seves victòries glorificaven la zona geogràfica i els pobles homònims.

Origen. Ètnic.

(Afecte. Lloança.)

IVBILATOR

Iubilatore (abl., sarcòfag, doc. 190).

«El que anima» (de *iubilo*), designava un especialista del circ que es dedicava a augmentar el ritme de la cursa, animant les *factiones* sobre l'*arena*, aconseguint major velocitat i espectacle. És testimoniada una vegada com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 261). Salomonson (1965, p. 88), el classificà entre les activitats humanes. Per a Toynbee (1948, p. 28) era un nom de victòria que cridava al triomf «over rivals». Balil (1965, p. 334) l'equiparà a *Famosus*. *Iubilator*, com un crit d'ànim constant que ajuda a intentar guanyar amb lluita, suor i esforç, provocava i col·laborava animant la *factio*, transmetent força (vid. *Inundator*) i fúria (vid. *Indomitus*) per assolir la victòria (vid. *Viator*). A més, servia com «amulet» desitjant que l'*equus* anés, com el *iubilator* davant de totes les quadrigues.

Tarannà. Alegria.

Destresa.

IVVENIS

Iuvene (abl., honoríf., doc. 178), *Iuvene(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 223), [*Iuvene(m)*] (ac., *defixio*, doc. 222) i *Ἰούβενιν* (ac., *defixio*, doc. 207 x3).

«Jove», «joventut», denomina l'edat humana compresa entre l'*adulescens* i la *senior*. És testimoniada com a nom de persona (cf. Kajanto 1965, p. 78, 300). Lambertz (1913, p. 113) l'anotà com a característica física per l'edat. Jeanneret (1917, p. 92) l'inclogué entre els noms que «De

jeunes bêtes sont appelées». Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), traduint-lo per «Lady», el classificà entre els noms afectius. *Iuuenis* es considerava la «plenitud de la vida», on hi ha la força, el nerviosisme i l'experiència unides per obtenir els millors resultats; a més, se suma el símbol de la primavera de floriment i fecunditat (vid. *Frugifer*). Cal que relacionem aquest nom amb Hebe (vid. *Ganymedes*), personificació de la joventut, i la joventut eterna dels Olímpics (vid. *Heracles*), idea recordada entre els noms de cavalls (vid. *Phoenix*). En sentit profilàctic preservava dels defectes de la infantesa i de la vellesa i esperava que la productivitat i l'eficàcia de la joventut es mantinguessin durant molt de temps i ajudessin a les curses.

Tarannà.

KAPRVS

Kapro (abl., mànec de ganivet, doc. 75).

De *κάπρος* «porc senglar». A l'antroponímia trobem *Carpus* tant en grec com en llatí (cf. Solin 1971, p. 23 i 106; Íd. 1982, p. 1111), però no el que ens ocupa, del qual sí es testimonien paral·lels semàntics entre els noms de cavalls (vid. *Capria* o *Capriolus*). Com apel·latiu equí descrivia, per comparació entre el cavall i el porc senglar, l'actitud i el caràcter de l'*equus*: ple de fúria, amb rapidesa en la sortida i amb continuïtat incansable, difícil d'atrapar i, sobretot, indomable. Una imatge il·lustrativa de l'impetu furiós del porc senglar s'observa a la iconografia de cacera del mosaic de Carranque (cf. Fernández Galiano 1989, p. 269). Totes aquestes característiques eren molt apreciades en un *equus circensis*.

Tarannà. Indomabilitat.

Destresa. Força.

KARCIDON

Karcidoni (abl., *defixio*, doc. 211).

Karcidon per *Karchedon/ Carchedon* de *Καρχηδών* (c per ch, vid. *Crisaspis*; i per e, vid. *Euginis*), en un principi designà «Cartago», però, potser per assimilació a *Africus* o a *Aegyptus*, i en ser un testimoni tardà (400 d.C., cf. *Decoratus*), pot significar, com *καρχηδόνιος*, «cartaginès». Entre l'antroponímia llatina es coneixen *cognomina* homònims a les dues formes (cf. Solin 1982, p. 623). És interessant que l'únic testimoni que tenim del nom de cavall fos trobat a Cartago (vid. *Imber*). Podria tractar-se

d'una reivindicació dels orígens de la zona; amb valor de lloança pel poble del mateix nom (vid. *Italus*). L'origen africà d'un cavall era molt apreciat al circ; era signe de rapidesa i fúria en la cursa.
 Origen. Ètnic.

ΚΟΡΙΝΘΟΣ

Corentu(m) (ac., *defixio*, doc. 235), *Κόρινθον* (ac., *defixio*, doc. 201). *Corentus* per *Corinthus*, de *Κόρινθος* (*e* per *i*, confusió freqüent al llatí tardà entre aquestes vocals en la penúltima síl·laba inaccentuada, i *t* per *th*, anotant la pronúncia popular; cf. Väänänen 1982, p. 72 *55 i *102-103; Grandgent-Moll 1991, pp. 156 i 208, respectivament), «Corint», «de Corint». Fou un antropònim comú tant grec com romà (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 579), com a nom d'home i com a gentilici; es testimonien també noms d'esclaus i lliberts amb la grafia *Corinthus* (cf. *ThLL.Onom.* s.v.). Lambertz (1913, p. 108), referint-se només a *κόρινθος*, Jeanneret (1917, p. 94 *Corentus*), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 86), citant aquests dos darrers *Corinthus*, l'inclogueren al grup de noms geogràfics. *Κόρινθος* i *Corentus* recorden el nord del Peloponès, com a procedència de l'animal o, en sentit simbòlic, per metàfora de les seves aptituds i qualitats (vid. *Danaus* o *Castalius*).
 Origen. Ètnic.

ΛΑΜΠΙΑΔ[...]

Λαμπιάδ[...] (*defixio*, doc. 208). Segurament es refereix a *λαμπάς*, *-άδος*, en sentit originari «brillant» (cf. Chantraine, s.v.), s'especialitzà en «torxa», «meteor», «cursa de torxes», «cursa», usat també com a metàfora del *Sol*. (Es podria pensar en *λαμπαδιστής*, *οὐ* «corredor en la cursa de torxes», però l'espai que hi ha a la *defixio* ho impedeix.) El substantiu femení fou usat especialment per descriure la llum i la claror solar, com mostra Lucreci, *De rerum natura*, 5. 402: *Sol.../ obuius aeternam suscepit lampada mundi*. Apareix igualment a l'antroponímia (cf. Jeschonneck 1885, p. 19; Solin 1982, p. 1156). Per a Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178), *Lampas*, traduït «fiery breth or eyes», qualificava només una característica física. *Lampas* destacava, en sentit metafòric, el valor superior de l'*equus* (vid. *Foebus*).

L'animal esdevenia un esclat de llum resplendent (vid. *Aster*) semblant fins i tot a *Helios* (vid. *Pyrolampes*), recordant rapidesa (vid. *Scintilla*), i, sobretot, el color del pèl (vid. *Pyropus*).

Aspecte.

(Destresa. Rapidesa.)

LAMPON

Lampon (nom., poesia, doc. 239)

Λάμπων (*λάμπω*), «el que brilla». Fou usat a l'onomàstica equina, una euga de *Diomedes* rei de Tràcia (vid. *Diomedes* i *Eumelus*), i a la canina (cf. Mentz 1933, p. 182-183). *Lampon* com d'altres noms referents al resplendor (vid. *Lucidus* o *Candor*) destacava en sentit simbòlic, la glòria (vid. *Inclitus*) del cavall per les seves victòries (vid. *Gloriosus*), desitjades o assolides, però sobretot es referia a la brillantor del pèl del cavall (vid. *Foebus*). Aspecte. Color.

ΛΑΩΜΕΔΩΝ

Λαομέδων (nom., *defixio*, doc. 196), *Λαομέδοντα* (ac., *defixio*, doc. 195), *Λ[.]ωμέδων* (nom., *defixio*, doc. 197) i *[.]αομέδων* (nom., *defixio*, doc. 194). Per *λαομέδων* (vid. *Εὔπολος*), pare de Priam, rei de Troia qui fundà les muralles de la ciutadella i morí a mans d'*Heracles* per no complir les promeses. *Λαομέδων*, en sentit etimològic, és «el que governa el poble». Lambertz (1913, p. 110) i Salomonson (1965, p. 85-86) el classificaren entre els noms mitològics. *Laomedon* està inclòs entre els primers reis de l'estirp d'Enees (vid. *Italus*). Hem d'incloure el nom entre els que distingien el cavall per sobre la resta gràcies a tenir la propietat, en comparació metafòrica, de poder decidir (vid. *Iudex*), regnant els altres cavalls. Destresa. Guiatge.

LASCOVVS

Lascouu[o], *Lascouuo* (abl., *defixio*, doc. 211).

Sembla *Lascouus* per *Lasciuus* (o per *i*(llarga), per error), «juganer», «alegre». Potser no cal pensar, com diu Jordan (1988, p. 131 i 132), en *Lasciu(i)us*. El contingut semàntic d'un a l'altre varia només en un lleu matís del sufix de matèria (vid. *Euentius*), que possiblement després es perdé. A l'antroponímia llatina apareixen les dues formes com a

cognomina, amb força més testimonis de *Lasciuus* (vid. Kajanto 1965, p. 261). *Lasciuus* descrivia l'actitud i el moviment «alegre» (vid. *Gelos*) de l'animal, però, d'altra banda, cal recordar els *lasciuos... choros* que cità Paulí de Nola, *Carmina*, 19. 278 —coincidint amb la data del document que ens ocupa: final s. iv inici s. v d.C.— i que torna a relacionar la semàntica dels noms dels cavalls amb el món festiu i vivaç dels entorns de les curses circenques (vid. *Hederatus*).

Tarannà. Alegria.

LATINVS

Latino (abl., honoríf., doc. 178) i *Latinus* (nom., disc de marbre, doc. 192) i *Latifno---* (abl., honoríf., doc. 177).

«Del *Latium*», i nom del rei del *Latium*. Fou un *cognomen* molt freqüent (cf. Kajanto 1965, p. 180). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 109) i Toynbee (1948, p. 29) el classificaren entre els noms geogràfics; Salomonson (1965, p. 85-86) entre els mitològics. És interessant remarcar que entre els noms de cavalls hi ha bastantes al·lusions a les tradicions més antigues i arrelades a la civilització romana; entre aquests trobem *Lupercus* i *Liber* (vid. *Gentilis*). *Latinus* recordava tant els habitants del *Latium*, però més en sentit genèric (vid. *Romanus*), com el primer rei d'aquest indret i del seu llinatge (vid. *Ingenuus*). Per aquest motiu amb l'apel·latiu es lloava el cavall i recíprocament —era un *equus* vencedor, portador de bona sort— el poble de Roma (vid. *Italus*).

Origen. Ètnic.

(Afecte. Lloança.)

LATRO

Latrone (abl., honoríf., doc. 178) i *Latrone(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223, 224, 235).

Usat en un principi per denominar «mercenari», el significat més estès fou «lladre», amb aquest sentit el trobem fins al s. vi d.C., a *Digesta Iustiniani*, 50, 16. 118. També designava una peça d'escacs, potser amb un ús més col·loquial, tal com anotà Marcial 14, 18(20). 1. Lambertz (1913, p. 112) comentà que es tractava d'un nom de professió horrible. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) el considerava un insult però amb valor afectiu. Salomonson (1965, p. 87) l'anotà en activitats humanes.

Jeanneret (1917, p. 92) el classificà entre els noms que remarcaven alguna qualitat específica de l'animal, com a «cavall de guerra». *Latro*, com *Arpastus*, és «el que roba», «el que pren (la victòria)» de forma tan ràpida que ningú no ho veu. Expressava, així, la velocitat de l'*equus* per mitjà d'una comparació semblant a la dels apel·latius de cavalls trets de noms d'armes (vid. *Sica*).

Destresa. Rapidesa.

ΛΑΥΡΙΑΤΟΣ

Λαυριάτων (ac., *defixio*, doc. 207).

Per *Laureatus* (vid. Ἐξίμιος)(*i* per *e*, per confusió de les vocals en hiat, vid. *Capriolus*). En sentit genèric, «adornat o decorat amb llorers». En relacionar-lo amb el món circenc el significat s'especifica, com hem comprovat per a *Hederatus* (vid. aquest). D'una banda, el llorer coronava els vencedors, així tal com anotà Plini, *Nat.Hist.*, 7. 117; *laurea* era la palma de la victòria. De l'altra, era un atribut apol·lini per excel·lència, també exhibit als jocs circencs: *Apollinares ludos...populus laureatus spectabat* (Paulus Festus p. 23); igualment es recollia amb sentit de victòria relacionat amb les pretures a *Codex Theodosianus*, 6, 4. 25 i 29. Lambertz (1913, p. 107) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) el classificaren com a nom de victòria i lloança; tant Balil (1962, nota 240) com Duval (1980, p. 210 nota 27) el consideraren anàleg a *Polystefanus*. *Laureatus* lloava el cavall com a vencedor i el relacionava amb la tan recordada -entre els noms circencs- divinitat «brillant» (vid. *Foebus* i *Helios*). Expectatives. Victòria. Bons auguris.

LENEVS

Leneus (nom., mosaic, doc. 30).

De *Lenaeus* (monoftongació del diftong *ae*, vid. *Celestinus*), de ληναιος «pertanyent a la tina de vi» i «de *Bacchus*», epítet de Dionís. D'etimologia obscura, possiblement popular, derivat de ληναι «bacants» (vid. *Bacceantes*), segurament també per etimologia popular es relaciona amb el primer terme de *Lenobatis* (vid. aquest), però sembla que són d'origen diferent (cf. Chantriane, s.v.). Nemesià, a final del segle III d.C., coincidint, aproximadament, amb la cronologia del testimoni que ens ocupa, a l'ègloga 3. 15, dedicada a *Bacchus*, recordava aquest epítet: «... *Iamque ortus*,

Lenaeae, tuos et semina vitis/ ordine detexam: debemus carmina Baccho.». És interessant remarcar que les festes *λήναια* d'Atenes se celebraven durant el mes de gener (vid. *Ianuaris*). *Leneus* i *Lenobatis*, en el mateix mosaic, deixen patent la intenció del propietari de relacionar els cavalls amb la vinya i el vi, amb el desig d'homenatjar aquest déu per atraure la bona sort i la fertilitat de les bones collites dels camps que voltaven i voltaven la *villa* de Torre de Palma (Monforte, on aparegué el document). Igualment, la semàntica dels noms ha de repercutir en la fortuna per als *equus* en la cursa.

Expectatives. Bons auguris.

(Tarannà.)

LENOBATIS

Lenobatis (nom., mosaic, doc. 30).

De *ληνοβάτης* «el que es mou o trepitja en la tina de vi» (per a la *i* de l'última síl·laba, vid. *Euginis*), compost tardà testimoniat en grec al s. IV d.C. a Himeri, *Orationes*, 6. 3, 21. 6 (cf. *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Aegypten*, vol I, II, Salsburg 1913-22, 5810. 12), coincidint amb la datació del testimoni que ens ocupa. Els dos temes del mot són usuals entre els noms de cavalls, el segon derivat de *βαίνω* (vid. *Bates* i *Eurybates*; també com a nom de gos *Ignobates* a Ovidi, *Met.*, 3. 411-424), el primer de *ληνός* (vid. *Leneus*) que designa qualsevol objecte buit o còncav, enfonsat, i específicament «tina de vi o sarcòfag» (cf. Chantraine s.v.). És suggerent el testimoni al lèxic d'Hesiqui (s. V d.C.?) que cita *ληνός* per designar la concavitat del carro; a partir d'aquest sentit podem aventurar la imatge comparativa entre la tina de vi i el carro, i entendríem llavors «el que es mou en el carro», és a dir, en sentit estricte, l'auriga (vid. *Coryphaeus*), en sentit genèric, els cavalls que componen la quadriga. *Lenobatis* era el que en moure's en la tina de vi, trepitjava el raïm, i, per tant, era qui feia el vi, així doncs, era *Bacchus*.

Expectatives. Bons auguris.

Destresa. Guiatge.

ΛΗΝΩΝ

Ληνώνε(μ), [*Λην*]ώνε(μ) (ac., *defixio*, doc. 203).

De *Ληνών*, ώνος, entès com *ληνεών* «el lloc de *ληνός*», o també com *ληνός*

«tina de vi», amb el mateix significat que *Leneus*. A la mateixa *defixio* on apareix aquest nom, tots els testimonis están en grafia grega, però la majoria són d'origen llatí (vid. *Derisor* o *Rapidus*); el testimoni que ens ocupa pot respondre al llatí o al grec, éssent aquest darrer el més possible donada la correcta grafia del mot. Si es tractés de *leno*, *-onis*, «alcavot», i a partir d'època imperial, *i.q. conciliator* (cf. *ThLL*, s.v.). Caldria entendre'l d'una forma matisada. Catul (103, 4) ofereix un bon exemple per comprendre els distints matisos semàntics que prenen els mots en ser aplicats a un humà o a un cavall. El poeta anomena a Silo *leno* si no li torna els diners, però a més el titlla de *saevus* i d'*indomitus* tant els hi torni com no. Podem entendre llavors, *leno* amb els matis aplicat a *Indomitus* com a nom de cavall. Lambertz (1913, 111), considerant que es tractava de *leno*, entenia que destacava la força sexual de l'animal. Toynbee (1948, p. 28) l'anotà com a nom pejoratiu amb sentit afectiu. Ens sembla que l'apel·latiu es referia al mot grec, ja que es relaciona amb *Lenobatis* i esdevé gairebé sinònim de *Leneus*, d'un document del segle IV d.C., un poc abans del testimoni que ens ocupa. *Ἀηνών*, protegia i desitjava bona sort (vid. *Leneus*). (*Leno*, descriuria l'actitud de l'animal, vid. *Lascouus* o *Draucus*).

Expectatives. Bons auguris.

(Tarannà.)

LIBER

Liber (nom., *defixio*, doc. 227) i *Libero* (abl., honoríf., doc. 178). Divinitat rústica llatina potser en un principi déu de la germinació (cf. Ernout-Meillet, s.v.), identificada molt aviat amb Dionís (vid. *Leneus*); en sentit figurat designà el vi i donà nom a les *Liberalia*: festes dedicades a *Bacchus* (vid. *Lupercus*). Al lèxic comú denomina «lliure», «independent». Fou força usat com a nom de persona fins a època tardana (cf. Kajanto 1965, p. 280; Mandouze s.v.). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95), Toynbee (1948, p. 28), Balil (1962, p. 335) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren entre els noms mitològics. *Liber* evocava una de les antigues tradicions romanes (vid. *Latinus*) lligada a la fertilitat de la terra, fet molt arrelat a la simbologia circenca, tal com hem observat en noms com *Famulus* i *Helios* (vid. *Frugifer*). Per altra banda, recordava, una vegada més entre els noms de cavalls circencs, el déu dionisiac, de la luxúria i de la llibertat (vid. *Lenobatis* o *Hederatus*). També podia relatar el naixement en llibertat

de l'animal, entenent aquesta situació, en sentit genèric, referida a les qualitats indomables d'aquest tipus de cavalls i, en sentit simbòlic, als privilegis «socials» de què gaudia (vid. *Gentilis*).

Origen.

Expectatives. Bons auguris.

Tarannà. Indomabilitat.

LIBYVS

Libyo (abl., sarcòfag, doc. 190) i *Lybio* (abl., honoríf., doc. 178).

Lybio per *Libyo* (confusió *y* per *i*, vid. *Cotynus*). *Libya* denomina una zona geogràfica del nord d'Àfrica, que varia la seva localització segons el moment històric. *Libyus* (vid. *Africus*) designava l'habitant o indígena d'aquest indret. Per concretar la interpretació d'aquest nom de cavall ens cal saber la cronologia dels dos testimonis del mateix. Si el relleu i la inscripció daten de finals del s. II d.C. —que és el més probable, vid. *Derector* per al doc. 178— el nom que ens ocupa correspondria a un indígena, en sentit simbòlic, de la part no romanitzada situada sota les zones anomenades Mauritània i Àfrica, just al límit del «món conegut» (cf. *Grosser Historischer Weltatlas*, vol I, *Vorgeschichte und Altertum*, Munic 1978, lám. 13); allà on habitaven els *Gaetuli* (vid. *Gaetulus*). Encara que la ubicació de molts dels pobles al nord d'Àfrica és complicada i discutida (a causa de les successives migracions), com mostra Sal·lusti, *De bello Iugurthino* 18, *Africam initio habuere Gaetuli et Libyes, asperi incultique*; així doncs, els *Gaetuli* i els *Libyi* serien els indígenes primers d'Àfrica caracteritzats per la persistència i la vigor (cf. les anotacions de R. Lallier a l'edició de C. Sallusti Crispi de 1895, p. 155 nota 1). A partir del s. IV d.C., *Libya* fou dividida entre *Inferior* i *Superior*. Amb tot, no creiem que *Libyus* es referís a l'*origo* real de l'animal (vid. *Indus*), ja que segurament responia a un ús metafòric del mot, per descriure un habitant d'una zona no dominada, un ésser indomable, salvatge i lliure (vid. *Galata*).

Origen. Ètnic.

LICENTIA

Licentia (abl., honoríf., doc. 178).

Primer designà, «llibertat, permissió» i més tard «llibertat excessiva, llicència». És testimoni a l'antroponímia en femení com a nom de dona

(cf. Kajanto 1965, p. 269). Lambertz (1913, p. 110) el classificà com a nom abstracte i pejoratiu. Toynbee (1948, p. 28) el considerà pejoratiu però amb valor afectiu. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup *nomina generis feminini et neutrius*. *Licentia* era la «personificació» de la llibertat en excés, era una euga *libera* i *licentiosa* (vid. *Liber* i *Licentiosus*), enteses com a aptituds exuberants de moviment i de bellesa. També podem recordar que la posició dels *funales* (vid. *Frenalius*) era d'extrema llibertat —estan units als *iugales* i a l'auriga només per regnes— per tal que poguessin mostrar amb total «desinhibició» la seva rapidesa i destresa en la cursa (vid. *Licentiosus*).

Tarannà. Indomabilitat.

LICENTIOSVS

Licentioso (abl., honoríf., doc. 178).

«Lliure», «sense retenció», el sufix *-osus* afegeix a *Licentia* un sentit de possessió, abundància, sent a més un signe distintiu (vid. *Verbosus*) (cf. Jeanneret 1917, p. 66). Lambertz (1913, p. 113) el classificà amb *Licentia*; Toynbee (1948, p. 28), el traduí per «llibertí». *Licentiosus* descriu l'actitud o el «caràcter» festiu, sumant-se fins i tot un valor augural preservatiu, per la subjectivitat de l'individu. No cal que en aquests apel·latius es consideri el valor negatiu del mot ja que són molt diferents els sentits en ser aplicats a un ésser humà o a un cavall (vid. *Ἀηρών*). Tarannà. Indomabilitat.

LICI[V]S

Licifus (nom., *defixio*, doc. 199).

Per *Lycius* (i per *y*, vid. *Crisaspis*), o potser per *Lucius* o *Lyceus*. A la *defixio* on és testimoniats hi ha força noms anotats «incorrectament», sobretot amb canvis vocàlics: *Arminius* per *Armenius*, *Piropus* per *Pyropus*, però també *Crysiphus*. *Lycius* i *Lucius* són testimoniats a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 609; Mandouze s.v.). Audollent (1904, núm. 233) i Schmith (*CIL* VI, 12504), els únics que llegiren la *defixio* directament, transcriviren *Licifus* sense fer-ne cap comentari. Jeanneret (1917, p. 91) apuntà *Lucius* (citant la línia 17 erròniament per la 18 d'Audollent), ¿potser per una referència indirecta? Toynbee (1948, p. 29) cità *Lycius* però ni tant sols en donà la referència. Lambertz (1913, p. 108) anotà *Liclus*, comentant que o bé es tractava del grec *λύκιος* o bé d'un mot

antic celta que denominava el «saüc». No obstant, malgrat que el significat etimològic de *Lucius* «brillant» sigui tant propi de noms de cavalls (vid. *Lucidus*), segurament —per les anotacions dels altres mots en el mateix document— hem de pensar en *Lycius*, o bé en *Lyceus* (vid. aquest). *Lycius* «de *Lycia*» com *Galata*. Per a Toynbee (1948, p. 29) era un nom geogràfic. Salomonson (1965, p. 87), cità *Lycius* però es referia al testimoni *Lyceus*. El més possible es que respongués a *Lycius*, referint-se a la zona d'Àsia Menor, ja recordada per altres noms de cavalls (vid. *Lydius*), segurament per evocar els cavalls ràpids de les seves pastures (vid. *Galata*).
Origen. Ètnic.

ΛΙΚΟΣ

Λίκον (ac., *defixio*, doc. 200).

Per *Λύκος* «llop» (vid. *Crisaspis*), a més donà nom a una aranya i a un riu que neix prop de la font de l'*Eufrates* (vid. *Εὐφρατης*) i a un afluent de l'Iris de Capadòcia (cf. *Grosser Historicher weltatlas*, vol. I, *Vorgeschichte und Alternum*, Munic, 1978, lám. 21c, CD 1). Els hidrònims recordaven la gran quantitat de noms de cavalls de noms de rius (vid. *Eridanus*) i també la zona reconeguda per la cria cavallar (vid. *Galata*). Vegeu *Lupus* més endavant.

Tarannà. Indomabilitat.

Expectatives. Bons auguris.

ΛΟΥΕΣ

Λουε(μ), [*Λ*]*ουε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 203).

Segurament *Λουε(μ)* per *Lue(m)* (vid. *Ἐξέλιμος* i *Ληνών*), primer «podri-ment», més tard «pesta», «epidèmia». Per a Lambertz (1913, p. 110) era un nom abstracte. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), traduïnt-lo per «Pesta», considerà que era l'utilització d'un terme d'insult com a nom afectiu. *Lues* descrivia l'excessiva indomabilitat de l'animal, impossible de controlar (vid. *Improbus*), insuportable per als enemics i incansable en funció d'obtenir els seus propòsits. És suggestiu observar el matis que es desprèn del sentit de «corrupció dels costums», recordat per Plini, *Nat.Hist.*, 29. 27. Aplicat a un cavall circenc, denotava moviment desbordant (vid. *Inundator*), llibertat i alegria, en tant que *Luxuriosus* i *Fylobacus* (vid. aquests). Així es lloava el cavall ja que destruïa tot el que es posava al seu davant, sent corrosiu, en l'esforç d'assolir la victòria.

Igualment, podia comportar un valor profilàctic, preservant així, per evocació, de les desgràcies.

Tarannà. Indomabilitat.

LVCIDVS

Lucido (abl., funer., doc. 180 x4, honoríf., doc. 178 x2).

«Brillant, lluminós», «plè de llum» (de *luceo*, vid. *Placidus*). És testimoni a l'antroponímia en època tardana (cf. Mandouze 1982, s.v.). *Lucidus* es referia, en sentit simbòlic, a l'aspecte gloriós de l'animal per les seves victòries, sobresortint per la seva claror resplendent per sobre la resta com *Lucifer* o *Lampon* o com els raigs del *Sol*; però sobretot descrivia el color del pèl del cavall (vid. *Candidus*).

Aspecte. Color.

LVCIFER

Lucifero, *Lucife[ro]* (abl., *defixio*, doc. 211).

«El que porta la llum», i l'astre vespertí; compost per dos elements molt coneguts a l'onomàstica equina (vid. *Frugifer* i *Lucidus*). Com assenyala Tibul, 1, 3. 93-94, *hoc precor, hunc illum nobis Aurora mitentem / Luciferum roseis candida portet equis* (vid. *Aurora* i *Candidus*), *Lucifer* precedeix el *Sol* anunciant el dia, «la llum de vida» (vid. *Foebus* i *Phoenix*). A més, en sentit genèric, cal recordar la brillantor del reflex, condensat en el primer terme del mot i amb moviment pel segon element (vid. *Scintilla*). Així l'animal destacava per sobre la resta, sent un nom laudatori per a l'*equus* i alhora profilàctic, «és qui porta la llum» i el que arriba primer. D'altra banda, podem pensar que aquest cavall tenia una marca al front semblant a un estel.

Aspecte. Taques.

LVCIN

Lucin(a, o) (abl., honoríf., doc. 177).

Com l'únic testimoni d'aquest nom de cavall és abreuja, no podem afirmar que es tracti de la variant femenina o de la masculina; *Lucina* s'assimila a *Aura*, i *Lucinus* a *Lucidus*, entre d'altres. *Lucina*, epítet de Juno, era la deessa dels parts. Segurament, el mot es derivava de *lucus*, però després els llatins el relacionaren amb *lux*, d'aquí s'expliquen la denominació «la que porta els infants al dia» (cf. Ernout-Meillet, s.v.).

Sobre aquest mot es refé en època tardana *lucinus* «el que porta la llum», testimoniats al lèxic comú amb aquest sentit (cf. *ThLL*, s.v.). Independentment del gènere, cal que entenguem aquest nom com una lloança al cavall per ser portador de vida (vid. *Lucifer*), de llum de victòria, reclamant i desitjant fertilitat i bona sort (vid. *Frugifer*).

Expectatives. Bons auguris.

LVPERCVS

Luperco (abl., honoríf., doc. 178), *Luperco(m)* (docs. 216, 222), *Luper{cu}(m)* i *[Luper]cu(m)* (ac., *defixiones*, doc. 217, 223).

Faunus Luperco era celebrat a les *Lupercalia*, processó del 15 de febrer on els *Luperci* sortien al carrer nus, tapats amb una pell de llop (després de boc), i, quan tocaven les dones, les colpejaven amb una pell de cabra que duïen a les mans simbolitzant que els donaven fertilitat (cf. Grimal; Cagnat-Gaoyau 1896, s.v.). *Lupercus*, «déu (o home) llop», etimològicament força discutit (cf. Ernout-Meillet, s.v.), és un dels noms de *Faunus*, un dels déus de l'antiga tradició romana assimilat a Pan i sovint atribuït al seguici de *Bacchus* per la seva confusió i similitud amb *Silenus* (vid. *Hederatus*). August reorganitzà el culte i restaurà la font de *Lupercus*, així com també prengué com a protector personal a Apol·lo, tan recordat entre els noms de cavalls (vid. *Foebus*). Una altra referència suggestiva és l'assimilació de *Lupercus* a Zeus *λυκαίος* (vid. *Leneus* i *Lyceus*). Fou usat com a antropònim, Marcial 6, 6. 1. *Lupercus*, doncs, recordava un culte dels més antics (vid. *Liber*) i, relacionat amb el constantment esmentat (vid. *Frugifer*) desig de fertilitat i guanys per a la *familia* (vid. *Ferobols*), propiciava protecció i bons auguris (vid. *Fanester*).

Expectatives. Bons auguris.

LVPVS

Lupo (abl., honoríf., doc. 177 x3).

«Llop». El trobem testimoniats com a *supernomina* a *CIL* VI, 17398 i de la *gens Rutilia* a Ciceró, *De natura deorum*, 1. 63, i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 327); també Marcial, 6, 79. 2, recorda un tal *Lupus*, trist i afortunat (coincidint amb la cronologia del document que ens ocupa). Friedlaender (1875, p. 4) i Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) l'anotaren entre els noms d'animals. Lambertz (1913, p. 109) el relacionà amb *Lucinus* i *Lupercus*. *Lupus*, *λύκος*, representava un gran rol en les

creences i proverbis populars romans (vid. *Lupercus*), era l'origen mític d'aquest poble. Era un animal consagrat a Apol·lo (vid. *Foebus*). En sentit metafòric descrivia per comparació amb el llop, les qualitats de l'*equus*: salvatge, indomable i ferotge.

Tarannà. Indomabilitat.

(Expectatives. Bons auguris.)

LVXVRIOSVS

Luxuriosus (nom., mosaic., doc. 28) i *Luxuriosus* (nom., mosaic, doc. 13). «Luxuriós», «exuberant», «voluptuós» de *luxuria* (vid. *Licentiosus*); força usat al lèxic comú, es coneix un testimoni com a antropònim (ICVR 23227). Toynbee (1948, p. 28) traduint-lo per «Sybarite» l'incloué entre els noms pejoratius amb sentit afectiu. Blanchard (1978, p. 238) anotà que descrivia el «caràcter» «voluptuós» de l'animal com *Voluptas*. Barral (1973, p. 61 nota 121) el classificà entre les característiques físiques. *Luxuria*, en un principi fou aplicat a la vegetació i després als animals, Virgili, *Aen.*, 11. 497, anotà *luxurians equus*. Però, sobretot, descriu abundor en excés de la natura i dels éssers animats d'aquesta com a fruits necessaris i indispensables (vid. *Frugifer*). *Luxuriosus* denominava el cavall pels moviments, aptituds i actituds desbordants i generoses (vid. *Inundator*); era immoderat (vid. *Improbis* o *Lues*), ple de vida i alegria. Tarannà.

LVXVRIVS

Luxuriu(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

Derivat per *-ius* (vid. *Euentius*), de *luxuria*. És conegut com antropònim per una desena de testimonis (cf. Kajanto 1965, p. 270; Alföldy 1975, 516). Amb el mateix sentit que *Luxuriosus* (vid. aquest).

Tarannà.

LYCEVS

Lyceu(m) (ac., *defixio*, docs. 216, 223).

Diverses possibilitats, de les quals les més probables serien, per la relació amb el context immediat, les relacionades amb algun canvi vocàlic (vid. *Licius*); així podem pensar en *Lycius*, *Lycaeus* o *Lyceius*. Una altra solució resultaria de *Ly(n)ceus*, amb omissió de la nasal implosiva davant oclusiva,

usual al llatí vulgar (cf. Väänänen 1982, *119); per aquest darrer, vid. *Lynceus*. Als mateixos documents s'anotà *Lydeus* per *Lydius* (vid. aquest). *Lycius* «de *Lycia*» seria la possibilitat més escaient pel context immediat. *Lycaeus* de *λυκαῖος*, epítet de Zeus, sinònim de *Lupercus* (testimoniats als mateixos documents), també «el *Lyceu*» (puig d'Arcàdia dedicat a Pan), «de *Lyceus*». *Lyceus* de *Λύκειος* «de llop», epítet d'Apol·lo. Per a Lambertz (1913, p. 110) i Jeanneret (1917, p. 95), es referia a aquest segon nom grec. *Lyceus* de *Lycius* seria, en sentit simbòlic, un nom d'origen (vid. *Licius*), amb valor profilàctic.

Origen. Ètnic.

LYDIVS

Lydeu(m) (ac., *defixiones*, docs., 216 x2, 218 x3, 223 x4) i *Lydiu(m)* (ac., *defixio*, doc. 222).

«De *Lydia*». A l'antroponímia conviuen les dues formes *Lydius* i *Lydus* (cf. Solin 1982, p. 609). *Lydia* era una zona costanera d'Àsia Menor, molt propera a *Lycia* (aquesta més al sud, vid. *Lycius*) i a *Galatia* més a l'est, com *Capadòcia* (vid. *Galata*); recordada també entre els noms de cavalls pel riu *Pactolus*. Com les zones citades, *Lydia* podia ser famosa per les bones pastures on s'hi criaven cavalls ràpids i lleugers especials per a les curses circenques (vid. *Libyus*). *Lydius* es referia, en sentit simbòlic, a l'*origo* de l'animal (vid. *Ideus*), per evocar i desitjar així la velocitat a la cursa.

Origen. Ètnic.

LYDVS

Lydo (abl., mànec de ganivet, doc. 77, mosaic, doc. 2) i *Lydu(m)* (ac., *defixio*, doc. 215).

«De *Lydia*», amb el mateix sentit que *Lydius* (vid. aquest).

Origen. Ètnic.

LYNCEVS

Linceu(m) (ac., *defixio*, doc. 235 x2), *Lynceus* (nom., *defixiones*, docs. 228, 229 x2, 236), *Linceus* (nom. *defixio*, doc. 237) i *Λυνκαῖον* (ac., *defixio*, doc. 201).

Linceus per *Lynceus* (vid. *Crisaspis*), de *λυγκεύς* «*Lynceus*» (derivat de *λύγξ* «linx») o del seu derivat *λύγκειος* «de *Lynceus*», «de vista penetrant».

Per al testimoni en grec veure el nom de cavall *Εὐπόλος*. *Lynceus* era el nom de més d'un heroi, entre d'altres, un company d'Enees (Virgili, *Aen.*, 9. 768), un dels argonautes (vid. *Ἰάσων*) que posseïa una vista que travessava la matèria (cf. Grimal, *s.v.*) i un successor de *Danaus* a Argos (vid. aquests noms de cavalls i *Inachus*). El linx era un dels animals (vid. *Lupus*) que s'inclouïa en el seguici de *Bacchus*. Lambertz (1913, p.110), Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 85-6) el classificaren com a nom mitològic. Com a nom de cavall, *Lynceus* descrivia, resumit en la mirada ferosa, penetrant i ràpida, el caràcter del cavall que alhora en deixava entreveure, en sentit genèric, l'actitud salvatge i indomable.

Destresa. Agilitat.

MACEDO

Macedone(m) (ac., *defixio*, doc. 220) i *Mac[.]done(m)* (ac., *defixio*, doc. 221). «De *Macedonia*». Fou usat a l'antroponímia llatina com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965; 1963, p. 56; Solin 1971; 1982, p. 587 i 1372). Hi ha força noms de cavalls que es refereixen a aquesta part de la Mediterrània, la majoria recorden indrets relacionats amb oracles (vid. *Cassidatus*) o pobles d'homes valents i forts (vid. *Danaus*). Establien així una comparació metafòrica entre el contingut semàntic del nom i l'animal que el duia (vid. *Hellenus*). *Macedo*, així mateix, es referia a l'*origo* de l'animal, i, simbòlicament, se li atribuïen les qualitats del poble d'Alexandre: combatiu i destre en les batalles, gairebé sempre vencedor.

Origen. Ètnic.

MACVL

Macul(a, ato, oso) (abl., honoríf., 177).

«Tocat», de *macula*. A l'antroponímia només apareix *Macula* com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 246), però per a un cavall és més possible que es tracti de *Maculosus* o *Maculatus*; així trobem força noms que usen el sufix *-osus* (vid. *Luxoriosus*), però també trobem noms de mots abstractes (vid. *Voluptas*) i d'altres amb el morfema *-to-* (vid. *Laureatus*). Els sentits semàntics de *maculosus* i de *maculatus* s'escauen més a un equid. Friedlaender (1875, p. 3) anotà *Macul(osus)* i Lambertz (1913, p. 113) cità entre parèntesis *Maculosus*; tots dos el classificaren com a

al·lusió al color. Tant *Macul(atus)* com *Macul(osus)* descriuriem el dibuix a taques del pèl del cavall (vid. *Gemmatus*).

Aspecte. Taques.

MAGVRIVS

Maguriu(m) (ac., *defixio*, 235). Veure [..]guriu(m).

«De *Magus*», nom d'una de les tribus Medes, anomenada Mager; també podríem pensar en un derivat, nou i tardà, de *magus* «mac», pel sufix *-orius* —probablement de la doble formació *-orius*— amb valor de pertinença i matèria (cf. Grandgent-Moll, p. 49; Jeanneret 1917, p. 66), «de mac» «màgic». Jeanneret (1917, p. 95) el considerarà un nom d'interpretació difícil. Entre els noms de cavalls trobem *Medus* i *Babilonius* que recordaven la mateixa zona geogràfica. *Magurius* podia referir-se al desig de bons auguris o de malefics en contra de les *factiones* adverses. A les *defixiones*, també a la del testimoni que ens ocupa, s'impreca per la caiguda dels aurigues i cavalls «enemics». De l'altra possibilitat, al·ludiria a l'*origo* de l'animal.

Origen. Ètnic ?

Expectatives. Bons auguris ?

MANTINEVS

Mantineu(m) (ac., *defixiones*, 215, 218, 219, 223, 224) i [M]antineu(m) (ac., *defixio*, doc. 216).

«De *Mantineia*», aquest darrer era el nom de dues localitats de la zona central del Peloponès, una d'elles a Arcàdia, on morí el general tebà Epaminondes; l'altra —citada per Plini *Nat.Hist.*, 4. 20— a l'Argòlide; molt properes entre elles, a l'esquerra en paral·lel d'Argos (vid. *Argus*). Apareix testimoni a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 590). Com a nom geogràfic el classificaren Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94) i Salomonson (1965, p. 87). És suggestiu el significat de *μάντις*, possible tema del mot, «endeví, profeta, persona que endevina el futur»; es relaciona així amb d'altres noms de cavalls com *Delfus*, evocant el desig de bons auguris immers en la semàntica de molts noms de cavalls. *Mantineus* es referia a l'origen hel·lènic de l'animal, no necessàriament real (vid. *Hellenus*).

Origen. Ètnic.

Expectatives. Bons auguris.

MAPRAERON

Mapraeron (nom.?, mosaic, doc. 17).

Aquest testimoni respon a un nom d'origen bàrbar o bé a un mot grec o llatí molt alterat o corrupte. ¿Podríem pensar en una mala comprensió del mot *mapparius*, derivat llatí de *mappa* (mocador o tela que donava la sortida a les quadrigues en les curses), referint-se potser al cavall especialista en les sortides? Sembla difícil. Potser, per la procedència del mosaic, es tractava d'un mot africà (vid. *Terdiacus*).

Significat desconegut.

MARGARITA

Margarita (nom., *defixiones*, docs. 228, 236, 237).

«Perla» i, en sentit figurat, «tresor». A l'onomàstica llatina fou usat com antropònim (cf. Solin 1982, 9. 1138; Mandouze, s.v.) i com a nom de gos (*CIL* VI, 29896). Lambertz (1913, p. 111) i Toynebee (1948, p. 28) el classificaren com a nom que denotava l'estima del *possessor*. Jeanneret (1917, p. 91) considerà que qualificava la bellesa de l'animal. *Margarita* destacava l'apreci, en sentit genèric del propietari per la seva euga (vid. *Zmaragdus*).

Afecte. Estima.

Aspecte. Color.

ΜΑΡΙΣΚΟΣ

Μαρίσκον (ac., *defixio*, 203 x2).

Mariscus és un mot conegut tant en llatí com en grec, però d'origen incert (cf. Ernout-Meillet, s.v.; Chantraine, s.v.). Segons Plini, *Nat.Hist.*, 21. 112, ...*de iunco, quem mariscum apellant...*, denominava, en masculí, un tipus de jonc: *Cladium Mariscus*. Apareix testimoniats com a *cognomen* dues vegades (cf. Kajanto 1965, p. 334). Lambertz (1913, p. 114) anotà que podria tractar-se d'un mot egipci. Salomonson (1965, p. 87), citant *Mauriscus* i referint-se al testimoni que ens ocupa, el classificà entre els noms geogràfics ètnics, però no donà cap explicació de la seva nova lectura. Audollent (1904, 237) no anotà cap variant per aquest testimoni. A la mateixa *defixio*, hi ha noms de cavalls força originals com *Arbustus*, *Αοῦες ὁ Αἰγυών* (vid. aquests) que cal interpretar amb una relació estreta amb el món circenc i allò que es descrivia, amb aquests apel·latius, dels

cavalls. *Μαρίκοκος* podia comparar la fibrosa i resistent composició de la textura interna d'un jonc, amb la musculatura del cavall; igualment, hem d'afegir, en sentit metafòric, una figura de conformació fina i prima, elegant i flexible de l'animal —semblant al jonc— idònia per a la rapidesa en les curses (una imatge similar la trobem al nom de cavall *Spicatus*). Aspecte.

MARTIVS

Martius (nom., *defixio*, doc. 199).

«De Mart», i el primer mes de l'any, derivat pel conegut sufix *-ius* (vid. *Euentius*) de *Mars*, l'antic déu itàlic de la guerra, identificat en època clàssica amb l'hel·lènic Ares, considerat origen dels romans, tal com anotà Isidor *Etym.*, 18, 41. 2, ...*Marti sacrauerunt, a quo Romani exoriuntur*. Podria haver estat també un cavall dels vermells, tal com anotà Tertul·lià, 9. 5: ..., *russeum alii Marti*, ... Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren com a nom mitològic. Els atributs de Mart són, a més de la guerra, la joventut i la primavera, amb una relació primitiva amb la vegetació (vid. *Frugifer*), tots ells temes recordats pels noms de cavalls (vid. *Iuuenis* i *Ganymedes*). El llop (vid. *Lupus* i *Λίκος*) també era consagrat a Mart. Un cavall anomenat *Martius*, en sentit simbòlic, estava preparat en plena joventut i productiva fertilitat per lluitar i vèncer; amb l'apel·latiu es desitjava que fos un cavall guerrer, com *Romulus* o *Paratus* (vid. aquests), protegit pel déu a qui pertany. Origen. Diví.

(Expectatives. Bons auguris.)

MASSINISSA

Massinissa(m) (ac., *defixiones*, docs. 224, 235).

Per *Masinissa*, pare de Micipsa i avi de Iugurta, fou rei de Numídia des de final del s. III fins a mitjan s. II a.C.; durant el seu regnat mantingué amistat amb els romans, i el seu imperi en pau, tal com recordà Salusti a *De bello Iugurthino*, 5, 5: *Igitur amicitia Masinissa bona atque honesta nobis permansit; sed imperii vitaeque eius finis idem fuit*. Com a nom de personatge conegut, o algun entre els noms mitològics i llegendaris, el classificaren Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95) i Toynbee

(1948, p. 29). És interessant remarcar com cinc o sis segles després – les *defixiones* on es testimonia aquest nom de cavall es daten cap al 400 d.C. (vid. *Dominator*)– es recordava en un nom de cavall vencedor –símbol aquest darrer de Numídia (així es veu a les monedes trobades a Sicília amb la nimfa Arczusa i al revers un cavall amb una palma; vid. *Palmatus*)– el rei que segurament representava el manteniment de *Numidia* independent, lliure de qualsevol imperi «conqueridor». Així doncs, podem pensar que posar a un *equus circensis* el nom de *Masinissa*, representava, a més de voler lloar l'animal per comparació amb un gran rei, el desig de recordar la valentia i la indomabilitat d'un poble africà (vid. *Iuba*).

Destresa. Guiatge.

Origen.

MAVRVS

Mauro (abl., honorif., doc. 178) i *Μαῦρον* (ac., *defixiones*, docs. 205 x2, 208).

A les *defixiones*, en grafia grega, on apareixen els testimonis en grec d'aquest apel·latiu, la majoria de noms de cavalls són d'origen llatí (vid. *Victor* o *Agilis*); així doncs, per aquests podem entendre *Μαῦρος* i *Maurus*. *Maurus* «de Mauritània», «africà». Fou un antropònim usat sobretot com a *cognomen* a *Hispania* i a Àfrica (cf. Kajanto 1965, p. 206; *PLRE*, vol. I, s.v.; Mandouze, s.v., p. 175) convivint, en època tardana amb el seu derivat *Maurusius* (vid. aquest). En grec, apareix al lèxic d'Hesiqui (s. v d.C.?), per *μαυρός* «obscur, fosc». Lambertz (1913, p. 108, 109, 113) anotà les dues possibilitats: un entre els noms geogràfics, l'altre entre els de color. Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) només citaren *Maurus* entre els noms geogràfics. Tal com anotà Juvenal *et Mauri celeres et Mauro obscurior Indus* (11. 125), autor de la mateixa època del testimoni del doc. 178 (vid. *Derector*), *Maurus*, i *Μαῦρος*, descrivia en sentit metafòric un cavall ràpid i de color «fosc» (vid. *Indus*).

Origen. Ètnic.

Aspecte. Color

Destresa. Rapidesa.

MAVRVSIVS

Maurusius (nom., *defixio*, doc. 212), *Marrusius* (nom., *defixio*, doc. 213) i *[.]aurisiu[.]* (nom., *defixio*, doc. 214).

Derivat de *Maurus* pel sufix *-ius* (vid. *Euentius*). Amb el mateix sentit que *Maurus* (vid. aquest).

Origen. Ètnic.

Aspecte. Color.

Destresa. Rapidesa.

MEDVS

Medu(m) (ac., *defixio*, doc. 235 x2).

«De *Media*», era el nom del fill de Medea que matant Perses governà en el seu lloc, i el d'un fill de Jasó i Medea. Com a nom geogràfic ètnic el classificaren Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94) i Salomonson (1965, p. 87). Són interessants els comentaris de Salusti, *De bello Iugurthino*, 18. 9 i 10, *Medis autem et Armenis accessere Libyes*, parlant de les migracions, al Nord d'Àfrica, anteriors a les Fenícies, i *Nam eorum paulatim Libyes corrupere, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes*, ja que relacionen tres noms de cavalls *Maurus*, *Armenius* i *Libyus* amb el que ens ocupa i amb el lloc on és testimoniats (*Hadrumetum*). *Medus* recordava un poble valent i resistent a la dominació i alhora suggeria un origen primer dels pobles del nord d'Àfrica (vid. *Gaetulus*). Altres noms de cavalls com *Babilonius* o *Tigris* recordaven una zona d'Àsia propera al nom que ens ocupa i potser fèrtil en pastures per a cavalls ràpids (vid. *Galata*).

Origen. Ètnic.

MELISS

Meliss(a, eo, o) (abl., honorif., doc. 177).

Segurament, es tractava de *μέλισσα* «abella», també nom d'una nimfa; podria referir-se, igualment, a *Μελισσεύς*, rei de Creta o a *Melissus* usat, com *Melissa* a l'antroponímia llatina des del s. II a.C. fins al IV d.C. (cf. Solin 1982, p. 1059). Lambertz (1913, p. 109) i Toynbee (1948, p. 29) anotaren *Melissa* entre els noms d'animals. La tradició que més es relacionaria amb el nom que ens ocupa és la que lliga *Melissa*, filla de *Melisseu*, a *Zeus*. Aquesta i la seva germana *Amaltea* (altres tradicions parlen d'aquestes com *Ida* i *Adrastea*; cf. Grimal, s.vv.) cuidaren el déu

durant la seva infantesa (vid. *Ideus*); fou la primera sacerdotessa de Rea. *Melissa*, no deu referir-se només al valor carismàtic per comparació entre el cavall i l'abella, sinó que aporta bona sort, per les relacions nodridores amb el déu més gran.

Expectatives. Bons auguris.

Destresa.

MEMNON

Memno(ne) (abl., honoríf., doc. 177).

Del grec *Μημών*, designà en un principi un ocell anomenat «cavaller combatiu» (cf. Chantraine *s.v.*) i l'heroi fill de l'*Aurora* (vid. aquest), immortal després de la lluita davant Aquil·les (vid. *Achillis*) que regnà sobre els etiops (vid. *Aethiops*). Fou usat a l'antroponímia llatina des del s. I d.C. fins al IV (cf. Solin 1982, p. 500). Com a nom mitològic el classificaren Lambertz (1913, p. 110), Toynbee (1948, p. 28), Balil (1962, p. 335) i Salomonson (1965, p. 85-86); Friedlaender (1875, p. 3) l'anotà entre els noms de persona grecs. Fou usat a l'antroponímia llatina (cf. Solin 1982, p. 500). *Memnon* descrivia, en sentit metafòric, les aptituds del cavall, desitjant alhora que fos un *equus* valent, combatiu i fort, totes elles qualitats necessàries per vèncer en la cursa.

Destresa. Guiatge.

MIRANDVS

Mirandu(m) (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 222, 223) i *[Mir]andu(m)* (ac., *defixio*, doc. 224), *Mirandus* (nom., contorniat, doc. 118).

Literalment, «el que ha de ser admirat», usat al lèxic comú «meravellós, prodigiós» (de *miror*). No apareix com a antropònim. És un mot que aplicat a un cavall, destaca l'afecte —com anoten Lambertz (1913, p. 112), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179)— del *possessor* pel cavall, però amb una forta càrrega de *laudatio*. *Mirandus* descrivia l'aspecte esplèndid de l'animal, evocant, a més, un lleuger matis de desig de bons auguris quan es relaciona amb els jocs circencs. Cal que s'admiri l'animal per la bellesa, però sobretot per les victòries que ha obtingut o que s'espera que aconseguixi.

Expectatives. Victòria.

Afecte. Lloança.

MVCCOSVS

Muccosus (nom., mosaic, doc. 10).

De *mucus* derivat pel sufix *-osus* (vid. *Luxuriosus*) «mocós»; també s'ha usat en sentit figurat com «inculte o *stupidus*» (cf. *ThLL*, s.v.). Igualment, podria tractar-se d'un mot d'origen bàrbar, com anotà Kajanto (1965, p. 246) pel *cognomen* *Mucco*. Potser el sentit primitiu de l'arrel *muc-* / *mucc-* «florir» podria oferir una alternativa suggerent a la semàntica del nom que ens ocupa com a nom de cavall, referint-se al pèl de l'*equus*, «florit», o, en sentit simbòlic, a la victòria o la festa (vid. *Laureatus*). Això no obstant, si es tracta d'aquest mot llatí, possiblement descriuria alguna particularitat física de l'animal, per exemple, una taca de color diferent al voltant dels narius. D'altra banda, en sentit simbòlic, es referiria a l'actitud de l'animal. Igualment, es podria pensar en un matis amb valor afectiu.

Aspecte. Taques.

MVLTIVOLVS

Multiuolu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 222 x2) i *Mul[ti]uol]u(m)* (ac., *defixio*, doc. 218).

Compost per dos termes força usuals en aquest tipus de formació, *multi-* i *-uolus*, «el que vol moltes coses o amb excés», «el que desitja en abundància». Entre els noms que defineixen el temperament o valor excepcional del l'animal el classificaren Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 27). *Multiuolus* descriu l'actitud en sentit genèric de l'*equus*; es referia a un cavall «insaciable» (vid. *Panchates*), gairebé com *Cupido* i *Luxuriosus*, desprenent un lleuger matis de fogositat incansable.

Tarannà.

MVRINVS

Murino (abl., honorif., doc. 178 x2).

«De rata o ratolí» o «gris de ratolí» per semblança amb el color del pèl d'aquest animal. Apareix testimoniada a l'antroponímia (cf. Kajanto 1965, p. 328; Solin 1982, p. 1099). Per a Lambertz (1913, p. 113), Toynbee (1948, p. 26) i Salomonson (1965, p. 88) es referia al color. En trobar-

nos al mateix document *Murra* (vid. aquest) pensàrem que potser ens trobàvem davant un error ortogràfic per *Murrinus*, però pel tipus de document, seria estrany. No obstant, Marcial, *Spect.*, 20. 1, cità *Myrinus* com a nom de gladiador (testimoni contemporani al document que ens ocupa; s. II d.C.). Podríem entendre doncs aquest mot com *Murrinus*, «de *Murra*» (vid. aquest). *Murrinus* descrivia el pèl gris fosc brillant del cavall.

Aspecte. Color.

MVRRRA

Murra (abl., honorif., doc. 178 x2).

És un préstec del grec *μύρρα*, arbre d'orient de la *murra*, d'on s'extreu oli i resina i ofereix unguents de molt bona olor com mostra Marcial 2, 12. 1 i 3 *olent tua basia murram ... oles bene. Murra*, en una llegenda siria, que recorda entre d'altres Ovidi, *Metam.*, 10. 312-363, era filla del rei de Síria, del qual engendrà un fill, Adonis de bellesa seductora, havent estat convertida per Afrodita en l'arbre que duia el seu nom (cf. Grimal, s.vv.). A més, denominava «*uasa murrina*», un tipus de copa delicada de fabricació a Àsia. Friedlaender (1875, p. 4) el classificà dins el grup de *nomina generis feminini et neutrius*. És testimoniats com a *cognomen* llatí (cf. Kajanto 1965, p. 335). Lambertz (1913, p. 110) el considerà com a nom mitològic. *Murra*, com apel·latiu equí, descrivia, en sentit genèric, per comparació, un ésser, exòtic, únic i difícil d'adquirir com *Margarita* o *Zmaragdus*, també testimoniats com a noms de cavalls. Per la comparació que estableix Plini, *Nat.Hist.*, 37. 145, *gemma, aromatitatis ... murræ coloris et odoris*, també podem pensar que amb aquest mot es fa referència al color del pèl de l'animal, de color vermellós transparent. Com objecte preciós es destaca el valor afectiu (així el classificà Toynbee 1948, p. 28). Sembla però que *Murra* es referia, al color del pèl de l'euga.

Aspecte. Color.

MYR[---] (abl., mosaic, doc. 3)

Podria correspondre al nom d'euga *Myrra*, ja testimoniats a l'onomàstica equina amb la grafia *Murra* (vid. aquest).

MYSTICVS

Mystico (abl., honoríf., doc. 178).

Présteq de l'adjectiu grec *μυστικός*, «connectat o relatiu als misteris»; o denomina, segons Plini, *Nat.Hist.*, 3. 95 i 14. 75, els habitants de *Mystiae*, uilla de *Bruttium*, al sud de *Lucania* a la Península Itàlica. També fou usat com antropònim llatí (cf. Solin 1982, p. 102); així el mateix Plini, *Nat.Hist.*, 7. 184, recorda un *pantomimus Mysticus*. Amb aquest darrer ús el classificà Lambertz (1913, p. 114). Salomonson (1965, p. 87) l'anotà al grup d'activitats humanes. Per comparació amb la resta de noms de cavalls, *Mysticus* se suma a aquells relacionats amb el desig d'atraure la bona sort, com *Fanester* o *Famulus* (vid. aquests). De forma secundària també podem pensar en un valor carismàtic recolzat en una determinada forma de moure's i actuar de l'animal, misteriosa, interes-sant. La relació d'aquest mot amb *Bacchus* amb la misteriosa llum de Minerva i amb els misteris òrfics (cf. *ThLL*, s.v., p. 1759, l. 10 ss.) remarcava el valor clarament profilàctic d'aquest nom de cavall (vid. *Hederatus*). Tarannà.

Expectatives. Bons auguris.

NARCISSVS

Narcissus (nom., mosaic, doc. 32).

A la mitologia, és el nom d'un jove de bellesa excepcional —fill d'un déu i d'una nimfa (Ovidi, *Metam.*, 3. 339 a 510)— que despreciava l'amor; en veure's reflectit a l'aigua s'enamorà d'ell mateix i morí. Del cos inanimat del jove s'alçà el narcís. A l'antroponímia fou molt usat a Roma (cf. Solin 1982, p. 1100); fou el nom d'aurigues (cf. Audollent 1904, n. 234 i 239), d'algun gladiador (cf. Weitzmann 1979, n. 82, p. 92) i d'un cavall de caça recordat en un mosaic de Thuburbo Maius (cf. Ben Abed-Ben Khader 1987, n. 2903). *Narcissus*, com a nom de cavall circenc, destacava en sentit simbòlic la bellesa, la joventut i l'amor (vid. *Cupido*). De nou, com aspecte suggerent apareix el tema de la mort lligat a la transformació (vid. *Murra*), recorda així a *Phoenix* que reneix de les pròpies cendres.

Aspecte. Bellesa.

NAVTA

Nauta(m) (ac., *defixio*, doc. 231 x3).

Préstec directe del grec *ναύτης* «mariner». Fou usat com antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 324). Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren al grup d'activitats humanes. Lambertz (1913, p. 112), anotà que era un nom de professió que destacava alguna característica del cavall. Jeanneret (1917, p. 93), l'inclogué entre els mots que descrivien un valor excepcional de l'animal, d'ocupació. Com és conegut de tots, quan un carro tomba i s'arrossega per l'arena se'l considera *in naufragium* (vid. *Eu plium*). A la semàntica dels noms de cavalls circencs, de forma constant, s'estableix la relació entre el món circenc i el marí; així ho podem observar en noms com *Oceanus* o *Ἀλλήλοος*, per exemple (vid. *Camm[arus]*). El carro esdevé simbòlicament una *ναῦς* (vid. *Lenobatis*), per tant els cavalls es converteixen en experts en la navegació. *Nauta* descrivia, en sentit metafòric, l'especialitat concreta de l'*equus* de guiar el carro; aquesta tasca la duia a terme, en la quadriga, el *funalis* esquerra (vid. *Frenalius*).

Destresa. Guiatge.

NEREVS

Nereo (abl., mànec de ganivet, doc. 74).

Era fill de Pontos (l'ona marina) i de Gaia (la Terra), es casà amb Dóride una de les filles d'*Oceanus* i tingueren les Nerèides. És anomenat «el Vell del Mar» (*Il·liada* 18. 38, 49 i 52) i considerat déu del Mar (Virgili, *Aen.*, 8. 383). Més antic, a la mitologia, que Posidó, entre les figures elementals del món (vid. *Lucina*), es considerava una divinitat propícia i benèvola per als mariners (vid. *Nauta*). Fou un antropònim força usat (cf. Solin 1982, p. 394). Toynbee (1948, p. 28) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren entre els noms mitològics. *Nereus* en ésser divinitat marina imprimia, amb valor profilàctic, protecció i ajuda en l'*arena* (considerada el mar; vid. *Helios*); i, ja que domina tot el referent a les aigües, en sentit figurat, transferia la destresa en la navegació a l'animal que duia el nom. És evident que això sorgia del desig de victòria de l'individu que donà el nom.

Expectatives. Bons auguris.

(Destresa.)

NERVICVS

Neruius (nom., *defixiones*, docs. 212, 214) i [*Jeruius* (nom., *defixio*, doc. 213).

«Fort, vigorós», poc freqüent com adjectiu, derivat de *neruus* «tendó, nervi», «muscle», i, per extensió, «membre sexual». Els *Neruii* eren un poble de la *Gallia* que lluità amb tanta fúria que gairebé derrotaren els romans, tal com ho relatà Cèsar, a *De bello Gallico*, 3. 5. S'usà com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 201 i 247). Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94) i Salomonson (1965, p. 87) consideraren que es tractava d'un nom clarament geogràfic. Entre els noms de cavalls circencs, el significat descriptiu de l'adjectiu està força testimoniats (vid. *Arbustus*), fins i tot en metàfora (vid. *Memnon* o *Heracles*). Com a nom que es refereix a pobles concrets també trobem paral·lels de la mateixa zona, com *Helueticus*, i d'altres parts de l'imperi (vid. *Galata*). Aquests apel·latius, tal com hem pogut observar (vid. *Gaetulus*), recordaven indígenes valents, forts i indomables. *Neruius*, destacava, en sentit figurat, la força i la vivacitat de l'animal, qualitats molt positives en un *equus circensis*.

Destresa. Força.

NE[---] (*defixio*, doc. 234).

NICEFORVS

Niceforus (nom., vidre, doc. 38).

Per *Nicephorus* (*f* per *ph*, vid. *Delfus*), de *νικηφόρος* «el que aporta la victòria», «vencedor», compost de dos elements molt productius en aquest tipus de formació (vid. *Dexiforus* i *Callinicus*). Fou epítet de déus i serví d'antropònim a emperadors; també és conegut com a *cognomen* (cf. Solin 1982, p. 125). Toynbee (1948, p. 28) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren entre els noms de victòria, i Lambertz (1913, p. 107) afegí que lloava el cavall i l'auriga. *Niceforus* felicitava l'animal per haver aconseguit el gran premi (vid. *Phosphorus*) i alhora mostrava el desig dels individus de bona sort.

Expectatives. Victòria.

NICOLAVS

Nicolao (abl., honoríf., doc. 178).

De *νικολάυς*, compost per dos termes usats en aquest tipus de formació (vid. *Niceforus* i *Λαομέδων*). És un mot usat des d'un principi com antropònim (cf. *LGPN* vol. I i II, s.v.; Solin 1982, p. 117). Friedlaender (1875, p. 3) l'anotà com a nom de persona; Toynbee (1948, p. 28) entre els noms de victòria. És arriscat interpretar els mots pel sentit contingut en els temes d'un compost onomàstic, perquè no se sap fins a quin punt el parlant coneixia el seu significat. Potser es volia recordar l'antropònim per comparança o es pensava en la primera part del compost. És el que passa amb el nom de cavall *Apuleius*; però aquest a més al·ludeix a la victòria del poble (entenent poble oposat a cabdill).

Expectatives. Victòria.

Destresa. Guiatge.

NICOMEDIS

Nicomedis (nom., contorniat, docs. 119, 120).

Per *Nicomedes* (i per *e* d'*η*, vid. *Euginis*). Conegut antropònim (cf. *LGPN*, vols. I i II, s.v.; Kajanto 1963, p. 52; Solin 1971, p. 132; 1982, p. 218 i 1366), compost per un segon terme *-μηδης*, forma bastant fructífera en aquesta posició i sobretot per a antropònims (vid. *Ganymedes*), amb *νικο-* (vid. *Niceforus*); es pot entendre «l'hàbil victòria», en sentit general. Tal com hem anotat per al nom de cavall *Nicomedes*, en donar aquest nom, potser no es coneixia el significat etimològic exacte del mot, però segurament se'l relacionava amb la victòria (així l'anotà Toynbee 1948, p. 28) i amb personatges coneguts que duïen aquest nom.

Expectatives. Victòria.

NILVS

Nilus (nom., *defixiones*, docs. 212, 213, 214, 227).

Era un dels rius més llargs coneguts; originà llegendes, i gràcies a les seves aigües la terra d'Egipte fou fèrtil i rica, tal com creien els grecs (cf. *Grimal*, s.v.). Era considerat fill d'*Oceanus* (vid. aquest). A l'onomàstica fou usat com a antropònim (cf. *PLRE*, vol. I, s.v.; Solin 1982, p. 649). A més de ser un nom geogràfic —així el classificaren Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94) i Toynbee (1948, p. 29)— comporta una

forta càrrega simbòlica. D'una banda, la terra que recorre és la mare dels obeliscs, i és on s'ofereix un culte especial al Sol (vid. *Heliodromus*). D'una altra, la fluïdesa i la lleugeresa de les aigües en davallar pot recordar la rapidesa de l'*equus* a l'*arena*. Per acabar, tot allò relacionat amb l'aigua evocava font de vida (vid. *Frugifer*): *Ex igni, terra atque anima nascuntur et imbri* recorda Isidor, *Etym.*, 13, 10. 4, citant Lucreci, *De rerum natura*, l. 715. *Nilus*, com tots els noms de cavalls que provenen d'hidrònims, comporta un valor profilàctic que comprèn el desig del propietari de propiciar la bona sort —amb sentit simbòlic a partir de la rapidesa i de la productivitat de l'animal— i la victòria.

Destresa. Rapidesa.

NIMBOΣ

Νίμβον (ac., *defixiones*, docs. 200 x2).

Per *Nimbus* (vid. *Delusor*). *Nimbus est densitas nubis intempesta et obscura; et inde nimbus a nube. Sunt autem nimbi repentinae et praecipites pluuiae.* Isidor, *Etym.*, 13, 10. 3. Tal com anotà Isidor, denomina «núvol de pluja», «xàfec», a més també designava el núvol que voltava els déus, «nimbus o aurèola» i la pluja en general. En sentit figurat, «oratge». Fou un mot usat sobretot a la poesia (vid. *Noctiuagus*). Lambertz (1913, p. 110) l'anotà entre els noms abstractes sense cap reflexió. *Nimbus* descrivia en sentit metafòric l'actitud tempestuosa (vid. *Imber*) del cavall a la cursa, provocant, pels moviments exagerats, un «oratge» incontrolable a la recerca de la victòria. Podríem considerar també algun matis de protecció «divina» i alguna referència al color obscur del cavall.

Aspecte. Color.

Tarannà. Indomabilitat.

NITIDVS

Nitid(o) (abl., honoríf., doc. 189), *Nitido* (abl., honoríf., doc. 178 x3, contorniat, doc. 122) i *Nitidum* (ac., *defixio*, doc. 231 x3).

«El que és esclatant», «brillant», de l'adjectiu homònim derivat pel sufix *-idus* (vid. *Floridus*) de *niteo*. Usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 232). Lambertz (1913, p. 112 i 113) el classificà entre els noms que lloaven el cavall. *Nitidus* descrivia en sentit simbòlic la bellesa «resplendent» de l'animal (vid. *Phoebus*), però alhora, dels matisos semàntics

de *niteo* es desprenen sentits suggerents que relacionen aquest nom de cavall amb d'altres: es pot pensar amb un cavall fèrtil (vid. *Lucidus*), *laetus* (vid. *Hilarus*), etc. Per la lluminositat figurada, s'intentava expressar la superioritat de l'*equus* per sobre la resta.

Aspecte. Color.

(Afecte. Lloança.)

NOBILIS

Nobile (abl., honoríf., doc. 178).

De l'adjectiu homònim derivat de *nosco*, en sentit primitiu «conegut», després «cèlebre, famós» i també «de noble origen». Fou força usat a l'antroponímia sobretot entre esclaus i lliberts (cf. Kajanto 1965, p. 24, 73 i 279). *Nobilis* lloava l'*equus*, com anotà Lambertz (1913, p. 112), ja que pel motiu de la seva celebritat, en sentit figurat, hauria guanyat moltes curses (vid. *Famosus*). També es desprèn de la semàntica del mot, un petit matís amb valor carismàtic semblant al que hem observat per al nom de cavall *Generosus*, a causa d'un suposat origen «noble», entès com a raça equina.

Expectatives. Victòria.

Origen.

NOCTIVAGVS

Noctiuagus (nom., *defixio*, doc. 225).

És un compost literari format, seguint el model grec, de dos termes força usats en aquesta posició (cf. Ernout-Meillet, *s.vv.*), «el que erra en la nit». Virgili, *Aen.*, 10. 215-216, l'aplicà al carro de la lluna, *Iamque dies caelo concesserat almaque curru/ noctiuago Phoebe medium pulsabat Olympum*. És un mot que descriuria el temperament de l'animal; així el classificaren Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92-93), traduint-lo aquest darrer com «qui court dans les champs pendant la nuit». És suggestiu el comentari sobre Pan que recull, al final del segle III d.C., Nemesià, 3. 17: *montiuagus Pan. Noctiuagus* podria referir-se a un suposat, en sentit figurat, auriga o cavall que formés part del carro de la lluna (vid. *Phoebus*).

Tarannà.

NORICVS

Norico (abl., honoríf., doc. 178).

«*De Noricum*», habitant o indígena de la zona situada sota el *Danubius*. Està testimoniats com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 204). Friedlaender (1875, p. 3), Lambertz (1913, p. 109) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren com a nom geogràfic. Cèsar, a *De bello Gallico*, l, 5. 4, explica com els Helvecis, havent cremat cases i menjar, són rebuts pels *norici* com amics. Aquests dos pobles lluitaren ferotges per la seva independència i llibertat (vid. *Helueticus*). Des d'aquest punt de vista també podem pensar que en pronunciar o dir aquest mot com a nom de cavall es comparava, en sentit metafòric, les qualitats del cavall amb les d'aquests pobles (vid. *Neruicus*).

Origen. Ètnic.

NOTATVS

Notato (abl., honoríf., doc. 178).

«El que té *nota*», «marcat, assenyalat o distingit», (de *nota*); *nota* denomina «marca o signe» natural o «de ferro» sobre la pell, usat també en sentit figurat «taca, vergonya». Lambertz (1913, p. 113) el classificà entre els noms referits a taques al pèl. Toynebee (1948, p. 28) considerà que denotava glòria, i l'incloué entre els noms de victòria. Segurament, *Notatus* descrivia una particularitat física de l'*equus*, que el feia diferent a la resta. En segon terme, s'anota un matís de distinció en sentit simbòlic.

Aspecte. Taques.

Afecte. Lloança.

NOVICIVS

Nouiciu(m) (ac., *defixio*, doc. 224).

«Recent». Fou usat com a *cognomina* (cf. Kajanto 1965, p. 289), tot sovint denominava els esclaus que entraven nous a la *familia* (vid. *Primitiuus*). El sufix *-icus* reforça *nouus*, afegint només un matís específic contextual com a remarca afectiva. Lambertz (1913, p. 112) considerà que es tractava d'un nom donat especialment quan el cavall havia arribat de nou a la cavallerissa de *corcers*. Jeanneret (1917, p. 92), l'incloué al grup de noms que destavaven l'animal com a preferit del patró. Sembla que aquest tipus de noms de cavalls denominava l'*equus* per la circumstància

momentània d'arribar de «nou» a la quadra; és a dir, no era nascut d'eugues del *possessor* que li donava el nom.

Origen. Familiar.

NO[---] (mosaic, doc. 33).

OCEANVS

Oceano (abl., honoríf., docs. 178, 189), *Oceanu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 219, 224, 235 x2) i *Oceanus* (nom., *defixiones*, docs. 225, 228). Fill de Gaia i Urano (vid. *Nereus*), era el primogènit dels Titans, germà de Tetis —la seva esposa— i Crono. Era pare de tots els rius (vid. *Eridanus* o *Hister*), de les fonts i dels afluents (vid. *Fontanus*). En un principi era la personificació de l'aigua (vid. *Nilus*). És testimoniats com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 339). Friedlaender l'anotà com a nom d'home grec. Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95), Toynbee (1948, p. 28), Balil (1962, p. 335 nota 249) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren entre els noms mitològics. Entre els noms de cavalls és contínua la referència a l'aigua (vid. *Imber* o *Nimbus*); aquesta, com un dels quatre elements formadors de la terra (tots ells apareixen recordats en sentit simbòlic o de forma directa entre els noms de cavalls circencs, vid. *Aether* o *Helios*), dona vida i fertilitat (vid. *Frugifer*). Igualment, no hem d'oblidar l'evocació constant i la comparança entre l'*arena* del circ i el mar (vid. *Nauta*). *Oceanus* representava la força i la rapidesa màxima dels grans rius comparable en sentit metafòric a la fúria i a l'impetuositat que necessitaven els cavalls a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

OCLOPECTA

Oclopecta(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 222, 223, 224). Per *oclopetta* o pel grec *ὄκλοπέκτης*. L'únic paral·lel en llatí és testimoniats a Petroni, *Satiricó*, 35, quan en descriure un banquet sobre les representacions dels signes del zodíac hi ha diferents peces de menjar: *super taurum bubulae frustrum, ...super sagittarium oclopetam,...* En aquestes, gairebé totes són animals que recorden els símbols dels signes. *Sagittarius*, normalment, era representat per un centaure, a vegades alat. Segons Ernout-Meillet (cf. s.v.) *oclopetta* es tractava d'un mot obscur que denominava un animal (ocell o peix). Alguns estudiosos el consideraren

un epítet del «corb» (cf. W. Heraeus, *Die Sprache des Petronius und die Glossen*, p. 263). Segons Gafiot (cf. s.v.) correspon a *otopeta*, d'ὄτοπετής, que apareix només a les *Gloss.* per *auritus* «el que té llargues orelles». En canvi, d'altres anoten *oclopecta* amb un significat incert. Ernout (cf. a Petronius, *Satiricon*, ed. 1982, p. 31 nota 1) afirma que tots dos mots són de significat dubtós, i no el tradueix. Lambertz (1913, p. 109 nota 1), classificant-lo com a nom d'animal, anotà que potser es tractés d'*octopeda* —per dissimilació consonàntica— que designa un tipus de calamar amb vuit «potes». Jeanneret (1917, p. 39-40) considerà que *oclopecta*, per dissimilació regressiva *p-p > t-p*, corresponia a la transcripció corrupte del grec ὀλοπαικτής «jugador amb armes». Aquest darrer mot és testimoni al segle II d.C. a l'astròleg Vetii Valent (ed. W. Kroll, Berlin 1908, p. 74, l. 13) i, més tard, a les *Gloss.* ὀλοπεκτής = *armilusor*. No obstant, Jeanneret (*op.cit.*, p. 92) classificà el mot entre els noms d'ocell perquè «il se pourrait que le peuple comprenait ce nom comme *Oclopetta* «le corbeau». Potser, per la imatge recollida a Isidor, *Etym.*, 12, 7. 43, sobre aquest ocell: *hic prior in cadaueris oculum petit*. J. André no inclou *oclopetta* al lèxic *Les noms d'oiseaux en Latin* (París, 1967). Amb tot, és difícil concloure amb rotunditat el significat del mot, però tant si es tracta del llatí *oclopetta* (amb repetició de la -c- a la síl·laba següent, fenomen freqüent en testimonis de la llengua parlada; cf. Bassols 1983, p. 236), com del grec ὀλοπαικτής, *Oclopecta* es referiria, en sentit figurat, en tots dos casos, a la rapidesa de l'animal. Per al primer, es podria entendre un sentit de color, si es tractés del «corb» (vid. *Corax*), però, seria per etimologia popular. Per al segon, hi hauríem de destacar la destresa del «professional» en el joc de les armes. Per la cronologia relativa dels documents que tractem (les *defixiones* on s'inscriu aquest nom daten del 400 d.C., vid. *Delusor*), el més possible es que estem davant del mot grec.

Destresa. Rapidesa ?

Aspecte. Color ?

OIKOYMENH

Οἰκουμένη (nom., vidre, doc. 37).

«El món» o «la terra habitada». També es pot identificar amb Gaia, concebuda després del Caos com element principal del cosmos (vid. *Helios*), i amb l'Hèlade. A la mitologia, es casà amb Uranus (vid. *Vranius*),

el seu propi fill, amb qui tingué a *Oceanus* (vid. aquest); amb Pontus infantà *Nereus* (vid. aquest). És reserva inesgotable de vida, i era considerada inspiradora d'oracles fins i tot més segurs que els d'Àpol·lo (vid. *Foebus*). Per tant, el nom que ens ocupa, per assimilació amb la Terra, atrauria, en sentit figurat, la prosperitat natural dels éssers animats. La fertilitat (vid. *Nilus*) aporta abundància i guanys. Expectatives. Bons auguris.

ΟΛΟΧΡΥΣΟΣ

Ὀλόχρυσος (nom., *defixio*, doc. 210).

Compost d'όλο «tot sencer, complet» i -χρυσος «or». Audollent (1930, p. 126) el classificà entre els que descrivien una particularitat física o moral. Entre els noms de cavalls és freqüent el segon terme com a primer element de compostos, així *Chrysaspis* o *Chrysiphus*. *Chrysopolus* (vid. aquest), gairebé sinònim del que ens ocupa, descrivia un poltre d'or; Ὀλόχρυσος es referia a un cavall «d'or sencer», al·ludint potser al color del pèl o, en sentit simbòlic, al valor que l'animal com a cavall vencedor representava per al seu propietari. Igualment, se suggereix la resplendor que aquest podria produir, remarcant així la superioritat d'aquest *equus* per sobre la resta (vid. *Lucidus*).

Aspecte. Color.

ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΗ

Ὀλυμπιονίκη (nom., *defixio*, doc. 194), Ὀλυμπιονίκη (ac., *defixiones*, docs. 195, 196) i Ὀλυμπιονίκη (nom., *defixio*, doc. 197).

Compost per dos elements usuals en aquestes posicions, ὀλυμπιο «d'Olímpia» (vid. *Olympius*) i -νίκη «victòria» (vid. *Callinicus*), descriu la victòria per excel·lència «victòria a Olímpia». Per a Lambertz (1913, p. 106), Toynbee (1948, p. 28) i Salomonson (1965, p. 87) era un nom de victòria. Com el nom de cavall anterior, segurament es tracta d'una euga, i per tant podem entendre el mot com el femení d'Ὀλυμπιόνικος, així doncs «vencedora a Olímpia». És un dels noms de cavalls circencs que més càrrega profilàctica desprèn, en tant que desitjava que l'animal que duia aquest apel·latiu aportés la victòria. Es lloava l'euga perquè s'hi confiava, era digna de vèncer a Olímpia.

Expectatives. Victòria. Bons auguris.

OLYPIVS

Olypio (abl., mosaic, doc. 1).

D'*Olympus*, indígena o originari «de l'Olimp», «Olímpic». Amb aquest mot s'està recordant l'indret geogràfic i el diví. Per tant, el nom lloava el cavall perquè era digne d'assimilar-se als déus de l'Olimp, essent en sentit figurat, per l'apel·latiu que duia, un d'ells. *Olympius* era epítet dels déus i sobretot de Zeus anomenat només així (vid. *Fulminator*). El nom de cavall, en sentit figurat, serviria (vid. *Inhumanus*) d'amulet protector i augural, en tant que denominant l'*equus* «d'origen» de la «família» dels déus s'esperava —metafòricament— que s'assemblés i obtingués les mateixes qualitats i destresa.

Origen. Diví.

(Expectatives. Bons auguris.)

OMNIPOT[E]NS

Omnipot[er]ns (nom., *defixiones*, doc. 199).

Compost literari (vid. *Noctiuagus*) per imitació del grec *παγκράτωρ*, «el que tot ho pot», és usat principalment com epítet de Júpiter (vid. *Olympius*); igualment serví per qualificar altres déus (cf. *ThLL*, s.v.). És un mot que desborda en prepotència i poder absolut sobre l'esdevenir, a més d'evocar, com anotà Jeanneret (1917, p. 91), força, glòria i superioritat, desembocant mitjançant la lloança, com afirmà Lambertz (1913, p. 107), en una forta càrrega de victòria (vid. *Pancratius*). *Omnipotens*, a més de ser amulet protector, desprèn vivor positiva assimilable a *Multiuolus* (vid. aquest), i, com *Pantaracus* (vid. aquest), està per sobre de tot i tot ho governa (vid. *Coryphaeus*), esdevenia superior a la resta. Podríem aventurar, fins i tot, que en sentit simbòlic, seria un cavall que «duria les regnes», dirigiria els altres cavalls, tal com feia el *funalis* esquerra (vid. *Frenalius*). En sentit metafòric, també es desprendria, en segon terme, un lleuger valor carismàtic.

Destresa. Guiatge.

Expectatives. Bons auguris.

OPIENS

Ὀριεντε(μ) (ac., *defixio*, doc. 203 x2).

Per *Oriens* (vid. *Derisor*) «l'Orient»; en sentit genèric, «orient» i també

els indígenes d'aquesta part de la «terra». Principalment però, se'l relaciona amb el *Sol*, tant com adjectiu com substantivitzant-lo; així Virgili, *Georg.* 1. 250, *nosque ubi primus equis Oriens adflavit anhelis / illic sera rubens accendit lumina Vesper*. Existí com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 358). Lambertz (1913, p.110) l'anotà entre noms com *Helios* o *Exoriens*. Pel sentit propi del participi d'*orior*, *oriens* «el que s'aixeca», desvetlla la relació positiva que lliga la llum solar amb la fecunditat (vid. *Lucina*). És un nom de cavall que a més de recordar les regions exòtiques i llunyanes d'orient (vid. *Magurius* o *Indus*), recorda l'astre rei regidor i protector dels espectacles circencs (vid. *Sol*).

Afecte. Lloança ?

Destresa ?

ΟΡΣΑΤΟΣ

Ὀρσατος (nom., *defixio*, doc. 195).

Potser, per *ursatus* (*o* per *u*, és freqüent en documents d'època tardana; cf. Väänänen 1982, *54; Grandgent-Moll 1991, p. 140, *208) o per *hortatus* (amb dissimilació regressiva de la dental sorda). La majoria de noms de cavalls testimoniats a la *defixio* on trobem aquest nom estan transcrits del llatí, és molt possible que el que ens ocupa també ho estigui (vid. *Cupido*). *Vrsatus* pot correspondre a una nova formació tardana a partir d'*ursus/ursa* «ós, ossa» amb el morfema *-to->-ato-* (vid. *Armatus*) (formador de noms abstractes, però que determina possessió o matèria). Malgrat no sigui recollit per la literatura, *ursatus* «d'ós» (de color o forma, o força) podria haver estat usat segurament en la llengua parlada (vid. *Exsuperator* i *Atquesitor*), tal com mostra el seu derivat *Vrsatius*, usat com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 329). *Hortatus* (d'*hortor*) «el que roba», és testimoniats com a antropònim a Àfrica (*CIL VIII*, 15768). Tenir un únic testimoni i en la grafia que es troba dificulta la tasca de decidir si es tracta d'un o altre mot. No obstant, per les característiques fonètiques del document, sembla més probable que correspongui a *Vrsatus* definint el cavall per comparació al color o potser a la força poderosa d'aquest mamífer. Si es tractés d'*Hortatus* —ens sembla menys probable— es referiria a la velocitat de l'animal (vid. *Latro*).

Destresa. Força ?

OSS[---] (abl.? honoríf., doc. 177).

Oss[eo---?], les possibilitats de desenvolupament són moltes.

ΟΥΑΛΕΝΣ

Ουαλέντε (ac., *defixio*, doc. 201 x2).

Per *Valens* (vid. *Eximius*) «el que està bé» (de *ualeo*; vid. *Praeualens*), s'usà com adjectiu amb sentit de «fort, vigorós», «enèrgic, eficaç», referit principalment a l'estat físic, però per extensió pren un matís global. També és testimoniats com antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 247; Mandouze 1982, s.v.). Lambertz (1913, p. 113) l'anotà entre els noms que lloaven el cavall; Toynbee (1948, p. 27) entre els de característiques físiques. *Valens* denominaria el cavall pel seu estat general correcte per a un *equus circensis* amb totes les qualitats necessàries.

Destresa. Força.

ΟΥΙΤΤΑΤΟΣ

Ουιττάτον (ac., *defixio*, docs. 200 x2, 204 x2).

Per *Vittatus* (vid. *Eximius*), «aquell que porta o vesteix *uitta*», «decorat amb la *uitta*». La *uitta* era una cinta decorada que servia per lligar o agrupar els cabells, usat per dones lliures, però també, utilitzada per a la decoració dels cavalls circencs. Podem observar aquesta cinta gruixuda al centre amb dos cordons més primers als extrems als mosaics circencs de Barcelona (doc. 28) o al dels palafreners de Susa (doc. 8). Com a *cognomen* és testimoniats una vegada (cf. Kajanto 1965, p. 346). Lambertz (1913, p. 107) l'anotà com a nom de victòria que donava bona sort; igualment Toynbee (1948, p. 28) afegint que suggereix la decoració dels victoriosos. *Vittatus* denominava, per metonímia, el cavall de cursa, especialista en el jou, preparat per sortir a l'*arena*, que a més de dur una *palma*, es guarnia amb la *uitta*. També es podria descriure una marca de color a la cua del cavall.

Expectatives. Bons auguris. Victòria.

Aspecte. Taques.

PAC (*tessera* de plom, doc. 147).

Les possibilitats són molt àmplies. Podem pensar en *Pactolus* pel paral·lel onomàstic equí conegut (vid. aquest), però també en *Pacatus* o en *Pacificus*, lectures proposades per Rostovzev (1903, p. 99 i 108).

Salomonson (1965, p. 83) anotà per aquest testimoni *Pac(ificus)*. A més se sumen els antropònims que comencen per aquestes lletres que apareixen als *corpora*.

Nom abreujat.

PACTOLVS

Pactolo (abl., mànec de ganivet, docs. 69, 70).

De *πακτολός*, nom d'un déu riu de Lydia, afluent de l'Hermos, pel qual baixava sorra d'or (vid. *Tagus*), tal com ho recordà Virgili, *Aen.*, 10. 142: *...Pactolusque inrigat auro*. A Roma és testimoniad com antropònim d'esclau (cf. Solin 1982, p. 645). Com a nom de cavall, a més d'evocar, en sentit metafòric la rapidesa i la lleugeresa per la fluïdesa de les aigües (vid. *Fontanus*), es relacionava amb els noms de brillantor daurada (vid. *Chrysippus*).

Destresa. Rapidesa.

ΠΑΙΖΩΝ

Παίζωντε (ac., *defixio*, doc. 203).

«El que juga» (de *παίζω*). Per a Toynbee (1948, p. 28), traduïnt-lo per «sport», és un epítet juganer. Fou poc usat com antropònim (cf. *LGN*, vol. I, s.v.). Lambertz (1913, p. 113) anotà que descrivia l'actitud de l'animal. Com a apel·latiu d'*equus circensis*, a més del valor afectiu per tractar-se d'un animal molt apreciat pel propietari (vid. *Alumnus* o *Puerina*), hi ha dos matisos que ressalten. D'una banda, descriuria les actituds alegres i disteses de l'animal (vid. *Gelos*), però de l'altra destacaria la destresa, en sentit figurat, d'un ésser dedicat al joc, a la cursa (vid. *Aleator*).

Tarannà.

PALLADIVS

Palladio (abl., mànec de ganivet, doc. 68, honoríf., doc. 178).

Derivat pel sufix *-ios/-ius* (vid. *Euentius* i *Fortunius*) de *Pallas*, *-adis/-ados*, ja utilitzat com adjectiu al lèxic comú llatí *palladius*, *-a*, *-um* «de Pallas», «savi», «hàbil». A l'antroponímia grega i llatina fou un nom molt fructífer, considerant-se un *cognomen* molt arrelat (cf. Kajanto 1965, p. 115; Solin 1982, p. 272). Segurament per aquest motiu, Lambertz (1913, p. 114) el classificà entre els noms de persones. Pal·las Atena era la

deessa de la guerra, però també la de la raó. Els seus atributs són el casc (vid. *Cassidatus*) la llança i l'ègida (vid. *Aegis*). Un cavall anomenat *Palladius* obtindria, en sentit simbòlic, la protecció de la divinitat, adquirint tots els atributs i les qualitats d'aquesta (vid. *Olympius*). Esdevindria llavors invencible, fort i enginyós com Atena. I, a més, si (recordem la veneració al *palladium*) l'*equus* mateix es convertiria en una ofrena a la divinitat (vid. *Votalis*).

Origen. Diví.

(Destresa. Agilitat.)

PALMATVS

Palmat(o) (abl., honoríf., doc. 177), *Palmato* (abl., honoríf., doc. 178), *[..]lmatus* (nom., funer., doc. 182) i *Παλμάτων* (ac., *defixio*, doc. 208). De *palma*, símbol de la victòria per excel·lència, *palmatus* «qui porta palma» o «vestit amb palma». A la iconografia, és fàcil reconèixer els cavalls vencedors precisament per la palma que duen al front; quan un auriga vençia, a més d'una corona, se li donava una palma, així com a tot atleta vencedor. Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 353). Lambertz (1913, p. 107), Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) i Balil (1962, p. 335, nota 239), el classificaren entre els noms de victòria. *Palmatus*, en sentit figurat, esdevenia, amb escreix, el cavall de la victòria, aportant una forta càrrega profilàctica pel desig d'atraure la bona sort (vid. *Laureatus*). A més, representaria l'*equus* engalanat i preparat especialment per participar a una cursa (vid. *Vittatus*).

Expectatives. Victòria. Bons auguris.

PALVMB

Palumb(a, -e, -o) (abl., honoríf., doc. 177).

«Colom», migratori i més gran que el *columbus*, es lliga amb el grec *πέλεια*, denominant l'animal pel seu color, «gris, «gris blau» (cf. André 1967, s.v.). Com a nom de cavall, a més de referir-se, en sentit metafòric, a la rapidesa del cavall per ser un volador (vid. *Volucer*) i, en un segon terme a la docilitat (vid. *Passer*), descrivia l'animal pel color del pèl. Aspecte. Color.

Tarannà. Docilitat.

PANCHATES

Panchates, *Panchaten* (nom., x4, ac., prosa, doc. 239).

Hàpax, ¿d'un hipotètic compost *παγχατής «el que desitja totes les coses»? En tal cas, seria format per un primer terme παν- ben conegut en aquesta posició, tant al lèxic comú com a l'antroponímia (vid. *Panoptis*), i per un segon terme no testimoniats en aquesta posició (però no impossible, vid. *Bates* i *Lenobatis*) -χατής, de χατεω «desitjar». Entre els noms de cavalls coneixem un paral·lel idèntic, de formació llatina: *Multiuolus* (vid. aquest). D'altra banda, ¿es podria pensar també en una forma corrupte de παγκρατής «el que tot ho pot» (vid. *Pancratius*)? En la primera possibilitat *Panchates* es referiria al «caràcter» de l'animal, i en la darrera s'hauria intentat propiciar, en sentit simbòlic, la bona sort a la cursa, al·ludint, en segon terme, a les òptimes característiques físiques del cavall. Tarannà ?

Expectatives. Bons auguris ?

PANCRATIVS

Pancratiu(m) (ac., *defixio*, doc. 215), *Pancratiu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 218, 222, 223, 224), [*Pancrati]u(m)* (ac., *defixio*, doc. 216) i *Pancr[atiu--]* (ac.?, *defixio*, doc. 221).

Derivat tardà, des de *Pancrates*, pel sufix -ιος/-ius de παγκρατής «el que tot ho pot o ho venç» (compost possessiu per παν- «tot» i κρατος «força» física que permet triomfar, «victòria, poder, sobirania»). Fou usat a l'antroponímia des del s. II fins al VI d.C. (cf. Kajanto 1963, p. 83; Solin 1982, p. 667 i 1305; Mandouze s.v.). D'altra banda, *pancratius* denominava els atletes que, dedicats al *pancratium*, combinaven la lluita i el pugilat. Salomonson (1965, p. 87), el classificà entre els d'activitats humanes. Lambertz (1913, p. 107) i Jeanneret (1917, p. 92) l'anotaren com a nom de victòria, amb lloança al cavall i gloriosa superioritat que donava bona sort. *Pancratius* atorgava al cavall, en sentit metafòric, les qualitats físiques i la destresa en la lluita evocant el desig de victòria. Destresa. Força.

PANHORM(itanus)

Panhorm(itano) (abl., honoríf., doc. 177).

«De *Panhormus*» l'actual Palerm (Sicília), i també era el nom d'un port de Creta, d'un de Samos, d'un de Tràcia i d'un d'*Achaia*. Per l'únic

testimoni que tenim d'aquest nom de cavall es pot afirmar que *Panhorm(itanus)* no correspon a l'*origo* real de l'animal ja que tal com diu el document aquest animal era d'origen africà: *PANHORM(itano) AF(ro)*. Cal suposar doncs una referència simbòlica, a les qualitats físiques de l'animal o bé a un desig o gust per recordar tal localitat (vid. *Gaetulus*).
Origen. Ètnic.

PANOPTIS

Panoptis (nom., contorniat, doc. 109).

De *πανόπτης* «el que tot ho veu» (per a l'última vocal, vid. *Lenobatis*), compost de dos termes molt productius en aquest tipus de formació (vid. *Pancratius* i *Pyropus*). Usat al lèxic comú, alguna vegada, per qualificar Zeus (cf. Liddell-Scott, s.v.). *Παν-* «tot» ofereix a *-οπτης*, de *ὄπια* «veure», el domini «visual» il·limitat, tant real com imaginari. *Panoptis* atorgava al cavall, en sentit figurat, el poder de dominar-ho tot (vid. *Omnipotens*). Mostrava, com apel·latiu profilàctic, el desig de l'individu, que esperava que l'*equus* fos hàbil i destre a l'*arena*.

Destresa.

PANTARCVS

Pantaracus (nom., mosaic, doc. 29) i *Pantarcus* (nom., mosaic, doc. 17). *Pantaracus* per *Pantarcus* (amb vocal anapíctica d'ídicntic tímbre a les altres vocals, tal com es podia esperar, per facilitar la pronúncia; vid. *Pyripinus*) de *πανταρκής* (amb canvi de vocalisme flexiu) «el que té el poder de tot», «el que tot ho protegeix» o «el cabdill», o de *πανταρχός* (si s'oblidaren de marcar l'aspiració, vid. *Crisaspis*) «el que tot ho governa». Si observem el mosaic on apareix *Pantaracus*, comprovem que per a *Patinicus* (vid. aquest) fóra possible que tampoc no es marqués l'aspiració. Potser, es tractaria doncs del mot grec *πανταρχός*, descrivint, en sentit figurat, el cavall com a guia de la quadriga, amb el desig que dominés i vencés a la cursa.

Destresa. Guiatge.

ΠΑΡΑΣΙΤΟΣ

Παράσιτον, *Παρ[ά]σιτον* (ac., *defixio*, doc. 201).

Parasitus, préstec del grec, fou usat especialment com a terme de la comèdia. Del sentit de *παράσιτος* que expressava «aquell qui menja en

taules d'altri», el llatí l'adoptà com «invitat» i també com «paràsit», però sobretot era el nom d'un tipus d'actor còmic, d'un mim pertanyent a un gremi o agrupació d'individus consagrada a *Phoebus* (vid. *Foebus* i *Lupercus*), al qual pertanyia un tal *Latinus* recordat per Marcial, 9, 28. 9. Segurament, aquest darrer sentit era el més estès, atès que la majoria de noms de cavalls de la *defixio* on és testimoniats *Parasitus* són entesos en llatí malgrat s'anotin en grafia grega (vid. *Delusor* o *Eximius*). Lambertz (1913, p. 112) el classificà com a nom afectiu. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) opinà que es tractava d'un insult d'estima. *Parasitus*, podria expressar el valor d'estima del *possessor*, però principalment descriuria l'actitud o el carisma especial de l'animal que el diferenciava de la resta. Seria, a més, en sentit simbòlic, dedicat a *Phoebus* (vid. *Laureatus*), déu portador del carro del *Sol*.

Tarannà.

Destresa. Agilitat ?

PARATVS

Parato (abl., honoríf., docs. 177, 178, funer., doc. 180), *Paratu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 215, 219, 224, 235 x4) i *Παράτιον* (ac., *defixiones*, docs. 200, 201).

«Disposat, preparat a» (de *paro*); fou un adjectiu força usat al lèxic comú. Apareix amb freqüència com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 260). Per a Lambertz (1913, p. 107) era un nom de victòria i lloança; per a Jeanneret (1917, p. 91) a més expressava superioritat; Toynbee (1948, p. 27) considerà que es referia a una qualitat «psíquica» de l'*equus*. En sentit genèric, *Paratus* describia un cavall a punt, ben equipat (vid. *Eustolus*) per a la cursa, amb totes les qualitats necessàries. En sentit positiu i absolut, tal com marca el significat de l'arrel (cf. Ernout-Meillet, s.v.), es referia a l'estat global de l'*equus*, a l'actitud i a la disposició.

Aspecte.

Destresa.

PARDVS

Pardo (abl., honoríf., doc. 177), *Pardu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 224, 235 x2), i *Πάρδος* (ac., *defixiones*, docs. 200 x2, 204, 205 x2, 206 x2). El grec *πάρδος* és una forma tardana testimoniada a Elià (s. II-III), *De natura animalium*, l. 31, segurament presa del llatí *pardus* (cf. Ernout-

Meillet, s.v.) el qual sembla alhora sorgit des del grec —mot d'origen oriental (cf. Chantraine, s.v.)— *παρδάλις* «pantera, lleopard». A l'antroponímia fou força usat (cf. Kajanto 1963, p. 64; 1965, p. 328). És molt possible que els testimonis grecs que tenim d'aquest nom de cavall transcriviguin el llatí (vid. *Delusor* o *Eximius*). El lleopard és molt ràpid en atrapar la presa, com tots els felins (vid. *Lynceus*), tant com —salvant les distàncies— *Latro*, i té el pèl a taques com *Gemmatus*. *Πάρδος* apareix també per «clapejat», com un lleopard (cf. Chantraine, s.v.). En sentit metafòric, l'*equus* s'assimilaria i prendria les qualitats del lleopard; esdevindria salvatge, ferotge, indomable. Aquest valor caracteriològic, caldria subjugar-lo al sentit principal de l'apel·latiu. *Pardus* descrivia el cavall pel pèl a taques.

Aspecte. Taques.

PASSER

Passer(e, -ino) (abl., honoríf., doc. 177 x3).

«Pardal», ben conegut pels versos de Catul 2 i 3, per exemple, com l'ocellet amb qui jugava la seva estimada Lesbia; sembla que es referia en general als ocells de petit tamany (cf. André 1967, p. 120). Fou força usat com a nom de persona (cf. Kajanto 1965, p. 331). Com apel·latiu equí, hem d'entendre'l amb un valor afectiu més accentuat que en la resta de noms de cavalls (vid. *Alumnus*). Hem de recordar també que denomina un animal alat (vid. *Palumb(a, -es, -us)*). *Passer*, en sentit metafòric, representaria l'actitud delicada, àgil, llisquívola i juganera de l'animal. Tarannà. Docilitat.

Destresa. Agilitat.

PASSERINVS

Passarino (abl., honoríf., doc. 178), *Passerino* (abl., funer., doc. 185), *Passerinus* (nom., epigrama, doc. 242), *Passerinum* (ac., epigrama, doc. 244) i *Passer(e, -ino)* (vid. *Passer*).

Diminutiu de *passer* (vid. aquest) pel sufix *-inus* (vid. *Alumninus*), és testimoniats també com a nom de persona (cf. Kajanto 1965, p. 331). Per a Toynbee (1948, p. 27) es referia sobretot a una qualitat física. Lambertz (1913, 109) el classificà entre els noms d'animals. *Passerinus*

a més de descriure l'actitud de l'*equus* comportava una forta càrrega afectiva de l'individu envers l'animal.

Tarannà. Docilitat.

Destresa. Agilitat.

PATINICVS

Patinicus (nom., mosaic, doc. 29).

«El que experimenta la victòria», compost tardà de nova formació (vid. *Lenobatis*) per dos elements d'origen grec; per *-nicus* de *-νικος*, el segon ja usat a l'onomàstica equina (vid. *Callinicus*), i per *Pati-* el primer, que respon –tal com defensem– a *παθι-*. Laurier (1887, p. 239-240) pensà en *πάτος* «camí», substantiu no conegut com a segon element de compostos. A *CIL* II, 6180, es proposà la lectura *πασι-*, potser basant-se en el sentit semàntic i en paral·lels onomàstics. (*Pasinicus* apareix com a antropònim tant en grec com en llatí; cf. Solin 1982, p. 135). Al mosaic on s'anota *Patinicus*, encara avui es conserven totes les *tessellae in situ* d'aquest nom des del mateix moment de la troballa, tal com mostra el primer dibuix a aquarel·la publicat per Lafuente (1877, p. 90) un any després de la descoberta, malgrat reproduir *Patynicus*. La possibilitat que ens sembla més plausible, és que es tracti de la transcripció de *παθι-* (de *πάθος*), molt productiu en aquest tipus de formació (cf. Chantraine, s.v. *πάσχω*), amb omissió de l'aspiració freqüent (cf. Väänänen 1982, *102) i amb vocalisme *-i-* per facilitar la pronúncia. El mosaic on apareix aquest nom resumeix en quatre seqüències el que pot passar a l'*arena*, corroborant les imatges a partir de les inscripcions (vid. *Eu plium*). Si observem l'escena de la quadriga de *Calimorfus*, l'auriga de «bella forma», dirigida pel *funalis* esquerra *Patinicus*, comprovem que és la que arriba en primer lloc (cf. Darder 1993-94, nota 11). Així doncs, la iconografia immediata del nom que ens ocupa confirma, d'aquesta manera, el sentit del mot com la transcripció de *παθινίκος*, «el que experimenta la victòria», és a dir «el vencedor».

Expectatives. Victòria.

PATRICIVS

Patricius (nom., mosaic, doc. 6), *Patricium* (x2) i *Patriciou* (ac., *defixio*, doc. 231) i *Πατρι[κτος]* (ac., *defixio*, doc. 210).

«De pare noble», a més, *Patricii inde uocati sunt, pro eo quod sicut patres*

filiis, ita prouideant reipublicae els descrivia Isidor, *Etym.*, 9, 3. 25; a partir de Constantí, fou un terme usat com a títol honorífic, tal com indicà Sidoni Apol·linar, 2. 90. Com antropònim apareix fins a època tardana (cf. Kajanto 1965, p. 313; *PLRE*, vol. I, s.v.; Mandouze, s.v.). Per a Lambertz (1913, p. 112) era un nom que lloava el cavall. Jeanneret (1917, p. 90) considerava que es referia a l'actitud. Per a Toynbee (1948, p. 28 i 32) destacava sobretot l'«estatus» social, i el traduí per «noble». *Patricius* es referia a l'origen de l'animal (vid. *Nouicius* i *Nobilis*). Amb valor secundari, definia l'actitud o destresa de l'*equus*, en tenir poder decisorí sobre la resta de la *factio* (vid. *Patronus*).

Origen. Familiar

Destresa.

PATRONVS

Patrono (abl., honoríf., doc. 178).

«Patró, protector». Per a Lambertz (1913, p. 111) era un nom que oferia protecció en el dia de la cursa. Toynbee (1948, p. 29) l'anotà entre els noms d'activitats humanes. *Patronus*, com un gran nombre de noms de cavalls (vid. *Coryphaeus*) destacaria, en sentit figurat, la superioritat, en poder de decisió (vid. *Iudex*) i protecció (vid. *Adsertor*) sobre la resta d'*equi* de la quadriga, esdevenint el guia, el *funalis* (vid. *Frenalius*) d'aquesta.

Destresa. Guiatge.

PECIOLVS

Peciolus (nom., *defixiones*, docs. 229, 230).

És un mot, tècnic i rar, testimoniats des d'Afrani (s. II d.C.), derivat possiblement de *pes*, *-dis* pel sufix diminutiu *-olus*, «peu petit», «petit unglot» (també denominava el «peciól», part més estreta de la fulla)(cf. Ernout-Meillet, s.v.). Lambertz (1913, p. 114) no comentà el seu significat. Jeanneret (1917, p. 91) creia que es tractava d'una corrupció popular del mot grec *ποικίλος* «bigarrat, clapejat». Per corrupció o errors gràfics també podríem pensar en *Speciosus*, o en un diminutiu del gentilici etrusc *Peccio* (cf. Kajanto 1965, p. 164), però ens sembla que no cal cercar justificació en cap canvi fonètic. Els dos testimonis d'aquest nom estan inscrits sense cap variant entre ells. *Peciolus* devia descriure la forma

de les peülles del cavall, que potser eren excepcionalment petites. No obstant, també es pot pensar que expressava, per metonímia i en sentit figurat, la lleugeresa i, per extensió, la rapidesa de l'animal a la cursa (vid. *Aeripes*, *Actraclæ* o *Achillis*).

Aspecte.

Destresa. Rapidesa.

PECVLIIARIS

Peculiare (abl., honoríf., doc. 178), *Pecul[---]* (honoríf., doc. 177). (Vegeu *Peculiaris* a la llista de noms dubtosos.)

«Especial, extraordinari», de *peculium*, amb aquest sentit l'utilitzaren Suetoni, *Vitellius*, 4, i Justí, *Historiae Philippicae*, 36, 4, 3, autors contemporanis dels documents que ens ocupen (mitjan s. II d.C.). Fou usat igualment com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 289). Lambertz (1913, p. 113) l'associà amb noms de cavalls com *Eminens*, *Peculiaris* descrivia un cavall diferent a la resta, amb «personalitat» pròpia, amb particularitats distintives.

Afecte. Lloança.

PEGASVS

Pegasus i *Pegasus* (nom., mosaic, doc. 7, disc de gres, doc. 53, contorniat, doc. 122, funer., doc. 179), *Pegaso* (abl., honoríf., doc. 177 x2).

És el mític cavall alat, nascut de Medusa (vid. *Perseus* i *Iason*) que portava el raig de Zeus. És un mot d'etimologia obscura; segurament per etimologia popular se'l relacionava amb *πήγη* «font», per la relació de l'animal amb les aigües (cf. *Fontanus* o *Castalius*), però també pot tractar-se d'un derivat de *πηγός* «fort» (cf. Chantraine, s.v.). *Pegasus* evocaria, en sentit figurat, la rapidesa del cavall alat.

Destresa. Rapidesa.

PELOPS

Pelops (nom., mosaics, docs. 28, 30, *defixiones*, docs. 212, 213, 214, 233).

Era el nom del fill de Tàntal, amat per Posidó i coper seu (vid. *Ganymedes*); robava, per ordre del seu pare, nèctar i ambrosia per donar-los als mortals. En ser expulsat de l'Olimp, Posidó li regalà cavalls alats

(vid. *Helios*) i amb aquests se li atribueix l'origen dels jocs olímpics que després reactivà *Heracles* (vid. aquest).

Destresa. Rapidesa.

PELORVS

Peloro, *Pelorus*, *Pelore* (abl., nom. x2, voc., prosa, doc. 239 x4).

De *πέλωρος*, «gegant», «prodigiós»; *Pelorum* era el nom d'un promontori de Sicília, a l'est, el que està més a prop de la Península Itàlica. *Pelorus* es referia, segurament, a la grandària (més gran que la resta, vid. *Altus*) del cavall. Doncs, tal com remarca Sili Itàlic, *Punica*, 16. 364-365, era un *equus* originari de la *Lusitania*, *campis Vettonum* (vid. *Zephyrus*), i no de Sicília. D'altra banda, cal descartar el sentit despectiu del mot grec, «monstruós», ja que el mateix autor descrivia l'*equus* com: *At docilis freni...* (16. 359); i, en canvi, sí que afirmava que era un cavall fort: *Insignis multa ceruice...* (16. 362).

Aspecte. Alçada.

PENNA

Penna (nom., contorniats, docs. 116, 117).

«Pluma, ala», i per extensió «la ploma d'una fletxa» i la mateixa fletxa (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178) traduint *Feather* «ploma, o pes ploma» l'anotà entre els noms d'agilitat. Per metonímia, *Penna*, «allò que serveix per volar», designava, en sentit simbòlic, el cavall alat (vid. *Icarus* o *Pegasus*).

Destresa. Rapidesa.

PERCVSSOR

Percussore(m) (ac., *defixiones*, docs. 224, 235).

En sentit literal (de *percutio*), «aquell qui travessa pegant» o «aquell qui pega o sacseja», també «assassí». Per a Lambertz (1913, p. 112), era un nom de professió horrible. Toynbee (1948, p. 28) l'anotà entre els noms de victòria que crida al triomf per davant als altres rivals. Jeanneret (1917, p. 92-93) afirmà que descrivia el temperament de l'animal. *Percussor* descriuria aquell cavall que colpejava, és a dir, que es destacava especialment pels bitzacs que –suposadament– efectuava amb continuïtat.

mostrant, potser, un temperament agressiu o simplement remarquant la particularitat auditiva provocada pels unglots quan corria, tal com mostrà Virgili, *Aen.*, 8. 596, ... *it clamor, et agmine facto/ quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum*. Però, sempre en segon lloc, podríem pensar que repercutia en benefici propi a la cursa, gràcies a la fúria que retenia. Tarannà.

PERDIX

Perdice (abl., honoríf., doc. 178).

Préstec del grec *πέρδιξ* «perdiu», s'ha intentat relacionar amb el verb *πέρδομαι* «petar, espetegar», pel soroll que fa aquest ocell en prendre el vol (cf. André 1967, *s.v.*). A la Península Itàlica hi havia dos tipus de perdiu una petita i gris i l'altra amb potes i bec vermells. *Perdix*, per a un cavall circenc, podria referir-se al color del seu pèl (vid. *Corax*), o al «caràcter» dòcil de l'animal (vid. *Palumb(-a, -es, -us)*).

Tarannà. Docilitat.

Aspecte. Color.

PERSEVS

Perseus (nom., placa d'ivori, doc. 51).

Denominà un jove d'extraordinària bellesa i de gran valor (vid. *Achillis*), fill de Zeus i Danae. Per alliberar la seva mare del desig del tirà Polidectes matà Medusa (vid. *Pegasus*) amb l'ajuda d'Atena (vid. *Palladius*) i Hermes. Era un dels avantpassats directes d'*Heracles* (vid. aquest). També era el nom d'un ocell (cf. André 1967, *s.v.*) i d'un peix. *Perseus* lloava, en sentit metafòric, el cavall que duia aquest apel·latiu per la seva bellesa i extraordinària habilitat en aconseguir la victòria.

Aspecte. Bellesa.

Destresa.

ΠÉPTINAE

Πέρτιναξ (nom., prosa, doc. 246).

Per *pertinax* «qui dura molt temps», «constant, pertinent, tenaç, obstinat». A l'antroponímia fou usat també força com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 259). Per a Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), que el traduí per «*will-to-victory*», era un nom de victòria, de triomf. En sentit genèric.

Pertinax descrivia l'actitud de l'*equus* constant i implacable per naturalesa (vid. *Petulans*). En segon terme, es podria interpretar en funció de la victòria, per la perseverància en aconseguir-la.

Tarannà.

PETVLANS

Petulante (abl., honoríf., doc. 178).

«Impetuós, vivaç» del suposat i desaparegut verb **petulo* de *peto* «dirigir-se cap a, atacar» i, per extensió, «guanyar». Lambertz (1913, p. 113) considerà que es tractava d'un mot pejoratiu. Toynbee (1948, p. 28) l'anotà entre els noms que destacaven característiques físiques. *Petulans, qui proteruo impetu petunt*, Paulus Festus, 226. 4, aplicat a un cavall circenc, descrivia el «caràcter» o l'actitud global de l'animal, marcant, en segon terme, un matís de victòria en relacionar-lo amb la cursa.

Tarannà. Impetuositat.

PHAEDRVS

Phaedro (abl., honoríf., doc. 178).

De *φαῖδρος*, nom de personatges insignes, en convivència amb l'adjectiu homònim, «brillant, esclatant» i «alegre». Fou un antropònim usat tant en grec com en llatí (cf. Solin 1971, p. 140). Friedlaender (1875, p. 3) l'inclogué dins el grup de noms d'home. Lambertz (1913, p. 112) opinà que lloava el cavall. *Phaedrus* evocava el record de personalitats distingides, entre ells el faulista (vid. *Ἀπόλειος*) i, en segon lloc, el tarannà de l'animal, però principalment es referia a la superioritat de l'animal, expressada en sentit metafòric per la resplendor del pèl, tal com hem apuntat en la semàntica de força noms de cavalls (vid. *Lucidus*).

Afecte. Lloança.

Aspecte. Color.

PHAETHON

Faiton (nom., mosaic, doc. 21) i *Phaethon* (nom., poesia, doc. 249). (Per a *Faiton*, *f* per *ph*, vid. *Delfus*; *ai* per *ae*, cf. Väänänen 1982, p. 75 *59; *t* per *th*, vid. *Patnicus*). De *φαέθων* «brillant». Era el nom de l'heroi fill del *Sol* que es precipità a l'*Eridanus* després de conduir sense massa fortuna el carro del seu pare. També fou usat per denominar el

mateix *Sol* (Virgili, *Aen.*, 5. 105). Segons Jeschonneck (1885, p. 58), a més, era el nom d'un dels cavalls de l'*Aurora* i d'un del *Sol*. Apareix com antropònim (cf. Chantraine, *s.v.*; *LGP*N, vol. I, *s.v.*; Solin 1982, p. 523). *Phaethon*, descriuria la lluminositat del pèl de l'animal, que, en sentit figurat, el feia destacar per sobre la resta (vid. *Foebus*).

Afecte. Lloança.

Aspecte. Color.

PHO (*tessera* de plom, doc. 148).

Podem pensar en *Phoebus*, *Phoenix*, *Phosphorus* testimoniats com a noms de cavalls, però el ventall de possibilitat és molt ampli i dispers, només cal observar els *corpora* antropònims.

Nom abreujat.

ΦΟΙΝΙΞ

Φοινίκε (ac., *defixio*, doc. 200 x2).

D'etimologia obscura, denominà herois, l'au fabulosa, plantes, especialment la palmera (Plini, *Nat. Hist.*, 29. 56), un instrument de corda i el color «rogenc, porpra» amb el qual es qualificava els cavalls bais (*Il·líada*, 23. 454)(cf. Grimal i Chantraine, *s.v.*; Solin 1982, p. 1301). A partir del segle I fins al III d.C. apareixen alguns testimonis antropònims (cf. Solin 1982, *s.v.*). Jeschonneck (1885, p. 37) el classificà entre els noms de color. Toynbee (1948, p. 29) l'incloué com a nom d'ocell. L'au Fènix, que esdevé immortal en renéixer de les pròpies cendres (vid. *Λοῦξ*), es relacionava amb els noms de cavalls circencs en tant que representava el punt més alt i proper al *Sol* reflectit amb brillantor a les seves plomes (vid. *Foebus*).

Afecte. Lloança.

Aspecte. Color.

ΦΟΡΦΟΡΕΟΣ

Φορφόρεον (ac., *defixio*, doc. 195).

Anotació corrupta per *Purpureus*, préstec del grec *Πορφύρεος* «de porpra», ja que alguns noms de les *defixiones* en grafia grega són entesos en llatí, ignorant la correcta anotació (vid. *Εὔπολος*); com a exemple representatiu del mateix document trobem *Ποντιάνος* per *Fontanus* (vid. aquest). No

obstant, també es podria pensar en *Φωσφόρεος* (amb assimilació regressiva) derivat de *φωσφόρος* «el que porta la llum» (vid. *Phosphorus*). Audollent (1904, p. 224) i Lambertz (1913, p. 113) proposaren *Purpureus*; Toynbee (1948, p. 26) sense cap comentari també anotà aquest. *Purpureus* descriuria el color de l'animal (vid. *Φοῖνιξ*), però, sobretot en sentit simbòlic, tal com l'utilitzà Virgili, *Aen.*, l. 591 per la lluminositat «brillant», de la bellesa o de la joventut com l'usà Ovidi, *Fasti*, 6. 252, o de forma genèrica, evocant la idea de color resplendent de l'*equus* per sobre la resta (vid. *Foebus*).

Aspecte. Color.

PHOSPHORVS

Phosphore (voc., poesia, doc. 247).

De *φωσφόρος*, «el que porta la llum», l'astre vespertí (vid. *Lucifer*). El primer terme del compost esdevé molt suggerent entre la semàntica dels noms de cavalls circencs, en sentit simbòlic, fou aplicat a la salut, a la joia, a la victòria i a la glòria (cf. Chantraine, s.v.), a més dels matisos i connotacions de fertilitat i vida que es desprenen de la idea de la llum (vid. *Lucidus*). Salomonson (1965, p. 85) el classificà entre els noms mitològics; Toynbee (1948, 27; 1973, p. 178) anotà que reflectia un respirar o uns ulls ardents. *Phosphorus*, en sentit figurat, era aquell que portava la victòria (com *Nicephorus*) i la vida, accentuant-se-li la càrrega profilàctica (vid. *Ferobols* o *Frugifer*). A més, en ser l'astre vespertí, era el primer que es veia des d'arreu i sobre tothom (vid. *Foebus*).

Aspecte. Color.

Expectatives. Bons auguris.

ΦΟΥΛΓΙΔΟΣ

Φουλγιδον (ac., *defixio*, docs. 200, 206 x2).

Per *Fulgidus* (vid. *Eximius*) «lluminós, brillant», de l'adjectiu homònim; no testimoniats com a antropònim. Salomonson (1965, p. 88) anotà que es referia a la seva pell. Lambertz (1913, p. 113) el classificà entre els noms que lloaven el cavall. *Fulgidus* destacava per sobre la resta, éssent *Phoebus* i a més evocant la idea de rapidesa i fertilitat per la lluminositat (vid. *Lucifer*) i la de victòria per la superioritat (vid. *Candor*).

Aspecte. Color.

PIROPVS

Piropus (nom., *defixio*, doc. 199).

Per *Pyropus* (vid. *Crisaspis*), de *πυροπός* que denominà com adjectiu «de mirada ardent», «fogós», i en sentit etimològic «semblant al foc»; d'aquest darrer apareix al lèxic comú llatí *pyropus* usat per denominar una «aleació de coure i or», pel matís de color «vermell-grogós» resplendent d'un tipus de bronze (Plini, *Nat.Hist.*, 34. 94). També s'usà per descriure una pedra preciosa, així Lucreci, *De rerum natura*, 2. 803: *namque alias fit uti claro sit rubra pyropo*; la brillantor d'un escut, a Properci 4, 10. 21: *picta nec inducto fulgebat parma pyropo*; o la lluminositat solar, Ovidi, *Metam.*, 2. 2. Jeanneret (1917, p. 91) l'anotà com a «brillant» de foc i de llum. Toynbee (1948, p. 26) el traduí per «gold-bronze»; tots dos el classificaren com a nom de color. *Piropus* descrivia principalment el color del pèl del cavall i, en sentit simbòlic, la resplendor del foc que crema (vid. *Pyrolampes*), el *Sol*. En segon lloc, podria contemplar-se el valor carismàtic del mot.

Aspecte. Color.

Tarannà

PISTVS

Pisto (abl., honoríf., doc. 177).

De *πιστός*, «en qui es té confiança, qui té fe en algú», i «fidel, genuí». La forma masculina fou usada a l'antroponímia romana des d'August fins als ss. III/IV (cf. *LGPN*, vol. I, s.v.; Solin 1982, p. 733). Friedlaender (1875, p. 3) el classificà com a nom d'home. Lambertz (1913, p. 112) l'anotà entre els noms que lloaven el cavall. Toynbee (1948, p. 27) creia que reflectia una característica «psíquica». *Pistus* descrivia, en sentit genèric, l'actitud de l'*equus*, dòcil a les regnes.

Tarannà. *Docilitat*.

PLACIDVS

Placidu(m) (ac., *defixio*, doc. 235).

De *placeo*, designava principalment «el que agrada o complau», i, en segon lloc, «plàcid, calmat, suau». Com diu Jeanneret (1917, p. 92) el sentit del mot descrivia el temperament propi de l'animal, però tant en la cursa com en general.

Tarannà. *Tranquil·litat*.

POELIARCES

Poeliarce (abl., *defixio*, doc. 211).

Per *polyarces*, confusió o per *oe*, en altres *defixiones* apareix en el mateix document *proelium* i *prolium* (Audollent 1904, núm. 250, l. 6 i 13) i *y* per *i* (vid. *Crisaspis*); de *πολυαρκής* «el que ajuda o protegeix molt», «excel·lent». És un nom que descriuria la particularitat caracteriològica de l'animal, destacant la seva especialització dins el jou com a guia (vid. *Coryphaeus*), i, a més, comportaria un valor profilàctic en desig de protecció a la cursa.

Destresa. Guiatge.

Afecte. Lloança

POLIDOXVS

Polidoxe (voc., mosaic, doc. 22).

Per *polydorus* (vid. *Crisaspis*), de *πολύδοξος* «aquell que és molt conegut», «famos», compost per dos termes molt productius en aquest tipus de formació. Toynbee (1948, p. 28 i 32) el traduí per «Renown» entre els noms de victòria. *Polidorus* lloava el cavall pel supòsit d'haver aconseguit o el desig que aconseguís moltes victòries (vid. *Famosus*), ja que seria aquest el motiu de la seva glòria.

Expectatives. Victòria.

POLIDROMVS

Polidromus (nom., *defixiones*, docs. 212, 214) i *Polidromus* (nom., *defixio*, doc. 213).

Per *polydromus*, de *πολύδρομος*, usat al lèxic comú com adjectiu, «de moltes curses», «ràpid»; a l'antroponímia llatina fou un dels principals *cognomina* (cf. Solin 1982, p. 138). Els dos elements del compost són productius en aquestes posicions entre els noms de cavalls, per exemple *Polidorus* o *Callidromus* (vid. aquests). Lambertz (1917, p. 107) el classificà entre els noms de victòria, i Jeanneret (1917, p. 92) anotà que remarcava el valor propi o el temperament del cavall de cursa. *Polidromus* destacava, segurament, l'especial qualitat circenca de l'*equus* que duia aquest nom: la rapidesa.

Destresa. Rapidesa.

ΠΟΛΥΙΔΟΣ

Πολύιδος (nom., *defixio*, doc. 194) i vid. *Πολ[...]*ής.

Per *πολύειδος*, era un mot entès en llatí (vid. *Εὐπολος*) per això *ι* per *ει* (*ei* > *i* (llarga), cf. Väänänen 1982, *59; Grandgent-Moll 1991, p. 131 *190). La forma masculina denominà diverses plantes, i era el nom d'un antic corinti llegendari (cf. Grimal, s.v.), però en època tardana (s. III-IV), a l'alquimista Zòsim (Ed. M. Berthelot, *Collection des anciens alchimistes grecs*, París, 1888, p. 113 B), fou usat com adjectiu amb el mateix sentit que *πολυειδής*, «de diverses formes». Lambertz (1913, p. 110) el classificà entre els noms mitològics. Toynbee (1948, p. 26) afirmà que feia referència a alguna marca al pèl del cavall. *Πολύιδος* descriuria el color no homogeni sinó amb taques de tipus diferents, indeterminades de la capa de l'animal (vid. *Spumeus*).

Aspecte. Taques.

POLYNICENS

Polynicen(*te*) (abl., honoríf., doc. 178).

Per *Polynices* (de *πολυνίκης*), amb final *-ens* per confusió amb altres mots llatins d'aquesta forma (vid. *Elegantus*), «el que venç moltes vegades» o, si volem, «el vencedor absolut». Era el nom d'un dels fills d'Èdip. Fou molt usat com antropònim (cf. *LGPN*, vol. I, s.v.; Solin 1982, p. 514). Friedlaender (1875, p. 3) va adscriure *Polynices* al grup *nomina virorum Graeca*. Lambertz (1913, p. 107) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179), citant *Polynices*, el classificaren entre els noms de victòria. Salomonson (1965), referint-se al mateix document, anotà *Polynikes* (p. 85-86), entre els noms mitològics i *Polynicus* (p. 87) entre els de victòria. *Polynicens*, com la majoria de noms de cavalls, lloava el cavall per les victòries i expressava el desig del propietari per afavorir la bona sort. Expectatives. Victòria.

POLYSTEFANVS

Polystefanus (nom., mosaic doc. 15, contorniat, docs. 123, 124) i *Polystefanus* (nom., mosaic, doc. 29) i vid. *Πολυ[...]*φο[...].

Per al testimoni del doc. 123, Alföldi i Alföldi (1990, p. 190 i 202) l'anotaren com a nom d'auriga, però per la posició del mot —sota les potes dels cavalls d'una quadriga— cal pensar que es tractava potser d'un

nom de cavall; en la mateixa posició es troba el testimoni del doc. 124 i els mateixos autors el citaren com a nom de cavall ja que sobre l'auriga s'hi inscrivía un altre nom.

De *πολυστέφανος*, «de moltes corones» o «multicoronat». És conegut a l'antroponímia llatina, especialment com a nom d'auriga, per exemple al mosaic de *Via Imperiale* (cf. doc. 3). *Polystefanus* expressava en sentit metafòric la victòria repetida de l'equí, tant desitjada com possiblement real. Com considerà Avetta (1985, p. 54), i, com gairebé en tots els noms de cavalls, és un nom, a més, de caràcter augural (vid. *Polynicens*). Expectatives. Victòria.

ΠΟΛΥ[...]**Φ**Ο[...] (defixio, doc. 195).

Potser es podria entendre *Πολυστέφανος* (vid. *Polystefanus*).

ΠΟΛ[...]**Η**Σ (nom. defixio, doc. 196).

Segurament *Πολυιδης* (vid. Πολύιδος).

POMPEIANVS

Pompeiano (abl., honoríf., doc. 178 x3, funer., doc. 180) i *Πομπειανόν* (x2), *Πομπειανου* (ac., gen.? defixio, 207).

«De *Pompeia*». Fou un conegut *cognomen*, també en època tardana (cf. Kajanto 1965, p. 191); trobem força testimonis al s. iv d.C. (cf. *PLRE*. 1, s.vv.). Friedlander (1875, p. 3) creia que era un *adjectivus possessorem significantia*. Sembla que prop de Constantina (Algèria) un tal *Pompeianus* criava cavalls circencs (vid. el mosaic dit de Pompeianus, doc. 22), el testimoni del doc. 207 potser podria tenir alguna lleugera relació amb aquest fet. Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren entre els noms geogràfics. Entre els noms de cavalls que recorden la Península Itàlica o també algunes ciutats de la mediterrània, la majoria fan al·lusió a l'origen simbòlic (vid. *Italus*) de l'animal, normalment relacionat amb la fortuna (vid. *Fanester*) o amb fenòmens que aporten rapidesa o qualsevol altre aptitud relacionada amb el circ (vid. *Mantineus*). *Pompeianus* descriuria l'*origo* de l'*equus*, però no deixa de ser suggestiva, en el context circenc, la semàntica del mot *πομπεια* «anar en processó» per la tradició romana de la *pompa* (vid. *Hederatus*). Origen. (Ètnic.)

POMPEIUS

Pompeiu(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

Per a la discussió sobre diverses interpretacions sobre aquests testimonis vid. *Proteus*.

Amb el mateix significat que *Pompeianus* (vid. aquest). *Pompeianus* i *Pompeius* coexisteixen tant en l'antroponímia (cf. Kajanto 1963, p. 49; 1965, p. 153 i 191; *PLRE*, l. s.vv.) com entre els noms de cavalls així com *Germanus* i *Germanicus*.

Origen. (Ètnic.)

PONTIFEX

Pontifex (abl., honoríf., doc. 178).

Membre d'un dels quatre *collegia* de Roma, decidia en els aspectes jurídicoreligiosos, trobant-se sota les ordres del *Pontifex maximus*, que durant l'Imperi requeia en l'emperador. Lambertz (1913, p. 112), Toynebee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren com un mot que denominava una activitat humana. Al món circenc el paper dels *pontifices* era destacat, ja que, a més del fet que els jocs es regien pel ritual pontifical, el *pontifex* era l'encarregat de procurar fer propicis els prodigis. L'apel·latiu *Pontifex* per a un cavall circenc significaria, en sentit simbòlic, que l'*equus* adoptaria el poder absolut per jutjar, governar i lluitar per obtenir la victòria (vid. *Coryphaeus*); anotava, d'aquesta manera, una forta càrrega augural (vid. *Polystefanus*).

Destresa. Guiatge.

POPHYRVS

Popyiro (abl., *defixio*, doc. 211).

Potser per *porphyrius*; corrupte com alguns dels noms de cavalls de la mateixa *defixio* (vid. *Lascouus*). Jordan (1988, p. 131-2) considera que es tracta de *Porphyrio*, recordant el testimoni *Φορφόρεος* i citant «*Πορφύρεος?*» i «*Purpureus?*». No obstant, també podria tractar-se d'una barreja, popular i familiar, entre el grec i el seu préstec llatí, *Πορφύριος* / *porphyrio* / *porphyrius* «relatiu a la porpra». Recordem a més l'*App.Probi*, l. «*porphireticum marmor*, non *purpureticum marmor*». *Porphyrius* fou el nom d'aurigues famosos tant d'orient (*Porphyrius* de Constantinoble, s. vi d.C.; cf. Mordtmann 1880, pp. 295-308) com d'occident (Marcial, 13, 78. 2) (vid. *Purpureus*). Per a *Porphyrio* vegeu *Purpurio*. En aquest cas, el mot es referiria al color del pèl del cavall. Significat desconegut.

Aspecte. Color ?

PRAESIDIVS

Praesidio (abl., honoríf., doc. 178).

Derivat de *praeses* «aquell que presideix o governa», «aquell que està davant», pel sufix *-ius* (vid. *Euentius* i *Fortunius*), amb el mateix sentit, però afegint un petit matis –redundant– de pertinença. Al lèxic comú només apareix *praesidium* «protecció, defensa», tal com destacà Horaci, *Carm.*, I, l. 2, referint-se a Mecenes com a «recolzament», *Maecenas atavis edite regibus, / o et praesidium et dulce decus meus*. A l'antroponímia és testimoniada tant en masculí com en femení (cf. Kajanto 1963, p. 81; 1965, p. 317). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà al grup de *nomina generis femerini et neutrius*. Lambertz (1913, p. 110 i 111) considerà que es tractava d'un nom abstracte, però que aportava protecció el dia de la cursa. *Praesidium*, tal com indica el tema verbal, designaria aquell cavall que es destacava de la resta, per la doble funció, d'estar davant, en sentit simbòlic, i de dirigir la resta d'èquids de la seva quadriga, suportant tot el pes de la cursa, especialitat del *funalis* (vid. *Frenalius*). Destresa.

(Expectatives. Victòria.)

ΠΡΑΙΚΛΑΡΟΣ

Πραικλάρον (ac., *defixio*, docs. 200 x2, 203 x2).

Per *praeclarus* (vid. *Derisor*), «brillant, lluminós», i, marcant la idea de superioritat compresa en el prefix *prae-*, «superior, excel·lent, remarcable». Per a Lambertz (1913, p. 107), lloava el cavall i li donava bona sort. Toynbee considerà que denotava glòria (1948, p. 28) i triomf (1973, p. 179). Balil (1962, p. 334) l'anotà al costat de *Famosus*. *Praeclarus* descriuria la superioritat de l'*equus* per sobre la resta a partir de la idea, en sentit simbòlic, de lluminositat (vid. *Luculentus*), i alhora amb un sentit moral, social (vid. *Inclitus*).

Afecte. Lloança.

PREATVS

Preatus (nom., vidre, doc. 40).

«Preat, apreciat». Evolució tardana de *pretiatus*, de *pretio*, *-are*, derivat tardà de *pretium*. El grup *-ti-* en una posició dèbil evolucionà tendint a desaparèixer (cf. Grangent-Moll 1991, pp. 180-181). *Pretio* és testimoniada a partir del s. v d.C. (a Gelas, c 113 C; cf. Blaise s.v.) i fou més freqüent al vi (Gregori de Tours, *Hist.*, 5. 18 i Cassiodor, *Variae*, 5, 40. 1). A totes les llengües romàniques d'occident s'ha conservat aquesta forma;

al català, prear (←*pretiare*), és conservat per primera vegada al s. XIII a les *Homilies d'Organyà*. Per aquests motius el document que ens ocupa podria ser del s. VII o VIII (?).

Afecte. Estima.

PRETIOSVS

Pretiosus (nom., *defixiones*, docs. 212 x3, 213, 214, 227, 233) i *Πρετιώσον* (ac., *defixiones*, docs. 200 x2, 204 x2, 205 x2, 206 x2).

«Preciós», «qui té un preu», «qui costa car» de *pretium*. Per al testimoni en grec vid. *Derisor*. Lambertz (1913, p. 107) l'anotà entre els noms de victòria que lloaven el cavall i li donaven sort, i més endavant (Íd., p. 111) entre els que denotaven l'estima del *possessor*; en aquest darrer grup l'incloueren Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 28). El cavall de cursa per ell mateix ja era una joia, un objecte preciós, costós de mantenir i en el qual s'hi abocaven moltes esperances. *Pretiosus* comportava, dins el context circenc, el sentit de vàlua simbòlica, expressant alhora la distinció «superior» de l'animal, en sentit genèric, per les seves qualitats extraordinàries i l'apreci del *possessor* per aquest.

Afecte. Lloança. Estima.

Aspecte. Color.

PREVALENS

Preualente(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 219, 223, 224, 235). Per *Praevalens* (e per ae, vid. *Celestinus*), de l'adjectiu verbal homònim, «molt fort, robust, vigorós». Sembla no estar testimoniats com antropònim. Lambertz (1913, p. 107) l'incloué entre els noms de victòria que lloaven el cavall; Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1948, p. 27) entre els que es referien a la força i al vigor. *Praevalens*, pel sentit del tema de *ualeo* «estar bé», descrivia un cavall en perfecte estat de salut, sobretot física, però també en sentit global, reforçat pel preverb *prae-*, que evoca a més la idea de superioritat (cf. Ernout-Meillet, s.v.).

Destresa. Força.

PRIMITIVVS

Primitiuos (nom., *defixio*, doc. 198).

De l'adjectiu homònim, «el primer» (de l'adverbi *primitus*) generalment referint-se al naixement; (per al final -os per -us, cf. Väänänen 1982, p. 72 *55). Ja a Grècia *πρωτόγονος* (= *Primitiuus*) era aplicat als animals que naixien els primers de l'any. A l'antroponímia llatina és una forma

molt testimoniada (cf. Kajanto 1965, p. 290). Lambertz (1913, p. 114) el classificà com a nom d'home. Segons Jeanneret (1917, p. 92) també denominava un «cabró jove» i per això l'anotà al grup de noms d'animals. Sembla que en darrer lloc podem pensar en «el primer» com a vencedor. Per comparació amb el nom de cavall circenc *Nouuicius*, *Primitiuus*, com *Priscianus*, podia denominar un cavall nascut a la mateixa quadra on li donaren el nom. Aquest apel·latiu fou causat per un motiu circumstancial. Origen. Familiar.

PROCESSVS

Processus (nom., mosaic, doc. 26).

De *procedo*, «el que va endavant» o «el que s'avança», es pot entendre com «el que arriba per davant (de la resta)», és a dir, «el primer». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 354). *Processus*, pel preverb *pro-*, indicava anterioritat temporal i local i, pel contingut semàntic de *cedo*, el moviment amb força i valor positiu cap a l'objectiu. És un nom que evoca la imatge circenca —semblant a la de *Fugitiuus*— de la quadriga vencedora davant la resta.

Expectatives. Victòria.

ΠΡΟΦΙΚΙΟΣ

Προφίκιον (ac., *defixio*, doc. 200), *Πρωφίκ[ιον]* i *Πρωφίκιον* (ac., *defixio*, doc. 205), *Πρωφίκιον* (ac., *defixio*, 206 x2).

Per *Proficius* (vid. *Eximius*) —de *proficio* compost sota el sentit de «situar-se» de *facio*, amb el preverb *pro-* «davant» (cf. Ernout-Meillet, *s.v.*)— «el que es col·loca o se situa davant». Fou usat com a *cognomen* sobretot en època tardana (cf. Kajanto 1963, p. 82; 1965, p. 286). *Proficius* es mostraria com un apel·latiu de caràcter augural, expressant el desig del propietari que el cavall que duia aquest nom aconseguís avançar-se en la cursa i aportés guanys a la *familia* amb la seva victòria (vid. *Polystefanus*).

Expectatives. Victòria.

PROFVGVS

Profugus (nom., *defixiones*, docs. 212, 213, 228, 233), *Profugu[s]* (nom., *defixio*, doc. 230) i *Profu[gus]* (nom., *defixio*, doc. 214) i (vegeu *Profugus* a la llista de noms dubtosos).

«Fugitiu» (de *profugio*). Força usat al lèxic comú com adjectiu, no apareix

a l'antroponímia. *Profugus*, com apel·latiu d'un cavall circenc, descrivia, en sentit metafòric, la imatge del cavall que s'escapa i s'allunya de la resta (vid. *Fugitiuus*) que l'únic que poden fer és «per-seguir-lo», ja que el preverb *pro-* marca la idea d'anar cap endavant (vid. *Proficius*). D'altra banda, també podria expressar, en sentit genèric, l'actitud del cavall d'intentar marxar.

Destresa. Rapidesa.

PROTEVS

Proteu(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

Audollent (1906, núm. 2 = doc. 235) anotà *Priuatianus*, *Heliu* i *Pompeius*, encapçalant la llista de noms de la mateixa *defixio*, així com *Proteus*, *Felix*, *Pompeius* (Audollent 1906, núm. 1 = doc. 234), com a noms d'aurigues. Lambertz (1913, p. 110) anotà el que ens ocupa com a nom de cavall. El text que volta el llistat de noms es refereix exclusivament a cavalls: *...nec frenis [aj]udiant...* (doc. 234) i *Rogo uos obligate [equ]os [-c-7-]...* (doc. 235, l. 41) i *... cadant male gurent et agitan/ [tes u]ertant...* (Íd. l. 42-43), com transcriví Audollent. Encara que hi ha parts del text que no es pogueren llegir, pel context immediat sembla que tots els noms dels llistats del document 234 responguin només a cavalls. Lambertz (1913, p. 110) anotà aquests tres noms com a noms de cavalls. Els noms del doc. 235 sí eren noms d'aurigues, ja que la tauleta on estan anotats reproduïx el mateix esquema compositiu i formulari semblant a les *defixiones* dels docs. 222, 223, 224, on no hi ha dubte que siguin noms d'aurigues.

Proteus, de *πρωτεύς*, «el primer de tots», també fou el nom d'un personatge mític que tenia la qualitat de transformar-se en allò que volia; s'identificà amb un déu del mar i amb un rei d'Egipte relacionat amb el rapte d'Helena, a qui guardà donant a Paris un fantasma semblant a aquesta. Lambertz (1913, p. 110) l'anotà com epítet d'Apol·lo. Com a nom de cavall, *Proteus* segurament es referia, dins aquest context, al caràcter augural implícit en la semàntica del mot.

Expectatives. Victòria.

ΠΡΟΥΝΙΚΟΣ

Προυνικόν (ac., *defixiones*, docs. 200 x2, 204 x2, 205 x2, 206 x2).

El mot grec, compost pel preverb *προ-* «endavant, cap endavant» i *-νικος* (d'*ἠνεϊκα* «portar») (també s'ha pensat que podia ser *νείκος*, cf. Chantraine

i Liddell-Scott, s.vv.) denominà «el que porta cap endavant», en alguns casos amb el sentit d'«obsquè», però més sovint aplicat als individus que descarreguen als mercats, així el glossà Hesiqui, anotant *προυνικός*, (lexicògraf del s. v d.C.?, coincidint amb els documents que ens ocupen; vid. *Decoratus*) com «camàl·lic o carregador». No obstant, ja que a les *defixiones* on apareix aquest nom, hi ha força noms llatins en grafia grega (vid. *Agilis*, *Nimbus*, *Praeclarus*,...) —igualmente n'hi ha d'altres de grecs (vid. *Φοίτιξ*)—, també es podria entendre el testimoni que ens ocupa en llatí: *Prunicus*. Aquest, derivat de *prunus* «pruna» pel sufix *-icus*, de matèria, no apareix al lèxic comú llatí però sí que devia utilitzar-se a la llengua parlada (vid. *Atquesitor*), ja que existeix un derivat *prunicius* «de fusta de pruner» (Ovidi, *Metam.*, 12. 272), i s'usà a l'antroponímia; a no ser que també es tracti del mot grec (el més probable). Lambertz (1913, p. 114) l'entengué amb el sentit grec, classificant-lo entre els noms d'home. Solin (1982, p. 1030), en comentar el nom d'home *Prunicus* el classificà entre els noms grecs amb significat referent a la posició social, dins de «comerç». Toynebee (1948, p. 26) cità *Prunicos* i el traduí per «pruna», classificant-lo entre els noms de colors o marques. *Προυνικός* descriuria la força del descarregador de molls aplicada, en sentit metafòric, al cavall circenc. I si es tractés de *Prunicus*, ¿podríem pensar que es referia al color del pèl de l'animal semblant al de la pruna, o al tacte suau?

Destresa. Força.

Aspecte. Color ?

ΠΡΩΟΥΙΔΕΝΣ

Πρωουιδεντε(μ) (ac., *defixio*, doc. 232.)

Per *Prouidente(m)* (vid. *Derisor* i *Ούρειλις*), «prudent», «segur». És un nom que es podia referir tant al caràcter com a l'actitud de l'animal a la cursa. En segon terme, es convertia en un mot reclam de bons auguris en tant que era un cavall que «preveia», que tenia coneixement de l'esdevenir pròxim.

Tarannà.

Expectatives. Bons auguris.

ΠΡ[.]Ε (*defixio*, doc. 207).

PVERINA

Puerina(m) (ac., *defixio*, doc. 219).

El sufix *-ina* afegeix només un lleu matís diminutiu/afectiu al tema *puer* «nen», usat a l'epigrafia alguna vegada com adjectiu entès com «tout enfant» (cf. Gafiot, *s.v.*). Lambertz (1913, p. 113) i Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) el classificaren entre els noms d'edat. Jeanneret (1917, p. 92) considerà que es tractava d'una forma d'anomenar els animals joves (vid. *Iuuenis*). *Puerina* podria descriure, en sentit genèric, l'actitud de l'euga, juvenil, juganera, i també destacar, responent a un motiu circumstancial (vid. *Primitiuus*), l'origo «familiar» i l'afecte del *possessor* (vid. *Alumnus*) per l'animal.

Tarannà.

Origen. Familiar.

PVGIO

Pugione (abl., honoríf., doc. 178 x2), *Pugio(ne)* (abl., honoríf., doc. 178 x2) i *Πουγιῶνε(μ)* (ac. *defixiones*, docs. 200, 206), [*Πουγιῶνε(μ)*] i *Πουγιῶνε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 204), *Πουγιῶνε(μ)* i [*Πουγιῶνε(μ)*] (ac., *defixio*, doc. 205).

«Punyal», era també el nom d'un ocell denominat així a causa d'una unglia dels dits posteriors (cf. André 1967, *s.v.*). *Pugio* descrivia, per metonímia, la velocitat de l'animal (el punyal) en tallar el vent. Com digué Lambertz (1913, p. 111) i seguí Toynbee (1948, p. 27), la rapidesa d'una arma blanca a la mà, en tallar, és invisible (vid. *Sica*).

Destresa. Rapidesa.

PVLLENTIANVS

Pullentianus (nom., mosaic, doc. 22).

Segurament per *Pollentianus* (*u* per *o*, cf. Väänänen 1982, p. 71, 72-73 *54 i 56) «de *Pollentia*», de la *colonia* —en trobem d'altres: a *Liguria*, a *Picenum* i a Mallorca— d'Ístria: *Colonia Iulia Pola Pollentia Herculanea*. Ja que al document on és testimoniats aquest nom no hi ha anotacions anòmales, no es pot afirmar que *Pullentianus* respongui a *Pollentianus*. No obstant, per la formació i pel sentit, sembla que es tracti d'aquest, testimoniats a l'antroponímia com a *cognomina* (cf. Kajanto 1965, p. 197). Però d'altra banda, es podria pensar en un derivat de *pullus* —de tres orígens diferents «animaló», (de *purulus*) «sense taca» i (d'etimón obscur

proper a *palleo*) «negre»—, però seria més difícil, ja que els derivats del primer utilitzen altres recursos: *pullatus*, *pullicenus*, ... Kajanto (1965, p. 299) entre els *cognomina* derivats de *pullus* «animal petit» anota *Pullentius*, únic testimoni de Numídia (*CIL* VIII, 2403, 2, 23), coincidint geogràficament amb el mot que ens ocupa. En aquest cas *Pullentianus*, podria correspondre a un derivat pel sufix *-anus*, de l'adjectiu *pullus* (havent passat per *pullentius*), referint-se potser al color de l'animal, immaculat o negre, o a les seves mides. Toynbee (1948, p. 32), dubtant-ne, traduí «Dusky?», referint-se a *pullus* de *palleo*. *Pullentianus*, de *Pollentia*, es referiria a l'ètnic, destacant l'origen de l'animal (vid. *Galata*) o les qualitats especials d'aquest com a «poderós, sobirà», en relacionar-lo amb el sentit comprès en el substantiu *pollentia*, destacant la seva superioritat sobre la resta.

Origen. Ètnic.

Destresa ?

PVPILLVS

Pupillus (nom., mosaic, doc. 8).

«Nen orfe» en dret, «la nineta de l'ull», i «el menor d'edat». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 287). *Pupillus*, aplicat a un cavall circenc (vid. *Virgineus* o *Virilis*), expressava l'estima del *possessor* pel seu cavall, ja que, a més de ser, segurament, nascut a la seva quadra, en sentit metafòric, era «la nineta» dels seus ulls.

Afecte. Estima.

Origen. Familiar.

PVRPVRIQ

Purpurione (abl., honorif., docs. 177, 178) i (vid. *Popirus*).

De *πορφύριον*, «de porpra», derivat del préstec oral grec *πορφύρα* «porpra» (vid. *Πορφύρεος*). *Porphyrio* era el nom d'un ocell pel color vermell del bec i de les potes (vid. André 1967, s.v.). La forma que ens ocupa és testimoniada com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 230). Friedlaender (1875, p. 3) el classificà com a nom d'home llatí. Toynbee (1948, p. 26) l'anotà entre els noms de color i els d'ocell. Lambertz (1913, p. 113) entre els que denotaven color. *Purpurio*, a més de descriure el color de l'*equus* evocava la idea de brillantor i joventut recordada pels poetes (vid. *Purpureus*).

Aspecte. Color.

PYIRIPINVS

Pyripinus (nom., mosaic, doc. 28).

Per *Pyripinus*, segurament d'una anotació popular de *πυρίπνοος*, en sentit estricte, «bufera o exhalació de foc». Del compost grec amb primer element *πυρ* molt testimoniats entre els noms de cavalls (vid. *Pyrobolus*), amb vocal temàtica *-i-* per analogia amb altres compostos de primer terme en *-i-* (la vocal temàtica oscil·la; cf. Chantraine, s.v.); i amb un segon terme que sembla que correspon al mot *-πνοος/ -πνοος*, denominatiu de *πνέω* «bufar», amb una vocal anapíctica *-i-* (que facilitava la pronúncia, *Pantaracus*). Existeix també *πίνος* com a substantiu i en alguns compostos amb significat un poc fosc, que unit a *πυρ* es podria entendre com «de patina de foc». Barral (1973, p. 61 nota 121) es referí a aquesta darrera possibilitat. D'aquest hipotètic compost, no tenim cap paral·lel literari i és estrany en aquesta posició, encara que això no seria impediment perquè el nom que ens ocupa es referís a aquest (vid. *Lenobatis*). En canvi, al lèxic comú es testimonien *πυρίπνοος*, i *πύρπνοος*, conegut també a l'onomàstica equina d'orient: *Πύρπνος* era un *equus circensis* de renom recordat per un document del s. IV d.C. (cf. Weithmann, 1979, p. 90 nota 90). Toynbee (1948, p. 27), citant *Pyripinus* (del testimoni que ens ocupa), l'anotà al grup de «bufera o ulls ardents». Si es tractés de *πυρι-πίνος* s'assimilaria directament a *Pyropus* (vid. aquest), destacant el color del pèl de l'animal. Però, el més probable, també com a *lectio faciliior*, és que respongués a una anotació popular de *πυρίπνοος*. Llavors, en sentit genèric i metafòric, descriuria l'animal pel seu temperament i esperit fogós, imaginant l'*equus* treient foc pel nas, com els dracs o els braus (Eurípides, *Medea*, 478) fantàstics i legendaris de totes les cultures. Esdevindria, llavors, un nom que qualificaria el cavall a partir de la descripció, en sentit simbòlic, de la seva caracteriologia, seria *Ferox*, *Indomitus* i salvatge (vid. *Pyrobolus*).

Tarannà. Indomabilitat.

(Aspecte. Color.)

PYRALL(is)

Pyrall(ide) (abl., honoríf., doc. 177).

De *πυραλλίς*, era el nom d'un ocell —un tipus de colom— no massa ben identificat, també denominà una òliba (cf. André 1967, s.v.) i un insecte (cf. Gil Fernández 1959, p. 163). És testimoniats com antropònim (cf. LGPN, vol. I, s.v.; Solin 1982, p. 1067). Per la semblança al color de

les plomes amb el del foc, intrínseca en l'arrel del mot, s'anomenà l'ocell i l'insecte per viure en les flames. Entre els noms d'animals el classificaren Lambertz (1913, p. 109) i Toynbee (1948, p. 29). *Pyralis* descriuria, per comparació, l'actitud dòcil de l'animal, i, potser, també, podríem pensar en una referència al color del pèl de l'*equus* semblant al foc (vid. *Piropus*).

Tarannà. Docilitat.

Aspecte. Color.

PYROBOLVS

Pyrobolus (nom., disc d'os, doc. 49).

De *πυροβόλος*, «aquell que llança foc», «llançador de flames», usat al lèxic comú grec també com un tipus de dard o fletxa amb la punxa amb foc. És compost de dos temes força usats en aquest tipus de formació, *πυρ-* «foc» amb vocalisme *-o-* (vid. *Pyriropinus*) i *-βολος* «fet de llançar», que unit a substantius com a segon element, esdevé nom agent o d'acció (vid. *Ferobols*). *Pyrobolus* descrivia, en sentit simbòlic, un cavall «fantàstic», amb fúria i ràbia dels indomables, i, en sentit metafòric, es podria pensar en la rapidesa de les armes lluminoses que creuen l'aire amb velocitat invisible, com el llamp (vid. *Fulminator*) o els astres lluminosos (vid. *Scintilla*).

Destresa. Rapidesa.

Tarannà. Indomabilitat.

PYROLAMPE[S]

Pyrola-/mpel[.] (nom., contorniat, doc. 64).

Per a la discussió sobre el context immediat, vid. *Fugitiuus*.

De *πυρολαμπής* «el que brilla com el foc», compost (vid. *Lenobatis*) per dos termes força comuns entre els noms de cavalls circencs (vid. per exemple: *Piropus* o *Lampon*). Segurament es referia al color del pel de l'animal, però també es podria entendre com epítet del Sol; així, al s. II d.C., l'astròleg Doroteu, a *Cat.Cod.Astr.* 2. 82 cod., entenia *λαμπής* com a tal i més tard Hesiqui (s. v d.C.?) anotà al lèxic *λαμπίας. ὁ ἥλιος*. Aspecte. Color.

PYRVS

Pyro (abl., *defixio*, doc. 211).

Per *Pyrrhus*, de *πυρρός*, «color de flama»; fou el nom de personatges

llegendaris. Era un conegut nom de cavall; un dels de l'auriga *Porphyrius* de Constantinoble s'anomenava així (cf. Cameron 1973, p. 48, lám. 14), i un altre testimoniat a Corint (cf. *Sammlung der griechischen Dialekt-Inschriften*, ed. H. Collitz et alii, Gotingen, 1884-1938, 3119 h 50). Fou usat com a antropònim també en llatí (cf. Solin 1982, p. 516). *Pyrrus* descrivia el color vermell-grogós semblant al foc (vid. *Pyropus*) del pèl del cavall. Aspecte. Color.

QVERVLVS

Querulu(m) (ac., defixio, doc. 234).

De l'adjectiu homònim, «planyívol», derivat de la forma quer- (de queror «cridar de forma planyívola») pel sufix *-ulus*. A l'antroponímia es coneix *Querula* com a nom de dona (*CIL* IX, 2304 i cf. Kajanto 1965, p. 268). *Querulus* es referia al temperament de l'animal (cf. Jeanneret (1917, p. 92), descrivint un «caràcter» de continuada queixa, força renillaire com *Garrulus*.

Tarannà. Expressivitat.

RAPAX

Rapace (abl., honoríf., doc. 177).

De l'adjectiu homònim (de *rapio*) «aquell que s'emporta», «lladre»; fou el sobrenom d'una legió (Tàcit, *Hist.*, 2. 43). Potser usat com antropònim a Numídia (*CIL* VIII, 7762). Lambertz (1913, p. 112) el classificà entre els noms de professions terribles. Toynbee (1948, p. 27) considerà que es referia a la gana. *Rapax* aplicat a un cavall circenc descrivia, en sentit metafòric, la velocitat de l'*equus* (vid. *Latro* o *Raptor*); entesa, de forma específica, en prendre allò que desitjava: la victòria. Com al vers d'Ovidi, *Ars amatoria*, I. 388, *Nec mea dicta rapax per mare uentus agit*, podem imaginar la força i l'ímpetu voladors de l'*equus Rapax* a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

RAPIDVS

Rapidus (nom., defixio, doc. 199) i *Ράπιδος* (ac., defixio, doc. 203 x2). Pel sentit abstracte i originari, mantingut en l'ús poètic, (de *rapio*), designa «aquell qui arrabassa», i de forma genèrica, «ràpid, impetuós, violent». És un altre nom de cavall que com adjectiu s'aplicava per qualificar, com

Rapax, per descriure la fúria dels rius (vid. *Nilus*). Fou poc conegut com antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 248). Lambertz l'anotà amb *Rapax* (vid. aquest). Jeanneret (1917, p. 92) observà que es tractava d'un valor excepcional de l'animal. Toynebee (1948, p. 27) l'inclogué entre els noms de rapidesa. *Rapidus* destacava la qualitat —la més apreciada entre aquests animals de cursa— de l'*equus* que duia aquest nom: la velocitat, amb els matisos de vivacitat i ímpetu.

Destresa. Rapidesa.

RAPTOR

Raptore (abl., honoríf., doc. 178).

Denominà literalment aquell «qui arrabassa, pren», i potencialment «lladre» (de *rapio*). *Raptor* descriuria la rapidesa del cavall, evocant a més la idea de fúria en ésser *actor* (vid. *Amator*) d'una acció violenta, que en el context circenc, desemboca en la finalitat d'obtenir la victòria (vid. *Rapax*).

Destresa. Rapidesa.

RASINICVS

Rasinicus (nom., contorniat, doc. 125).

Per *Pasinicus* (*r-* per *p-*, per error) o per *Trasinicus* (la *T-* inicial no seria visible en el document). Alföldi i Alföldi (1990, p. 195) llegiren aquest testimoni amb *R-* inicial. *Pasinicus* correspondria a un compost per dos temes coneguts també entre els noms de cavalls en tals posicions. Un segon element *-nicus* (vid. *Callinicus*), i un primer que hauríem de pensar en *pasi-* (vid. *Patinicus*), conegut igualment amb la forma *panta-* (vid. *Pantaracus*), «tota la victòria» o «la victòria absoluta». Per a *Trasinicus* veure aquest nom.

Expectatives. Victòria.

RA[—] (abl., mosaic, doc. 3).

El ventall de possibilitat és força ampli, es pot comprovar a l'onomàstica equina, i ampliar amb les llistes de *corpora* antropònims.

REGALIS

Regale (abl., honoríf., doc. 178) i (vid. *R[.]ga[...]*).

De l'adjectiu homònim «digne de rei» (de *rex*). Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 316). Lambertz (1913, p. 112) l'anotà al grup de

noms que lloaven el cavall. Toynbee (1948, p. 28; 1973, p. 179) l'entengué com evocant honor. Balil (1962, p. 335) l'assimilà a *Pantaracus* i a *Basilus*. *Regalis* al·ludiria a l'*origo*—simbòlica com en la majoria de noms de cavalls, vid. *Ingenuus* o *Gentilis*—que atorgaria a l'*equus* totes les qualitats d'una naixença i cria a les millors quadres i condicions. Amb aquest apel·latiu es lloaria el cavall, ja que, en sentit figurat, aquest esdevindria un animal tan excepcional com per ser desitjat pels mateixos reis.

Afecte. Lloança.

Origen. Reial.

REGIVS

Regiu(m) i [*Regiu(m)*](ac., *defixio*, doc. 235).

De l'adjectiu homònim, «aquell que pertany a un rei», «reial». És testimoni a l'antroponímia com a *cognomen* (cf. Solin-Salomies 1994, p. 390). Jeanneret (1917, p. 90) l'anotà entre els noms de valor, finesa i noblesa d'actitud. Entre els sentits en què s'usà el mot al lèxic comú, el de «despòtic i tirà», també descriuria l'actitud de l'animal, en tant que governador i conductor de la resta de cavalls de la quadriga (vid. *Tyrannus*). Sense oblidar aquest darrer matís, el sentit principal de *Regius*, com a *nomen equi*, es referia a l'*origo* simbòlica de l'animal (vid. *Gentilis*), i evocaria, alhora, per metonímia, l'actitud pròpia de reis (vid. *Basilus*).

Origen. Reial.

Afecte. Lloança.

REGNATOR

Regnator (nom., mosaic, doc. 28).

«Aquell que governa», «el rei». Usat poc com a *cognomen* a Roma, *CIL* VI, 26656a. Toynbee (1948, p. 30) el considerà un nom d'honor (posició o naixença). Barral (1973, p. 61 nota 123) opinà que «probablement» s'entenia «amb el sentit del «primer». Si recordem l'assimilació entre el carro i la nau (vid. *Nauta*), els *iugales* eren els que, lligats al timó, duïen la direcció, el govern del carro. Dins el context iconogràfic del mosaic on es testimonia aquest nom, sembla que *Regnator* sigui un dels *iugales* (cf. Darder 1993-1994, p. 271-279). El mot que ens ocupa descriu la possessió absoluta del dret de decisió. Per a un cavall de circ, atorgaria, com apel·latiu, a l'*equus* que el duia el poder de dirigir per sobre la resta (vid. *Coryphaeus*).

Destresa. Guiatge.

RI[-c-6-] (nom., *defixio*, doc. 230).

Les possibilitats són diverses i es fa difícil de concretar.

ROMANVS

Roman(o) (abl., honoríf., doc. 177), *Romano* (abl., honoríf., doc. 178), *Romanus* (x4) i *Romanous* (nom., *defixio*, doc. 198), *Romanu(m)* (ac., *defixio*, doc. 234) i *[R]omano* (abl., mosaic, doc. 1).

«De Roma». Sovint usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 182).

Romanus es referia a l'origen simbòlic de l'animal (vid. *Italus*).

Origen. Ètnic.

ROMVLA

Romula (abl., honoríf., doc. 178).

Femení de *Romulus* (vid. aquest). Era el nom de la mare de Gal·liè i d'una ciutat de la Bètica. Denominava, en sentit simbòlic, una descendent del fundador de Roma.

Origen. Ètnic.

ROMVLVS

Romulo (abl., honoríf., docs. 177, 178), *Romulus* (nom., *tessera* de plom, doc. 149).

Nom del llegendari fundador de la capital del *Latium*, fill de Mart i de Rea. Fou sovint usat com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 179).

Romulus, germà i assassí de Rem, es convertí —*Romula* per assimilació— en símbol d'origen dels romans (vid. *Lupercus*), força vegades ho recorda Catul: *Disertissime Romuli nepotum* (49. 1).

Origen. Ètnic.

ROSCIUS

Roscius (nom., contorniat, doc. 126) i (veure *Roscius* al llistat de noms dubtosos).

Sobre un cavall que du una palma al cap es llegeix el nom: *Roscius*. En aquest context sembla el nom del cavall, però sempre pot quedar el dubte: ¿era el nom del propietari?

Fou el nom d'una destacada família romana i d'altres personatges insignes (legislador, militar i còmic,...; recordats per Ciceró, *Pro L. Murena*, 40, *Pro A. Licinio Archia poeta oratio* 17, *De oratore* 1. 130, ...). Coincidint

amb la data del document que ens ocupa apareix el nom de *Roscia Calcedonia* que morí l'any 375 d.C. (cf. *PLRE* 1, s.v.). Toynbee (1948, p. 29) el cità com a nom d'un famós actor. *Roscius* denominaria l'origen de l'animal, pertanyent potser a una quadra de renom.

Origen.

ROSEVS

Roseu(m) (ac., *defixio*, doc. 221), *Roseus* (nom., *defixiones*, docs. 212, 213), [*Roseus*] (nom., *defixio*, doc. 214) i [*Roseu(m)*] (ac., *defixio*, doc. 220). De l'adjectiu homònim, «de color rosa», «guarnit amb roses», «rosat», «porpra» (de *rosa*). Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 91) i Toynbee (1948, p. 26), el classificaren entre els noms de color. Tant l'*Aurora* a Lucreci, *De rerum natura*, 5. 657, com *Phoebus* a Virgili, *Aen.*, 11. 913, *ni roseus fessos iam gurgite Phoebus Hiberol tangit equos...* (tots dos noms de cavalls), han estat descrits per aquest color. *Roseus* destacava el color vermellós del pèl de l'animal (vid. *Purpureus*) o les taques «roses» que tenia el cavall als narius i als llavis.

Aspecte. Color.

RVSTICVS

Rustico (abl., funer., doc. 183) i *Rustic(us)* (nom.? *tessera*, doc. 150). «Camperol, rústic», antic derivat de *rus, ruris*, «camp» per oposició a *domus* (vid. *Domitius*) i a *urbs* (vid. *Vrbanus*). Fou força usat com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 310). Salomonson (1965, p. 87) l'anotà entre els noms d'activitats humanes. *Rusticus* podia evocar la forma i l'actitud de l'*equus*, però principalment es referia a l'*origo* (vid. *Regius*) del cavall, nascut a les pastures.

Origen.

P[.]A[.] (ac., *defixio*, doc. 201).

Es podria pensar en restituir en grec *Rapax* o *Regalis* (vegeu aquests).

R[.]GA[...] (nom., *defixio*, doc. 198).

Segurament responia a *Regalis* (vid. aquest), ja que el significat d'aquest és més proper a la resta de noms de cavalls circencs i, també, perquè es coneix un paral·lel. Audollent (1904, núm. 232, p. 305-306) proposà llegir *Rogatus* (vid. aquest a la llista de noms dubtosos). La lectura del

document era força difícil, ja que, com a exemple anecdòtic, a *Eph.Epigr.* V, 456 s'anotà per al mateix testimoni C..... i Delattre (*CIL VIII*, 12504) no el llegí.

SACRATVS

Sacratus (nom., tessera de plom, doc. 151).

De la forma participial homònima —usada també com adjectiu— de *sacro*, denominà «aquell o allò que és *sacrum*», «consagrat», i també «august», «venerable». *Sacrum* s'oposa a *profanum* (vid. *Sanctus*); si es toca s'embruta, i pertany al món diví (vid. *Inhumanus*). Toynbee (1948, p. 33) el considerarà un nom solemne. *Sacratus* destacaria el cavall per sobre la resta, d'una forma especialment remarcable. En ser aplicat a un *equus circensis* un mot —en la forma superlativa— usat com epítet d'emperadors, s'assimila l'honorabilitat d'aquests al cavall que duia el nom. (Per a la relació dels jocs circencs amb la religió i els càrrecs eclesiàstics i el paper que aquests hi representen, vid. *Pontifex*.) A més, en sentit simbòlic, esdevenia «intocable» (vid. *Sanctus*) i es considerava un mot amulet, vot de bons auguris, que s'esperava que protegís la quadriga i, per extensió, la *familia* (vid. *Votalis*).

Afecte. Lloança.

Expectatives. Bons auguris.

SAECLARIS

Saeclare (abl., honoríf., doc. 178).

Per *Saecularis* (per la síncopa aparent, cf. Väänänen 1982, p. 81 *67) (de *saeculum*), «secular», donà nom als jocs que duraven tres dies i tres nits celebrats cada cent o cent deu anys. En època tardana (segurament a partir del s. IV; dos segles més tard que el document que ens ocupa, de la segona meitat del segle II d.C.) i en el llenguatge de l'església, s'usà amb el sentit de «profà», tal com mostra Sant Geroni, *Epistulae*, 60. 11. Fou força usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 220). Lambertz (1913, p. 113), traduïnt-lo per *Heide* «pagà», anotà que fou donat per remarcar l'oposició al cristianisme. *Saeclaris* recordava la més gran festa i jocs del segle en honor als déus, i, per tant, com apel·latiu equí podia simbolitzar una ofrena (vid. *Palladius*), però de forma genèrica qualificaria el cavall per ser digne d'uns *saeculares ludi*. En darrer terme podríem pensar en un tipus de reivindicació en front del cristianisme, però per

la data del document potser encara no mostraria una intencionalitat tan forta com per exemple s'intueix en el nom de cavall *Turificator* (vid. aquest i *Gentilis*).

Afecte. Lloança.

ΣΑΓΗΤΑ

Σαγήτα (nom., *defixio*, docs. 194, 195, 197) i *Σαγήταν* (ac., *defixio*, doc. 196)(vid. *Sagitt*).

Per *Sagitta*, préstec segurament no indoeuropeu (cf. Ernout-Meillet, *s.v.*), «fletxa» o un objecte amb forma semblant. Era força usat com a *cognomen* en masculí (cf. Kajanto 1965, p. 342). Friedlaender (1875, p. 4) l'inclogué entre els noms d'armes. Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178) a més anotaren que feia referència a la rapidesa. *Sagitta*, per metonímia (vid. *Sica* o *Penna*), designava el cavall en sentit figurat per la velocitat de les fletxes en tallar el vent. La força de l'arc en tensió, la lleugeresa i finesa silenciosa d'aquesta arma en moviment ens dibuixen la velocitat de l'*equus* a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

SAGITT (abl., honoríf., doc. 177).

El més probable es que es tractés de *Sagitt(a)* ja que trobem paral·lels entre els noms de cavalls (vid. *Σαγήτα*), però podria correspondre a qualsevol derivat d'aquest com *Sagitt(arius)*, o *Sagitt(ator)*,... pròxims al significat del nom de cavall *Toxxotes*.

Destresa. Rapidesa.

SALVTARIS

Salutaris (nom., *defixiones*, docs. 212 x3, 213, 214, 233).

(De *salus*) «tot allò referent a la salut», «saludable, útil, aventatjós»; era també epítet de Júpiter. Fou usat com antropònim, com a *supernomen* i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 285) —així el classificà Lambertz (1913, p. 114)—. Jeanneret (1917, p. 95) l'inclogué entre els noms mitològics. *Salutaris* es referia a l'estat físic de l'*equus*, però sobretot, en sentit figurat, en tant que sinònim de *Frugifer* (vid. aquest), esdevenia un símbol profilàctic, preservatiu, de bona sort (vid. *Volens*).

Aspecte.

Expectatives. Bons auguris.

SANCTVS

Sancto (abl., honoríf., doc. 178) i *Σάντρον, Σάνκτρον* (ac., *defixio*, doc. 203 x2).

Sacer indica un estat, *sanctus* el resultat d'un estat. *Sanctus* era «aquell o allò que s'ha convertit en sagrat o inviolable en un acte religiós», «sagrat», «pur», «íntegre». Fou força usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 252). Lambertz (1913, p. 112) el classificà entre els noms que lloaven el cavall. *Sacratus* era intocable, si es toca s'embruta; pertany al món diví. *Sanctus* és inviolable, si es toca s'és castigat, tant per les lleis religioses com per les polítiques; pertany al món terrenal. Sembla, però, que els continguts semàntics d'aquests dos es barrejaven i confonien, sobretot en època tardana (és patent en la utilització de *sanctuarius* i, en època imperial, *sacrarium*; cf. Ernout-Meillet, s.v.). Tant l'un com l'altre, lloaven l'animal, destacant-lo per sobre la resta per la seva vàlua extraordinària (vid. *Sacratus*).

Afecte. Lloança.

Expectatives. Bons auguris.

SAXO

Saxone (abl., honoríf., doc. 189).

«De *Saxonia*». Els *Saxones*, poble del nord de *Germania* que mai estigué sota el domini de l'imperi romà. A partir del s. III d.C. començaren a desplaçar-se cap al sud, a la costa de *Britania* i atlàntica de la *Gallia*. Lambertz (1913, p. 109) i Toynbee (1948, p. 29) el classificaren com a nom geogràfic. El context immediat del testimoni que ens ocupa: *SAXONE N(igro) AF(ro)*, demostra que *Saxo* era un cavall d'origen africà. Així doncs, davant d'aquesta evidència, no es pot afirmar que *Saxo* sigui un nom que es refereixi a l'origen real del cavall que el duia. *Saxo*, doncs, com hem anat destacant amb la semàntica d'altres noms de cavalls circencs que es referien a pobles guerrers (vid. *Gaetulus*), evocava la imbatibilitat dels saxons, invencibles, indomables (vid. *Galata*).

Origen. Ètnic.

SCHOLASTICVS

Iscolasticus (nom., mosaic, doc. 28) i *Scholasticus* (nom., mosaic, doc. 22). *Iscolasticus* per *Scholasticus* (vocal protètica *i*- davant d's més consonant, cf. Väänänen 1982, p. 88 *82; c per *ch*, cf. *Crisaspis*). Calc del grec

σχολαστικός «qui estima la diversió», «qui estima l'estudi», «alumne, d'escola». En època tardana (s. iv d.C., coincidint amb la datació dels documents que ens ocupen), prengué el sentit d'«erudit»; així a Vegeci *Ars ueterinaria siue mulomedicina*, 4. 2, i a Sant Geroni, *De uiris illustribus*, 99, i «advocat» a *Codex Theodosianus*, VIII, 10. 2. Fou fructífer a l'antroponímia llatina (cf. Solin 1982, p. 1024-125, 1348). Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179), Salomonson (1965, p. 87) i Barral (1973, p. 60 nota 124) l'anotaren entre els noms referents a activitats humanes. Si tenim present el matís que pren el mot al s. iv d.C., podem imaginar que *Scholasticus* destacava la destresa i l'aplicació de l'animal, com especialista en la seva tasca (vid. *Nauta*), tal com hem remarcat en noms com *Iudex* o *Vindex*.

Destresa.

SCINTILLA

Scintilla (nom., *defixiones*, docs. 212, 214) i *Iscintilla(m)* (ac., *defixio*, doc. 219).

Iscintilla per *Scintilla* (*i-* protètica, vid. *Scholasticus*), mot expressiu usat al lèxic comú en sentit propi com «guspira» i en sentit figurat com «brillant, esclat». És testimoni a l'antroponímia com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 341). Lambertz (1913, p. 111) considerà que resumia els desitjos del propietari, en tant que expressava rapidesa. Jeanneret (1917, p. 92) anotà que era un animal valuós, per ser comparat amb un astre i amb una pedra preciosa. Toynbee (1948, p. 28) anotà que era un epítet afectiu. *Scintilla* evocava i descrivia, per metonímia, la velocitat del cavall que duia el nom. D'altra banda, també es podria referir a alguna taca de color resplendent al front de l'euga (vid. *Aster*), o podria destacar l'animal, en sentit figurat, per sobre la resta per l'esclat brillant del seu pèl (vid. *Floridus*).

Destresa. Rapidesa.

Aspecte. Taques.

S[EC]VNDIN[VS]

S[ec]vndin[u](m) (ac., *defixio*, doc. 219).

Derivat de *secundus* «segon», «favorable, pròsper», pel sufix *-inus* (vid. *Aluminus*), «aquell que neix en segon lloc»; atès que aquest sufix, pot

tenir o no connotacions de diminutiu, tal com anotà Kajanto (1965, p. 114) en comentar els *cognomina* derivats pel mateix, també podem entendre el nom que ens ocupa amb el sentit de «pròsper» amb un matis d'afectivitat immers en el sufix. Fou un antropònim molt usat (cf. Kajanto 1965, p. 292; Mandouze 1988, s.v.; *PLRE*, 1, s.v.). Lambertz (1913, p. 114) i Jeanneret (1917, p. 94) el classificaren entre els noms d'home. Toynebee (1948, p. 28) cità com a nom de cavall *Secundus* (*sic*) —no en donà la referència— entre els noms de victòria. *Secundinus* podia denominar l'*origo* purament circumstancial de l'*equus* a la quadra (vid. *Primitiuus*), però no s'ha d'oblidar la forta càrrega preservativa que duia implícita la semàntica del mot.

Origen. Familiar.

SECVRVVS

Securu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 218, 223, 224 x2, 235 x2) i [*Securu(m)*] (*defixio*, doc. 216).

De l'adjectiu homònim, «lliure de preocupació», «tranquil», «segur». Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 280). Lambertz (1913, p. 112) anotà que lloava el cavall. Jeanneret (1917, p. 91) el traduí per «sûr de la victoire», classificant-lo entre els noms de victòria. Toynebee (1948, p. 27) observà que es tractava d'una característica psíquica. *Securus* descrivia l'actitud global de l'animal, destacant un «caràcter» no neguitós, alegre i «calmat», com *Frunitus*, però alhora segur d'ell mateix, fet que evocaria l'acció precisa del cavall en la cursa (vid. *Exactus*).

Tarannà.

Destresa.

SERENVVS

Sereno i [*Sereno ?*] (abl., *defixio*, doc. 211).

«Serè», «sense núvols» primer s'aplicà a l'atmosfera amb l'antic sentit de «sec», però després s'usà per imatge «calmat». És testimoniats entre els antropònims força vegades com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 261). *Serenus* descrivia l'«esperit» o l'actitud, en sentit genèric, del cavall, gens neguitosa, relaxada.

Tarannà. Tranquil·litat.

ΣΕΡΟΥΑΤΟΣ

Σερουάτων (ac., *defixio*, docs. 200 x2, 203 x2, 206).

Per *Seruatus* (vid. *Εξήμιτος* i *Victor*)(de *seruo*), «guardat, observat» i «cuidat». Fou usat —tant en masculí com en femení— com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 356). Lambertz (1913, p. 114) el classificà com a nom d'home. *Seruatus* denominava un cavall per ser «alimentat» i «educat» a la mateixa quadra per la qual corre. D'altra banda, per la protecció que implica el contingut verbal, recordava els noms de cavalls *Sacratus* o *Salutaris*, si, en sentit figurat, imaginem que l'*equus* era «guardat» perquè era un objecte de valor.

Origen. Familiar.

SICA

Sica (abl., honoríf., doc. 177).

Era un punyal punxegut amb la fulla corba d'origen traci. A Roma es considerava l'arma dels assassins (cf. *Vastator*). Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà entre els noms d'armes. Lambertz (1913, p. 111) l'inclogué entre els de rapidesa. Toynbee (1948, p. 27; 1973, p. 178) anotà que descrivia una característica física o una qualitat del cos. *Sica*, per metonímia (vid. *Penna* o *Sagitta*), convertia al cavall en un crestell que tallava el vent amb una rapidesa invisible (vid. *Pugio*), o, en sentit metafòric, descrivia el «caràcter» destructor, impossible, indomable del cavall (vid. *Improbus*).

Destresa. Rapidesa.

SIDEREVS

Sidereus (nom., *defixio*, doc. 199 x2, contorniat, doc. 80).

De l'adjectiu homònim (de *sidus*) que expressava, en sentit genèric, tot allò relacionat amb els astres, «dels astres», i «del sol», però principalment «estelat»; igualment, «diví» i «brillant, esclatant». Era un mot d'ús poètic (vid. *Nimbus*). Apareix a l'antroponímia com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 338). Jeanneret (1917, p. 91) el classificà com a nom que destacava la bellesa de l'animal com a «bête de prix». Toynbee (1948, p. 26 i 33) i Salomonson (1965, p. 88) l'anotaren entre els *al-lusius* al color o a les marques. *Sidereus*, en sentit simbòlic, lloava el cavall pel seu origen celestial (vid. *Inhumanus*) i per la resplendor que del seu pèl emanava (vid. *Foebus*). En sentit metafòric, la imatge, immersa en el contingut

semàntic del tema del mot, d'un cel ple d'estels, al·ludia al tipus de pèl del cavall, i descrivia el color a taques «lluminoses» (vid. *Gemmatius*) d'aquest.

Aspecte. Color.

Origen. Diví.

SIDONIVS

Sidonius (nom., *defixio*, doc. 199).

«De *Sidon*», ciutat de Fenícia, al nord de Tyr (vid. *Tyrius*); també denominà per extensió ciutats o pobles d'origen fenici: «de Tyr», «de Fenícia», «de Tebes» i, més tard, «els cartaginesos»; no hem d'oblidar l'ús especialitzat, tal com apareix a Virgili, *Aen.*, 4. 137, i a Properci, 2, 16. 55, per designar el color de «porpra». A Roma hi ha alguns testimonis d'aquest mot com a antropònim, entre el s. I i IV d.C. (cf. Solin 1982, p. 616). *Sidonius*, en trobar-se esgrafiat en un document de *Cartago*, al·ludia, en sentit simbòlic, a l'origen (vid. *Gaetulus*) de l'animal. Era un cavall anomenat *Sidonius* per recordar els valerosos cartaginesos (de Tyr) que lluitaren al costat d'Hanibal. ... *Omnis in altum/ Sidonius uisus conuerterat undique miles*;... així, Sili Itàlic, *Punica*, 17. 212, contemporani a la *defixio* (vid. *Decoratus*) que ens ocupa, féu recordar la tristesa dels soldats en deixar la terra itàlica. Aquest nom, segurament, representava una evocació dels orígens «gloriosos» dels individus que donaren el nom (vid. *Italus*). D'altra banda, també es podria estar descrivint el color del pèl de l'animal (vid. *Purpureus*).

Origen. Ètnic.

(Aspecte. Color.)

SIGNIFER

Signifero (abl., honoríf., doc. 178).

En sentit estricte, «el que porta el *signum*» (per al compost –vid. *Frugifer*– d'ús poètic, vid. *Nimbus*); *signum*, «senyal», «estendard». Denominà, a més, «estrellat», i en masculí, en sentit figurat, «el guia», «el cap». Lambertz (1913, p. 111) anotà que donava bona sort a la cursa, il·luminant cap endavant. Salomonson (1965, p. 87) el classificà entre les activitats humanes. *Signifer*, aplicat a un cavall circenc, designava, en sentit simbòlic, l'*equus* que va davant (vid. *Viator*), específicament, aquell que condueix la quadriga per davant dels altres, aquell que arriba el primer.

D'altra banda, es pot considerar la possibilitat que aquest apel·latiu es referís a les taques brillants del pèl de l'animal (vid. *Gemmatus*).

Aspecte. Taques.

Destresa. Guiatge.

SILVANVS

Silvano (abl., honoríf., doc. 189), *Siluan(o)* i (abl., honoríf., doc. 177), vid. *Sil[---]* i *Σιλουανόν* (ac., *defixio*, doc. 203 x2).

(Per al testimoni en grec, vid. *Derisor*.) Nom del déu dels boscos, sovint confós amb Faune i identificat, amb Pan (vid. *Lupercus*); també fou sobrenom de Mart. Era una divinitat relacionada amb el culte a Bacus, del qual era part del seguici, tan recordat entre els noms de cavalls (vid. *Leneus* o *Bacceutes*). Apareix en força testimonis com antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 216; *PLRE*, I, s.v.; Mandouze s.v.). Friedlaender (1875, p. 3) l'inclogué entre els adjectius llatins, anotant «(nisi pro nomine dei habendum est)». Lambertz (1913, p. 110), Toynbee (1948, p. 28), Balil (1962, p. 335) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren com a nom mitològic. *Silvanus*, en sentit metafòric, denominava el cavall per comparació amb el déu, el culte del qual està molt lligat a *Heracles* (vid. aquest; hi ha molts noms de cavalls relacionats amb aquesta divinitat), ja que se li atribuïa la força pròpia de la joventut. En segon terme, es podria pensar en un origen figurat de l'animal, del camp, per oposició a la ciutat (vid. *Rusticus*). En qualsevol cas, en ésser nom de déu, invocaria, en sentit simbòlic, la protecció divina.

Expectatives. Bons auguris.

Destresa. Força.

(Origen.)

SIL[---] (abl., honoríf., doc. 177).

Segurament es tracta de *Silvanus* (vid. aquest).

SINATOR

Sinator (nom., mosaic, doc. 24).

Per *senator* (i per *e* en inicial protònica, vid. Väänänen 1982, pàg. 72 *56; *App. Probi: senator non sinator*). És testimoniats com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 317). Salomonson (1965, p. 81, nota 1, 16) l'anotà com a nom de cavall. *Sinator* denominava l'animal, en sentit figurat, per

comparació amb la responsabilitat i el poder propis d'aquest càrrec. Descrivia l'actitud —sobretot desitjada— de l'*equus* en sentit global i a la cursa. Era un apel·latiu que, en sentit figurat, destacava l'experiència del cavall en la seva tasca (vid. *Consul*).

Destresa. Guiatge.

SIRICVS

Sirico (abl., honoríf., doc. 178).

Segurament per *syricus* «de Siria» (i per *y*, vid. *Crisaspis*), o —menys possible— per *sericus* «de seda». Aquest darrer seria més estrany ja que *i*<e(l·larga) no era habitual exceptuant determinades circumstàncies fonètiques (cf. Väänänen 1982, p. 71 *54), caldria que hi hagués hagut una assimilació regressiva; això no obstant, es coneix la grafia *siricae* a la inscripció, *CIL* IV, 1940. *Syricus* sí seria més possible, tant per paral·lels de la mateixa inscripció on apareixen anotacions com *Lybius* per *Libyus* (vid. aquest darrer i *Cotynus*), com per la confusió freqüent en l'anotació gràfica del so *y* (cf. Väänänen 1982, p. 73 *58). Lambertz (1913, p. 113) citant *Siricus* l'incloué entre els noms referits a les crins dels animals. Contràriament, Friedlaender (1875, p. 3), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren entre els noms geogràfics. Malgrat que *sericus* pogués designar la suavitat del pèl del cavall, sembla que *Siricus* es referia a *Syricus*. En tal cas es referia a l'origen, segurament simbòlic —recordant la rapidesa guerrera d'aquest poble— (vid. *Saxo*), de l'animal.

Origen. Ètnic.

Destresa. Rapidesa.

ΣΩΛ

Σώλ (nom., *defixiones*, docs. 195, 196, 197).

Per *Sol* (vid. *Laureatus*). A l'astre Sol s'oferien els obeliscs; al seu voltant giraven les quadrigues al circ el qual presidia (vid. *Helios*). Era símbol de prosperitat (vid. *Nilus*), de la seva llum brolla la vida (vid. *Lucidus*). Era anomenat de moltes formes, algunes de les quals s'usaren com apel·latius per a cavalls circencs, com ara: *Oriens*, *Exoriens* i *Helios* (vid. aquest i *Foebus*). A la mitologia, era una antiga divinitat sabina introduïda a Roma pel rei Tit Taci, qui practicava el culte al *Sol*. No obstant això, l'adoració i l'admiració al Sol com a font de calor i vida és un fet comú

a totes les cultures. Entre els noms de cavalls són múltiples les referències al *Sol*; s'evocava quan es descrivia el pèl del cavall per comparació amb el color (vid. *Piropus*), amb les flames (vid. *Pyrus*), amb la brillantor, amb la cremor, ... (vid. *Icarus*), que d'ell emana.

Afecte. Lloança.

(Aspecte. Color).

SPECIOSVS

Speciosus (nom., contorniat, doc. 80).

«De bella aparença, d'exterior brillant», neix del sentit laudatori «bellesa» de *species* «aspecte», del qual es deriva pel sufix *-usus* (vid. *Luxoriosus*). És testimoniats com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 231). Toynbee (1948, p. 27 i 33) l'anotà amb *Calimorfus* —referint-se al mosaic de Bell-lloc, prenent-lo per nom de cavall quan és el nom de l'auriga (cf. Darder 1988, p. 222-231)— entre els noms que expressaven agilitat i lleugeresa. Tal com mostra el tema del qual deriva (cf. Ernout-Meillet, s.v., **specio*), *Speciosus* destacava la figura i la conformació de bellesa excepcionals del cavall que duia aquest nom.

Aspecte. Bellesa.

SPECVLATOR

Speculator (nom., disc d'argila, doc. 58).

En sentit genèric, designava «aquell que observa». És un nom agent derivat de *speculator* «aguaitar, espia», denominatiu de *specula* «lloc elevat», «observatori» i d'aquí «eminència» (al seu torn és derivat de **specio*; vid. *Speciosus*). A partir d'aquest darrer i de tots els usos específics del mot que ens ocupa (així denominà «explorador», «missatger» o «guarda personal de generals»), podem observar que el significat profund del mot marca, d'una forma evident, en l'acció del verb, l'anticipació de l'*actor* per davant de la resta. Això, es fa especialment patent si relacionem *Speculator* amb el context circenc; és a dir, com apel·latiu d'un cavall de circ denominava aquell *equus* que ocupava una posició destacada, tant per davant a la cursa, esdevenint el vencedor, com, en sentit simbòlic, per haver-ho estat moltes vegades o per desig que ho fos en un futur.

Destresa.

Afecte. Lloança.

SPHODRIA

Sphodria (nom., funer., doc. 182).

Del mot grec *σφόδρια*, format des de l'adjectiu *σφόδρος* «violent, impetuós, excessiu», tal com anotà Visconti (1881, p. 180), pel sufix *-ia* conegudíssim —ja des de ben aviat però usat sobretot en època tardana a l'onomàstica llatina (com *Euplia*; cf. Solin 1971, pàgs. 116-117)— en la formació d'antropònims femenins (cf. Kajanto 1963, pàgs. 70-72). Expressava la mateixa idea que *Licentia* (vid. aquest), però no en un sentit de «llibertat» sinó de violència. Aplicat a un animal i especialment a una euga de circ, evocava abundància de força i d'exuberància (vid. *Luxoriosus*) en els moviments i en la conformació. *Sphodria* resumia l'excés violent i cec d'una euga indomable (vid. *Superbus*).

Tarannà. Indomabilitat.

SPICVLVS

Spiculo (abl., honoríf., doc. 177).

Spiculum denominava «la punta d'un dard» o «el dard» mateix; com a adjectiu s'usà més tard (Tertul·lià, *De pudicitia*, 7), i es generalitzà en «punxegut». És testimoniats com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 337). Friedlaender (1875, p. 4) anotà «*spiculum?*» al grup *nomina generis femeníni et neutrius*. Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, p. 27) l'inclogueren com a nom d'arma referit a la rapidesa, el primer i a una característica física, la segona. *Spiculus*, per metonímia com *Sagitta* (vid. *Balanus*), descrivia la rapidesa de l'*equus* (vid. *Ispicatus*).

Destresa. Rapidesa.

SVPERBVS

Superbo (abl., honoríf., doc. 178 x2), *Superbus* (nom., *defixio*, doc. 212) i *Σούπερβον* (ac., *defixio*, doc. 208).

«Superb, orgullós, altiu», «magnífic, «brillant, gloriós». Fou usat a l'antroponímia com a *supernomen*, per exemple, el de Tarquini, últim rei de Roma (Ciceró, *De re publica*, 2. 28; Ovidi, *Fasti*, 2. 718) i com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 268). Lambertz (1913, p. 112) anotà que lloava el cavall. Jeanneret (1917, p. 91) i Toynbee (1948, p. 28) l'inclogueren entre els noms de victòria. *Superbus* qualificava l'*equus* per

mitjà de la descripció de la seva forma d'actuar, per la qual es diferenciava de la resta i, en un segon terme, evocava la causa de la seva actitud: la victòria (vid. *Gloriosus*). El sentit d'aquest mot es referia a l'aspecte físic, però, aquest era la conseqüència del caràcter de l'animal.

Tarannà. Indomabilitat.

(Aspecte. Color.)

SYRACVSVS

Seracusus (nom., contorniat, doc. 128) i *Syracuso* (abl., mosaic, doc. 2). «De *Syracusae*», ciutat de la costa oest de Sicília. *Syracusus* era una forma menys usual que *Syracsius*, la qual apareix també com antropònim (cf. Solin 1982, p. 626). Per al testimoni amb l'anotació *e* per *y* hem de pensar en una confusió entre *i/e* típica en el llatí tardà —el document es pot datar a voltants del s. iv d.C.— (vid. *Domenator*) de la pronúncia *ü*, segurament afectada, de la *y* (< gr. *v*), que resultava *i* (cf. Väänänen 1982, p. 73; vid. *Siricus*). *Syracusus*, país de *Panhorm(-itanus)* (vid. aquest), denominava l'*origo* —real o figurada (vid. *Gaetulus*)— de l'*equus* (o del donador del nom?).

Origen. Ètnic.

TAGVS

Tagus (nom., mosaic, doc. 33), *Tagus* (nom., fre de cavall, doc. 175), *Tagu(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 222, 224, 235) i *[.]jagu(m)* (ac., *defixio*, doc. 215).

Riu de la *Lusitania* on, segons la llegenda, el vent Favoni (vid. *Zephyrus*) prenyava les eugues; d'aquesta unió naixien pòltres velocíssims (vid. *Pelorus*) (cf. Zirkle 1936, p. 95-130; Bermejo 1976, p. 301-310). A més, tal com anotà Sili Itàlic, *Punica*, l. 234 i ss., es considerava un riu aurífer (vid. *Pactolus*), la qual cosa també contribuïa, en sentit simbòlic, als efectes profilàctics del nom en el desig de victòria. *Tagus*, com hidrònim aplicat a un cavall circenc, evocava la rapidesa, la força i la lleugeresa de les aigües en moviment, però, sobretot, es desitjava, en sentit metafòric, que l'*equus* que duia aquest nom fos tan ràpid com els llegendaris pòltres fills del vent.

Destresa. Rapidesa.

TALVS

Talus (nom., vidre, doc. 39, contorniat, doc. 129).

Per al doc. 39, hi ha hagut diverses interpretacions al llarg de la història. Al dibuix de Garrucci (1864, lám. 34.2), es llegeix, perfectament, *Talus*. A *CIL* XV, 7020 s'anotà *Talus* o [*J*]*Talus*. Salomonson (1965, p. 82) cità directament, sense cap comentari *Italus*. Alföldi i Alföldi (1990, p. 195) es preguntaren si no corresponia a *Tagus*. La primera lectura, queda confirmada pel testimoni del doc. 129, on també apareix el nom *Talus*. Alföldi i Alföldi (1990, p. 195), referint-se a aquest darrer, llegiren *Talus*, però es preguntaren si no podia correspondre a *Tagus*. Al nostre entendre no cal llegir cap altre nom, sinó *Talus* per als dos testimonis, ja que és aquest el mot anotat.

Talus denominava un petit os que es troba sota la tibia i també darrera el taló —anomenat, en grec, ἀσπράγαλος (vid. *Actracle*)—, les «garretes» o «sofrages», i, per extensió, el «taló». Aquest os fou usat com a «fitxa» o «dau» per a jocs d'atzar; d'aquí, tant el mot grec (vid. *Actracle*) com el llatí *talus*, simbolitzaven bona sort. D'altra banda, al lèxic d'Hesiqui (s. v d.C.?; cf. Ed. M. Schmidt, Jena 1858-68), s'anotà ταλῶς ὁ ἥλιος (vid. *Pyrolampes*). Aquest darrer paral·lel podria ser contemporani als documents que ens ocupen (datables possiblement a l'inici del s. v d.C.). Apareix a l'antroponímia llatina com a *cognomen* (*CIL* IV, 5070). Com apel·latiu d'un cavall circenc, es podia referir, per metonímia, recurrent a la «garreta» per evocar la rapidesa i a la lleugeresa del cavall que duia el nom, descrivint, així, la força física que s'acumula en aquesta part de les potes de l'animal, que li dóna potència i velocitat. Tampoc es pot oblidar, això no obstant, la relació del nom amb l'astre solar, ja que és contínua l'al·lusió al *Sol* (vid. aquest) entre els noms de cavalls. Però, sobretot, l'*equus* anomenat *Talus* esdevenia, en sentit simbòlic (i també per metonímia), aquell «dau» que es llançava a l'atzar a la recerca de la victòria, intentant que aportés bons auguris per a la *factio* (vid. *Aliator*).
Destresa. Rapidesa.

Expectatives. Bons auguris.

ΤΕΜΕΡΑΡΙΟΣ

Τεμεράριον (ac., *defixio*, doc. 201).

Per *temerarius* (de *temere*) «aquell que és dut per l'atzar», «irreflexiu». Tant Lambertz (1913, p. 113) com Toynbee (1948, p. 27) l'anotaren entre

els noms referits al temperament. En segon terme, evocava la proximitat a l'esdevenir incert (vid. *Fortunius*), però, sobretot, descrivia l'actitud de l'*equus*. Es podria pensar en la fúria salvatge d'un cavall descontrolat, «temerari», gairebé indomable (vid. *Ferox*).

Tarannà.

(Expectatives. Bons auguris.)

TERDIACVS

Terdiacus (nom., mosaic, doc. 17).

És un nom estrany, potser d'origen africà, o corrupte (?) (vid. *Mapraeron*). Podíem pensar en alguna relació amb el numeral *ter* (*tres*), denominant «arribat en tercer lloc»; ¿potser per *tertiatus*, de *tertio* «repetir per tercera vegada», o per un derivat de *tertius*? *Terdiacus*, podria referir-se a l'*origo* circumstancial de l'*equus*, havent nascut en tercer lloc (vid. *Secundinus*) (vid. *Tetrapla*), però el seu significat potser deriva d'una altra llengua. Origen. Familiar ?

Significat desconegut.

TETRAPLA

Tetrapla (nom., *defixio*, doc. 212) (vid. *Τετραπλά* a la llista de noms dubtosos).

De *τετράπλοος* «quatre vegades». Audollent (1904, p. 310), proposava: *hoc est, ni fallor, quattor equis parem*. Jeanneret (1917, p. 95) dubtava «quadruple, ou quadrigé ?» i es preguntava si parlava del trot del cavall. ¿*Tetrapla* feia al·lusió a alguna particularitat física o describia un cavall especialista en la quadriga?

Aspecte ?

Destresa ?

THELVS

Thelo (abl., honoríf., doc. 177).

De *θήλυς* «sexe femení», «femella», i, en sentit metafòric, aplicat especialment en descripcions caracterials, «tendre, delicat». És testimoni a l'antroponímia (cf. Solin 1982, p. 950). Toynbee (1948, p. 28) el traduí per «*Girly*». *Thelus* destacava el «caràcter» especialment suau (vid. *Delicatus*) de l'animal que duia el nom (vid. *Virgineus*).

Tarannà. Docilitat.

THY[---] (nom., mosaic, doc. 14).

Potser alguna vegada s'arribà a llegir el nom sencer; el mosaic està restaurat amb el nom *Thymodes*. No obstant això, Ennaïfer (1983, p. 834) es demanava *Thy[modes] ?*. Si es tractés d'aquest, responia a *Thymoetes* (θυμοίτης), considerat, segons la tradició grega, fill de Laomedon, germà de Priam, però també fill de Priam, tal com anotà Virgili *Aen.*, 2. 32-33: *... / et molem mirantur equi; primusque Thymoetes / duci intra muros hortatur et arce locari...* D'alguna manera, podria referir-se, en sentit simbòlic a l'origen insigne de l'animal.

Destresa ?

Origen ?

TIBERIS

Tibere (abl., honoríf., doc. 178), *Tiberis* (nom., *defixio*, doc. 225).

Hidrònim, i nom del déu, també anomenat *Tiberinus*, riu del cor de Roma, el més llarg de la Península Itàlica després del *Padus* (vid. *Eridanus*). Com tots els noms de grans fluvials (vid. *Oceanus*), *Tiberis*, per metonímia, destacava la rapidesa i la força del cavall, a més de recordar la capital de l'Imperi (vid. *Italus*).

Destresa. Rapidesa.

TIGRIS

Tigris i *Tigrim* (nom., ac., epigrama, doc. 242), *Tigride(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 222, 224, 235) i *[T]i[g]ride(m)* (ac., *defixio*, doc. 223).

El préstec grec *tigris*, «tigre», s'ha apropiat al nom de riu *Tigris* per etimologia popular (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Al segle IV d.C. Claudi Claudià, a *De raptu Proserpinae*, l. 18, l'aplicà directament per designar la pell del tigre. A l'onomàstica era usual aplicar el mot per comparació amb alguna característica semblant al tigre; Ovidi, *Metam.*, 3. 217, anomenà així un dels gossos d'Acteón, de pèl semblant al tigre, i Virgili, *Aen.*, 10. 166, a una nau que duia un tigre a l'esperó. Fou usat com a *cognomen*, segons Kajanto (1965, p. 329) referint-se al nom de l'animal. Friedlaender (1875, p. 4) l'anotà com a nom d'animal. Contràriament, Lambertz (1913, p. 108), Jeanneret (1917, p. 94) i Balil (1962, p. 335) l'inclogueren entre els noms de rius. Toynbee (1948, p. 29) es decantà per aquest darrer grup, però dubtant si era un nom d'animal. Segurament, el cavall que duia aquest nom tenia el pèl tigrat. Però, també, en segon terme, se

li podria aplicar, o desitjar que l'animal fos salvatge, ferotge i ràpid com el tigre (vid. *Lupus*) i veloç i lleuger com el riu (vid. *Tiberis*).

Aspecte. Taques.

(Tarannà. Indomabilitat.)

(Destresa. Rapidesa.)

TINΓEITANOS

[*Τινγείτᾱνον* i *Τινγείτᾱνον* (ac., *defixio*, doc. 205).

Per *Tingitanus* (vid. *Laureatus*), habitant o indígena de la zona nord africana situada més a l'est, tocant l'atlàntic, la *Mauritania Tingitana*. Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 207). Lambertz (913, p. 108), Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren entre els ètnics. *Tingitanus* denominava l'origen, real o figurat (vid. *Gaetulus*), de l'*equus*. Entre els noms de cavalls circencs sovint es fa referència a aquesta part de l'imperi, tant amb noms de pobles, *Gaetulus*, com de reis, *Masinissa* o *Iuba*.

Origen. Ètnic.

TITAS

Titas (nom., mosaic, doc. 22).

Segurament respon al final sobre els models grecs en *-ας* sobre la denominació llatina *titan*; o es tracta del grec *τίτης* «venjador», en dòric *τίτας*, també usat com a «fiscal», o *τίταξ* testimoniats a Hesiqui (vid. *Talus*), s. v d.C.?, *τίταξ · έντιμος, ή δυναστερ, οί δέ βασιλεύς*, per «il·lustre, sobirà, respectable»; significats també inclosos en la caracterització dels Titans (cf. Chantraine, s.v.). Aquests eren fills d'Uranus (vid. *Vranius*) i de Gaia (vid. *Oικουμένη*); un d'ells, Hyperió (Virgili, *Aen.*, 4. 119), és assimilat al *Sol* (vid. aquest). *Titas* es referiria, en sentit simbòlic, a l'origen diví de l'animal, i, en segon lloc descriuria el «caràcter» ferotge, salvatge i furiós, immers en la semàntica del mot grec.

Origen. Diví.

Tarannà. Indomabilitat.

TITONIVS

Titonius (nom., mosaic, doc. 15).

Per *Tithonius* (vid. *Corentus*) «de *Tithon*», el qual era un dels fills de Laomedon, germà gran de Priam. Era molt bell (vid. *Ganymedes*) i

l'*Aurora* (vid. aquest) se n' enamorà i engendraren dos fill, un d'ells *Memnon* (testimoniat també com a nom de cavall, vid. aquest). Fou immortal però no tingué la joventut eterna; l'*Aurora* el transformà en cigala (vid. *Murra*). Salomonson (1965, p. 85-6) el classificà com a nom mitològic. *Titonius*, en sentit simbòlic, destacava l'origen diví i troià (vid. *Latinus*) de l'animal, i potser evocava la bellesa especial de l'animal (vid. *Diomedes*).

Origen. Diví.

Aspecte. Bellesa.

TOXXOTES

Toxxotes (nom., contorniat, doc. 85).

Per *τοξότης* (ultracorrecció del so /ks/ del grec ξ, vid. *Eudoxsus*), de *τόξον* «arc», entès, en sentit metafòric, pels raigs del sol; designa l'«arquer» i, per extensió, «el que tira els raigs del sol», és a dir, el *Sol* (vid. aquest i *Fulminator*); també era identificat amb *Sagittarius* (vid. *Oclopecta*). *Toxxotes* es referia, en sentit simbòlic, a la lleugeresa i precisió de l'*equus* per comparació amb les qualitats d'aquests destres guerrers, tan lloats, entre d'altres obres, a la *Il·líada* (ll. 385), i on es recorda especialment l'heroi *Ajax* (vid. aquest), també testimoniats com a nom de cavall.

Destresa. Rapidesa.

TRASINICVS

Trasinicus (nom., vidre, doc. 42).

Per *Thrasynicus* (t per th, vid. *Corentus*; i per y, vid. *Crisaspis*) «el que venç amb confiança» o «el que venç amb audàcia o coratge», compost per *θρασν-* i *-νικος*, no testimoniats encara al lèxic comú (vid. *Lenobatis*). El primer terme és formador de nombrosos antropònims, fins i tot en trobem amb la grafia *Trasu-* a Roma (cf. Solin 1982, p. 761). El sentit originari del radical és «tenir confiança» (cf. Chantraine, s.v.), després prengué el sentit d'«audàcia, arrogància», i a Homer el trobem com a substantiu amb el valor de «valent». El segon element del compost és conegudíssim també entre els noms de cavalls (vid. *Patinicus*). *Trasinicus* desitjava la victòria, expressant alhora l'actitud «activa» de l'animal.

Expectatives. Victòria.

TRIVMFATOR

Triumphator (nom., mosaic, doc. 23).

Per *Triumphator* (*f* per *ph*, vid. *Delfus*), derivat pel sufix formador de noms agent (vid. *Germinator*), era l'actor del *triumphus*, de la «victòria»; era també un epítet de Júpiter (vid. *Fulminator*). Per a Ennaïfer (1983, p. 839 nota 111) és un nom de bons auguris. *Triumphator*, com *Victor*, amb una forta càrrega profilàctica, resumia el desig i la il·lusió de vèncer de l'individu que donà el nom al cavall. Era un nom de victòria, que, en sentit simbòlic, s'esperava que, com amulet, servís per augurar un futur propici.

Expectatives. Victòria.

TVRIFICATOR

Turificator (nom., contorniat, doc. 87).

Literalment denominava «aquell que posa o fa l'encens», és a dir, «aquell que realitza l'acte religiós de la *turificatio*, de l'ofrena de l'encens». És un compost tardà d'un primer terme, de préstec grec llatinitzat, *tus*, *turis* «encens», i de la forma *-ficator* —compost de *facio* y *-tor*— ja aplicat amb valor pràcticament de sufix (cf. Oniga 1988; Fruyt 1986). És precisament perquè es tracta d'un acte de la religió romana, que Sant Agustí, a *Contra Litteras Petilianis*, 2. 187 i 237, l'utilitzà per «idòlatra». Toynbee (1948, p. 32) criticà Alföldi (1943; vid. doc. 87) per traduir el mot com «the crafty incenser-offerer» (el professional en l'ofrena de l'encens) i per entendre'l com a nom de cavall anticristià. La primera considerà que denominava «a kind of joke», com *Pontifex* o *Augur* (!?) i el traduí per «Snoker» (el que rebufa?), afirmant que es referia a l'esperit ardent del cavall. L'etimologia del mot *turificator*, tal com el llegeix Alföldi, i hem mostrat al principi, no deixa cap dubte del seu significat i sentit, sobretot, si el contextualitzem (el document fou datat cap al 410 d.C.) i el relacionem amb el sentit que ens aporten Agustí i Prudenci (*Apotheosis*, 292: usà *turifer* amb el mateix sentit), corroborant aquesta interpretació. *Turificator*, a més de ser parlador sobre la pràctica i reivindicació de la religió més tradicionalista romana (vid. *Hederatus* o *Italus*), com a nom de cavall circenc descrivia aquell que era especialista en la seva tasca (vid. *Nauta*). No obstant, cal destacar i remarcar l'ocupació mateixa: l'acte d'ofrena d'encens als déus, evocada en «present duratiu». Amb aquest apel·latiu es pretenia recordar l'acció, en el moment culminant de la consagració

divina. Des d'aquí i en sentit figurat, podem imaginar el cavall com l'especialista en la cursa, entesa com l'acte i l'acció mateixa; l'*equus* representava alhora l'actor i el vot de l'ofrena.

Expectatives. Bons auguris.

(Destresa. Guiatge.)

TVRINVS

Turinus (nom., *defixio*, doc. 199).

«D'encens», derivat pel sufix *-inus* (vid. *Puerina*) de *tus*, *turis* (vid. *Turificator*); apareix recollit a les *Gloss.* (cf. Gafiot, s.v.). Per altra banda, *thurinus*, «de *Thurium*», *θούριον* ciutat de Magna Grècia, sí fou usat al lèxic comú; l'omissió d'anotar l'aspiració de l'oclusiva grega seria possible (vid. *Patinicus*), però no imprescindible tal com es pot comprovar amb *Crysiphus* (vid. aquest) anotat a la mateixa *defixio* on apareix aquest nom. En canvi, a l'antroponímia es testimonia en època tardana *Turinus* (cf. Kajanto 1965, p. 163) i *Turrinus* a *Hispania* (cf. Abascal 1994, p. 535, s.v.), i no apareix cap testimoni *Thurinus*. Per a Lambertz (1913, p. 108), i el següí Jeanneret (1917, p. 94), aquest responia a la transcripció del mot *θουρίνος*, considerant que era un cavall d'un propietari de *θουρίος*, citat per Estrabó, 6. 264, relacionat amb el vi, indret de la zona sud de la Península Itàlica, on habitaven els Messapis. Per la coincidència cronològica entre *Turificator* (vid. aquest) i *Turinus* (iniciis s. v d.C.), pels paral·lels antroponímics, pel tipus de document i localització del mateix, a Cartago, ens sembla que cal optar per la *lectio facilior*. *Turinus* (de *tus*) que, en sentit figurat, també podríem entendre com una ofrena d'encens, sobretot si el relacionem amb el testimoni *Turificator*. Per tant, *Turinus* descriuria o bé el color del pèl del cavall (vid. *Ceruleus*) o, en sentit simbòlic, es consideraria una ofrena als déus (vid. *Sacratus*).

Aspecte. Color.

Expectatives. Bons auguris.

(Origen. Ètnic ?)

TVRRENIVS

Turrenius (nom., contorniat, docs. 132, 133, 134, 135).

Per *Tyrrhenius*, derivat pel sufix *-ius* (vid. *Olympius*) —que només reafirma el significat ètnic del mot— de *Tyrrhenus* (vid. aquest), «de *Tyrrhenia*», «etrusc» i en sentit poètic «romans» (vid. *Italus*).

Origen. Ètnic.

TVSCVS

Tusco (abl., honoríf., doc. 178, funer., doc. 180).

Habitant o indígena d'Etrúria, etrusc. A l'antroponímia és més freqüent *Tuscus* que *Tyrrhenus* (vid. aquest)(cf. Kajanto 1965, p. 188). *Tuscus* es referia a l'origen, real o simbòlic de l'animal (vid. *Italus*).

Origen. Ètnic.

TYRANIS

Tyranis (nom., tessera de plom, doc. 152).

De *τύραννις*, «sobirà», amb matisos diferents, des de «rei», «despòtic», el mateix Zeus o l'esposa de *Tyrannus* (vid. aquest). A l'antroponímia era usual entre les dones a Roma (cf. Solin 1982, p. 1004). Toynbee (1948, p. 28) considerà que era un nom d'honor». Com a nom de cavall circenc, descrivia l'actitud característica de l'animal, remarcant, igualment, un matis de destresa en el govern de la quadriga.

Tarannà.

Destresa. Guiatge.

TYRANNVS

Tyrannus (nom., disc d'ivori, doc. 50).

De *τύραννος* «el que té el poder de totes les coses», més tard «dèspota». Balil (1962, p. 239) l'anotà amb *Pantarracus*. (Per a Toynbee, vid. *Tyranis*.) *Tyrannus* denominava, en sentit simbòlic, aquell que duia les regnes a l'*arena*, com a guia de la resta de cavalls de la quadriga (vid. *Coryphaeus*), i, en sentit ampli, també és extensible al governant de l'esdevenir, contribuint així a propiciar els bons auguris. D'altra banda, cal destacar també el possible matis descriptiu del caràcter de l'animal, molt proper al sentit exposat per al nom anterior, *Tyranis* (vid. aquest).

Destresa. Guiatge.

Tarannà.

TYRIVS

Tyriū(m) i *Tyr[.]u(m)* (ac., *defixiones*, doc. 215, 216, 217, 222) i *Τύριον* (ac., *defixio*, doc. 200).

De *Τύριος*, «de Tyr», denominava els habitants o indígenes de la ciutat de Fenícia situada al sud de *Sidon* (vid. *Sidonius*), però també als cartaginesos (vid. *Karcidon*). Els testimonis d'aquest nom han estat trobats

a Cartago i *Hadrumetum*, per aquest fet, potser el mot es referia a l'origen ancestral, en sentit simbòlic, dels cavalls (vid. *Libyus* o *Medus*), reivindicant aquests orígens com a pròpis (vid. *Gaetulus* i *Imber*).

Origen. Ètnic.

TYRRHENVS

Tyrrheno (abl., honoríf., doc. 178 x2).

Els habitants o indígenes «de *Tyrrhenia*», «etrusc»; també era el nom d'un heroi, de mite confús, però que després d'una fam a Troia arribà a *Etruria* i donà origen al llinatge etrusc. És testimoniats com a antropònim (vid. *Tuscus*). Entre els noms de cavalls circencs conviu amb *Turrenius* i *Tuscus*. *Tyrrhenus* recordava els orígens ancestrals i les tradicions ben assentades en la cultura de Roma (vid. *Liber*, *Latinus* i *Gentilis*); precisament, com a ús poètic (Sili Itàlic, *Punica*, 1. 111), fou un mot aplicat per designar a tots els romans (vid. *Romulus*).

Origen. Ètnic.

VAGARFITA

Vagarfita(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 219, 222, 223, 224, 235 x2) i *Vagarfista* (ac., *defixio*, doc. 223).

Sembla un compost d'origen bàrbar o de barreja entre el dialecte suditàlic i algun altre del nord d'Àfrica. Tots els testimonis d'aquest nom han estat trobats a *Hadrumetum*.

(Sense cap raó fonamentada aparent, el mot ens sembla descriure la pell a taques de l'animal (?).) Audollent (1904, p. 381-385) anotà «*cuius sit linguae obscurus est*». Lambertz (1913, p. 114) afirmà «barbarische Namen»; Jeanneret (1917, p. 92) dubtà «mot de formation barbare à racine *uag-* (?)».

Significat desconegut.

VAGVLVS

Vagulu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 219, 222, 223, 224).

Amb el mateix significat que *uagus*, «errant» i «indecís, capritxós», «vagabund» del qual deriva pel sufix diminutiu *-ulus* que només afegeix un matis afectiu (vid. *Gemmula*); tan conegut pels versos d'Hadrià *Animula uagula blandula* (*Scriptores Storie Augustae*, Espartià, *Hadrià*, 25. 9). En masculí fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 271). Lambertz

(1913, p. 113) l'inclogué entre els noms referits al temperament, traduint-lo per «das nervöse», interpretació que Jeanneret (1917, p. 92), anotant «errant», no entén. Toynbee (1948, p. 28), com amb *Fastidiosus* (vid. aquest), opinà que era un apel·latiu pejoratiu, com un epítet juganer. *Vagulus* descrivia, segurament, l'actitud «despreocupada» (vid. *Multiuolus*) de l'*equus*, tant en sentit físic com temperamental, amb afectivitat. Destacava la marxa sense direcció precisa del cavall (vid. *Noctiuagus*), mandrós «en petit», dòcil, errant.

Tarannà.

(Afecte. Estima.)

VALENTINVS

Valentino (abl., honoríf., doc. 178 x4) i *Οὐαλε[ν]τεινον* (ac., *defixio*, doc. 208).

Οὐαλεντεινος per *Valentinus* (vid. *Εξιμιος*), de *ualens* (vid. *Οὐαλενς*), derivat pel sufix *-inus*, que afegeix un lleuger matís afectiu, (vid. *Alumnus*). Fou un mot força usat a l'onomàstica, tant com a topònim (una ciutat de *Liguria*, una altra de Sardenya, d'*Hispania*,...) com a antropònim (cf. *PLRE*, vol. 1, s.v.; Abascal 1994, p. 534, s.v.). Friedlaender (1875, p. 3) el classificà entre els noms d'home. Lambertz (1913, p. 113-114) l'inclogué als grups dels que lloaven el cavall i dels de noms de persona. Toynbee (1948, p. 29) considerà que era un animal «from Valentia in Spania», entre els noms geogràfics. *Valentinus*, evocava la semàntica de *Valens*, però, segurament es referia a l'origen de l'animal, recordant el propietari, personatges coneguts (vid. *Socrates*) o bé alguna de les ciutats homònimes (vid. *Fanester* o *Sidonis*).

Origen. Ètnic.

VASTATOR

Vastatore (abl., honoríf., doc. 178).

«Devastador», «destructor» (de *uasto*). Per a Lambertz (1913, p. 112), era el nom d'una activitat terrible relacionada amb *Sica* i *Pugio*. Rea (1972, p. 96), en comentar *Populator*, (nom de cavall anotat en una *defixio* de Leptis Magna) els considera al mateix nivell. La imatge que podem obtenir quan pronunciem *Vastator* en el context circenc, com apel·latiu d'un cavall de cursa, és força més violenta, però bastant semblant a la que transmet *Inundator* (vid. aquest); cal imaginar la velocitat i la potència

amb què l'*equus* envaïa l'*arena* a la cursa. Però a més, aquest nom descrivia, en sentit genèric, l'actitud desmesurada (vid. *Luxuriosus*) en moviments de l'animal que el duia.

Tarannà.

VENVST (*tessera* de plom, doc. 153).

Segurament *Venustus* «seductor, graciós», «ple de gràcia o elegància». Fou usat a l'antroponímia com a nom d'home i de dona (cf. Kajanto 1965, p. 283; *PLRE*, vol. 1, s.v.). Toynbee (1948, p. 28) el considerà un epítet afectiu. *Venustus* descrivia el cavall per l'actitud i per la forma de moure's, referint-se més concretament a la bella conformació de la seva figura.

Aspecte. Bellesa.

Tarannà.

VERBOSVS

Verbosu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215 x2, 216, 218, 219, 222, 223, 224, 235 x2) (vid. *Ver[---]*).

«Abundant en *uerba*», «el que diu les coses amb moltes paraules», el sufix augmentatiu *-osus* (cf. Ernout 1949; Monteil 1984, p. 155; Väänänen 1982, p. 147), aporta un matis d'abundància al tema al qual s'uneix (vid. *Luxuriosus*). Lambertz (1913, p. 113) i Jeanneret (1917, p. 92) el classificaren entre els noms que descrivien el temperament de l'animal. Per a Toynbee (1948, p. 28) era un epítet afectiu pejoratiu (vid. *Turificator*). *Verbosus* remarcava la particularitat de l'*equus* d'estar contínuament expressant-se de forma fònica; era un cavall renüllador (vid. *Garrulus*).

Tarannà. Expressivitat.

VERNACLVS

Vernaculus (nom., mosaic, doc. 26) i vid. *Ver[---]*.

Per *uernaculus* (síncopa freqüent, cf. Väänänen 1982, p. 81 * 67, i vid. *Saeclaris*), «l'indígena», «el domèstic», de *uerna* «esclau nascut a la família». Fou usat a l'antroponímia com a *cognomen* tant en masculí com en femení (cf. Kajanto 1965, p. 312). *Vernaculus*, d'una banda, podria fer pensar en una actitud «obeïdora» de l'*equus* en la cursa. Però, de l'altra, i és en aquesta on recau el sentit principal del mot, descrivia l'*origo* circumstancial de l'animal. Era indígena, nascut a la mateixa quadra

per la qual corria. En sentit simbòlic, també es pot entreveure un lleuger matís evocador de les arrels ancestrals de la «pàtria», com hem exposat per al nom de cavall *Primitivus* (vid. *Gentilis* o *Ingenuus*).

Origen. Familiar.

VER[---] (honoríf., doc. 177).

Veure *Verbosus* o *Vernaculus*. Les possibilitats són molt àmplies només cal consultar les llistes dels *corpora* antroponímics.

VIATOR

Viator (nom., mosaic, doc. 21), *Viator(m)* (ac., *defixiones*, docs. 224, 235 x2).

De *uio* «viatjar», *uiator*, com indica el sufix *-tor* realitza l'acció del verb; denominà «viatger», «missatger que va davant els magistrats», i «*apparitor*». És testimonià a l'antroponímia (cf. Kajanto 1965, p. 362; Mandouze 1982, s.v.). Lambertz (1913, p. 111) considerà que donava bona sort a l'auriga i a la *factio*, dirigint el camí cap a la victòria. Jeanneret (1917, p. 92) l'inclogué entre els noms que expressaven valor excepcional del cavall en la cursa. Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) l'anotaren entre els noms d'activitats humanes. L'*apparitor* era un professional de l'*arena* del circ, que tenia la missió —tal com ens mostra el contingut semàntic d'aquest— d'anar davant les quadrigues mentre corrien. El *uiator* era l'encarregat de mostrar el camí al magistrat. En sentit figurat, cal imaginar que el cavall que duia aquest nom obria la pista, mentre el *Iubilator* (vid. aquest) animava els corredors a augmentar el ritme de la cursa. Per tant, l'*equus* anomenat *Viator*, per metonímia, es convertia en el que anava per davant la resta; així doncs, era el més ràpid i «el primer», així com també era el cavall que guiava la resta, el *funalis* (vid. *Frenalius*).

Expectatives. Victòria.

(Destresa.)

VICTOR

Victor (nom., vidre, doc. 44, lluernà, doc. 167), *Victore* (abl., honoríf., docs. 177, 178 x2, 189, funer., doc. 180), *Victore(m)* (ac., *defixiones*, docs. 216, 218, 222, 223), *Biktor* (nom., gemma, doc. 174) i *Βίκτηρα*

(x2) i Βίκτορος (nom., *defixio*, doc. 207), Ὀυικτόρε(μ) (ac., *defixiones*, docs. 200 x4, 204 x2, 205 x2, 206 x2) i vid. *Victo[---]*.

«El vencedor», és el nom de cavall que aclamava i, alhora, desitjava la victòria de forma més directa. És conegudíssim a l'antroponímia com a *cognomen* a totes les èpoques (cf. Kajanto 1965, p. 278; *PLRE*, vol. 1, s.v.). Com hem apuntat per al nom *Niceforus* (vid. aquest), l'individu donava el nom esperant que servis d'amulet propiciatori de la bona fortuna.

Expectatives. Victòria.

VICTO[---] (honoríf., doc. 177).

Segurament es tractava de *Victor* (vid. aquest) o *Victoricus*, etc.

VINDEX

Vindice (abl., honoríf., doc. 189).

Mot del llenguatge jurídic que denominava «defensor», i per extensió «venjador» (vid. *Titas*). Fou usat com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 363). Lambertz (1913, p. 111) considerà que oferia protecció a la quadriga. Toynbee (1948, p. 28) anotà que era un nom de victòria que cridava al triomf «over rivals». *Vindex*, en sentit figurat, evocava protecció i lluita en defensa de la victòria per a tota la *factio*.

Destresa. Guiatge.

VIRGINEVS

Virgineu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 216, 218, 220, 222, 224, 235) i *[Vir]gineu(m)* (ac., *defixio*, doc. 235).

Mot format per la llengua poètica per substituir *uirginalis* (vid. *Nimbus*) «propi de noia jove», «virginal»; de *uirgo* dit també de les «femelles» dels animals, usat en època imperial també aplicat a les coses (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Tal com Lambertz (1913, p. 113; vid. *Virilis*) i Jeanneret (1917, p. 92) anotaren, *Virgineus* es referia al temperament de l'animal (vid. *Puerina* i *Thelus*).

Tarannà.

VIRILIS

Virile (abl., honoríf., doc. 178 x3) i *Ούρειλε(μ)* (ac., *defixio*, doc. 200 x2).

(Per al testimoni grec, vid. *Derisor*). Descriu tot allò referent o pertanyent a l'home, «d'home», «masculí». És sorprenent la classificació que Lambertz (1913, p. 107) féu d'aquest nom de cavall, sobretot si la comparem amb la que anotà per a *Virgineus*; el primer el situà entre els noms de victòria i lloança, com a qualitat que donava bona sort. És evident, com diu Toynbee (1948, p. 27) i Kajanto (1965, p. 257) (aquest darrer en comentar els paral·lels antroponímics), que aquest mot descrivia el temperament o l'actitud de qui el duia; una actitud diferent a *Virgineus* però no es pot dir que una ajudés més o menys en assolir la victòria. Tant *Puerina*, *Iuuenis* com *Virilis* evocaven el «caràcter» de l'euga o del cavall.

Tarannà.

VIT[A]LIS

Vit[.]lis (nom., *defixio*, doc. 198).

Denomina tot allò que és «vital», «de vida», «que dona vida». Fou força usat a l'antroponímia, tant com a nom d'home com de dona (cf. Kajanto 1965, p. 274); més testimoniats en femení a les inscripcions, però en masculí més usat en època tardana (cf. Mandouze 1982, s.v.; *PLRE*, vol. 1, s.v.). Lambertz (1913, p. 114) i Jeanneret (1917, p. 94) el classificaren entre les característiques físiques de força i vigor. *Vitalis* i *Felix*, tal com ja hem anotat, són coneguts com a antropònims, però, com apel·latius de cavalls circencs, la seva càrrega semàntica prenia més importància que l'ús que se'n derivà. *Vitalis* descrivia la força desbordant i generosa en viure de l'animal (vid. *Inundator*), i desitjava, en segon terme, que afavorís la fertilitat i els bons auguris (vid. *Frugifer*).

Tarannà.

VOLENS

Volens (nom., *defixio*, doc. 199).

Literalment «el que vol bé», «disposat», «abnegat», i per extensió «favorable, propici». Lambertz (1913, p. 113), Jeanneret (1917, p. 92) i Toynbee (1973, p. 178) —traduint-lo aquesta darrera per «willing»— l'anotaren entre els noms que destacaven el temperament. *Volens* descrivia l'actitud dòcil, servicial de l'*equus*, però, alhora, en sentit figurat, per

metonímia, amb l'apel·latiu es desitjava que propiciés els bons auguris (vid. *Votalis*).

Tarannà. Docilitat.

Expectatives. Bons auguris.

VOLVCER

Volucer (nom., *defixiones*, docs. 212, 214), *Volucris* (gen., prosa, doc. 248), *Volu[cer]* (nom., *defixio*, doc. 213).

Ja el verb *uolare* «volar», s'usà amb el sentit de «córrer tan ràpid com vola l'ocell». *Volucer*, denominava «aquell que vola» i per extensió «aquell que corre». Fou poc usat com a antropònim (cf. Kajanto 1965, p. 248). Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, 27; 1973, p. 178) el classificaren entre els noms referits a la rapidesa; Jeanneret (1917, p. 92) anotà una metàfora per nom d'ocell. *Volucer*, per metonímia, es referia a la velocitat del cavall, tant si era real com desitjada.

Destresa. Rapidesa.

VOLVPTAS

Voluptate(m) (ac., *defixiones*, docs. 224, 235 x2).

En sentit estricte, «plaer», oposat a *dolor*; i per extensió «joia, delícia», sentit que recorda l'originari *uolup(e) est*, «m'és agradable, m'agrada», forma neutra que resta d'un adjectiu **uolupis* «agradable», del qual deriva el mot que ens ocupa (cf. Ernout-Meillet, s.v.). Jeanneret (1917, p. 269) el classificà entre els noms mitològics i de creences religioses. Toynbee (1948, p. 28) opinà que es tractava d'un epítet afectiu. *Voluptas*, també entès com «felicitat, satisfacció», es referia a un cavall que produïa alegria i «plaer» al propietari per la seva bellesa, per les seves victòries, ... El matís d'excés i del valor que evocava el mot, recorda els noms de cavalls *Licentia* i *Luxoriosus* (vid. aquests); l'exuberància i l'abundància eren qualitat apreciades en un cavall circenc.

Aspecte. Bellesa.

VOTALIS

Votalis (nom., mosaic, doc. 23).

Mot derivat —de nova formació (vid. *Ferobols*)— des de *uotum* «ofrena», pel sufix *-alis* (vid. *Vitalis*). *Votalis* denominava el cavall «d'ofrena», «votiu». Esdevé un apel·latiu exemple primordial del valor profilàctic dels noms

de cavalls circencs. En sentit figurat, es considerava com un vot als déus (vid. *Sacratus* o *Turinus*), esperant així propiciar la bona sort a la cursa. Per la cronologia del document (inici o mitjan del s. v d.C.) es pot considerar un símbol recordatori de la religió i de la tradició romanes (vid. *Turificator*).

Expectatives. Bons auguris.

VRANIVS

Vranio (abl., mosaic, doc. 2), *Vranius* (nom., disc d'ivori, doc. 48), *Οὐράνιος* (nom., *defixiones*, docs. 194, 196), *Οὐρανί[.]* i *Οὐρ[.....]* (*defixiones*, docs. 195, 197).

Pel sentit originari d'*οὐράνιος* «el que es troba al cel» «alat com el cel», al·ludeix als déus (vid. *Olympius*) i a tots els éssers que volen (vid. *Volucer*). Urà fou engendrat i «espòs» de Gaia (vid. *Ἐοικουμένη*), pare de Cronos i avi de Zeus. Com a element primordial de la formació del món, dibuixa amb els noms de cavalls *Oceanus*, *Ἐοικουμένη* i *Helios/ Sol* el cosmos (vid. aquests). *Vranius*, en ésser «d'*Vranus*», esdevé descendent d'aquest i habitant del cel. Com tots els noms de cavalls derivats de déus lloa l'*equus* per la procedència simbòlica i alhora augura bona sort (vid. *Fortunius*).

Origen. Diví.

Expectatives. Bons auguris.

VRB[.JN[.]] (nom., *defixio*, doc. 198).

Segurament *Vrbanus* (proposat per Audollent 1904, núm. 232), «de ciutat», oposat a *Rusticus* (vid. aquest). A l'antroponímia es testimonien força *cognomina* (cf. Kajanto 1965, p. 311). Lambertz (1917, p. 92) i Jeanneret (1917, p. 113) consideraren que descrivia el temperament de l'animal. A més d'expressar l'actitud o el comportament —d'altra banda, difícil de concretar—, *Vrbanus* es referia, possiblement, a l'*origo* del cavall i, en sentit figurat, es podria contemplar un lleuger matis descriptiu del caràcter de l'animal, de «delicadesa i finura», comprès en l'evolució de la semàntica del mot.

Origen ?

ΥΣΟΣ

Ἵσος (abl., mànec de ganivet, doc. 71).

Per ὑσσός «javelina» (simplificació de la geminada, vid. *Tyranis*). Aquest apel·latiu descrivia, per metonímia (vid. *Sagitta*), la rapidesa de l'*equus* a la cursa.

Destresa. Rapidesa.

ΖΕΦΥΡΟΣ

Zefurus (nom., *defixiones*, docs. 212, 214), [*]**efurus* (nom., *defixio*, doc. 213) i *Ζέφυρον* (ac., *defixio*, doc. 203 x2).

Zefurus per *Zephyrus* (per a la fonètica, vid. *Delfus* i *Cossuphus*); era el nom del vent de l'oest o del nord oest, identificat amb el Favoni, que segons la llegenda, al costat del *Tagus* (vid. aquest), prenyava les eugues, les quals engendraven cavalls ràpids; així ho anotà Sili Itàlic, a *Punica*, 16. 359-365, quan referint-se a *Pelorus* (vid. aquest), *funalis* de la quadriga que conduïa l'auriga *Durius*, recordà –imitant Virgili *Georg.*, 3. 271-279–: ...*Mirabile dictu/ nullus erat pater: ad Zephyri noua flamina campis/ Vettonum eductum genetrix effuderat Harpe*; i, més endavant, (16. 426-427): ...*Genitore, Pelore,/ te Zephyro eductum, nunc, nunc ostendere tempus*. Jeanneret (1917, p. 95) i Salomonson (1965, p. 85) el classificaren com a nom mitològic; Toynbee (1948, p. 29) entre els de vents. *Zephyrus* es referia, en sentit simbòlic, a la lleugeresa i a la rapidesa dels llegendaris poltres (vid. *Aquilo* i *Tagus*), desitjant o bé descrivint la velocitat en la cursa de l'*equus* que duia aquest nom.

Destresa. Rapidesa.

ZEP (vidre, doc. 37).

Nom abreujat, segurament respon a *Zephyrus* (vid. aquest).

ZMARAGD(us)

Zmaragd(o) (abl., honoríf., doc. 177).

Préstec del grec *σμάραγδος*, designa la «maragda» i altres pedres precioses de color verd. Lambertz (1913, p. 111) i Toynbee (1948, p. 28) el consideraren com un epítet afectiu. *Zmaragdus* lloava el cavall en comparar-lo a un tresor, una joia, un objecte valuós, del propietari (vid. *Margarita*); remarcava així l'estima d'aquest per l'*equus*.

Afecte. Estima.

[..]AMANTE(m) (ac., *defixio*, doc. 234).

Per [Ad]amante(m) o per [Di]amante(m) (vid. *Adamas* o *Diamas*).

[.]AOYΔ[.]ION (ac., *defixio*, doc. 201).

[...]AΠO[.] (defixio, doc. 196).

[.]APTAPÉ (ac, *defixio*, doc. 201).

[...]CVL[---] (honorif., doc. 177).

[.]HION (ac., *defixio*, doc. 208).

[..]ENATOR (nom., *defixio*, doc. 199).

Segurament [*Ve*]nator (de *uenor* «seguir la llebre», «caçar»), «el que segueix la llebre», «el caçador», en sentit real i figurat. Lambertz (1913, p. 111) considerà que l'apel·latiu desitjava al cavall la mateixa rapidesa que la del gos de caça. Jeanneret (1917, p. 92-93) anotà que es referia al temperament de l'animal. Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) l'incloueren entre els noms d'activitats humanes. Cal entendre el mot en sentit genèric i figurat, aplicat a un cavall de cursa per metonímia. *Venator* descrivia l'animal com a «caçador», com aquell que persegueix i obté: el caçador, la presa; el cavall, la victòria. De la imatge podem intuir infinitat de qualitats aplicables a l'*equus*: rapidesa, coratge, constància, persistència, ... Destresa.

[---]ENS (nom., mosaic, doc. 33).

[...]ERVV (ac., *defixio*, doc. 219).

[---]ESILAO (abl., mosaic, doc. 3).

[---]GENS (nom., mosaic, doc. 27).

Cagnat i Merlin (1923, p. 206) transcriuen [*Ful*]gens.

Es pot pensar en *Fulgens* «brillant» o en *Ingens* «enorme», per obtenir significats apropiats com a nom de cavall circenc. Altres *cognomina* com *Regens*, *Diligens* o *Agens* (cf. Solin-Salomies 1994, p. 445), o en qualsevol compost amb *-gens*, serien possibles però menys probables.

Fulgens (de *fulgeo*), fou utilitzat com adjectiu però no testimoniat dins l'antroponímia, però sí que trobem el seu derivat *Fulgentius* (vid. *Exsuperator*) (cf. Kajanto 1963, p. 79; Íd. 1965, p. 287). És un mot aplicat,

com adjectiu (cf. *ThLL* s.v.), a fenòmens lluminosos del cel, al foc, als metalls i a colors com ara el de l'ivori (vid. *Eburnus*), o el porpra (vid. *Purpureus*). Vegeu *Foebus*, *Fulgidus* o *Candidus*. Si fos *Ingens* es referia, en sentit real, a la mida (vid. *Eximius*).

Aspecte. Color ?

[..]GVRIVS

[..]guriu(m) (ac., *defixio*, doc. 224).

[Au?]gurius segons la interpretació d'Audollent (1904, p. 393-395). *Magurius* segons Jeanneret (1917, 95). Segurament es tracta de *Magurius*, ja que les dues *defixiones* on es testimonia són molt semblants, i en els dos casos es troba en un context immediat idèntic: ...*Securu [..]guriu Audace...* (Audollent 1904, n. 284, l. 15) i ...*Securu Maguriu Audace...* (Audollent 1906, n. 2, l. 31). Sembla evident que, en la publicació de 1904, Audollent encara no coneixia l'altre *defixio*.

Augurius «d'augur, augural», (derivat d'*augur* pel sufix *-ius*; vid. *Euentius*), i força usat a l'antroponímia com a *supernomina*, *signa* i *agnomina* (cf. Kajanto 1963, p. 47; id. 1965, p. 115). És bastant testimoniats en la forma masculina com a *cognomen* (cf. *ThLL*, s.v.; Kajanto 1965, p. 318; Solin-Salomies 1994, p. 27). *Augurius* pel sentit originari del substantiu del qual deriva i per l'expressat pel neutre *augurium* es pot entendre en sentit figurat com «el que és un presagi favorable», «el que dona bona sort» (vid. *Volens*). Igualment, dona prestigi, com *Caesareus*, o recorda un tipus d'actitud (vid. *Attonitus*). Vegeu *Magurius*.

Expectatives. Bons auguris.

[--]ISVS (nom., mosaic, doc. 28).

[--]IVS (nom., mosaic, doc. 28).

[...]ΚΟΞ (nom., *defixio*, doc. 196).

[..]LMINATOR

[Fu]lminatore (abl., mosaic, doc. 36).

«El que llença el llamp» és el qui té poder per sobre totes les coses, és Zeus (*cognomen Iouis*, Arnobi, 6. 23, retor africà s. II-III d.C.; així data el mosaic on trobem aquest testimoni; cf. Dunbabin 1982, p. 89). No apareix a l'antroponímia. Com a derivat de *fulmino* està estretament lligat a noms com *Fulgidus* per la idea de llum poderosa. *Fulminator* expressa la superioritat

de l'*equus* sobre la resta i el poder de decisió en l'atzar (vid. *Omnipotens*);
 alhora recorda la rapidesa dels raigs il·luminats (vid. *Pyrobolus*); és
 fulminant, amb ràbia, decisió i rapidesa, com el llamp.

Destresa. Rapidesa.

[-c-?]-MVS (nom., contorniat, doc. 83).

[-]-NAS (mosaic, doc. 27).

[..]NATOR (nom., *defixio*, doc. 199).

[-]-NCIATOR (nom., contorniat, doc. 136).

Alföldi (cf. 1990, p. 193) proposà, amb reserves, *Distanciator*. Aquest
 és derivat agent de *distantia*, amb una dissimilació del so dental en
 -c-, ja coneguda, *distancia* a *CIL* XIII, 581, de *disto* «ésser allunyat», en
 sentit moral, «ésser diferent» (cf. Ernout-Meillet, s.v. *sto*), entenem «el
 que és diferent». En tal cas, s'assembla a *Notatus* o *Pretiosus* denominant-
 lo precisament per ser diferent de la resta. Tal com ens suggerí Marc
 Mayer, també es podria pensar en *[I]nci(t)ator*. En tal cas el nom descriuria
 el caràcter alegre i engrescador de l'animal (vid. *Incitatus* i *Iubilator*).
 Tarannà ?

[..]NIPPVS

[..]*nippo* (abl., honoríf., doc. 177).

A *CIL* VI, 33937 i 37834 es transcriu *[Sa]nippus* (?). Friedlaender llegí
Menippus. Per aquest darrer es coneixen antropònims (cf. Solin 1982,
 p. 105).

[-c-6]-ORICV(m) (*ac.*, *defixio*, doc. 234).

Segurament *[Victo]ricus*, derivat de *Victor* pel sufix *-icus*, fou usat sobretot
 com a *cognomen* del nord d'Àfrica (cf. Kajanto 1963, p. 63-64; 1965,
 p. 278). *Victoricus* comprèn el mateix contingut semàntic que *Victor* però
 afegeix un petit matis afectiu (aportat pel sufix). Potser recordava algun
 personatge conegut (vid. *Valentinus*), però evocava principalment el desig
 de victòria. També es podria pensar en altres possibilitats com ara,
Floridus, *Leporicus*, *Noricus*, etc. entre d'altres.

Expectatives. Victòria ?

[..]RENALIVS (nom., *defixio*, doc. 199).

Audollent (1904, núm. 233, l. 5, pp. 306-308) anotà *[Fr]enalius*; a *CIL*,

VIII, 12504, [F]renalius. Al dibuix de Delattre, publicat a *CIL*, es llegeix [-c-1-]renalius.

Si entenem [F]renalius, seria derivat de *frenum* pel sufix *-alis* (vid. *Regalis*) amb allargament *-ius* (vid. *Diuiuius*). És un mot tardà testimoniat a les *Gloss.*, III 309, 69, 70, en grec, *χαλινοποιός* «fabricant de *frena*» (vid. *Toxxotes*), mot igualment tardà citat pel sofista del segle IV d.C. *Themistius*, *Orationes*, 26, 329a. Tampoc no hi ha paral·lels onomàstics. Que es tracti d'un mot tardà i gairebé únic en testimonis no és cap factor que impedeixi que el nom de cavall es refereixi a aquest (vid. *Ferobols* o *Lenobatis*). Per a Lambertz (1913, p. 113) citant *Frenatus* —suposem que es refereix a aquest testimoni (?) i per a Jeanneret (1917, p. 91) era un nom referit a l'art de muntar o als atelages. D'altra banda, sembla també possible pensar en *Frenalius* com «el que porta *frena*»; suposant una errònia analogia popular i recordant que *Funarius* (vid. aquest a la llista de noms que no són de cavalls) té el mateix significat que *funalis*. Portar el fre pot correspondre a qui porta les regnes, el que governa (vid. *Coryphaeus*). Però també, si recordem el sinònim de *frenum*, *iuga* (cf. *ThLL*, s.v.), podem entendre «el que porta jou», parlaria així d'un dels *iugalis*. De tota manera, *Frenalius* descriuria una aptitud dels cavalls i, en termes generals, l'*equus* especialitzat en la cursa circenca. Destresa ?

[.]REV[-c-7-?] (*defixio*, doc. 223).

[---]RI (mosaic, doc. 12).

[---]SOR (mosaic, doc. 27).

[...]ΣΟΥΣ (*defixio*, doc. 196).

[—]S[.]AN-A (mosaic, doc. 4).

[—]VOR (nom., mosaic, doc. 28).

[...]VPERVS

[*Exs?*]uperus (doc., 199).

Si és d'*Exsuperus*, el més probable, cal entendre'l com *Exsuperator* (vid. aquest). Com a *cognomen* era poc usat (cf. Kajanto 1965, p. 278). Expectatives. Victòria.

[---]VS (nom., mosaic, doc. 28).

NOMS QUE PODRIEN SER DE CAVALLS CIRCENCIS

Noms dubtosos pel context immediat

En aquesta llista es reuneixen els noms que apareixen en contextos iconogràfics o sintàctics que no ajuden a determinar amb certesa si corresponen a noms de cavalls circencis o no.

AMANDVS

Amando (abl., *defixio*, doc. 212).

Pel context immediat no es pot afirmar que fos nom de cavall o d'auriga (per aquesta qüestió vid. *Dextroiugus* a la llista de noms que no són de cavalls circencis). Podria ser perfectament el nom d'un auriga. Sovint apareix un mateix nom tant per a un *agitator* com per a un *equus circensis* (vid. *Polystefanus*). Vid. *Amandus* al lèxic.

APRIA

Apria (abl., disc de pedra, doc. 54).

Pel context documental, *APRIA/ SVPE/STES* inscrit al centre d'un disc de pedra, sense cap imatge, no es pot afirmar que es tracti d'un nom de cavall circenc. Per a Bös (1955-56, p. 179) era el nom de l'auriga, però per al testimoni *Capria Supestes* del doc. 176, el mateix autor afirmà que *Capria* era el nom del cavall en ablatiu i *Supe(r)stes* el de l'auriga. D'altra banda, atès el gran nombre de testimonis dels noms de cavall *Capria* i conegut el testimoni del doc. 176, podríem pensar que el que ens ocupa correspondria a *[C]apria*. Al dibuix publicat per Bös (1955-56), no s'anotà cap possibilitat de C- però hi hauria l'espai perquè hi fos. *Aprius*, -a, d'*aper* «porc senglar», només està testimoniat com a gentilici en algunes inscripcions d'arreu de l'imperi (cf. *ThLL*, s.v.). Si es tractés

d'un *equus*, *Apria* podria respondre a l'*origo* «familiar», a l'actitud de l'animal en la cursa pròpia «d'un porc senglar», com *Κάπρος*, o al color del pèl.

Origen.

Aspecte. Color.

Destresa. Força.

AQUILO

Aquilo (voc., Iluerna, doc. 159), *Aqilo* (voc., Iluerna, doc. 157).

En aquests dos documents, el context immediat, tan iconogràfic com sintàctic, no permet afirmar que el nom correspongués a un cavall circenc; també podria referir-se al de l'auriga. Com a tal identificaren *ThLL* (cf. s.v.) i *CIL* XV, 6258 el testimoni del doc. 157. Per al doc. 159 *ThLL* (cf. s.v.) considerà que calia entendre un *cognomen uir* i *CIL* XV, 6254 (cf. 6253) dubtava entre les dues possibilitats. Al doc. 157, en una *tabula ansata* sota un cavall s'anota *Aqiloua* (per aquest tipus de formulari i la seva utilització en inscripcions circenques cf. Darder, «Noms d'aurigues...», pp. 287-300). Al doc. 159, es llegeix *Aquilo Calos*, aquest tipus d' anotació era freqüent utilitzar-la referint-se a aurigues o a atletes. Per al comentari d'aquest nom com a nom de cavall vid. *Aquilo* al lèxic.

ΑΣΤΡΑΣΛΕ

Αστρασλ·ε (voc., Iluerna, doc. 154).

Segons *ThLL* (cf. s.v.) aquest nom pot referir-se tant a un cavall com a un auriga. Salomonson (1965, p. 83) l'anotà entre els noms de cavalls. El context, *Actracle Calos* (veure *Axolmus*), no permet afirmar a quin dels dos feia referència, però el més possible és que es tractés d'un antropònim.

A *CIL* XV, 6253 es proposà: «*Fuit ne Actracle = Astrag(a)le ?*». *ThLL* (cf. s.v.) s'inclou aquest testimoni a la veu *Astragalus*, -i. *Αστρασλε* sembla correspondre efectivament a *ἀστράγαλος*, el nom d'un «petit os», que denominava, «la garreta», el «genoll» de les potes del darrera dels cavalls tal com ho recull Xenofon a *De Equitatio* l. 15. Aquest os fou usat com a «fitxa o dau» en jocs d'atzar; més tard també prengué el sentit d'«arracada», i de «prisma de fusta». En llatí s'usà com a terme tècnic arquitectònic o com a nom de planta. També hi ha testimonis de *nomina* d'esclaus i de *cognomina*, fins i tot amb grafies que ajuden a entendre

la que ens ocupa, com *Astracalus* a *CIL* VI, 8871, *Astracal* a *CIL* VI, 15703 o *Astragaus* a *CIL* IV, 2437. Podria tractar-se d'un apel·latiu afectiu o d'alguna marca al cos o alguna particularitat d'aquesta part del cos, relacionada possiblement amb la rapidesa (vid. *Peciolus*). En un nom com aquest, dubtós des de la seva lectura, les portes queden obertes. Si acceptem que es tracta d'*Ἀστράγαλος*, el seu significat responia a la intenció de remarcar, per metonímia, la lleugeresa de l'*equus* o, referint-se al «dau», a la bona sort (vid. *Talus*).

Expectatives. Bons auguris.

(Destresa. Rapidesa.)

AXOLMVS

Axolmus (nom., lluern, doc. 155).

Entre dues palmes es llegeix *Axolmus [C]alos* (veure *Actracle*); no es pot afirmar que sigui un nom de cavall.

Segurament respon a una adaptació d'un nom d'origen estranger a la llengua llatina. *ThLL* (cf. s.v.), dubtant del nom i proposant que es tractava d'un nom d'auriga, considerà que era un nom celta. A. Holder (cf. *Alt-Celtischer Sprachschatz*, Graz, 1961, vol. III, p. 782, s.v.) l'afegeix al lèxic celta, citant només el testimoni que ens ocupa, sense cap comentari sobre el significat.

Significat desconegut.

BA[.]ARIO

Ba[.]ario (nom., mosaic, doc. 34).

Al mosaic s'ha restaurat el nom per *Ba[ll]ario*. Landes (1990, núm. 92, p. 353) proposa *Ba[rb]ario*, i considera que els noms anotats corresponen als noms dels aurigues. Al mosaic apareixen quatre bigues; sota de cada una hi ha un nom. L'espai que hi ha sobre dels personatges és buit, així doncs hi cabria perfectament la inscripció del nom de l'auriga si així s'hagués volgut. ¿Per què s'han col·locat els noms als peus dels cavalls? Segurament, es desitjava remarcar que s'anotaven els noms dels cavalls. *Ba[.]ario* ha de correspondre al nominatiu ja que la resta de noms del document, *Priscianus*, *Communis* i *Peculiaris* (vid. aquests) estan en aquest cas. Segurament cal llegir *Barbario*, ja que *Ballario* troba difícil interpretació i, a més, no troba paral·lels a l'antroponímia. *Barbario* tenia el mateix significat que *Barbarus* (vid. aquest i *Hilarus*, *Fortunio* per al

sufix). Apareix com a *cognomen* també testimoniats en època tardana (cf. Kajanto 1965, p. 313).

Origen. Ètnic.

COMMVNIS

Communis (nom., mosaic, doc. 34).

Per a la discussió sobre si es tracta de nom de cavall o d'auriga vid. *Baf..}ario*.

Communis «comú, ordinari», «accessible a tots» i, per extensió, «afable, obert». Fou molt usat a l'antroponímia com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 256). El més possible és que *Communis* descrivís l'actitud dòcil i dominant de l'animal que el duia.

Tarannà.

CORONATVS

Coronatus (cf. Duval 1978, p. 210 nota 27: sense referència).

«El que és coronat». Es troba testimoniats, encara que poc, com a *nomen* i *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.). *Coronatus* per un costat es pot assimilar a noms com *Crinitus* o *Bracatus*, però principalment, evoca, en sentit metafòric, la victòria, «el vencedor», com *Polystefanus* o *Laureatus*.

Expectatives. Victòria.

DARIVS

Dario (abl., *defixio*, doc. 212).

Pel context immediat no es pot afirmar que fos nom de cavall o d'auriga (per aquesta qüestió vid. *Dextroiugus* a la llista de noms que no són de cavalls circencs). Podria ser perfectament el nom d'un auriga. Sovint apareix un mateix nom tant per a un *agitor* com per a un *equus circensis* (vid. *Polystefanus*). Vid. *Darius* al lèxic.

DIVINIVS

Divinius (nom., mosaic, doc. 25).

Sobre la discussió si es tracta o no d'un nom de cavall vid. *Eusebius* més endavant.

Per *Divinus* «diví, de déus», «extraordinari, meravellós»; com a substantiu expressà «l'endeví». El sufix *-ius* pot correspondre a una influència

d'*Eusebius* (l'altre nom que apareix al mateix document), amb un allargament «reiteratiu», com a reflex que els dos sufixos (-*ius* / -*inus*) són freqüents, i que no modifiquen el significat del mot (cf. Grangent-Moll 1991, p. 45 i 53). Fou aplicat a la toponímia i a l'antroponímia com a *cognomen* (cf. *ThLL.Onom.*, s.v.; Kajanto 1965, p. 211). Toynebee (1948, p. 28) l'anotà entre els epítets afectius. *Diuinius*, pot assimilar-se a *Caelestinus* o a *Attonitus* i per un altre costat a *Augur* desitjant bons auguris, però, principalment, lloava el cavall per la seva perfecció similar als déus, o pel seu origen simbòlic.

Origen. Diví.

EPEINA

Ἐπέινα (ac.? *defixio*, doc. 208).

Pel context on es troba dins el document pot semblar un nom de cavall en acusatiu, com els que el precedeixen (vid. doc. o *Βούβαλος*), o també podria ser un altre tipus de mot lligat amb el formulari execratiu. Audollent, va transcriure el testimoni anotant «*Ereina mihi est E(u)r<e>ina*»; al comentari no es va pronunciar sobre si aquest mot és un nom de cavall o no, això no obstant l'incloué a l'index com a tal: *E(Y)R<E>IN*. Lambertz (1913, p. 113) —sense dubtar que fos nom de cavall— considerà que calia llegir del grec *Ἐ[υ]ρειν* «sagaç». Si l'entenguéssim com a nom de cavall hi ha diverses lectures possibles, però cap convenç del tot; de l'adjectiu poc usat *ἐρείνους* «llaner», d'*εὔρινος* «de l'est», d'*ἔρινυς*? Potser és una transcripció incorrecta d'*Erinna*, testimoniada com a nom d'esclau (cf. Baungart 1936, p. 59). D'altra banda, es podria pensar també en un error per *Ἐπένια*.

ETERNVS

E-te-rnu/sa...e (contorniat, doc. 93).

Alföldi i Alföldi (1990, p. 194) el consideraren nom de cavall. Però pot tractar-se d'una paraula dins el formulari del mateix document; a l'altre costat del contorniat es llegeix: *Ud-e-s-pero* i com a nom de cavall *Botricales* (vid. *Botrocales*). No obstant, no es pot afirmar a què respon ja que la continuació del text no es veu amb claredat.

Eternus, per *aeternus*, és un conegut *cognomen* llatí documentat sobretot a la *Gallia* (vid. *Draucus*) (cf. Kajanto 1965, p. 274). Si penséssim que

és un nom de cavall, entendríem el mot com un amulet evocador de la immortalitat. Aquest concepte el trobem al nom de cavall *Inhumanus*, encara que indirectament, o a *Phoenix*.

Afecte. Lloança ?

EV PLIVM (mosaic, doc. 28).

Al mosaic de Bell-lloc, s'anoten els noms al costat de cada auriga, *Calimorfus*, *Limenius*, *Filoromus* i *Torax*, i de cada *iugalis*, *Patinicus*, *Polystefanus* i *Pantaracus*. Sobre el cos del *iugalis* esquerra de la quadriga *in naufragium*, es llegeix *Eu* al coll i *Plium* a l'anca. Aquesta inscripció ha estat sempre identificada, encara avui, com el nom del cavall (cf. Darder 1988, p. 225-226). Però, ¿com és que està anotada sobre el cos de l'animal i no al costat com és habitual, on hi havia l'espai suficient per fer-ho? Aquest fet mostra que es volia remarcar de forma diferent el significat d'aquesta anotació. El més probable és que es desitjés acabar d'explicar l'acció representada per la imatge, tal com succeeix amb les inscripcions de la quadriga vencedora del mateix mosaic (cf. Darder 1993-1994, p. 272-273, nota 98); *Patinicus* és aquell que va cap a la victòria (vid. aquest) i pertany a la quadriga vencedora. Si s'hagués volgut indicar que era un nom de cavall, no s'hagués anotat sobre el cos de l'animal. Totes les inscripcions que han aparegut en documents, especialment a mosaics, anotades sobre cavalls circencs, fan referència als propietaris o a una advocació divina (cf. Darder 1993-94, p. 287). No obstant, es podria pensar que varen posar la inscripció sobre el *iugalis* per indicar que es referia a aquest. Així, en un primer moment, pensàrem que *Eu Plium*, com a locució irònica exclamava «bé per la nau!» o «bona navegació!», tal com anotà Laurier («Bull. Mon.» I, p. 240)(cf. Darder 1993-1994, nota 99). D'altra banda, *Euplius* és testimoniats com antropònim al s. IV d.C.; fou el nom d'un màrtir de Catània (*Actas de los mártires*, Madrid, 1987, 4a ed., D. Ruiz Bueno, p. 1051 i ss.), i apareix a una inscripció *parietariae* de Pompeia, *CIL* IV, 2310b, 5048, i a una funerària d'*Ammaedaras*, *CIL* VIII, 367; format segurament, per analogia amb *Euplia*, més usat (cf. Solin 1982, p. 1233; Glenfell i Bunt 1898-1920, vol. XII, 1583, 12/11) derivat d'*Euplus* (cf. Solin 1971, p. 117). J. Gómez Pallarès (cf. *Corpus d'inscripcions musives d'Hispania* en premsa; agraïm la gentilesa d'informar-nos) proposa per *Plium* el comparatiu de superioritat *πλετων*, entès per «el millor». En tal cas, també podria ser una exclamació irònica, ja

que es refereix al cavall com el millor quan la imatge mostra que ha fracassat en la seva tasca.

Afecte. Lloança.

EVSEBIVS

Eusebius (nom., mosaic, doc. 25).

El mosaic on es testimonia està perdut, només es coneix la descripció feta a l'*Inventaire des Mosaïques Algeriennes* (núm. 430). S'hi anoten dos noms de cavalls, *Diuius* i *Eusebius*, i un nom d'auriga, *Cesorius*. Tots ells molt semblants i un poc estranys com a noms de cavalls per la semàntica. No es pot confirmar que es tracti d'un nom de cavall. Salomonson (1965, p. 82 nota 1, núm 19) l'incloué com a tal. La resta d'autors (Toynbee, Lambertz, ...) no el citaren.

Del grec *εὐσεβείος*, nom molt usat en grec i en llatí com a antropònim (cf. Kajanto 1963, p. 26 i 73 ss.) especialment testimoniats entre el s. II d.C. fins al VI (cf. Solin 1982, p. 1227 i 1362; Mandouze 1982, s.v.). *Εὐσεβείω* expressa la idea de «fer un acte respectuós cap als déus o pares». *Eusebius*, en el document, es troba al costat de *Diuius*; si recordem els noms de cavalls *Sanctus*, *Sacratus*, *Fortunius* i *Turificator* —entre d'altres— ens adonem que cal que, a més d'observar que té paral·lels entre els antropònims (vid. *Valentius* i *Valens*), la càrrega semàntica del mot és molt forta. Podem pensar que *Eusebius* era «aquell (cavall) que realitzava un acte respectuós cap als déus», així doncs era una ofrena en honor d'aquests (vid. *Votalis*).

Expectatives. Bons auguris.

FAVSTINVS (nom., contorniat, doc. 139).

Sota la imatge d'una quadriga frontal es llegeix *Faustinus*. Alföldi i Alföldi (1976, núm. 445, lám. 185. 4; Íd. 1990, p. 189) l'anotaren entre els noms d'aurigues, com *Iohannes* i *Polystefanus*, en canvi considera *Consul* com a nom de cavall i dubta sobre *Beatus*. Tots aquests noms estan inscrits, en contorniat, sota una quadriga. Encara que força vegades es troba el nom de l'auriga inscrit sobre la quadriga i el del cavall sota aquesta, l'exemple més impressionant és el del mosaic de *Pollydus* de Treveris (doc. 35), amb el nom de cavall *Compressor* (vid. aquest), no es pot afirmar que quan només apareix un nom a les potes dels cavalls sigui el de l'auriga o el del *funalis* esquerra. No obstant, aquesta darrera possibilitat seria

la més lògica, ja que normalment sobre l'auriga hi ha espai per haver inscrit el seu nom. D'altra banda, el tipus de noms que apareixen en aquesta situació, com *Iohannes, Consul, Polystefanus* o el que ens ocupa, correspondrien millor al nom de l'auriga.

Faustinus derivat de *faustus*, «feliç, favorable» pel sufix *-inus* (vid. *Hilarius*) que afegeix un matis afectiu. Fou força usat a l'antroponímia (cf. Kajanto 1965, p. 272; *PLRE*, vol. I i II, s.v.). Si fos el nom del cavall, descriuria el caràcter alegre de l'animal (vid. *Gelos*), però amb un matis secundari profilàctic per afavorir la victòria i els bons auguris (vid. *Felix*). Tarannà. Alegria.

FILOCOTVS

Filocotus (nom., grafiti, doc. 193).

Uns cavalls incisos a la *orchestra* del teatre d'Itàlica amb la inscripció *Marcianus i Filocotus*. Canto (cf. 1986, p. 50) afirma que són noms de cavalls, però no es pot afirmar que es tracti de cavalls circencs, no hi ha cap indici al respecte. No hi ha cap imatge publicada.

CALLIO (voc., lluern, doc. 171).

Inscrit al marge del cercle d'una lluern, sense cap imatge es llegeix *Gallio ua* (cf. *CIL* XV, 6259). Normalment, els noms que apareixen amb la fórmula *Va* es refereixen a un auriga (cf. *CIL* XV, 6258 i Darder 1989, p. 297 i 300). El nom està en vocatiu com correspon al formulari. El més probable és que es tractés d'un antropònim, d'un auriga, o de qualsevol altra persona. Però en mancar un context iconogràfic precís el dubte queda sense resoldre.

Callio derivat de *Gallus* amb el mateix significat (vid. *Gallus* i *Fortunio*) també era testimoniats com antropònim.

GLAVCE (voc., lluern, doc. 162).

En una lluern, la imatge d'un cavall vencedor i la inscripció *Va Glauce*. Normalment aquest tipus de formulari anotava el nom de l'auriga en vocatiu (vid. *Gallio*). A *CIL* XV, 6258 es considerà que era un nom de cavall. El més probable és que correspongués a un antropònim (vid. *Gallio*).

Per al significat vegeu *Glaucus* al lèxic.

HARPE (poesia, doc. 239).

Sili Itàlic, *Punica*, 16. 365, anotà *Harpe* com a nom d'una euga mare de *Pelorus* (vid. aquest i *Zephyrus*), un cavall circenc. Aquesta euga podia haver estat corredora al circ o no, però no seria estrany que hagués participat en curses ja que sembla que era molt ràpida tal com indica la semàntica del seu nom i tal com Sili Itàlic mostra, per les característiques físiques del poltre *Pelorus*, que aquesta engendrà amb el vent.

Del grec ἄρπη, tipus d'espasa curta i corba usada pels perses (vid. *Acenauces*) i «falç»; Plini, a *Nat.Hist.*, 10. 204, reconeixia amb aquest nom un ocell de rapinya. Sembla que no apareix a l'antroponímia. *Harpe* com a nom d'euga comparava, per metonímia, la rapidesa en tallar de l'arma blanca (vid. *Sica*) amb la de l'animal.

Destresa. Rapidesa.

IOHANNES (nom., contorniat, doc. 140).

Segurament es tracta d'un document que malgrat semblar un nom de cavall, per la posició on és inscrit —sota els cavalls— (vid. *Consul* o *Beatus*), no és sinó el nom d'un afeccionat al circ o, com proposaren Alföldi i Alföldi (1990, p. 190), el d'un auriga. De tota manera, no es pot afirmar que no fos un nom de cavall (vid. *Faustinus*). *Iohannes* era un conegudíssim antropònim, molt lligat al cristianisme (cf. Kajanto 1963, índex; Solin 1971, p. 66; Mandouze 1982, s.v.). Coneixem força exemples on coincideixen noms d'aurigues amb apel·latius de cavalls (vid. *Polystefanus*).

INCITATVS (nom., lluernà, doc. 164).

Escrit a la part superior d'una lluernà. No es pot saber si és un nom de cavall ja que no hi ha cap imatge. Salomonson (1965, p. 83) i Friedlaender (1875, p. 4) el recolliren com a *nomen equi*.

Vegeu *Incitatus* al lèxic.

INCITATI (gen.?, lluernà, doc. 163).

Inscrit *in margine superne* (cf. *CIL* XV, 6256): *Calos pu(er) Incitati*. A *CIL* s'anotà que podia ser nom de cavall o d'auriga. Salomonson i Friedlaender (vid. nom anterior) el recolliren com a nom de cavall. El més probable és que es tractés d'un antropònim.

Vegeu *Incitatus* al lèxic.

LITEFANVS

Litefanus (nom., peça de joc, doc. 66).

Segurament alterat per *Polystefanus* o *Stephanus*. Salomonson (1965, p. 83) anotà aquest testimoni com a nom de cavall. Bös (1955-56, p. 181), que veié la peça i que no l'inclogué entre els noms de cavalls, considerarà que aquest mot estava alterat. Cal pensar, en tot cas, en *Stephanus* o en un nom incomplet com *Polystefanus* (vid. aquest). Com no hem pogut accedir a la peça, hem de pensar que si Bös no l'anotà com a nom de cavall, potser no ho era o no es podia afirmar que es referís a tal animal.

LVCVLENTVS

Luculentus (nom., disc en os, doc. 60).

Salomonson (1965, p. 83) l'inclogué entre els noms de cavalls. No es pot afirmar ni negar que aquest testimoni sigui un nom de cavall, ja que el nom està inscrit sobre una peça circular on no hi apareix cap altra anotació.

Luculentus, «lluminós, brillant», per la semàntica del mot seria perfectament assimilable al grup de noms de color resplendent (vid. *Foebus*). Al lèxic comú fou usat en sentit positiu per aclamar tant allò animat com allò inanimat. *Luculentus* que també es pot entendre com «magnífic» destacava i lloava, mitjançant la imatge esclatant de llum brillant, l'animal per sobre la resta.

Aspecte. Color ?

MARCIANVS

Marcianus (nom., grafiti, doc. 193).

Per a la discussió sobre si és nom de cavall o no vid. *Filocotus* més amunt.

MASVE[---] (medalló, doc. 172).

En un medalló un cavall vencedor agafat per les regnes per un auriga, sota s'anota *Masue[---]*. Podria correspondre tant al nom del cavall com al de l'auriga.

MENESTER (nom., lluernà, doc. 165).

A una lluernà s'anota *Menester ua* que segurament feia referència al nom d'un auriga.

Si fos nom de cavall podríem entendre que correspongués al grec *μνηστήρ* «pretendent», o «aspirant a». Menys probable seria de *minister* «el que ajuda» (cf. *ThLL*, s.v. *minister: notio primaria i.q. famulus*).

Expectatives. Bons auguris.

MIRANDVS (nom., peces de joc, docs. 62, 63).

Al centre de les peces rodones s'anota el nom. Bös (1955-56, p. 181) els considerà noms de cavalls per similitud amb la peça de joc on es llegeix *Pegasus* (doc. 53). No es pot afirmar que fos un nom de cavall o que fos un antropònim.

Per al significat, vid. *Mirandus* al lèxic.

MIRANI (? peces de joc, docs. 56, 57).

Aquests documents en l'actualitat estan perduts. Sembla que en ells no hi havia cap imatge. Steiner (1939, p. núm. 31) els cità (doc. 56) al catàleg i Bös (1955-56, p. 180-1 i p. 317) el seguí i anota el doc. 57, com a nom de cavall; sense haver vist el document doncs ja no es trobava al museu.

Per al significat, vid. *Mirandus*.

PECVLIARIS (nom., mosaic, doc. 34).

Vegeu *Baf..Jario* més amunt, i *Peculiaris* al lèxic.

PRISCIANVS

[*P*]riscianus (nom., mosaic, doc. 34), *Priscian[---]* (lluernà, doc. 166).

Per a la discussió sobre si el testimoni del doc. 34 pot ser o no un nom de cavall circenc vid. *Baf..Jario* a la llista de noms dubtosos. Pel que fa al del doc. 166, en la imatge apareix un auriga i una quadriga i sobre *Priscian[---]*, aquest nom podria referir-se tant al *funalis* esquerra, a l'auriga o al *possessor*. Ens sembla que no podem afirmar o decidir a qui es refereix. Salomonson (1965, p. 82) el cità com a nom de cavall. El més possible és que es tractés del nom de l'auriga.

Priscianus, derivat de *priscus* pel sufix *-anus* (vid. *Pullentianus*), no apareix al lèxic comú, però fou fructífer a l'antroponímia. *Prisciana*, nom d'una ciutat —citada per Pomponi Mela (3, 10)— de Mauritània Tingitana, fou una forma usada com a nom de dona i, en masculí, d'home (cf. Kajanto 1963, p. 63; 1965, p. 288). *Priscianus*, si fos nom de cavall, podria tractar-se d'un ètnic, o referir-se a l'antiguitat de l'animal en la quadra (vid. *Primitivus*); en sentit simbòlic, des del tema de *priscus* usat principalment en poesia (vid. *Nimbus*) en sentit de respecte o veneració (cf. Ernout-Meillet, s.v.), podria expressar la idea de lloança cap al cavall.

Origen. Familiar ?

PROFVGVS

Profugus (nom., ceràmica, doc. 168).

Al costat del cap d'un cavall hi ha inscrit aquest nom. En la publicació de Palol i Vilella (1987) només es reproduïxen les lletres. No es pot afirmar que aquest cavall sigui circenc.

Per al comentari vid. *Profugus* al lèxic.

ROMA (nom. o voc., lluernà, doc. 170).

L'únic testimoni que tenim d'aquest nom apareix a una lluernà on un cavall victoriós és aclamat per una multitud. Sembla que la inscripció no es refereix al nom de l'animal, sinó que tota la imatge expressa la victòria de Roma, entesa, no només com a capital del *Latium*, sinó en sentit simbòlic de tot l'Imperi i de tot el poble itàlic, aclamat per la seva grandesa. Toynbec (1948, p. 29; 1973, p. 179) i Salomonson (1965, p. 83) el citaren com a nom de cavall.

ROSCIVS (nom., contorniat, doc. 127).

Al centre de la imatge apareix un cavall vencedor i davant un auriga, sobre s'anota el nom *Roscius*. A l'altre costat del contorniat un bust i l'anotació *Nero Hercules*. Alföldi i Alföldi (1990, p. 190) dubtaren entre les dues possibilitats. Per la iconografia no es pot afirmar que el nom que ens ocupa es refereixi al cavall o a l'auriga.

Veure *Roscius* al lèxic.

SELMON

Selmoni (dat., funer., doc. 186).

Un baix relleu amb la imatge d'un cavall, sota la inscripció del nom del cavall. No es pot afirmar que es tractés d'un *equus circensis* ja que no hi ha cap evidència (com per exemple una palma de victòria,...; vid. *Palmatus*) que ho demostrï. Palmieri (1982, p. 123) anotà que *Selmoni* responia a la transcripció del grec *σελμών* d'origen hebreu. És un mot que es relaciona amb *σελίζ*, però que no se sap massa què significava. Això no obstant, a les glosses d'Hesiqui (s. v d.C.?) s'anotà *σελμών σανίδων ἀνταποδόσις, σανίδων* «les verdures» i *ἀνταποδόσις* «tornar enrera en una volta», «donar la volta». Si es tractés d'un nom de cavall circenc caldria pensar que s'estava descrivint la qualitat de l'*equus* de donar la volta a les *metae* (vid. *Agricola*), especialització pròpia del *funalis* esquerra (vid. *Frenalius*). *Selmon* destacaria la destresa del cavall a l'*arena*.

Destresa ?

SOCRATES

Socrates (nom., *defixio*, doc. 213) i [*So*]crates (nom., *defixio*, doc. 214). Als documents on s'anota aquest nom caldria reconèixer entre el llistat de noms, noms d'aurigues i noms de cavalls, tal com es desprèn del context: ... *haec nomina hominum et equorum qu(a)e dedi uobis cadan(t), precor bos* (Audollent 1904, núm. 273, l. 11-13) o *cadant homines et equi frangan(t)* (Audollent 1904, núm. 12-13); és difícil però determinar quins corresponen a uns i altres. *Socrates* (en els dos documents), però, apareix l'últim al costat del mot *comes*, ¿potser es tracta d'un auriga? Lambertz (1913, p. 110), Jeanneret (1917, p. 95) i Toynbee (1948, p. 29; 1973, p. 179) l'anotaren com a nom de cavall.

Socrates, si fos el nom d'un cavall, evocaria potser una actitud «intel·ligent» de l'animal en la seva forma de moure's i de comportar-se en la cursa, que ben segur l'afavoriria en la victòria, o simplement recordava l'admirat filòsof.

Afecte. Lloança ?

ΤΕΤΡΑΠΛΑ (ac., *defixio*, doc. 200).

Audollent (1904, p. 455) no cita aquest mot com a nom de cavall. Pel context on apareix sembla que es tracti d'un *signum* com anotà també Audollent. No obstant, també es podria entendre com a apel·latiu de cavall

circenc, ja que, a més, es coneix aquest mot com a nom de cavall circenc per un testimoni en una *defixio* en llatí (vid. *Tetrapla*).

TIMENDVS

Timendus (nom., contorniats, docs. 130, 131).

Ja que aquests testimonis estan situats sobre la imatge d'un auriga guiant una quadriga cap a la dreta. Això, fa pensar que aquests, segurament, no feien referència al cavall sinó que relataven el *signum* de l'auriga, anotat a l'altre costat dels contorniats: *Feloro-me Nika*. Alföldi i Alföldi (1990, p. 196) l'anotaren com a nom de cavall. Altres documents mostren la mateixa disposició iconogràfica, vid., per exemple, *Priscian[---]* i *Fugitius*. Per a altres noms en contorniats que també plantegen dubtes semblants, vid. *Faustinus*.

L'adjectiu verbal *timendus* (de *timeo* «témer, fer por»), «aquell que ha de ser temut», el que és «temible». Si fos l'apel·latiu d'un cavall, es referiria al temperament i a l'actitud, causa per la qual hauria esdevingut temut; descriuria un *equus* salvatge i gairebé assassí (vid. *Vastator*).

Tarannà. Indomabilitat.

[...]ALVS (nom., *defixio*, doc. 226).

Testimoniat dins una tauleta molt fragmentada. No es pot afirmar que es tracti del nom del cavall o de l'auriga.

Lectures dubtoses de noms que podrien ser de cavalls circencs

Aquests noms han estat llegits de forma incorrecta o com a mínim dubtosa, ja que el document on es troben, per causa del seu mal estat o la impossibilitat d'accedir-hi, dificulta la seva correcta interpretació.

ARATOR

Aratore(m) (ac., *defixio*, doc. 220 = *[Exupe]ratore* ?).

Segurament, com diu Audollent (1904, 280. 5), el nom que cal llegir a la *defixio* és *Exsuperator* (vid. aquest). Els autors que han inclòs *Arator* a les seves classificacions, potser només llegiren l'índex d'Audollent.

Arator, primer denominava «el que treballa», i més tard «el que cultiva». Fou també un *cognomen* d'home (cf. *ThLL*, s.v.). Lambertz (1913, p. 111) l'inclogué entre els noms que desitjaven sort a la cursa. Jeanneret (1917, p. 91) l'entengué com *Agricola*. Toynbee (1948, p. 29) i Salomonson (1965, p. 87) el classificaren al grup d'oficis i professions. Si fos nom de cavall, caldria entendre'l en sentit metafòric com l'*equus* especialitzat en «treballar» en l'*arena* (vid. *Agricola*).

Destresa ?

BEATVS

Beatus (nom., contorniat, doc. 92).

Alföldi i Alföldi 1990 (pp. 188 i 193; vid. doc. 92) llegiren *Beatus* però al contorniat, on no podem veure bé la inscripció, hi hauria espai per a una *P*- i la *B* podria ser una *R*. ¿No podem pensar que cal llegir *Preatus*? (Vid. aquest, i *Baeatus* a la Llista de noms que no són de cavalls circencs.) La inscripció d'aquest document correspon al nom d'un cavall circenc. *Beatus*, -i, fou molt usat al lèxic comú com adjectiu, i també com a substantiu masculí, així com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 272). El seu sentit primer era «el que ho té tot, el que vol, el que està ple de bens» i d'aquí el sentit de «ric». No hem d'entendre el mot amb el sentit moral que adoptà a la llengua de l'església (vid. *Turificator*). Amb el sentit de «feliç» pot expressar també una actitud i una esperança de bona sort. L'adjectiu era usat des d'antic a la literatura clàssica amb el valor d'afortunat, ja expressat per la mateixa arrel des d'època arcaica. Si es tractés d'aquest nom i no de *Preatus*, cal entendre'l amb el sentit genèric del mot, proper a noms de cavalls com ara *Faustinus* o *Felix*. Així, com *Fortunius*, descrivia i alhora desitjava, mostrant-nos la subjectivitat de l'individu, l'estat de favorable als déus (vid. *Volens* i *Sacratus*), incidint en l'actitud «alegre, feliç» de l'animal.

Tarannà. Alegria ?

CALIDVS

Calif[---] (honoríf., doc. 177)(vid. *Callidromus*).

Sembla que per aquest testimoni, cal llegir *Calif[dromus]* (vid. *Callidromus*). Tal com s'afirma a *CIL* VI, 37834 i segueixen els altres autors, per lògica interna del context immediat dins el document on està inscrit. Nosaltres

també considerem que calia llegir *Calidromus*, però sempre quedarà el dubte.

Friedlaender proposà «*Callidus (Calfidus] esse videtur*» incloent-lo al grup *adjectiva et participia latina*. Com anoten Ernout-Meillet (cf. s.v.), a Isidor i a Chiron es troba aquest mot amb una sola *l* fet que no s'ha de corregir amb una doble *ll*. Isidor, a *Etym.*, 12, l. 52, per *Calidus diu* «(equi) qui frontem albam (habent) appellantur». Com aquest mot forma part del llenguatge usat pels criadors de cavalls, no caldria anar a pensar en el mot *calidus/caldus* que en segona instància també està relacionat amb el món circenc per la interpretació de rapidesa en l'agilitat del calor enfront del *frigidus* (cf. Forcellini, s.v. *calidus*). Al *Codex Sangallensis* 912 (s. VIII) (*Gloss. IV*, p. 215, l. 35) diu *Callidus astutia*.

ROGATVS

Vid. *R[.]ga[.]* (*defixio*, doc. 198).

Audollent (1904, p. 305-306) proposà per al testimoni *R[.]ga[.]* (que segurament responia a *Regalis* vid. aquest al lèxic) la interpretació *Rogatus* (de *rogo*) «allò que és demanat» o «demanda», seguit per Lambertz (1913, p. 114) i Jeanneret (1917, p. 94), que l'anotaren entre els apel·latius extrets de noms d'home. Aquest apareix testimoniats força vegades com a *cognomen* (cf. Kajanto 1965, p. 297). Si *Rogatus* fos nom de cavall podríem entendre'l, en sentit simbòlic, com un apel·latiu-vot (?) (vid. *Votalis*), o potser en sentit de present actiu (com acostumà a passar en època tardana) per «el que demana», com queixós (vid. *Querulus*) (?). Tarannà ?

NOMS IDENTIFICATS ALGUNA VEGADA COM A NOMS DE CAVALLS CIRCENCIS I QUE NO HO SÓN

Noms que no són de cavalls circencis

Aquests noms foren identificats com a noms de cavalls circencis, però pel context iconogràfic o sintàctic es demostra que no corresponen a cavalls circencis, sino a noms de propietaris, aurigues, etc.

ACHILL (honoríf., doc. 178).

CIL VI, 10056 l. 23 anotà *Achill(e)*, com a nom de cavall. També *ThLL*, s.v. *Achilles*, citant a *CIL*. A aquesta inscripció es recordava amb cada nom de cavall el color del pèl i el nombre de victòries aconseguides per cada un. El context immediat del nom que ens ocupa és: *IT ACHILL XXI*; no s'anota el color, com en la resta de noms de cavalls, el segueix un número que és la resultant de sumar les victòries dels cavalls que el segueixen. A la mateixa inscripció apareixen també *Leon*, *Olymp*, *Rebur* i *Marc* (vid. *Faust* més endavant) amb el mateix context que el que tractem. Aquests es refereixen al nom del propietari o de la quadra amb la qual corrien els cavalls que els segueixen. No queda dubte, doncs, que no són noms de cavalls circencis.

ASCANIVS (*CIL* XII, 5695. 4).

El document on és testimoniats aquest nom és una *tessera* de teatre malgrat hi hagi dues palmes no indica que sigui necessàriament un nom de cavall (veure *Actraclé* i *Axolmus*). Salomonson (1965, p. 83) l'anotà com a nom de cavall circenc. Segurament es refereix a un actor de teatre, ben segur és un antropònim.

CRESCES

Cresce(n)s (mosaic, cf. Becatti 1961, lám. CXCIV).

Salomonson (1965, p. 82) l'anotà com a nom de cavall. La inscripció està col·locada sobre la grupa del cavall, per tant el nom no era del cavall sinó del propietari. Sobre aquest tema cf. Darder 1993-1994, p. 278.

DEXTROIUGVS

Destroiugu(m) (ac., *defixiones*, docs. 215, 224) i *Dextroiugus* (nom., *defixio*, doc. 212).

Ernout-Meillet i *ThLL* (s.vv. *dexter* i *dextroiugus*), referint-se a aquests testimonis, els citen com adjectius que qualificaven la resta de noms de les *defixiones*. Audollent (1904, núm. 272, 275 i 284) considerà que, en tots els documents, aquests testimonis eren noms de cavalls; Lambertz i Jeanneret el seguiren. Al doc. 212 llegim, l. 3: */comes cadant dextroiugus nous cum Amando/*; i a l. 9: *ca/dat funarius nous cum Dario Superbus/*. El més probable és que tant *dextroiugus*, *funarius* com *nous* es referissin al lloc que ocupaven a la quadriga els noms de cavalls que segueixen. *Amando* i *Dario* segurament responia al nom de l'auriga, a no ser que també fos el nom d'un cavall especial (?). És l'única tauleta on apareix aquest tipus de sintaxi. Sembla que *dextroiugus* denominava el *funalis* (o el *iugalis*) de la dreta, i *funarius* (vid. aquest més endavant) el *funalis* de l'esquerra, els dos llocs més destacats de la quadriga. Encara que, normalment, si en un document es recorda un sol cavall aquest és el *funalis* esquerra com podem observar al mosaic circenc de Bell-lloc (vid. doc. 29) o tots els cavalls com al mosaic circenc de Barcelona (vid. doc. 28) (cf. Darder 1988, p. 224). Als docs. 224, l. 4, i 215, l. 5, llegim: */Glaucu Argutu ueneti destroiugu Glauci cadant/*; és en tota la tauleta l'únic tractament sintàctic diferent.

Dextroiugus, «el que està a la dreta del jou», compost possessiu per l'adjectiu *dexter* i per *iugum*, per mitjà de la vocal d'unió *-o-* imitant la composició grega (cf. Brandestein 1964, p. 189), ja que es tracta d'un mot molt tècnic (cf. Jeanneret 1917, p. 68). Lambertz (1913, p. 113) l'anotà al grup que denotava alguna particularitat del cavall, i Jeanneret (1917, p. 91), afinant la descripció, entre els «dues à un détail du harnachement». *Dextroiugus* explicava la posició de l'animal en la quadriga, la qual demanava sobretot rapidesa per poder agafar velocitat

a les voltes de les *metae*, ja que els cavalls que ocupen aquesta posició donaven la volta més llarga que els que estaven a l'esquerra (a l'interior de la corba).

EVPREPES

A una peça rodona de pedra, de joc, es llegeix *Euprepes*. Bös (1955-56, p. 175) i Salomonson (1965, p. 83) l'anotaren com a nom de cavall. Es tracta del nom de l'auriga, que també apareix al mosaic de Via Imperiale de Roma (vid. doc. 3).

EXORBIS

Ex orbe (*defixio*, doc. 234, l. 9).

Jeanneret (1917, p. 92) considerava que era un nom de cavall, però ni Audollent (1906, núm. 1) ni Lambertz (1913) l'inclogueren com a tal. *Ex orbe* és una construcció circumstancial que dins el formulari execratiu indicava que els cavalls anotats a la *defixio* sortien «del cercle», és a dir, de l'espai al voltant de la *spina* on té lloc la cursa; es desitjava que perdessin.

FAVST (doc. 178).

A CIL VI, 10056, l. 17 es desenvolupa *Faust(o)* en ablatiu com si fos un nom de cavall (vid. per exemple, *Aegyptus*). El nombre de victòries que segueix al nom *FAVST CXXVIII*, és el resultat de les victòries dels cavalls que el segueixen en la inscripció. Així doncs, cal transcriure *Faust(i)* en genitiu ja que es tracta del *possessor* o del cap de la *familia quadrigaria*, com el nom *Achill* (vid. aquest més amunt).

FRANG[...] (doc. 230)

Audollent (1904, núm. 294, l. 21-18, escrites a la inversa) transcriví *Ocuria* (vacat) *Profugus/ avox* (vacat) *Peciolus/ olon* (vacat) *Frangrio/ barnion* (vacat) *Rif--]* anotant que les tres darreres lletres de *Frangrio* no es veuen bé. Comparant aquesta línia amb les d'una altra *defixio* (cf. Audollent, 1904, núm. 293, l. 15-14, inscrites a la inversa, = doc. 229) on llegim *Lynceus frangatur/ illi Peciolus descum*, podem suposar que aquest mot cal identificar-lo amb el verb *frango* amb la forma *frang[atur]* o *frang[ant]* formes usuals a les *defixiones*. Per tant, aquest mot correspon a un verb no a un nom de cavall.

FVNARIVS

Funarius (nom., *defixio*, doc. 212).

Vid. *Dextroiugus* (més amunt), on s'exposa perquè *funarius* no és –pel que fa a aquest document– nom de cavall. *Funalis equus* era aquell cavall que corria fora del jou, bé a l'esquerra, bé a la dreta, al costat exterior dels *iugales*, unit a un d'aquests per una regna, tal com indica el tema del mateix *funis*. Usat amb el mateix sentit es coneix *funarius*, testimoniats a Isidor, *Etym.*, 18, 35. 2; els dos derivats del mateix tema, aquest pel sufix *-arius*, usat sovint per formar noms d'ocupació (cf. Grandgent-Moll, p. 51-2) (vid. [F]renalius.) *Funarius* remarcava sobretot la destresa en donar la volta a les *metae*.

INTENOY (gen., gemmes, cf. Walters, 1926, núm. 2107 i 2121).

Friedlaender (1875, p. 3), Toynbee (1948, p. 30, lám. 2, fig. 3) i Salomonson (1965, p. 83) els citaren com a noms de cavalls. Sembla que a la imatge hi ha un cavall i al costat el nom *Ἰνγένου* (vid. *Ingenus* al lèxic). En estar en genitiu, descarta la possibilitat que sigui el nom del cavall; aquesta inscripció respon a un antropònim (vid. *Victoris*, més endavant).

LEON (doc. 178).

A *CIL* VI, 10056, l. 15 es desenvolupa *Leon(e)* en ablatiu, com si es tractés d'un nom de cavall com la resta de noms citats a la inscripció. Aquest nom està acompanyat només d'un número *LVIII* que coincideix amb la suma de les victòries aconseguides pels cavalls que el segueixen. A més, dels altres cavalls s'indica el seu color de pèl, en aquest cas no. Per tant, el més possible és que es tractés del nom del propietari (vid. *Aquill* més amunt).

MARC (doc. 178).

A *CIL* VI, 10056, l. 24 s'anotà aquest nom com a nom de cavall. *IT MARC LVI*, aquest nom, com els anotats, *Olymp* o *Leon*, a la mateixa inscripció, es refereix segurament al propietari de la quadra o al nom de la *familia quadrigaria* (vid. *Aquill* més amunt).

MELA (? , *defixio*, doc. 199).

El document on trobem aquest mot és una *defixio* on al costat d'una esquematització d'un circ s'anotaren a dreta i esquerra noms de cavalls. *Mela* queda aïllat de la resta de noms de cavalls, molt per sota del dibuix, al costat del text del formulari excratiu. Delattre (1882 n. 384) cità, en grec *Μέλανος* (vid. llista de noms que no són noms de cavalls circencs).

NOVS

Nous (nom., *defixio*, doc. 212 x2).

Vid. *Dextroiugus* (més amunt) on s'exposa perquè no és nom de cavall. Lambertz (1913, p. 112) i Jeanneret (1917, p. 92), el consideraren nom de cavall incloent-lo al mateix nivell que *Nouicius* (vid. aquest).

OLYMP (doc. 178).

A *CIL* VI, 10056, l. 18 s'anotà *OLYMP CLII*, i es desenvolupà (Íd. p. 1317) *Olymp(o)*. Aquest nom, com *ACHILL* (vid. aquest, més amunt), no és un nom de cavall sinó el nom d'un *possessor* o de la quadra o de la *familia quadrigaria*. Ja que el resultat total que sumen les victòries dels cavalls anotats a continuació (al mateix document) és de 152, el número que apareix just darrera el nom que ens ocupa.

PASCASVS (nom., mosaic, Roma).

De Romano (1823, p. 161, núm. 1, làm. 4) publicà el document afirmant que els cavalls eren de curses i els noms es referien a aquests. En la imatge apareixen dins de dos *emblemata*, gairebé idèntics, un individu, un cavall (sense atelatge ni cap signe de victòria) i darrera d'aquest una palmera. Els noms *Satarra* i *Pascasus* són just sobre els caps dels personatges. Per aquest context dispositiu immediat, sembla clar que els noms responen als homes i no als cavalls (vegeu per exemple com a comparació el doc. 8). Pel contingut semàntic, *Pascasus*, derivat de *pascha* «pasqua» (cf. Chantraine s.v.), pres del grec, però d'origen hebreu—testimoniat un derivat d'ell com antropònim sota la forma *Paschasius* (cf. Kajanto 1965, p. 86) i sense l'aspiració, *Pascasius* (cf. Mandouze, s.v.)— tampoc es mostraria com a nom de cavall circenc. Més tard, Blake (1940, p. 109, làm. 33, fig. 4) i Ennaifer (1983, p. 825, nota 42) també

anotaren aquests dos noms com els dels cavalls. Al nostre entendre, la iconografia no respon a una imatge de cavalls circencs, i, per descomptat, els noms no són els dels cavalls (o cérvols ?) sinó els dels personatges que els acompanyen que, d'altra banda, no hem d'identificar-los amb aurigues, ja que no duen indumentària a tal efecte.

SATTARA (nom., mosaic, Roma).

Com *Pascasus*, testimoniats al mateix document en un context iconogràfic parell, no és nom de cavall circenc (vid. *Pascasus* més amunt), és un antropònim.

TELA (*CIL* II, 5738).

En una inscripció funerària hi ha inscrita la imatge d'un cavall, sobre el cos de l'animal es llegeix *Tela VII*. No hi ha cap indicatiu per pensar que sigui un cavall de circ, ni per deduir que el mot es tracti del nom d'aquest. A *CIL* es considerarà que era el nom del cavall.

VICTORIS (*CIL* VIII, 22644, 12).

Salomonson (1965, p. 87) el cità com a nom de cavall. Al centre de la imatge d'una lluernia, sobre un cavall es llegeix *Victoris*. El nom apareix en genitiu, i d'aquesta manera indica o que és un cavall dedicat a la victòria, o que s'anotà el nom del propietari de l'animal, però el que és evident és que el cavall que apareix a la imatge no s'anomenava *Victor*.

Lectures errònies de noms de cavalls circencs o de noms identificats alguna vegada com a tals i que no ho són

Aquests noms foren alguna vegada llegits de forma incorrecta, però la inscripció que hi ha als documents correspon a un nom de cavall circenc en la majoria dels casos, i en d'altres foren erròniament noms identificats com a noms de cavalls circencs. (Per a més informació vid. els noms al lèxic.)

ACCIATVS per *Enacciatvs*.

CIL VI, 10070 anotà *Botrocalenes Acciatvs*. *CIL* XV, 7031 corregí *Botrocales Enacciatvs*. El nom que es llegeix en el document és *Enacciatvs* (vid. aquest darrer).

ATACTE per *Aiax*.

Jeschonnek (1885, p. 44), prenent una primera lectura (segurament la que féu Gori, cf. *CIL* VI, 10053, l. 15) del testimoni *Aiace* del doc. 177 (vid. *Aiax*), entengué aquest nom transcrit del grec *Ἀτακτής* com «inquiet» dient: «*Hoc nomen igitur ad ferociam spectat*».

BAEATVS per *Preatvs*.

Baeatus (nom., vidre, doc. 40). (Vegeu *Beatus* a la llista de noms de cavalls dubtosos: doc. 92).

Confusió per *Preatvs* (vid. aquest).

Morey (1959, p. 72, núm. 443) llegí *BAEATVS*. A la lám. 25 que publicà el mateix autor es comprova com les dues primeres lletres corresponen a *PR*- i no a *BA*-. Llegim doncs *PREATVS*.

CORACIVS per *Corax*.

Toynbee (1948, p. 26) i Friedlaender (1875, p. 4) citen *Coracius* referint-se segurament al testimoni *Coraci* del doc. 160, que està en vocatiu de *Corax* (vid. aquest).

DESPECTOR per *Exsuperator*.

No és nom de cavall ja que el que calia llegir era *Exsuperator* (vid. *Arator*). Lambertz (1913, p. 111) cità *Despector* —sense donar la font ni la referència— segurament havent mirat l'índex d'Audollent (vid. *Exsuperator*), però aquest darrer en comentar la *defixio* (cf. Audollent 1904, núm. 280 = doc. 220) diu que el més possible és que el mot fos *Exuperator* com el que apareix a una tauleta molt semblant (cf. Audollent 1904, núm. 281 = doc. 221). Jeanneret (1917) ja no el cità com a nom de cavall.

IGNIFORVS per *Dexiforus*.

Segons *Anné Epigraphique* (1946, núm. 173, b), Picard (1950, p. 199) i Salomonson (1965, p. 82) al disc de marbre es llegia *Igniforus*; cap

d'ells aportà documentació gràfica de la peça. A la fotografia, del mateix document, publicada per Alföldi i Alföldi (1990, lám. 270. 2) es llegeix amb claredat *Dexiforus* (vid. aquest).

MAVRISCVS per *Μαρίσκος*.

Salomonson (1965, p. 87) cità aquest nom en lloc de *Μαρίσκος* (vid. aquest al lèxic i doc. 203), sense donar cap explicació.

MATRO per *Matur* que no és nom de cavall.

Friedlaender (1875, p. 3, citant Gruter 341 (= 342?)) anotà aquest nom com a nom de cavall. En aquest document que correspon a *CIL* VI, 10056, l. 11 (= doc. 178), no apareix aquest nom sinó que es llegeix *DELICATO.B.MATVR.XV* transcrit pel mateix autor per *B(adio). Matur(i)*, responent segurament al nom del propietari de *Delicatus*.

MELANOS per *Mela* que no és nom de cavall.

Audollent (1904, p. 308) anotava per la línia 21: *sub nomine Imber posuit Melanos D(elattre)*, això és Delattre 1882, n. 384. Al mateix dibuix de Delattre, publicat a *CIL* VI, 12504 (= doc. 199), es pot llegir a la línia 24: *MELAN. Mela* (vid. aquest a la llista de noms que no són de cavalls) apareix com un mot aïllat de la resta de noms de cavalls, i la *N* que segueix, respon a una llista vertical de lletres.